İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHİ ANIT VE SİTLERDE ÖNLEYİCİ KORUMA OLARAK ZİYARETÇİ YÖNETİMİ: TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

H. İlke TANDOĞDU

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

EKİM 2015

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHİ ANIT VE SİTLERDE ÖNLEYİCİ KORUMA OLARAK ZİYARETÇİ YÖNETİMİ: TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

H. İlke TANDOĞDU
(502121205)

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Gülsün TANYELİ

EKİM 2015

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502121205 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Huriye İlke TANDOĞDU**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı **"TARİHİ ANIT VE SİTLERDE ÖNLEYİCİ KORUMA OLARAK ZİYARETÇİ YÖNETİMİ: TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ÖRNEĞİ "** başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :	**Yrd. Doç. Dr. Gülsün TANYELİ** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
Jüri Üyeleri :	**Doç. Dr. Deniz MAZLUM** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Prof. Dr. Can BİNAN Yıldız Teknik Üniversitesi	.....

Teslim Tarihi : **08 Eylül 2015**
Savunma Tarihi : **08 Ekim 2015**

Mustafa ve Ayhan dedeme,

ÖNSÖZ

Öncelikle, başta Topkapı Sarayı Müzesi olmak üzere, Türkiye'deki kültür varlıklarının korunmasına ufak da olsa katkı sağlamış olabilmeyi umduğum bu çalışma için bana cesaret vererek önümü açan ve süreç boyunca yol gösterip hiçbir desteğini esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli'ye teşekkür etmek isterim.

Tez süresince Topkapı Sarayı Müzesi'nde gerçekleştirdiğim çalışmalarda bilgi ve deneyimleriyle bana yardımcı olan Topkapı Sarayı Müzesi Müdür Vekili Ayşe Erdoğdu'ya, Müdür Yardımcısı Gülendam Karal'a, Uzman Yusuf Emre Başol'a ve günün her anında elinden gelen her konuda yardımcı olan sevgili Emel Akay'a, laboratuvarın kütüphanesini açan İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvar Müdürü Ali Osman Avşar'a, her zaman vakit ayırarak aydınlatan Özlem Toprak Cengiz'e, Topkapı Sarayı Müzesi'ne daha yakın çalışabilmek imkânı sağlayan Ekol İnşaat'a, çalışma süresince çok yararını gördüğüm değerli fikir ve önerileri için jüri üyeleri Prof. Dr Can Binan'a ve Doç. Dr. Deniz Mazlum'a ve son olarak büyük sabır ve anlayış gösteren annem ve babama, süreç boyunca her an yanımda olup hiç bir yardımı esirgemeyen sevgili Yalım Alatlı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ekim 2015

H. İlke TANDOĞDU
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xi**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xiii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xv**
ÖZET ..... **xxi**
SUMMARY ..... **xxiii**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Amaç ve Yöntem 3
1.2 Literatür Araştırması 5
2. TARİHİ ANIT VE SİTLERDE ZİYARETÇİ ETKİLERİ **7**
2.1 Çevresel Etkiler 8
2.1.1 Bağıl nem ve sıcaklık değişimleri 8
2.1.2 Yüzeylerde birikme 12
2.1.3 Hava kirliliği 14
2.1.4 Işık etkileri 16
2.2 Mekanik Hasarlar 17
2.2.1 Aşınma 17
2.2.2 Titreşim ve dinamik etkiler 19
2.3 Kasti Hasarlar 20
2.3.1 Vandalizm 20
2.3.2 Hırsızlık ve suvenirizm 21
2.3.3 Terör 22
2.4 Dönüşümler 23
2.5 Kullanım Çatışması 24
2.6 Dolaylı Etkiler 26
2.7 Ziyaretçi Etkilerinin Kontrolüne Yönelik Temel Yaklaşım Olarak Önleyici Koruma 26
3. TARİHİ ANIT VE SİTLERDE ZİYARETÇİ YÖNETİMİ **29**
3.1 Ziyaretçi Yönetim Planının Alt Yapısı ve Geliştirilme Süreci 29
3.2 Ziyaretçi Yönetimi Planlama Yöntemleri 33
3.3 Ziyaretçi Yönetimine Dair Strateji ve Uygulamalar 42
3.3.1 Düzenleme temelli uygulamalar 43
3.3.2 Alan odaklı uygulamalar 46
3.3.3 Dolaylı uygulamalar 47
3.4 Planlama Sonrası 49
3.5 İlgili Çalışmalar 50
3.5.1 Müze örneklerinde ziyaretçi yönetimi uygulamaları 51
3.5.2 Mogao Mağaraları dünya miras alanında ziyaretçi yönetimi 58
3.5.3 Alcatraz Adası ulusal parkında ziyaretçi yönetimi 66
3.6 Bölüm Değerlendirmesi 70

4. TOPKAPI SARAYI MÜZESİ'NİN MEVCUT DURUMU 75
4.1 Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı ve Sur-i Sultani 75
4.1.1 Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planında Sultanahmet Arkeolojik Parkı.. 80
4.2 Topkapı Sarayı Müzesi 84
4.2.1 Topkapı Sarayı Müzesi'nde koruma sürecinin altyapı ve kurgusu 86
4.2.2 Topkapı Sarayı Müzesi'nde müze işleyişi ve ziyaretçi yönetimi uygulaması 93
4.2.3 Mevcut duruma dair incelemeler 96
4.2.3.1 Ziyaretçi yoğunluğu 96
4.2.3.2 Ziyaretçi deneyimi 101
4.2.3.3 Topkapı Sarayı Müzesi'nde ziyaretçi etkileri 108
4.2.3.4 Topkapı Sarayı Müzesi'nde yapılan anket ve görüşmelere dair bulgu ve yorumlar 121
4.3 Bölüm Değerlendirmesi 126
5. TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ZİYARETÇİ YÖNETİMİ PLANI SÜRECİ İÇİN ÖNERİ 129
5.1 Planlama Sürecinin Başlangıcına Yönelik Öneriler (Hazırlık Aşaması) 129
5.1.1 Proje ekibi ve katılımcıların belirlenmesi 129
5.1.2 Temel verilerin toplanması 132
5.2 Tanımlama 134
5.3 Çözümleme 135
5.4 Yönetim Stratejileri İçin Öneriler 137
5.4.1 Düzenleme temelli uygulamalar 137
5.4.2 Alan odaklı uygulamalar 140
5.4.3 Dolaylı uygulamalar 143
5.5 Topkapı Sarayı Müzesi'nde Korumanın Sürdürülebilmesi ve Ziyaretçi Yönetimi Planlaması Sonrası İçin Öneriler 145
6. SONUÇ 147
KAYNAKLAR 153
EKLER 162
ÖZGEÇMİŞ 216

KISALTMALAR

BOA	**:** Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DÖSİMM	**:** Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü
GEEAYK	**:** Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICCROM	**:** International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property [Uluslararası Kültür Varlıkları Koruma Araştırma Merkezi]
ICOM	**:** International Council Of Museums [Uluslararası Müzeler Konseyi]
ICOMOS	**:** International Council on Monuments and Sites [Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi]
İBB	**:** İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İETT	**:** İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü
İTÜ	**:** İstanbul Teknik Üniversitesi
KMLM	**:** Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvar Müdürlüğü
KTB	**:** Kültür ve Turizm Bakanlığı
LAC	**:** Limits of Acceptable Change [Kabul Edilebilir Değişim Sınırları]
İRAM	**:** İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü
TMMOB	**:** Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TUROB	**:** Turistik Otelciler, Yatırımcılar ve İşletmeciler Birliği
TÜRSAB	**:** Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TSM	**:** Topkapı Sarayı Müzesi
UNESCO	**:** United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation [Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü]
UNEP	**:** United Nations Environment Programme [Birleşmiş Milletler Çevre Programı]
UNWTO	**:** Dünya Turizm Organizasyonu
VAMP	:Visitor Activities Management Process [Ziyaretçi Aktiviteleri Yönetim Süreci]
VERP	**:** Visitor Experience and Resource Protection [Ziyaretçi Deneyimi ve Kaynak Koruma]
VIM	**:** Visitor Impact Management [Ziyaretçi Etki Yönetimi]

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 4. 1 İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planında Ziyaretçi Yönetimi (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2011) **.....81**
Çizelge 4. 2 Tarihi Yarımada Yönetim Planında Sultanahet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı **.....83**
Çizelge 4. 3 KTB verilerine göre Türkiye'de 2014 yılında en çok ziyaret edilen 10 müze (Url-19)**.....96**
Çizelge 4. 4 Topkapı Sarayı Müzesi'nin son beş yılda ağırladığı ziyaretçi sayıları. (Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü, 2015) **.....97**
Çizelge 5. 1 İzleme rehberi için klavuz tablo önerisi (Tandoğdu, 2015)**.....135**
Çizelge 5. 2 Göstergeler ve Standartların bir arada tabloda değerlendirilmesi (Tandoğdu, 2015)**.....136**
Çizelge 6. 1 Türkiye'deki dünya mirası alanlarının 2014 yılı periyodik raporlarında ziyaretçi yönetimi değerlendirmeleri.**.....149**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. 1 Tez çalışmasının yöntem ve süreci. **4**
Şekil 2. 1 (Sol Üstte) Brezice Kalesi Şövalye Salonu (Url-1), (Sağ Üstte) Sıcaklık ve Bağıl Nem – Zaman grafiği, (Sol Altta) Sıcaklık ölçümü yapılan noktalar, (Sağ Altta) 5 – 18 Ağustos 1997 tarihleri arasında mekanda gerçekleşen konserler sırasında fresklerin iç yüzeylerinde yoğuşan su miktarı (Creighton ve diğ, 2002, s:7-8).....**10**
Şekil 2. 2 İngiltere'de National Trust vakfına ait tarihi Felbrigg Hall malikanesi içinde toz birikimi incelemesi (Llyod ve Lithgow, 2006, s:65). **14**
Şekil 2. 3 (Solda) Madonna d'Ognissanti tablosunun 24 saatlik sıcaklık değişiminin, zemin ve duvar sıcaklıkları ile karşılaştırılması. (Sağda) Giotto'ya ait Madonna d'Ognissanti tablosu, Uffizi Müzesi. (Url-2).....**17**
Şekil 2. 4 Atina Akropolü'nde zemin aşınması (Url-3). **18**
Şekil 2. 5 Üstte: Göreme Kılıçlar Kilisesi'nde duvar resimlerinin 1982 ve 1988'deki durumu. Altta: Çavuşin Vaftizci Yahya Kilisei duvar resimlerinin 1983 ve 1984'deki durumları (Thierry, 1991, s:507-509).....**20**
Şekil 2. 6 Trabzon Sümela Manastırı duvar resimleri üzerine kazınmış yazılar (Url-4). **21**
Şekil 2. 7 a:Olası hırsızlıklara karşı taş heykellerin paslanmaz çelik çivi ve lamayla sabitlenmesi. (National Trust, 2006, s:592) b: Bir hırsızlık girişimi sonrasında kurşun heykelde ortaya çıkan mekânik hasar (National Trust, 2006, s:57). **22**
Şekil 2. 8 Sur-i Sultani Bab-ı Humayun'da saçma izleri. (Tandoğdu, 2015).....**23**
Şekil 2. 9 Sultanahmet Camii'nde turistler ve ibadet edenler (Url-7). **25**
Şekil 2. 10 Paris'te Pont des Arts üzerinde aşk kilitleri (Url-8).....**25**
Şekil 2. 11 Koruma yöntemleri piramidi (Tandoğdu, 2015).....**27**
Şekil 3. 1 ABD'de milli parklar için etkin koruma alanı planı. (Eagles ve diğ, 2002, s:49).....**32**
Şekil 3. 2 Turizm yönetiminde dikkate alınması gereken üç unsur (Mason, 2011, s:108).....**33**
Şekil 3. 3 Stonehenge Dünya Miras Alanı ziyaretçi merkezi (Url-11) **49**
Şekil 3. 4 Londra British Museum (British Museum, 2014) **51**
Şekil 3. 5 British Museum'da ziyaretçi akışını gösteren bir diyagram (British Museum, 2014). **52**
Şekil 3. 6 Wawel Kraliyet Şatosu'nun ziyaretçiler için bir hazırlanmış krokisi (Url-15).....**56**
Şekil 3. 7 1:Arkadlı avlu (Emel Akay Arşivi, 2013), 2:Şato yerleşim planı (Url-14), 3: Şatonun havadan görünümü (Url-14), 4: Kafeterya, arkada Senatorska Kulesi (Emel Akay Arşivi, 2013). **57**

Şekil 3. 8 1: Kalan bilet sayısını gösteren bilgilendirme panosu (Emel Akay Arşivi, 2013), 2: Müze girişinde bilet kuyruğu (Emel Akay Arşivi, 2013), 3:Şato avlusunda görme engelliler için bronz bilgilendirme maketi (Url-16)..... **58**
Şekil 3. 9 Solda: Mogao Mağaraları'nın ziyarete açıldığı tarihten bu yana ziyaretçi sayıları, Sağda: 2012 yılı zirve sezonunda alana giriş kuyruğu (Ping, 2013. s:75). **59**
Şekil 3. 10 Ziyarete kapalı bir mağaranın 2006 yılına ait sıcaklık ve bağıl nem grafiği (Maekawa ve diğ., 2013. s:57). **61**
Şekil 3. 11 Ziyarete açık bir mağaranın 2006 yılına ait sıcaklık ve bağıl nem grafiği (Maekawa ve diğ., 2013. s:58). **61**
Şekil 3. 12 Mağara-29'da ölçülen ve öngörülen karbondioksit değerleri, 24/08/2007 (Maekawa ve diğ., 2013. s:60) **62**
Şekil 3. 13 Örnek simülasyon tablosu ve simülasyon yazılımı arayüzü (Kiran, 2013, s:89,92) **66**
Şekil 3. 14 Mağara 148 için yoğun bir günde bekleme sürelerini gösteren grafik. (Kıran, 2013. s:92)..... **66**
Şekil 3. 15 Alcatraz Adası, San Francisco (Url-18). **67**
Şekil 3. 16 Ziyaretçilere anketler kapsamında gösterilen farklı ziyaretçi yoğunluklarını ifade eden fotoğraflar (Manning, 2013. s:145)..... **68**
Şekil 3. 17 Anketler sonucu ortaya çıkan kabul edilebilirlik eğrisi (Manning, 2013. s:146). **69**
Şekil 3. 18 Ziyaretçi Yönetimi Planlama Süreci (Tandoğdu, 2015). **71**
Şekil 3. 19 Planlama sürecinin doğası (Managing World Cultural Heritage, 2013, 128)..... **72**

Şekil 4. 1 Topkapı Sarayı Müzesi Arama Karar Konferansı Karar Modeli (Topkapı Sarayı Müzesi Arama Karar Konferansı Raporu, 2008) **77**
Şekil 4. 2 Gruplar tarafından önceliklendirilmiş proje önerileri. (Topkapı Sarayı Müzesi Arama Karar Konferansı Raporu, 2008) **78**
Şekil 4. 3 Sur-i Sultani Müzeler Mahallesi (Sur-i Sultani Stratejik Vizyonu, 2009) **79**
Şekil 4. 4 Topkapı Sarayı Müzesi'nin koruma alt yapısının gelişim süreci (Tandoğdu, 2015). **90**
Şekil 4. 5 Topkapı Sarayı Müzesi'nin Kurumsal Yapısı **91**
Şekil 4. 6 Topkapı Sarayı Müzesi Yönetim Şeması (Akçelik, 2013, s.76'dan uyarlanmıştır.) **92**
Şekil 4. 7 Topkapı Sarayı Müzesinin koruma bağlamında ilişki içerisinde olduğu birincil kurumlar (Tandoğdu, 2015). **93**
Şekil 4. 8 Topkapı Sarayı Müzesi'nin 2013-2014 ve 2015 yıllarına ait ziyaretçi sayıları. (DÖSİMM, 2015)..... **97**
Şekil 4. 9 Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi'nin 2013-2014 ve 2015 yıllarına ait ziyaretçi sayıları. (DÖSİMM, 2015) **98**
Şekil 4. 10 Sağda: Bab-üs Selam'da güvenlik taraması kuyruğu. Solda: Bab-üs Selam'da TSM maketleri etrafındaki yoğunluk (Tandoğdu, 2015). **98**
Şekil 4. 11 TSM'nin gün içerisindeki saatlere göre ziyaretçi yoğunluk diyagramları. (Url-20) **99**
Şekil 4. 12 Hazine Dairesine giriş kuyruğu (Tandoğdu, 2015). **100**
Şekil 4. 13 Gişede bulunan tabelalar müzede hangi bölümlerin ziyarete açık olduğunu göstermektedir, ancak güncel değildir (Tandoğdu, 2015)..... **100**
Şekil 4. 14 Üstte**:** 1923 yılı Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi'nde müze krokisi. (Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi, 1923) Altta: 1933 yılı Topkapı Sarayı

Müzesi Rehberi'nde müze krokisi (Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi, 1933) **102**
Şekil 4. 15 Müze için 1990'lı yıllarda hazırlanan bir broşür. **103**
Şekil 4. 16 BKG (Bilintur A.Ş.) tarafından 2012 yılında basılmış olan Topkapı Sarayı Müzesi kitapçığı (sağda) ve kitapçıkta yer alan kroki (solda). **103**
Şekil 4. 17 Solda: Mutfaklar. Altta: III. Avluda Yönlendirme Panosu. Üstte: Bab-üs Saade'de tanıtım tabelaları (Tandoğdu, 2015). **104**
Şekil 4. 18 TSM İkinci Avluda bulunan sesli rehber kiralama noktası (Tandoğdu, 2015). **105**
Şekil 4. 19 TSM'de ziyaretçi tipolojileri (Tandoğdu, 2015). **106**
Şekil 4. 20 TSM'de öğrenci grupları (Tandoğdu, 2015). **108**
Şekil 4. 21 a: Kutsal Emanetler Bölümü'nde data-logger yerleştirilen alanlar. **110**
Şekil 4. 22 Extech 42270 Datalogger **110**
Şekil 4. 23 Ölçümlerde kullanılan Extech RH390 anlık nem ve sıcaklık ölçer cihaz. **111**
Şekil 4. 24 15.07.2015 tarihinde TSM'de gerçekleştirilen ölçüme ait veriler (Tandoğdu, 2015). **113**
Şekil 4. 25 18.07.2015 tarihinde TSM Harem Dairesinde gerçekleştirilen ölçüme ait veriler (Tandoğdu, 2015). **114**
Şekil 4. 26 Bab-üs Saade mermer döşeme kaplamasında ve eşiklerde aşınma (Tandoğdu, 2015). **115**
Şekil 4. 27 Kutsal Emanetler Bölümü girişi kapı eşiğinde aşınma (Tandoğdu, 2015). **116**
Şekil 4. 28 Kutsal Emanetler Bölümünde duvar köşesindeki çinilerde aşınma (Tandoğdu, 2015). **116**
Şekil 4. 29 Divan-ı Humayunda mermer takta dokunmaya bağlı leke ve aşınma (Tandoğdu, 2015). **117**
Şekil 4. 30 II. Avluda eserlerin kenarına oturan ziyaretçiler (Tandoğdu, 2015). **118**
Şekil 4. 31 Solda: Harem'de Valide Sultan Dairesi, Ortada: Harem'de Çeşmeli Sofa, Sağda: Sofa-i Hümayun Taşlığı (Tandoğdu, 2015). **118**
Şekil 4. 32 Çakıllı döşeme kaplı Hazineliler Koğuşu revağında hasarlı alan (Tandoğdu, 2015). **119**
Şekil 4. 33 Solda: Haremde ahşap rampalar. Altta: Müze girişinde pusetli ziyaretçiler (Tandoğdu, 2015). **121**
Şekil 4. 34 Rehberlere göre TSM'de mutlaka görülmesi gereken ve turdan rahatlıkla çıkarılabilir bölümler. **122**
Şekil 5. 1 Sur-i Sultani Yönetimi için şematik bir öneri (Tandoğdu, 2015). **131**
Şekil 5. 2 Planlama ekibinin şematik kurgusu (Tandoğdu, 2015). **133**
Şekil 5. 3 Solda: TSM'de kullanılan koruma bariyerleri Hünkar Sofası (Tandoğdu, 2015), Sağda: TSM için önerilen 40 cm yüksekliğinde bariyerler (Url-23) **141**
Şekil 5. 4 1. Avlu'da Kimyahane ve Has Fırın'ın bulunduğu alanlar. **144**
Şekil C. 1 Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Mirası Alanı ve Sur-i Sultani **173**
Şekil C. 2 Topkapı Sarayı Müzesi bölümleri ve ziyarete açık alanları. **174**
Şekil C. 3 Topkapı Sarayı Müzesi'nde idari mekanlar, servisler ve diğer kullanım alanları. **175**
Şekil C. 4 Topkapı Sarayı Müzesi'nde arkeolojik eserler. **176**
Şekil C. 5 Topkapı Sarayı Müzesi'nde yapılan anket ve gözlemlere dayalı gezi rotaları. **177**
Şekil C. 6 Topkapı Sarayı Müzesi'nde ziyaretçi yoğunlukları. **178**

Şekil C. 7 Harem Dairesi'nin mevcut durumu. **179**
Şekil C. 8 II. Avlu'da Divan-ı Humayun ve Mutfaklar Bölümü'nün mevcut durumu. **180**
Şekil C. 9 III. Avlu'da Hazine Dairesi ve Kutsal Emanetler Seksiyonu'nun mevcut durumu. **181**
Şekil C. 10 IV. Avlu'da Bağdat Köşkü'nün mevcut durumu. **182**
Şekil D1. 1 Topkapı Sarayı Müzesi Rehber Anketi 1. Sayfası **183**
Şekil D1. 2 Topkapı Sarayı Müzesi Rehber Anketi 2. Sayfası **184**
Şekil D1. 3 Topkapı Sarayı Müzesi Rehber Anketi 3. Sayfası **185**
Şekil D1. 4 Topkapı Sarayı Müzesi Rehber Anketi 4. Sayfası **186**
Şekil D2. 1 Topkapı Sarayı Müzesi Seksiyon Sorumlusu Uzman Anketi 1. Sayfası **187**
Şekil D2. 2 Topkapı Sarayı Müzesi Seksiyon Sorumlusu Uzman Anketi 2. Sayfası **188**
Şekil D2. 3 Topkapı Sarayı Müzesi Seksiyon Sorumlusu Uzman Anketi 3. Sayfası **189**
Şekil D2. 4 Topkapı Sarayı Müzesi Seksiyon Sorumlusu Uzman Anketi 4. Sayfası **190**
Şekil E1. 1 9 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. **191**
Şekil E1. 2 Üstte: 9-10 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:10 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. **192**
Şekil E1. 3 Üstte: 10-11 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:11 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. **193**
Şekil E1. 4 Üstte: 11-12 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:12 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü Bağıl nem sıcaklık grafiği. **194**
Şekil E1. 5 Üstte: 12-13 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:13 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. **195**
Şekil E1. 6 Üstte: 13-14 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:14 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. **196**
Şekil E1. 7 Üstte: 14-15 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:15 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. **197**
Şekil E1. 8 Üstte: 15-16 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:16 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. **198**
Şekil E1. 9 Üstte: 16-17 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:17 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. **199**
Şekil E1. 10 Üstte: 16-17 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:17 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. **200**
Şekil E1. 1118-19 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. **201**
Şekil E1. 12 19 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. **201**
Şekil E2. 1 9 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. **202**

Şekil E2. 2 Üstte: 9-10 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:10 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. **.....203**
Şekil E2. 3 Üstte: 10-11 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:11 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. **.....204**
Şekil E2. 4 Üstte: 11-12 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:12 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. **.....205**
Şekil E2. 5 Üstte: 12-13 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:13 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. **.....206**
Şekil E2. 6 Üstte: 13-14 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:14 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. **.....207**
Şekil E2. 7 Üstte: 14-15 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:15 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. **.....208**
Şekil E2. 8 Üstte: 15-16 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:16 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. **.....209**
Şekil E2. 9 Üstte: 16-17 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:17 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. **.....210**
Şekil E2. 10 Üstte: 17-18 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:18 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. **.....211**
Şekil F. 1 Harem Dairesi için önerilen bariyer yerleşim planı. **.....212**
Şekil F. 2 Divan-ı Hümayun Bölümü için önerilen bariyer yerleşim planı. **.....213**
Şekil F. 3 Hazine Dairesi ve Kutsal Emanetler Seksiyonu için önerilen bariyer yerleşim planları. **.....214**
Şekil F. 4 Bağdat Köşkü için önerilen bariyer yerleşim planı. **.....215**

TARİHİ ANIT VE SİTLERDE ÖNLEYİCİ KORUMA OLARAK ZİYARETÇİ YÖNETİMİ: TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Tarihi anıt ve sitler zaman içerisinde çeşitli sebeplere bağlı birçok etkiye maruz kalmaktadır. Günümüzde bu etkiler, modern çağın alışkanlıkları ve ihtiyaçlarının da eklenmesiyle kültür varlıklarının korunmasını güçleştiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün tarih ve kültüre olan ilgi, tarihi anıt ve sitlere de yansıyarak turizmde artışa sebep olmaktadır. Turizm ekonomik getirileri ile değerlendirildiğinde çoğunlukla olumlu karşılanmaktadır. Bunun yanında, turizmin her yıl yüzbinlerce ziyaretçi ağırlayan müze ve sit alanları üzerindeki etkileri göz ardı edilebilmektedir.

Tez çalışmasında, mimari miras üzerinde ziyaretçiye bağlı oluşan risk ve etkilerin en aza indirgenmesine yönelik ziyaretçi yönetim planı hazırlanması sürecinin önleyici koruma kavramı çerçevesinde ele alınarak anlatılması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında Topkapı Sarayı Müzesi incelenmiş ve ziyaretçi yönetimi sürecine öneri getirilmesi hedeflenmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde, çalışmanın amacı ortaya koyulmuş ve çalışma yöntemi tüm süreç ile birlikte değerlendirilerek aktarılmıştır. İkinci bölümde, tarihi anıt ve sitlerde ziyaretçi etkileri ve bu etkilere bağlı oluşan hasarların sebep ve sonuç ilişkisi içerisinde aktarılması hedeflenmiştir. Bölüm sonunda önleyici koruma kavramının temeli ve gelişim sürecine kısaca değinilmiş, ziyaretçi etkilerinin kontrolünde önleyici koruma yaklaşımının önemi vurgulanmıştır.

Üçüncü bölümde, ziyaretçi yönetimi planının kapsamı ve hazırlanması süreçlerinin aktarılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, öncelikle planlama sürecinin temelini meydana getiren kavramlara değinilmiş ve sürecin hazırlık aşaması için bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Ardından, ziyaretçi yönetimi planlaması yöntemleri irdelenmiş, ziyaretçi yönetimi uygulamaları ve stratejileri aktarılmıştır. Söz edilen süreçler müze ve sit alanlarında uygulamalarla örneklendirilmiştir. Bölüm sonunda değerlendirme yapılarak planlama sürecine dair bir şema oluşturulmuştur.

Tez çalışmasının dördüncü bölümünde, örnek çalışma olarak incelenen Topkapı Sarayı Müzesi'nin mevcut durumuna dair analiz ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu doğrultuda, Topkapı Sarayı Müzesi'nin içerisinde bulunduğu Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Mirası Alanı ve Sur-i Sultani ile ilişkisinden başlanmak üzere, bağlı olduğu kurumlar, yasal mevzuat ve ilgili projeler aktarılmıştır. Topkapı Sarayı Müzesi'nin tarihçesi, koruma uygulama süreçlerinin gelişimi ve bugünkü durumunun aktarılmasının ardından, müzenin ziyaretçi yönetimi uygulamalarına değinilmiş ve çalışma süresince müzede yapılan gözlemlerde tespit edilen ziyaretçi etkileri belirtilmiştir. Bölüm sonunda, aktarılan veriler değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Topkapı Sarayı Müzesi ziyaretçi yönetimi planı süreci için önerilerin sunulduğu beşinci bölüm, çalışmanın üçüncü bölümünde ulaşılan ziyaretçi yönetimi planlama süreci şeması temel alınarak kurgulanmıştır. Bu doğrultuda, planlama sürecinin başlangıç aşamasında katılımcı ve paydaşlar önerilmiş, yapılacak ziyaretçi yönetimi planlamasının Sur-i Sultani ölçeğinde de ele alınmasının önemi vurgulanmıştır. Planlama sürecinin diğer aşamaları için, planlama sırasında izlenecek yöntemler belirtilmiş, uygulanabilecek yönetim stratejilerine dair öneriler aktarılmıştır. Bölümün sonucunda, Topkapı Sarayı Müzesi için hazırlanacak ziyaretçi yönetimi planının ardından korumanın sürdürülebilmesine yönelik önerilere yer verilmiştir.

Günümüzde Türkiye'deki birçok tarihi anıt ve sit alanı, çalışma kapsamında ele alınan ziyaretçi etkilerine bağlı hasarların ortaya çıkması tehlikesi altındadır. Nitekim, bazı dünya mirası alanlarında söz edilen hasarlarla karşılaşılmaktadır. Çağdaş önleyici koruma ilkelerinin benimsendiği etkin bir ziyaretçi yönetimi planının hazırlanması, tarihi anıt ve sitlerin geleceğe taşınmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ziyaretçi Yönetimi, Önleyici Koruma, Topkapı Sarayı Müzesi*

VISITOR MANAGEMENT AT HISTORICAL MONUMENTS AND SITES AS PREVENTIVE CONSERVATION: CASE STUDY OF TOPKAPI PALACE MUSEUM

SUMMARY

Historical monuments and sites are exposed to many effects throughout time due to various reasons. Nowadays, effects of modern lifestyle and daily routine are the additional factors that complicate conservation of cultural heritage. Contemporary interest in history and culture also effects historic monuments and sites, and leads to an increase in tourism. Economic benefits of tourism are often came into prominence, and consequently impacts on the museums and heritage sites are mostly ignored.

In this thesis, visitor management planning process which aims to reduce visitor impacts and risks on architectural heritage is presented within the framework of preventive conservation. In this scope, an alternative suggestion to visitor management process in the case study of Topkapı Palace Museum is aimed to be presented.

In the introduction, aim of the study along with methods and research process are explained. The study process is comprised of two parallel sections. In the first section, the subjects are held in two phases, which focuses on the problem (visitor related damages) and the solution (visitor management planning). In the second section, the subject is held in the case study of Topkapı Palace Museum.

In second chapter, visitor impacts on historical monuments and sites are stated along with the causes and the consequences. These visitor impacts are held in six distinguished groups: environmental impacts, mechanical damages, intentional damages, transformations, conflicts of use and indirect impacts. During the research process, academical articles, theses, publications and conference papers on visitor impacts at historical monuments and sites are studied. In most of the studied material, the subject of impacts and risks at historical monuments and sites were not held in visitor impact aspect. However, the mentioned impacts are evaluated and explained in visitor impact aspect. At the end of this chapter, the concept and evolution of preventive conservation is briefly articulated and the importance of this approach in visitor impact control is emphasized. Preventive conservation encompasses all the methods applied to cultural heritage in order to minimize the damages and prevent any damages which may occure. These methods include analysis, monitoring, maintenance and planning. Considering this, it’s possible to state that a visitor management plan to control visitor related damages is an important preventive conservation action.

The third chapter aims to explain the scope of visitor management plan and the planning processes. In line with this, planning process and the main concepts that frame this process are defined. Afterwards, carrying capacity based visitor management planning methods, such as Limits of Acceptable Change and Visitor

Experience and Resource Protection are examined along with the visitor management practices and strategies. Case studies of some museums and World Heritage Sites that examplifies this process are articulated. At the end of the chapter, visitor management planning process that explained throughout this chapter is evaluated and a planning process diagram is created. It can be understood that a visitor management plan is not only strategy objectives as in site management plans, but a detailed planning process which laid out in a spesific management framework. In line with this, it's possible to assess visitor management planning process with a similar approach to site management planning process. When carrying capacity based visitor management planning methods and the conservation management processes are evaluated together, a visitor management planning process diagram which consist of five stages can be originated. These five stages are: preparation stage, identification, resolution, management strategies and implementation.

In the fourth chapter of the study, analysis and evaluation of current situation of the case study subject Topkapı Palace Museum are addressed. In line with this, starting with Topkapı Palace Museum's relations with Sultanahmet Archeological Park World Heritage Site and Sur-i Sultani (the walls of Topkapı Palace), its bounded institutions, legal regulations and related projects are articulated. Following the explanation of brief history, evolution of conservation processes and the current situation, museum's visitor management practices are mentioned and the visitor impacts which are observed during the study process are stated. At the end of the chapter, findings, some of which explained in the following, are evaluated and interpreted. After the leave of the royal family in 1839 and losing its status of imperial residece, Topkapı Palace grown slowly apart from the Sur-i Sultani which marked the boundries of the complex. Following the declaration of republic in 1923, vague state of the palace and the estrangement to original surroundings stated above played a key role in the lack of decisive acts to be taken. Separate management organs being established within the original boundries lead to various delays in effective desicion-making and conservative actions to be taken. During the short-term observations in Topkapı Palace Museum any environmental impact related damages are not observed. In the future, it's possible to observe further damages with later examinations and monitoring done by conservation experts. In line with this, introducing a visitor management plan as a proactive approach will help to prevent any possible visitor impact related damages in Topkapı Palace Museum.

The fifth chapter, which includes the proposals for Topkapı Palace Museum visitor management plan process, is based on the visitor management planning process framework, that is obtained in the third chapter of the study. In the guidance of this, at the begining of the planning process participants and stake holders are suggested, and the importance of considering the future visitor management planning also at larger scale of Sur-i Sultani is emphasized. For the identification stage suggestions for identification process of indicators and monitoring for setting standarts to identified indicators are presented. For the resolution stage of the planning process, the methods which will be followed for setting standarts are specified. For the management strategies stage, possible direct and indirect management actions for regulating the number of visitors entering the site are suggested. At the end of the chapter following the visitor management plan for the Topkapı Palace Museum, suggestions towards sustainability of the conservation are proposed.

Today, many of the historic monuments and sites in the World, as well as in Turkey are under threat of visitor impact related damage. Since the increase in the number of both domestic and international visitors reflect upon historic monuments and sites, high amounts of visitors threatens the current damages to deteriorate or lead to new damages to appear. Indeed, in some World Heritage Sites visitor impact caused damages can be observed. Adopting sustainable tourism framework as the base policy for the desicion-making concerning historic monuments and sites, specially at the city scale, is the first step for conservation. At the same time, conservation specialists active involvement in desicion-making processes is highly substential. Visitor management plans are instrumental for keeping the ballance between tourism and cultural values ranging from structural conservation to conservation of local identity.

Preparing an effective visitor management plan following the modern preventive conservation principles is of the utmost importance for the preservation of historical monuments and sites for future.

Key Words: *Visitor Management, Preventive Conservation, Topkapı Palace Museum.*

1. GİRİŞ

Müze ve ören yerleri, amaç ve işlevleri bakımından koruma kavramıyla özdeşleşmiş mekânlardır. Öyle ki, kültür varlıklarının korunması söz konusu olduğunda, koruma uygulamalarının ardından yapılar için akla gelen ilk işlevlendirme önerisi de müze olmaktadır. Ancak, ziyarete açık tarihi anıt ve sit alanlarının zamana karşı direncini çevresel etkilerin dışında işlevsel yükü de dikkat çekici oranda azaltmaktadır.

Günümüzün müzecilik tanımları incelendiğinde, geçtiğimiz altmış yıl içerisinde müzecilik anlayışındaki değişime tanık olmak mümkündür. *International Council of Museums*'un (ICOM) [Uluslararası Müzeler Konseyi] 1946 yılındaki müze tanımına göre; "müze" sözcüğü, halka açık sanatsal, teknik, bilimsel, tarihi ve arkeolojik materyalden oluşan tüm koleksiyonları ifade edebilmektedir. Sürekli sergi salonları bulunduranların haricinde kütüphaneler bu tanımın dışında kalırken, hayvanat bahçeleri ve botanik bahçeleri tanıma dahildir (İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Kültürel Miras ve Müzeler Direktörlüğü, 2010, s:18). 2007 yılındaki tanımına göre ise "müze, toplum hizmetinde ve toplumun gelişmesi için çalışan, halka açık, insanlığın maddi ve maddi olmayan kültürel mirasını ve ortamını eğitim, inceleme ve zevk için elde eden, koruyan, araştıran, anlatan ve sergileyen kar amacı gütmeyen sürekli bir kurumdur." (İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Kültürel Miras ve Müzeler Direktörlüğü, 2010, s:18).

Geçmişte müzeler "koleksiyonun sergilendiği mekânlar" bağlamında değerlendirilir ve kurgulanırken, günümüzde insan odaklı mekânlar haline gelmiş, toplum gelişmesini ana amaç edinmiştir. Bu bağlamda, çağdaş müzecilik anlayışına göre müze mekânları eğitim, kültür, araştırma ve eğlence gibi hizmetler çerçevesinde kurgulanmaya başlanmıştır. Yeni inşa edilen müzelerin bu çerçevede kurgulanması kolaylıkla sağlanabilirken, tarihi müzeler ve miras-müzelerin yeniden ele alınması kısıtlılıklardan dolayı zor olmaktadır. Çağdaş müzelerdeki yeni anlayış ve hizmetler, küresel ziyaretçilerde tarihi müzelere ve sit alanlarına ilgi uyandırmakta, ziyaretçi sayıları gün geçtikçe artmaktadır.

Müze ve ören yerleri, uzun yıllardır olduğu gibi günümüzde de kültür turizminin odağında bulunmaktadır. Global iletişimin çok hızlı olması ve seyahat etmenin kolaylaşması etkenlerine bağlı olarak miras alanları popülerleşmekte, tarihi kentler turist akınına uğramaktadır. Turizmin ekonomiye katkısı da göz ardı edilemez bir gerçektir. Yalnızca bilet satışından bile yüksek gelir elde edilebilmesinin yanı sıra, ekonomiye üst ölçekte yapılan katkının kültür mirasına geri dönüşü de olmaktadır. Örneğin, tur şirketleri müze ve alanlara bağışta bulunarak korumaya doğrudan katkıda bulunabilmektedir (Pedersen, 2002, s:11). Turizmin kısa vadede getirileri oldukça yüksektir.

Öte yandan, turizm birçok problemi de beraberinde getirmektedir; geçtiğimiz otuz yılda hızla gelişen turizm endüstrisinin kültür mirası üzerinde etkileri büyüktür ve günümüzde küresel bir sorun haline gelmiştir. Bu etkiler birçok çalışmaya konu olmakla birlikte, bu çalışmalarda çoğunlukla tarihi çevre bağlamında sosyo-ekonomik açıdan değerlendirilmiştir. Fakat turizmin mimari miras üzerindeki direkt etkileri, koruma uygulamaları bağlamında değerlendirilmesi gereken önemli ve Türkiye'de yeterince tartışılmamış bir konudur. Türkiye'de 2003 yılından bu yana yabancı turist sayısında %154'lük[1] bir artış yaşanmıştır ve bu rakamların kültür mirası üzerindeki etkilerinin kontrolüne yönelik kapsamlı çalışmalar henüz gerçekleştirilmiş değildir.

Tez çalışması için seçilen alan Türkiye'nin en çok ziyaretçi alan müzelerinden[2] olan Topkapı Sarayı Müzesi'dir. Bu seçimin yapılmasındaki en büyük etkenlerden biri ise Topkapı Sarayı Müzesi yapılarının korunmasına yönelik bütüncül bir planlamanın olmayışına bağlı olarak, yapıların gittikçe artan ziyaretçi rakamlarıyla hasar tehdidi altında olmasıdır. Topkapı Sarayı Müzesi'ni yılda yaklaşık 4 milyon, günde ise ortalama 10 binin üzerinde ziyaretçi gezmektedir. Bahar ve yaz aylarında günlük ziyaretçi sayısının 20 binin üzerine çıktığı bilinmektedir. Günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi'nde ziyaretçi sayısını sınırlayıcı bir sistem bulunmamakla birlikte,

[1] TÜRSAB verilerine göre 2003 yılında Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı 16.302.053 iken, 2014 yılında 41.415.07'e yükselmiştir. http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html (Erişim tarihi: 29.08.2015)

[2] TÜRSAB Türkiye Müzeleri 2013 Raporu'na göre Topkapı Sarayı Müzesi'ni 2009 yılında 2.259.521 kişi, 2013 yılında ise 3.397.907 kişi ziyaret etmiştir. (Erişim tarihi:15.02.2015) www.tursab.org.tr/dosya/12194/tursab-turkiye-muzeleri-2013-raporu_12194_5662488.pdf

koruma için ideal rakamın belirlenmesine yönelik sistemli bir çalışma da yapılmamıştır.

1.1 Amaç ve Yöntem

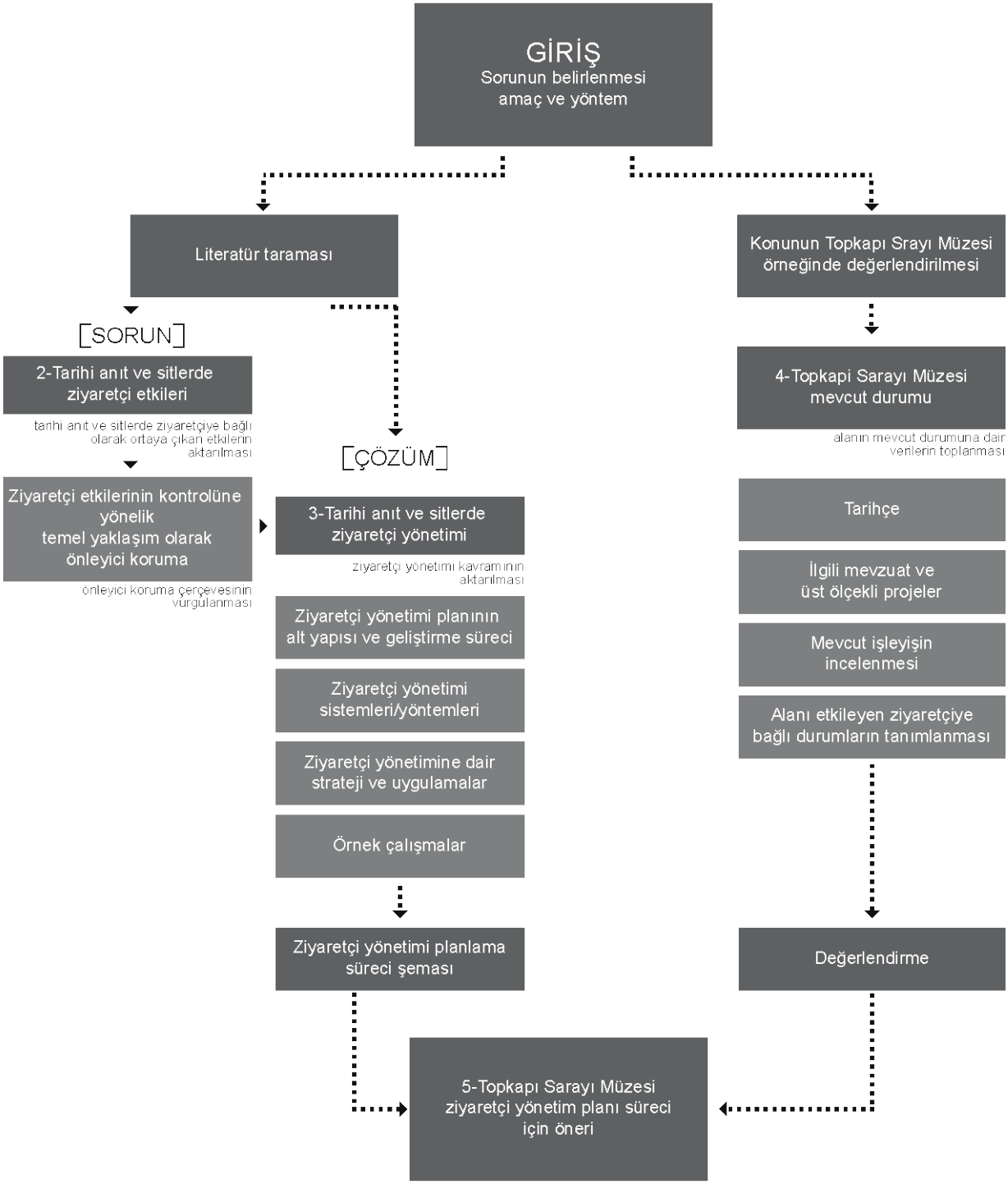
Tezin ana konusu kültürel mirasın koruma ve sürekliliğinin sağlanması açısından önleyici koruma yöntemi olarak ziyaretçi yönetimidir. Çalışmada, kültür mirasında ziyaretçiye bağlı oluşan risk ve etkilerin en aza indirgenmesine yönelik ziyaretçi yönetimi planının hazırlanması sürecinin önleyici koruma kavramı çerçevesinde ele alınarak anlatılması ve bu sürece Topkapı Sarayı Müzesi örneğinde öneri getirilmesi hedeflenmektedir.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde yapısal koruma uygulamaları restorasyon ve basit onarım uygulamaları çerçevesinde ele alınmaktadır ve müzenin mimari miras olarak korunmasına yönelik karar mekanizmaları günümüzde müzenin kontrolünün tamamen dışında kurgulanmış haldedir. Bu uygulamalar sırasında ziyaretçi etkileri sınırlı açılardan değerlendirilmekte ve sürdürülebilir önlemler alınmamaktadır. Çalışmada, söz konusu etkiler belirlenerek Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki durumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmasına sorunun tespitiyle başlanmıştır. Tarihi anıt ve sitler, turizme artan ilgiye bağlı olarak her yıl daha fazla ziyaretçi ağırlamaktadır. Yüksek ziyaretçi sayılarının kültür mirası üzerinde etkilerinin hasar olarak ortaya çıkmadan tanımlanması ve kontrol altında tutulabilmesi için önlemler alınması şarttır.

Çalışma süreci birbirine paralel yürütülen iki bölümden oluşmaktadır. Bu iki bölümden birincisinde konu, sorun ve çözüm odaklı iki aşamada incelenerek literatür taraması olarak tanımlanmıştır (Şekil 1. 1). Öncelikle sorunun ele alınarak ortaya çıkış biçimleri aktarılmış, sonrasında bu sorunların önüne geçilmesi için ziyaretçi yönetimi kavramı tanımlanarak aktarılmıştır. İkinci bölümde ise sorun olarak kabul edilen durumlar örnek çalışma alanı olan Topkapı Sarayı Müzesi kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın paralel yürütülen süreçlerinin ardından, ziyaretçi yönetimi planlama süreci ve Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki mevcut durum değerlendirilerek, Topkapı Sarayı Müzesi ziyaretçi yönetimi planı süreci için öneri aktarılmıştır.

Şekil 1. 1 Tez çalışmasının yöntem ve süreci.

1.2 Literatür Araştırması

Araştırma sırasında, tarihi anıt ve sitlerde ziyaretçi etkileri üzerine yayımlanmış konferans raporları, akademik makaleler, akademik yayınlar ve Türkiye'de hazırlanmış tezler incelenmiştir. İncelenen kaynakların büyük bir kısmında etkiler ziyaretçi temelinde ele alınmamıştır, ancak ziyaretçi etkisi sonucu ortaya çıkan durumlar çerçevesinde değerlendirilerek aktarılmıştır. Aktarılan etkiler, kişisel gözlemler, kurumlarla görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler ve farklı kaynaklardaki veriler ile örneklendirilmeye çalışılmıştır.

Kitle turizminin tarihi kentler ve yapılar üzerindeki etkileri üzerine 30 yılı aşkın süredir çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan bazıları; Avrupa Komisyonu'nun Bologna (1989), Strasburg (2000) ve Krakow'daki (2002) organizasyonları, Avrupa Konseyi'nin Riga (1999) ve Stockholm'deki (2000) organizasyonları ve ICOMOS'un bilimsel komitelerinin yanında yine Avrupa Konseyi'nin desteklediği IMPACT, PICTURE, ERA gibi bilimsel araştırma projeleridir.

Tarihi anıt ve sitlerde ziyaretçi yönetimi konusunda turizm ve koruma temelinde çeşitli kaynaklar incelenmiştir. Bu kaynaklardan başlıcaları ICOMOS'un 1993 yılında yayımladığı "*Tourism at World Heritage Cultural Sites: Site Manager's Hand Book"* [Dünya Mirası Kültürel Alanlarında Turizm: Alan Yöneticisinin El Kitabı] ve UNESCO'nun 2002 yılında yayımladığı *"Managing Tourism at World Heritage Sites"* [Dünya Mirası Alanlarında Turizmin Yönetilmesi]'dir.

Üçüncü bölümde ayrıntılı olarak bahsedileceği üzere, ziyaretçi yönetimi kavramı alan yönetim planlamasının bileşenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada alan yönetimi üzerine hazırlanmış yayınlardan yararlanılmıştır. Bu kaynaklardan bazıları, ICCROM'un 1998 yılında yayımladığı "*Management Guidelines for World Heritage Sites*" [Dünya Miras Alanları için Yönetim Rehberi], UNESCO'nun 2008 yılında yayımladığı *"Management Plans for World Heritage Sites: A Practical Guide"* [Dünya Mirası Alanları İçin Yönetim Planları: Bir Uygulama Rehberi] isimli yayınlardır. Ayrıca, 2013 yılında Getty Konservasyon Enstitüsü, ICOMOS Çin ve Dunhuang Akademi'nin düzenlediği Çin'deki Dünya Miras Alanlarında Ziyaretçi Yönetimi ve Taşıma Kapasitesi (2013) başlıklı uluslararası kolokyum raporu ile, ziyaretçi yoğunluğu en yüksek olan ülkelerden biri olan Çin'in bu konudaki deneyimlerinden yararlanılmıştır.

Topkapı Sarayı Müzesi'nin mevcut durumununa dair yapılan araştırmalarda öncelikli olarak alanın tarihçesi ve geçmiş kullanımına dair bilgiler derlenmiştir. Konuya zemin hazırlaması açısından alanla ilgili mevzuat ve dahil olduğu projeler incelenmiştir. Seçilen alana dair ziyaretçi yönetimi konusunda yapılmış çalışmalar incelendiğinde, geniş bir literatürle karşılaşılmamıştır, ancak konu hakkında bazı rapor ve tezler bulunmaktadır. Topkapı Sarayı'nın tarihçesi ve müze olma sürecine ilişkin bilimsel makale, yayın ve tezlerden yararlanılmıştır.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde günümüzde koruma süreçlerinin işleyişi ve ziyaretçi yönetimi uygulamaları konusunda müzenin uzman personeli ile görüşmeler yapılmıştır. Müzede ziyaretçilere bağlı ortaya çıkan sorunlar, alınan kararlar ve ziyaretçi yönetimi hakkındaki genel görüşler üzerine bilgi almak için Topkapı Sarayı Müzesi Müdür Vekili Ayşe Erdoğdu'yla görüşülmüştür. Ayrıca müzenin ziyarete açık bölümlerinde ziyaretçi etkileri ve karşılaşılan sorunlara dair bilgi almak üzere müzenin bölüm sorumlusu uzmanlarıyla anketler düzenlenmiştir.

Tez çalışması kapsamında 2015 bahar ayında müzede gezi düzenleyen kokartlı rehberlerle anketler yapılarak, rehberlerin müzede ziyaretçilerle ilgili gözlemlediği sorunlar ve ziyaretçi yönetimi ile ilgili görüşleri tespit edilmeye çalışmıştır.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde ziyaretçi etkilerinin tespit edilmesine yönelik çalışmalar 2014 Haziran - 2015 Ağustos ayları arasında yapılan gözlem ve sınırlı ölçümlere dayanmaktadır. Çalışmada derlenen verilerin görselleştirilmesi sırasında Autodesk AutoCad 2014, Adobe Photoshop CC 2014 ve Adobe Illustrator yazılımları kullanılmıştır.

2. TARİHİ ANIT VE SİTLERDE ZİYARETÇİ ETKİLERİ

Tarihi yapılar ve eserler, bulundukları ortamın koşulları ve zamanın etkisiyle yıpranırlar. Bu yıpranma çoğunlukla doğal bir süreç sonucunda gerçekleşir. Ahunbay (2011) anıtlarda bozulmaya neden olan etkenleri iç ve dış olarak ikiye ayırmış; yapının konumu, bulunduğu zemin özellikleri ya da ilk tasarımındaki hatalardan kaynaklanan sorunları iç nedenler, doğal etkenler ve insanların verdiği zararları ise dış nedenler başlığı altında tanımlamıştır. Anıtlarda insanların neden olduğu hasarların terk, kötü kullanım ve onarımlar, yangınlar, savaşlar, vandalizm, bayındırlık etkinlikleri, hava kirliliği, trafik ve turizme bağlı olarak ortaya çıktığını vurgulamıştır (Ahunbay, 2011, ss. 36-58).

Günümüzde en yaygın turizm uygulaması olan kitlesel turizm, kısa sürede en fazla yerel kaynağın sunulmasını hedeflemektedir. Buna bağlı olarak müze ve tarihi yapıları ziyaret eden turistler, genellikle bir sonraki istikametlerine yol almadan önce kısıtlı süreleri olduğundan toplu dalgalar halinde gelmektedir. Ziyaret sürelerinin kısa olması, çevresel koşulların değişimine bağlı olarak, yapı ve eserler üzerindeki etkilerin de hızlı ve ani olmasına sebep olmaktadır (Creighton ve diğ, 2005, s:19). Gün boyunca grup halindeki ziyaretçiler yapıya girdikçe, bu etkiler tekrarlanmaktadır.

Taşınabilir objeler, müzelerde veya kontrollü iç iklimi olan mekânlarda korunabilirken, mimari ile bütünleşik rölyef, heykel, cephe elemanı gibi objelerin ve yapıların her birinin kendine özgü bir bozulma ortamı vardır (Ersen, 2009, s:8). İç mekânda ortam koşullarının sürekli ani değişimler içerisinde olması, eserlerde, yapılarda ve yapı elemanlarında çeşitli etkilere yol açabilmektedir.

Bu bağlamda ziyaretçi etkileri; "Çevresel Etkiler", "Mekanik Hasarlar", "Kasti Hasarlar", "Dönüşümler", "Kullanım Çatışması" ve "Dolaylı Etkiler" olmak üzere altı ana başlık altında incelenmiştir. Bölüm sonunda, "Ziyaretçi Etkilerinin Kontrolüne Yönelik Temel Yaklaşım Olarak Önleyici Koruma" başlığı altında önleyici koruma kavramı tanımlanarak, kapsamı aktarılacaktır.

2.1 Çevresel Etkiler

Müze ve tarihi yapılarda ziyaretçilerin oluşturduğu veya dolaylı yoldan ortaya çıkardığı çevresel etkiler uzun vadede malzemelerde bozulmaya yol açmaktadır. Bozulmaları hızlandıran etkiler çeşitlidir. Bu etkiler, nem ve ısı değişimleri, yüzeylerde birikme, hava kirliliği ve ışık olmak üzere 4 başlık altında incelenecektir.

Kültürel miras açısından çevresel faktörler ve gereksinimlerin mikro-iklim üzerindeki etkisi D. Camuffo tarafından "Microclimate for Cultural Hertage" (1998) [Kültür Mirası için Mikroiklim] adlı eserde detaylı olarak tarif edilmiş, ancak turizm ve ziyaretçi etkileri yönüyle değerlendirilmemiştir. Ayrıca ICCROM ve KMLM (1985) müzelerde çevresel koşulların denetimine yönelik bir çalışma yayımlamış, ancak çalışmada konu temel olarak müzelerde saklanan ve sergilenen taşınabilir eserler çerçevesinde ele alınmıştır.

2.1.1 Bağıl nem ve sıcaklık değişimleri

Yapılarda mekânsal bağıl nem ve sıcaklık değişimleri, çevresel koşullara ve yapının veya mekânların yapı içindeki konumlarına bağlı olarak farklılık gösterir.

Yapılarda mikro klima koşullarının değişimi, ziyaretçi sayısının fazlalığından ya da nem ve sıcaklık yayan cisimlerden kaynaklanabilmektedir. Tarihi yapılarda ani nem ve ısı değişimlerinin ziyaretçi kaynaklı olması, çeşitli izleme projelerinde görülmektedir. Ancak bu değişimlerin etkisi, çoğunlukla diğer çevresel etkenlerin, fiziksel ve kimyasal koşulların da katkısıyla ortaya çıkmakta (Creighton ve diğ., 2005. s:9) ve malzemelerin türlerine göre değişiklik gösterebilmektedir.

Sıcaklık değişimleri özellikle hassas malzemelerde mekanik aşınmayı tetikleyen sistemleri harekete geçirmektedir. Bu değişimlerin süreleri kısaldıkça verdikleri zararlar da ters oranda artmaktadır. Camuffo (1998) bu durumu şöyle açıklamaktadır; "malzemeler hızlı yüzeysel sıcaklık değişimlerinin derine nüfuzunu azaltan, geçirgenliği düşük bir filtre işlevi görür, öyle ki sıcaklık değişiminin süresi kısaldıkça bu durumdan etkilenen tabaka da incelmektedir. Ancak unutmamak gerekir ki, anıtlara sanatsal değer kazandıran öğeler çoğunlukla yüzeyleridir. Bu sebeplerden günlük ya da daha kısa süreli sıcaklık değişimleri mevsimsel değişimlerden daha önemlidir." (Camuffo, 1998, s:14). Genellikle bu tip ani sıcaklık

değişimleri geniş havalandırma veya açık girişlerdeki hava akışlarından kaynaklanmaktadır.

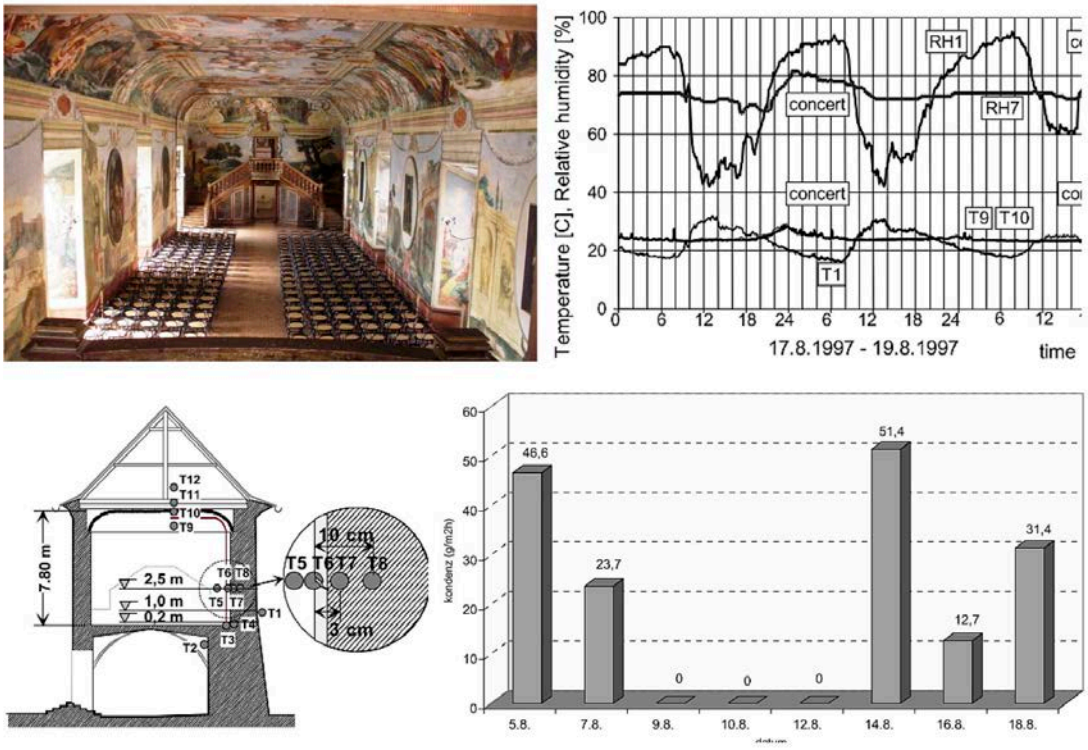
Sıcaklık değişimi, ortamın bağıl neminin de değişmesine sebep olmaktadır. Fiziksel olarak sıcaklık yükseldikçe bağıl nem düşer, sıcaklık düştükçe bağıl nem yükselir. Dolayısıyla sıcaklık değişimleri bağıl nem değişimleri ile birlikte risk oluşturacak etkiler ortaya çıkarmaktadır. Ortamın bağıl nemi, mekân içerisindeki nem kaynaklarına bağlı olarak da değişecektir. Örneğin, bir odada paspasla yerlerin silinmesi bağıl nemin yükselmesine sebep olacaktır. Dengenin kurulması için ortam sıcaklığı düşme eğilimi gösterecektir, denge kurulamaması halinde ise yoğuşma meydana gelecektir. Su, kimyasal tepkimelerde tetikleyici madde olduğundan, yoğuşma yüksek bir risk oluşturmaktadır. Ortamdaki bağıl nem, içeride nefes alıp veren insan sayısıyla da orantılı olarak yükselebilmektedir.

Sıcak yaz aylarında İstanbul ikliminden kaynaklanan yüksek nemin yanı sıra yükselen ziyaretçi sayıları ve gezilebilir kapalı alanlarda havalandırmanın sağlanamaması, yapılarda bağıl nemi arttırmaktadır. Bu durum yalnızca yapıları etkilemekle kalmayıp müze koleksiyonunda da hasarlara yol açabilmektedir. Nitekim nemli ortamlarda organik malzemelerde şişme, doku zayıflaması, mantar ve böcek oluşumu görülebilir. Camuffo'ya göre yüksek bağıl nem, sıva ve fresklerde kalsiyum oksit kristali kalıntılarını hidrolize ederek kalsiyum hidroksite dönüştürebilmekte, bu da yüzeylerde kristallerin büyümesine bağlı gözeneklerin oluşmasına[3] sebep olabilmektedir (Camuffo, 1998, s:179).

Slovenya'nın Brezice kentinde bulunan Brezice Kalesinde 1997 yılında mekânda bulunan insan sayısının ortamın bağıl nemine etkilerini tespit etmek üzere kısa süreli bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Her yıl kalede gerçekleştirilen festival kapsamında konserlere ev sahipliği yapan Şövalye Salonu'nda (Şekil 2. 1 Sağ Üst) Ağustos ayı içerisinde yapılan konserler sırasında ortam içerisindeki ve dışındaki sıcaklık ve bağıl nem periyodik olarak ölçülmüştür. Ölçümler, mekan içerisinde duvar iç ve dış yüzeylerinde, tavanda fresk yüzeyinde, zeminde, çatı arasında ve bodrumda Şekil 2. 1 sol altta görülen yerlerde yapılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde, Şekil 2. 1 sağ üstteki grafik elde edilmiştir. Grafikte T1 çizgisi incelendiğinde, ölçülen dış ortam sıcaklığının ilk 12 saatte ortalama 20 C°'de, sonraki 6 saatte 30 C°'ye yükseldiği,

[3] Burada sözü geçen bozulma için yazar "pitting" kelimesini kullanmıştır.

daha sonraki 12 saatte tekrar düşerek benzer eğriyi devam ettirdiği görülmektedir. RH1 çizgisi ile tanımlanan dış ortam bağıl neminin de sıcaklıkla ters olarak sıcaklığın düşmesiyle yükseldiği, sıcaklığın yükselmesiyle düştüğü görülmektedir. Grafikte T9-T10 çizgisiyle tanımlanan iç mekan sıcaklık ve RH7 çizgisiyle tanımlanan iç mekan bağıl nem verileri incelendiğinde, ortam sıcaklığı sabitken ölçümün ikinci gününde 24 - 6 saatlik aralığında konser sırasında sıcaklığın ve bağıl nemin aynı anda yükseldiği ve düştüğü görülmektedir. Bunun sonucunda ortamda yoğuşma olduğu saptanmış ve fresk yüzeylerindeki yoğuşma miktarları Şekil 2. 1 sağ alttaki grafikte gösterilmiştir. Uzmanlar yoğuşmanın kalın duvarlar ve dar pencere açıklıklarına bağlı oluşabileceğini ve çalışmanın devamında uzun süreli inceleme yapılması gerektiğini vurgulamışlardır (Creighton ve diğ, 2002, s:7-8).

Şekil 2. 1 (Sol Üstte) Brezice Kalesi Şövalye Salonu (Url-1), (Sağ Üstte) Sıcaklık ve Bağıl Nem – Zaman grafiği, (Sol Altta) Sıcaklık ölçümü yapılan noktalar, (Sağ Altta) 5 – 18 Ağustos 1997 tarihleri arasında mekanda gerçekleşen konserler sırasında fresklerin iç yüzeylerinde yoğuşan su miktarı (Creighton ve diğ, 2002, s:7-8).

Tarihsel araştırmalar temel alınarak, bazı ülkelerde tarihi yapılara turist girişlerini kontrol etmeye yarayan standart ve kurallar yayınlanmıştır. Örneğin Kaarto (2004) Finlandiya'daki müzeler için hazırladığı çalışmasında, tahminlere göre ziyaretçiler tarafından salınan su miktarı 0/02 g/s/ziyaretçi değerine ulaştığını, buna bağlı olarak tesislerin sürekli nem kontrol kapasiteleri de göz önüne alınarak (yaklaşık 0,4g/s),

küçük odalardaki grupları genellikle 20 kişiyle sınırlamakta olduğunu aktarmaktadır (Kaarto, 2004, s:374). Yapılan incelemeler sonucunda, Paris Notre – Dame Katedrali'nde yüksek sezonda ziyaretçilerin solunumuyla günde 600 litre su oluştuğu belirlenmiştir[4] (Creighton ve diğ, 2002, s:9).

Rebeca Alcántara'ya göre koruma alanındaki standartlar 1940'ların sonunda koleksiyonların muhafazası için yapılan önerilerden ortaya çıkmıştır. Bu standartlar uygun bağıl nem, sıcaklık ve ışık değerleri üzerine öneriler içeriyordu. 1960'larda bu erken dönem önerileri önleyici koruma tedbirleri ile birlikte anılmaya başlamıştır. Önleyici korumayı ilgilendiren ilk standartlar Robert Feller'ın Işığa Maruz Kalma Standartları (1963) ve Nathan Stolow'un Sanat Eserlerini Taşıma Esnasında Bakım Standartları (1981) olmuştur (Alcántara, 2002, s:7).

Tarihi binalardaki iç mekân koşullarını iyileştirmek için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bazı uzmanlar doğal havalandırmayı yapay iklimlendirmeye tercih etmektedir. Sıcak ve nemli iklimlere sahip bölgelerdeki müzelerde iklimlendirme sistemi uygulamalarının başarısız sonuçlar verdiği ortaya çıkmıştır (Daniel, 2000. Akt. Toledo, 2006, s:20). Avustralya'da bazı kâgir tarihi yapıların periyodik olarak izlendiği bir proje gerçekleştirilmiştir. Proje örneklemine mekanik iklimlendirme sistemine sahip olan ve olmayan yapılar dâhil edilmiş ve proje sonucunda iklimlendirme sistemlerinin sağladığı koşulların doğal koşullara göre daha fazla hasara yol açtığı görülmüştür (Daniel, 2000. Akt. Toledo, 2006, s:20). Soğuk iklime sahip bölgelerdeki yapılarda pasif iklim kontrolü tasarımları ile daha sık karşılaşılmaktadır. Bunun sebebi yapıları ısıtmanın soğutmaktan daha kolay olmasıdır.

Nemli ortamlarda pasif iklimlendirmenin sağlanabilmesi için personelin aktif bir rol üstlenerek bazı günlük rutin görevleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Ilık ve nemli iklime sahip bölgelerde pasif iklimlendirme ile ilgili en zorlayıcı konu ise doğal havalandırma sağlanırken böcek ve hava kirliliğinden kaçınılmasıdır. Bu tür iklime sahip Asya'daki bazı ufak müzelerde, teşhirdeki eserler için mikro iklimlendirme sağlanırken, mekânın iklimlendirmesi, camların günün belirli saatlerinde açılıp

[4] Creighton ve diğ,, Boyer, J.M. (2000) "Impact du public sur les monuments", *Entretien continu du patrimoine culturel contre la pollution*, (ed. J.M.Ballester), ss.161-173 'dan alıntılamıştır.

kapatılarak havalandırılması ve hareketli gölgelikler ile sağlanmaktadır (Toledo, 2006. s.20).

Bütüncül iklim kontrolünün şart olduğu durumlarda pasif-aktif sistemlerin birlikte kullanıldığı karma yaklaşımlar önerilmektedir. Karma iklim kontrolüne örnek oluşturacak, yapı, koleksiyon ve ziyaretçi konforu üçgenine uyan sistemlerden biri mekanik ve filtreli[5] havalandırmadır (Toledo, 2006, s:13). Bu havalandırma sistemi, mekân içerisinde pozitif basınç oluşturulmasıyla boşluklardan toz ve böcek girmesinin engellenmesi prensibiyle çalışmaktadır. Mekâna pasif ve aktif olarak işleyen karma bir iklim kontrol sisteminin entegre edilmesiyle ilkimlendirme sağlanabilir. Benzer bir sistem Rio de Janeiro'daki Rui Barbosa ev-müze'sindeki kütüphane odalarında kullanılmıştır[6] (Toledo, 2006. s.22-23).

2.1.2 Yüzeylerde birikme

Yüzeylerde birikme, havadaki mikro partiküllerin mekân içerisinde oluşan hava akımlarıyla hareketi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hava akımları, kapı ve pencerelerin açılıp kapanmasıyla, yapıdaki açıklıklardan sızıntılarla ya da mekândaki insan sirkülasyonu sonucu oluşmaktadır. Camuffo (1998); yüzeylerde oluşan birikme miktarının, partikül çapına göre farklı etkilerde bulunmakla birlikte, duvar yüzeyinin pürüzlülüğü, eğimi, ıslak olup olmaması ve sıcaklığına bağlı değiştiğini belirtir (Camuffo, 1998).

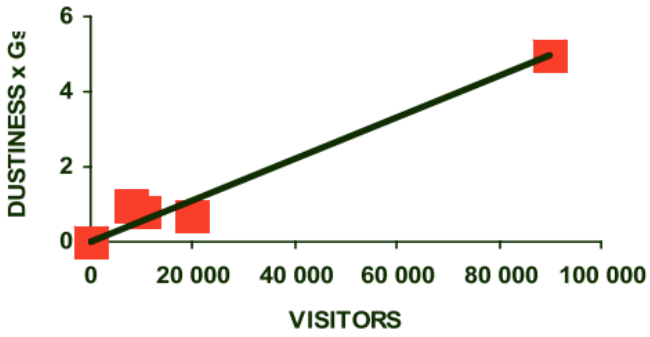
Objeler üzerinde biriken toz, rutubet çeken maddeler veya zararlı maddeler içerebilir. Birikmiş parçacıklar içindeki zararlı maddelerin rutubetli ortamda obje veya yapı elemanları ile teması ile oluşan kimyasal reaksiyonlar, malzemelerin bozulmasına yol açmaktadır (Beşkonaklı 2010, s.130). Havada bulunan zararlı maddeler arasında katranlı maddeler, is, silisli[7] maddeler ve müze deniz kıyısında ise tuz kristalleri bulunabilmektedir (ICCROM ve KMLM, 1987. s.23).

Özellikle taşınabilir eserlerin yüzeylerinde toz birikmesi estetik açıdan hoş karşılanmadığından, temizlik ihtiyacı artmaktadır. Açıkta sergilenen objelerin

[5] Makalede "forced and filtered ventilation" olarak geçmektedir (Toledo, 2006).
[6] Bu sistemin uygulanması yapının özgün niteliklerinin yanı sıra zaman içerisinde geçirdiği onarımlarla da mümkün olmuştur.
[7] Silis: kum, çakmak taşı, kuvars vb. silisyumun oksijenli bileşimleri. (TDK, Güncel Türkçe Sözlük)

periyodik temizliğinin, bez vb. malzemelerle silinmesi yöntemiyle yapıldığı durumlarda da bu objelerde zaman içerisinde aşınma görülebilmektedir.

İngiltere'de National Trust Vakfı'yla[8] birlikte tarihi yapılarda toz birikimi üzerine yapılan çalışmalarda, yıl içerisinde sadece tozun yüzeylerden uzaklaştırılması işlemi için gerekli olan süre, yapının tüm temizlik ve bakım süresinin %75'inden fazlasını oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. National Trust Vakfı'na ait tarihi yapılarda ziyaretçi sayılarındaki artışın, toz miktarında da doğru orantılı bir artışa yol açtığı görülmüştür, (Şekil 2.1). Ayrıca, yıllık toz temizliği masraflarının ziyaretçi başına 0.6 ila 1.5 İngiliz Sterlini olduğu tespit edilmiştir (Lloyd ve diğ., 2004).

Şekil 2.1 : National Trust Vakfı yapılarında ziyaretçiler tarafından oluşturulan toz miktarı.

Lloyd ve Lithgow'a göre, toz ve kirin tarihi yüzeylere yerleşmesinin engellenmesi için sorunun kaynağının kontrol altına alınması en iyi yaklaşımdır. Buna göre, pencere, kepenk ve kapıların tam kapandığından ve gereksiz yere açık bırakılmadığından emin olunması ya da kir ve tozun paspas ve ayakkabı fırçaları veya galoş kullanımı ile ayakkabılardan uzak tutulması gibi yöntemler uygulanabilir (Lloyd ve Lithgow, 2006, s:66).

İngiltere'de National Trust vakfına ait tarihi Felbrigg Hall malikânesinin ziyarete açık bazı iç mekanlarında toz birikiminin tespitine yönelik, mekanın ziyaretçi erişimi olmayan bölümlerinde zemine ve levha, kapı gibi bazı düşey elemanların yüzeylerine 10 cm aralıklarla yapışkan örnekleyiciler yerleştirilmiştir (Şekil 2. 2). Sonuçlar incelendiğinde, toz birikiminin ziyaretçi sayısıyla doğru orantılı olduğu ve ziyaretçi

[8] Kısaca National Trust olarak kullanılan vakfın özgün ismi National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty'dir [ing. Tarihi Önem veya Doğal Güzellik Alanları için Ulusal Vakıf]

rotasına her 50 cm uzaklıkta azaldığı tespit edilmiştir. Örnekleyicilerde biriken partiküllerin büyük çoğunluğunun ziyaretçi kıyafetlerinden kopan lifler olduğu görülmüştür (Lloyd ve Lithgow, 2006, s:66).

Şekil 2. 2 İngiltere'de National Trust vakfına ait tarihi Felbrigg Hall malikanesi içinde toz birikimi incelemesi (Llyod ve Lithgow, 2006, s:65).

Tozlanma oranlarının ziyaretçi rotasına 0,5 metre uzaklıktan itibaren yarıya inmesi nedeniyle; toza duyarlı alanlar ve ziyaretçiler arasında en uygun, uzaklık 1.5- 2 metre arasındadır. Bu doğrultuda, sabit toza duyarlı objeler ile ziyaretçiler arasında ipten bir engel konulabilir (Lloyd ve Lithgow, 2006, s:66).

2.1.3 Hava kirliliği

Yüksek ziyaretçi sayısına bağlı hava kirliliği oluşumu genellikle iç mekânlarda karbondioksit emisyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca yapıların çevresinde otomobil yakıtlarından ortaya çıkan nitrojen oksit ve kükürt dioksit gazının etkileri de dolaylı ziyaretçi etkisi olarak kabul edilebilir.

Yapı içerisinde ziyaretçilerin yol açtığı karbondioksit, solunumla ortaya çıkmaktadır. Belirli bir kapalı mekânda bulunan ziyaretçi sayısı arttıkça ortamdaki karbondioksit yoğunluğu da bununla orantılı olarak artmaktadır. Karbondioksitin hasar verici etkileri çoğunlukla yüksek bağıl nemle birlikte ortaya çıkmaktadır. Örneğin, kükürt

dioksit ve karbondioksit harç ve sıva gibi iki fazdan oluşan yapı elemanlarını ayrıştırmaktadır.

Kilise gibi kutsal mekânlarda yakılan mumların artıkları havaya karışarak kirlilik oluşturmaktadır. Hava akımlarıyla birlikte artıklar yüzeylere yapışarak, yüzey üzerinde tozla karışık, yağlı ve yapışkan bir katman oluşturmaktadır.

Notre-Dame Kilisesi'nde her yıl 1.2 milyon mum satılmakta ve yakılmaktadır. Katedraldeki org üzerinde bir çok kez tekrarlanmış olan restorasyon çalışmaları sayesinde, mumlardan kaynaklanan zarar titizlikle kayda alınmıştır. 1981 yılında yapılan çalışmalarda, enstrüman üzerinde 1 cm kalınlıkta siyah ve yağlı toz kalıntıları tespit edilmiştir. Bunun kaynağı da kilisedeki ziyaretçi sirkülasyonu ve yakılan mumlardır. Org üzerindeki boruların temizlenme işlemi 1986 ve 1990 yıllarında tekrarlanmış ve aynı içerikli kalıntılar bulunmuştur. (Creighton ve diğ, 2002, s:11).

Kömür ve petrol ürünlerinin yanması sırasında, yakıtlarda bulunan kükürtün (S) havadaki oksijenle birleşmesinden oluşan kükürt dioksit (SO_2) ev ve fabrika bacalarından, motorlu araçların egzoz borularından çevreye yayılır. Kükürt dioksit çeşitli katalizörlerin etkisiyle, oksidasyon sonucunda kükürt triokside (SO_3) dönüşür, bunun havadaki su buharıyla birleşmesiyle ise sülfürik asit (H_2SO_4) meydana gelir. Sülfürik asit hem havada hem de taş, kağıt ve dokumaların içerdiği bazı maddelerin katalizör görevi yapmasıyla, doğrudan bu malzemelerin yüzeylerinde oluşabilir. Taş yüzeylerindeki korozyonun yanı sıra, duvar resimlerinde de dağılma ve renk solması meydana gelir. Demir, hatta çelik paslanır, bazı tunç alaşımları korozyona uğrar (ICCROM ve KMLM, 1987, s.22). Dış mekândaki araç yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıkan bu etkiler, dolaylı olarak ziyaretçilerin tarihi yapılara giriş çıkışları sırasında oluşan hava akımlarıyla iç mekâna taşınabilmektedir.

Günümüzde yapı atmosferinde kirliliğe sebep olan maddelerin düzeylerini öngören web tabanlı yazılımlar bulunmaktadır.[9]

[9] Konuyla ilgili daha geniş bilgi için şu kaynak incelenebilir; Blades, N., Kruppa, D., Cassar, M., 'Development of a web-based software tool for predicting the occurrence and effect of air pollutants inside museum buildings', ICOM Committee for Conservation, 13th Triennial Meeting, Rio de Janeiro 22-27 September 2002, ed. E. Vontobel, James & James, Londra (2002) 9-14.

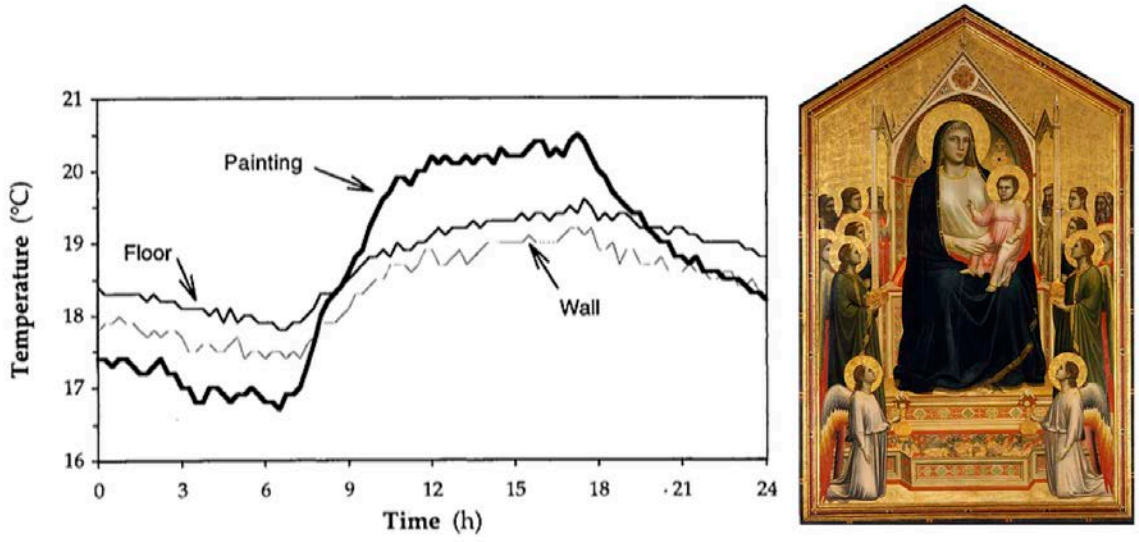
2.1.4 Işık etkileri

Ziyaret edilebilen tarihi yapılardaki kapalı mekânların aydınlatılması, sergileme, sunum ve ziyaretçilere tehlikeli bir ortam oluşturulmaması açısından önemli bir konudur. Birçok müze ve sit alanında ziyaret saatleri gün ışığına göre düzenlemektedir. Bu durum, kapalı alanlarda yapay ışık ihtiyacını ortadan kaldırarak, eserlere fazladan müdahale edilmesini de engellemektedir. Ancak doğal ışığın uzun vadede hasara yol açabilecek zararları da vardır.

Yüzeylere doğrudan etki eden ışık, öncelikli olarak renkler için zararlıdır. Duvar resmi, kumaş, duvar kâğıdı gibi bezeme ve yapı elemanlarında renk kaybı oluşmasını engellemek için direkt güneş ışığından kaçınılmaktadır.

Işık birkaç farklı bozulma mekanizmasını harekete geçirebilir. Örneğin gaz halindeki kirleticilerin foto-oksidasyonu tahripkâr bir çevre oluşturarak, klorofil sentezi ve alg oluşumuna (özellikle tarih öncesi mağaralar, Etrüsk mezarları ve benzeri karanlık alanlarda) yol açabildiği gibi, nesnelere doğrudan hasar da verebilir. Işığın doğrudan yol açtığı hasarlar birkaç faktöre bağlıdır ve ışığın renk değişimine etkisine dair ispat edilmiş güvenli bir eşik-değer belirlenememiştir. Dolayısıyla ışığa maruz kalınması da nem gibi ziyaretçi sayılarının belirlenmesindeki kontrol faktörlerinden biridir. (Creighton ve diğ, 2005, s:11).

Doğal aydınlatmanın yetersiz olduğu ya da tercih edilmediği durumlarda yapay aydınlatma yollarına başvurulmaktadır. Camuffo (1998) eserleri aydınlatmak için kullanılan ek ışık kaynaklarının sıcaklık yükselmesine de katkıda bulunduğunu belirterek, tüm bunların çevre kontrolü sistemlerine büyük bir yük oluşturduğunu ve başa çıkılamadığı durumlarda bu yükün yapıya ve koleksiyona yansıdığını aktarmıştır. Özellikle tablo gibi sanat eserleri daha yoğun aydınlatıldığından bu etkilerle de daha fazla karşı karşıya kalabilmektedir. Floransa'daki Uffizi Müzesi'nde bulunan Madonna d'Ognissanti adlı eser için 1993 yılında yapılan bir incelemede aydınlatmanın yaydığı ısının duvar, zemin ve tablo üzerinde yarattığı sıcaklık değişimi tespit edilmiştir. Sonuç grafik incelendiğinde (Şekil 2. 3 - solda) tablo yüzeyindeki sıcaklık değişiminin duvar ve zemine göre 3 kat hızlı olduğu görülmektedir (Camuffo, 1998, s:123).

Şekil 2. 3 (Solda) Madonna d'Ognissanti tablosunun 24 saatlik sıcaklık değişiminin, zemin ve duvar sıcaklıkları ile karşılaştırılması. (Sağda) Giotto'ya ait Madonna d'Ognissanti tablosu, Uffizi Müzesi. (Url-2)

Günümüzde aydınlatmanın yarattığı sıcaklık değişimlerinin önüne geçmek için birçok müzede LED aydınlatma teknolojileri kullanılmaktadır.

2.2 Mekanik Hasarlar

Bu bölümde tarihi anıt ve sitlerde ziyaretçi hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkan mekanik hasarlara değinilecektir. Mekanik hasarlar Aşınma ve "Vibrasyon ve Dinamik Etkiler" olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir.

2.2.1 Aşınma

Aşınma, tarihi yapılarda kullanıma bağlı olarak zaman içerisinde ortaya çıkan hasarlardan biridir. Miras-müzelerde yüksek ziyaretçi sayıları aşınmanın daha kısa sürede ve yoğun olarak ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Ziyaretçilerin yol açtığı aşınma istemsiz olabilir, yalnızca mekânda bulunmaları aşınmaya yol açabilir. Örneğin zemin aşınması, yürüme veya belirli bir noktada uzun süre bekleme sonucunda oluşabilir. Özellikle dar geçitlerde kalabalıkla birlikte yürüyüş hızının düşmesi kişilerin olduğundan daha sık adım atmasıyla sonuçlandığından bu noktalarda aşınma normal seyrinin birkaç katı hız ve yoğunlukta görülebilmektedir.

Sert zeminlerde ayakkabı topuklarından kaynaklanan hasarlar da yaygındır. Aynı şekilde duvar köşelerinde de ayakla çarpmalara ve dokunmalara bağlı hasarlar

gözlenebilmektedir (Creighton ve diğ, 2005). Karnak'da yılda 1 milyonu bulan turist sayısı, menhirler etrafında 5cm derinliğe ulaşan ve zemini gevşeterek ve dengeyi tehdit eden erozyonlar gibi ciddi yıpranmalara sebep olmuştur (Creighton ve diğ., 2005. s:12).

Ziyaretçilerin bilinçsizce veya kasti olarak yüzeylerle temasa geçerek aşınmaya yol açması da sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Elbette, tek bir ziyaretçinin yaratacağı etki gözle görülür olmasa da, aynı eylemin binlerce kez tekrarlanması geri döndürülemez hasarlara yol açabilmektedir. Kumaş ve kağıt gibi hassas yüzeylerde dokunmanın oluşturduğu hasarlar oldukça yıkıcıdır. Bronz ve taş eserlerde dokunma yüzeylerde parlamaya yol açmaktadır.

Taş döşeme kaplamalarında ve korkuluklarda parlama gibi etkiler görülebilmektedir. Ayrıca, ince işçilikli taş eserlerde dokunmaya bağlı etkiler geri dönüştürülemez hasarlara yol açabilmektedir. Taş yüzeylere elle temas etme, parlamanın yanında eldeki mikro partiküllerin gözenekli taş yüzeylerinde kalıntılar bıraktığı da görülebilmektedir.

Her gün binlerce ziyaretçi ağırlayan Atina Akropolü'nde ana kaya zemindeki aşınma gün geçtikçe artarak kaygan yüzeyler oluşturmakta, ziyaretçiler için de tehlike yaratmaktadır.

Şekil 2. 4 Atina Akropolü'nde zemin aşınması (Url-3).

2.2.2 Titreşim ve dinamik etkiler

Titreşim sorunuyla, ziyaretçi sirkülasyonunun bir sonucu olarak, müzeler ve tarihi evlerde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Özellikle zayıf ahşap zeminlerde kendini hissettiren bu tip titreşimleri azaltmak son derece pahalıdır (Creighton ve diğ., 2005. s:12). Müzelerdeki birçok eserin maruz kaldığı titreşimin ana sebebi sürekli ziyaretçi sirkülasyonudur ve binanın kendisine özellikle de tavan dekorasyonu ve sıvalara hasar verebilmektedir (Lloyd, 2002). Dans ve tiyatro faaliyetlerine açık olan tarihi binalarda titreşim daha da büyük bir sorun oluşturabilmektedir.

Tarihi yapıların özgün niteliklerinden kaynaklanan mevcut ya da henüz ortaya çıkmamış sorunları olabilir. Bu durum, yapının ziyaretçi yükü ile birleştiğinde malzeme yorulması gibi nedenlerle yıkıcı sonuçlara yol açabilir. Ahşap yapıların titreşime daha dayanıklı olduğu söylenebilir. Fakat uzun vadede periyodik titreşimler bağlantı noktalarında zayıflamaya yol açabilmektedir. Birçok tarihi yapı elemanı da üzerlerine binen ve bazen aşırı olan yüklemelerden zarar görmektedir, bu durum özellikle konsol merdivenler ve benzeri narin yapılarda tehlike arz etmektedir.

Trafik kaynaklı titreşimler de tarihi yapılarda sorunlar yaratabilmektedir. Ziyaretçileri tarihi anıt ve sit alanlarının yakınına kadar getiren otobüs ve toplu taşıma araçları yapılara uzun vadede zarar verebilmektedir. Dradácký'e göre bu durum ziyaretçi dolaşımından çok daha yüksek seviyede tahribe yol açan titreşim seviyeleri sergilemektedir. (Creighton ve diğ., 2005. s:14).

Müzedeki eserler üzerinde titreşimden kaynaklanabilecek riskler, önleyici koruma çalışmaları adı altında bir çok yazar tarafından kaleme alınmıştır. Cam, mineral ve antropolojik koleksiyonlar üzerinde oluşabilecek titreşim kaynaklı zararlar ve kanıtlar yayımlanmıştır. (Lins 1977, Scott 1989, Waller 1990). Fakat, ziyaretçi sirkülasyonu kaynaklı ya da inşaat çalışmaları kaynaklı titreşimin, sanat eserleri üzerinde yaratacağı risk değerlendirmesi detaylı olarak incelenmemiştir. Resim ve heykeller üzerindeki titreşimin etkisi taşıma sırasında ve bir deprem esnasinda kaynaklanacak sorunlar üzerinde bazı çalışmalar yayınlanmıştır (Agbabian et al. 1990, Mecklenburg and Tumosa 1991, Michalski 1991, Marcon et al. 1999, Sanders et al. 1999). Binaların dokusuna ve içerisindeki insanlara zarar verecek orandaki titreşim oranlarının standartları bulunmaktadır (BSI 1992, BSI 1993, DIN 1997).

Fakat, müzelerde ve tarihi yapılarda karşılaşılabilecek durumlar konusunda veri eksiliği göze çarpmaktadır (Creighton ve diğ., 2005. s:13).

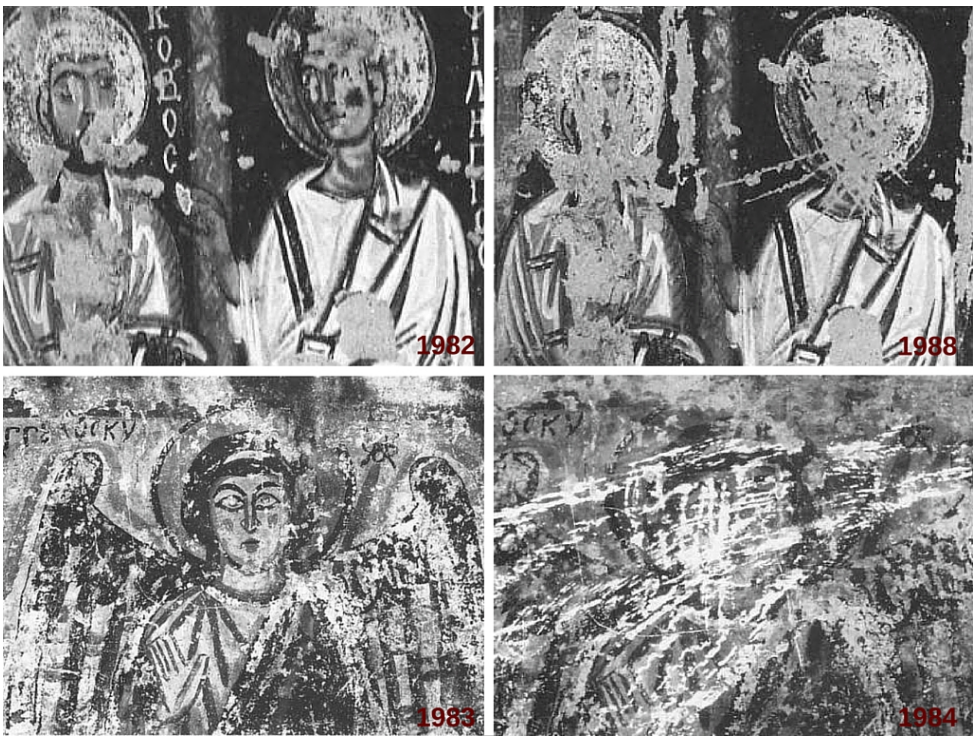
2.3 Kasti Hasarlar

Kasti hasarlar, ziyaretçilerin yapılarda bilinçli ve istekli olarak yol açtıkları zararları tanımlamaktadır. Bunlar, Vandalizm, Hırsızlık ve Suvenirizm, ve Terör olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir.

2.3.1 Vandalizm

Vandallık veya akım olarak Vandalizm, bilerek ve isteyerek, kişiye ya da kamuya ait bir mala, araca ya da ürüne zarar verme eylemi olarak tanımlanmaktadır (Vandallık, t.y.). Tarihi anıt ve sitlerde ziyaretçiye bağlı bir etki olarak Vandalizm, karşımıza grafiti, eserlerin üzerine kazıma yoluyla iz bırakma ve uygunsuz şekilde eserlerin üzerine tırmanma olarak çıkmaktadır.

İyi korunmayan ve çok sayıda turistin ziyaret ettiği anıtlarda grafiti tahribatı sıklıkla görülmektedir. Türkiye'de vandalizmin en çarpıcı örnekleri günümüzde işlevini yitirmiş olan dini yapılarda karşımıza çıkmaktadır (Şekil 2. 5, Şekil 2. 6).

Şekil 2. 5 Üstte: Göreme Kılıçlar Kilisesi'nde duvar resimlerinin 1982 ve 1988'deki durumu. Altta: Çavuşin Vaftizci Yahya Kilisesi duvar resimlerinin 1983 ve 1984'deki durumları (Thierry, 1991, s:507-509)

Şekil 2. 6 Trabzon Sümela Manastırı duvar resimleri üzerine kazınmış yazılar (Url-4).

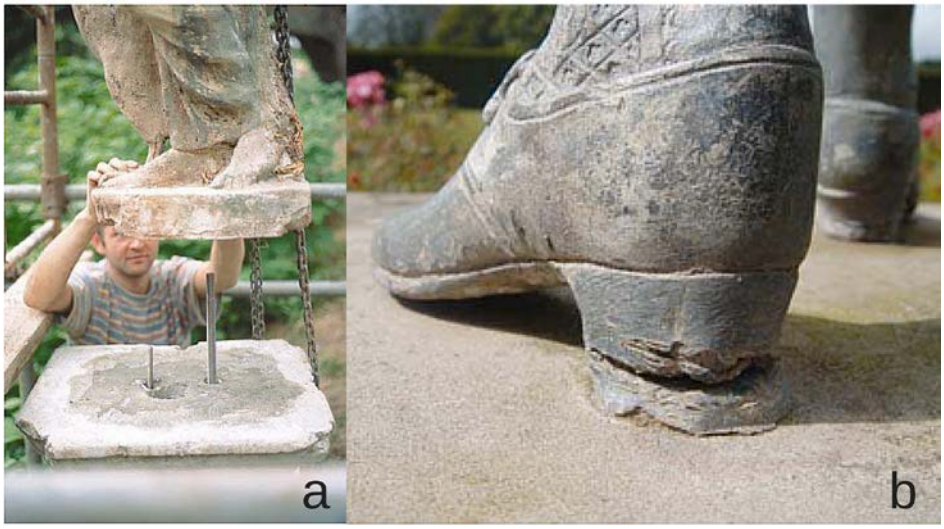
Turizm kaynaklı grafiti tahribatı kültür mirası yapılarının iç mekânlarında veya girişi kontrollü olmayan sit alanlarında görülmektedir. Dış mekânlarda karşılaşılan benzeri hasarların yalnızca kitle turizmi kaynaklı olduğu söylenemez (Creighton ve diğ., 2005. s:14).

Heykeller, kuleler, yıkıntılar, mağaralar ve doğal miras nesneleri sıklıkla fotoğraf çekmek veya çektirmek amaçlı ya da etkinlikler esnasında alan üzerinde daha iyi görüş sağlamak amaçlı olarak tırmanan ziyaretçiler sebebiyle de zarar görmektedir.

2.3.2 Hırsızlık ve suvenirizm

Tarihi anıt ve sit alanlarının ziyarete açılması birçok değerli eserin de kolay erişilebilir olması anlamına gelmektedir. Bu durum, hırsızlık riskinin de artmasına sebep olmaktadır. Müze koleksiyonlarının hırsızlığa karşı korunması için vitrin ve alarm sistemleri gibi önlem geliştirilmiştir. Ancak bezemeler ve heykeller gibi nadide yapı elemanları, açıkta bulundukları için çoğu zaman risk altındadır.

Anıtların veya doğanın küçük parçalarına yerinden alarak sahip olma isteği bütün turistlerin içinde olan doğal bir dürtüdür. “Suvenirizm” [ing. Souvenirism] adı verilen bu olgu grafiti ile yaklaşık aynı problemlere yol açmaktadır (Bettini ve Massa 1991, s:761).

Şekil 2. 7 a:Olası hırsızlıklara karşı taş heykellerin paslanmaz çelik çivi ve lamayla sabitlenmesi. (National Trust, 2006, s:592) b: Bir hırsızlık girişimi sonrasında kurşun heykelde ortaya çıkan mekanik hasar (National Trust, 2006, s:57).

Suvenirizm günümüzde tarihi yapı ve alanların önemli bir sorunu haline gelmiştir. Ziyaretçiler anıtlardan ufak bir hatıra almanın büyük çerçevede ne denli sorunlara yol açacağını anın heyecanıyla gözden kaçırmakta veya görmezden gelmektedir.

Bazı hediyelik eşya mağazalarında satılan özgün objeler yakın zamanda ortaya çıkan bu akımı farkında olmadan meşrulaştırmaktadır. Örneğin Berlin'de 1989 yılında yıkılmış olan Berlin Duvarı'nın parçaları günümüzde çeşitli mağaza ve tezgahlarda anı objesi olarak satılmaktadır.

Suvenirizm olgusunun ortaya çıkışının en büyük sebeplerinden birinin koruma bilinci eksikliği olduğu söylenebilir. Bazı durumlarda suvenirizme karşı yapılan ikazların ziyaretçilerde aksi bir etki yaparak hatıra alma güdüsü uyandırdığına tanık olunmuştur.

2.3.3 Terör

Ziyarete açık tarihi anıt ve sitler, görüş ayrılıkları sebebiyle terör saldırılarına maruz kalabilmektedir. Kişiler, bir örgüte bağlı olarak ya da bireysel görüşleri doğrultusunda kasıtlı olarak anıtlara zarar vermek isteyebilmekte veya bir başka hedefe yönelik gerçekleştirilen terör saldırısı ile dolaylı yoldan anıtlara zarar verebilmektedir.

Şekil 2. 8 Sur-i Sultani Bab-ı Humayun'da saçma izleri. (Tandoğdu, 2015)

2011 yılında yabancı uyruklu bir ziyaretçi Sur-i Sultani'nin Bab-ı Hümayun girişinde bilinmeyen bir sebeple tüfekle ateş açmış, üç kişinin yaralanmasına neden olmuştur (Url-5). Tüfekten çıkan saçmalara ait izler bugün duvarlardaki mermer kaplamalar üzerinde görülebilmektedir (Şekil 2. 8).

17 Kasım 1997 tarihinde Mısır'daki Hatshepsut Tapınağı'nda gerçekleştirilen terör saldırısı ise büyük çoğunluğu turistlerden oluşan 62 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır (Url-6). Ziyaretçilere ateş açılan saldırının izlerini günümüzde yerinde görmek mümkündür.

2.4 Dönüşümler

Turizme bağlı dönüşümler, mekânın turizm baskısı dolayısıyla geçirdiği dolaylı değişimleri tanımlamaktadır. Bu değişimler, tarihi kentsel dokuda artan turist yoğunluğuyla orantılı hizmet talepleri olarak görülür. Turist sayısının kontrolsüzce artması, sunulan konaklama ve yemek hizmetlerinin yetersiz kalmasına sebep olarak ve talep oluşturur. Bu talep ise, günümüzde çok sık rastlanan bir olgu olan, kent merkezlerinde işlev dönüşümünde karşılığını bulur. Buna bağlı olarak, tarihi dokudaki konutlar, otel ve restoranlara; hanlar, alışveriş merkezlerine dönüşmeye

başlamaktadır. Tarihi yapıların geçirdiği onarımlarda cephe güzelleştirilmesine gidilebilmektedir.

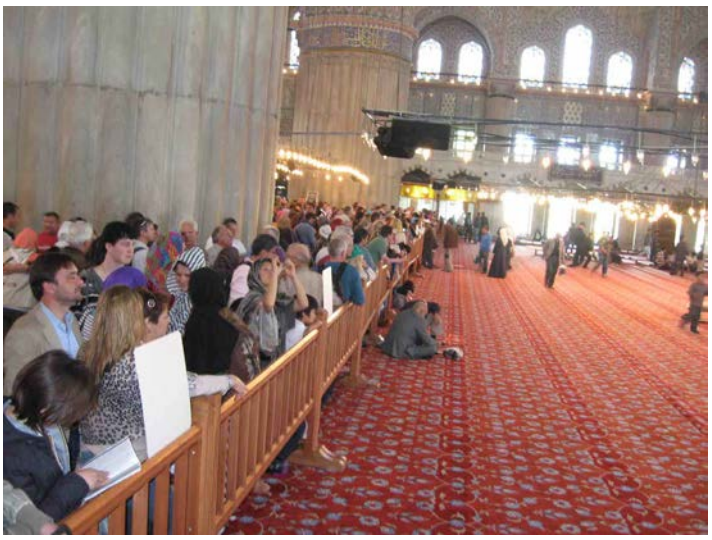
Çalışmada ziyaretçinin yapılar üzerindeki doğrudan etkileri değerlendirildiği için, dönüşümler başlığı da yapılardaki işlev değişikliği ile ilişkilendirilmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi gibi işlev değişikliği geçirmiş olan yapılarda bu dönüşüm, bazı mekânların yönetim veya hizmet birimleri olarak kullanılması şeklinde görülür. Tarihi yapıların müzeye dönüştürülmesi sürecinde, yeni işlevlerine bağlı değişikliklere gidilmesi kaçınılmaz bir durumdur. Ancak dönüşümün ilk aşamasında öngörülen sınırların üzerine çıkıldığında, değişim geçirmiş bu mekânların yetersizliği söz konusu olmaktadır. Belirli bir ziyaretçi sayısı göz önüne alınarak yapılmış WC gibi hizmet alanları yetersiz kaldığında, yeni alan arayışı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu müze ve tarihi yapılar genellikle sit alanlarında bulunduğu için ise yeni yapıların inşa edilmesi mümkün olmamaktadır. Sonuç olarak bu arayış başka mekânların hizmet alanına dönüştürülmesi ya da uygun boş alanlara prefabrike yapılar yerleştirilmesi ile sonuçlanmaktadır.

2.5 Kullanım Çatışması

Kullanım çatışması hâlihazırda belirli bir amaçla kullanılmakta olan anıtların ve sit alanlarının, işlevleri dışında turistik ziyaretlerin baskısı altında kalması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kullanım çatışması genellikle anıtsal dini yapılarda görülmektedir. Anıtsal değeri yüksek olan dini yapılar zaman zaman turizm etkisi altında gerçek işlevini yerine getirmesini engelleyecek kalabalıklarla karşılaşmaktadır. Cami gibi gün içerisinde birkaç kere toplanılan mekânlarda sürekli ziyaretçi yoğunluğunun olması, ibadet etmek amacıyla orada bulunan insanları engelleyebilmektedir. Ayrıca, camilerde ziyaretçilerin giriş ve çıkışlarının düzenlenmesi amacıyla yapılan uygulamalar, dini mekânların atmosferiyle çelişki yaratabilmektedir.

Dini mekânlara turistik amaçla gelen ziyaretçiler, mekâna özgü dini ritüelleri de deneyimlemek istemektedirler (Şekil 2. 9). Bu durum, türbelerde uygunsuz yapı elemanlarına adak amaçlı çaput, kağıt, anahtar vb. bağlanması sonucunda malzemelerde kopma gibi sorunlarla sonuçlanmaktadır. Kilise gibi mum yakma ritüellerine sahip mekânlarda, yakılan mumlardan çıkan duman içerideki havanın

kirlenmesine neden olurken, erimiş parafin de tozla birleşip yüzeylerde yapışkan tabakalar oluşturabilmektedir.

Şekil 2. 9 Sultanahmet Camii'nde turistler ve ibadet edenler (Url-7).

Kuyulara dilek dileyip para atmak veya aşıkların aşklarını ölümsüz kılmak için köprülere kilit asması gibi batıl inançla yapılan gelenekler ziyaretçilerin ilgisini çekerek bu tür davranışlar teşvik etmektedir. Paris'de Pont des Arts'ın [fr. Sanat Köprüsü] korkuluklarına asılmış olan binlerce kilit köprüde strüktürel sorunlara neden olmaya başlayınca, 45 ton ağırlığındaki kilitler yerel yetkililer tarafından 2015 yılında kaldırılmıştır (Şekil 2. 10) (Url-8).

Şekil 2. 10 Paris'te Pont des Arts üzerinde aşk kilitleri (Url-8).

Belirli bir işleve sahip tarihi yapılarda, işlev dışı konser ve diğer etkinlikler düzenlenmesi hasarlara yol açabilmektedir. Konser gibi etkinliklerde ses teçhizatlarının alana taşınıp kurulması istemeden hasarlara yol açabilirken, özellikle kagir yapılarda yüksek ses daha büyük sorunlara neden olabilmektedir. Bu tür yüksek katılımlı etkinliklerde binlerce ziyaretçinin aynı anda anıta giriş ve çıkışları, yüksek sesin verebileceği hasardan daha fazla olabilmektedir.

2.6 Dolaylı Etkiler

Dolaylı etkiler, ziyaretçilerin kontrolü ve farkındalığı dışında ortaya çıkan hasarları kapsamaktadır. Bu etkiler çoğunlukla turizm endüstrisinin gelişimi sırasında zaman içerisinde alınan planlama kararları veya tercihlere bağlı olarak çıkmaktadır. Örneğin İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nden (İRAM) edinilmiş bir bilgiye göre, İstanbul Boğazı'ndaki otellerde yapılan havai fişek gösterileri sırasında Büyük Mecidiye Camii'ndeki bazı çiniler patlamaların etkisiyle düşmüştür.

Koruma alanlarında turistik işlevlere ve ihtiyaçlara cevap verilebilmesi amacıyla yapılan düzenlemeler de tahribata yol açabilmektedir. Özellikle arkeolojik alanlarda bilinçsizce yerleştirilmiş bir yönlendirme levhası veya parke döşeme iyi niyetle yapılmış bir uygulama olmasına rağmen, geri dönüşü olmayan zararlara yol açabilir.

Tarihi anıt ve sitlerin engelli erişimine uygun olmaması, bazı düzenlemeler yapılmasını gerektirmektedir. Fakat yapılan yanlış uygulamalar yapılarda geri döndürülemez hatalarla sonuçlanabilmektedir. Tarihi anıt ve sitlerde engelli erişimi konusuna 3.3.2 Alan odaklı uygulamalar bölümünde değinilecektir.

2.7 Ziyaretçi Etkilerinin Kontrolüne Yönelik Temel Yaklaşım Olarak Önleyici Koruma

Belirtildiği üzere, tarihi anıtlarda ve sit alanlarında ziyaretçi etkilerinin kontrolüne yönelik yöntemler durumlara göre çeşitlilik göstermektedir. Geçtiğimiz bölümlerde ziyaretçi etkilerinin ortaya çıktığı durumlar ve kontrolüne yönelik yöntemler aktarılmaya çalışılmıştır.

Önleyici koruma, kültür mirasının karşı karşıya olduğu zararları en aza indirmek ve mirasın bütünlüğünü uzun süre koruyabilmek üzere uygulanan tüm yöntemleri

kapsamaktadır. Bunlara analizler, izleme, periyodik kontrol ve bakım gibi teknik yöntemlerin yanında her türlü planlama ve yönetim stratejisi de dâhildir.

ICOM - *Committee for Conservation* [ICOM – Koruma Komitesi] müzelerde korumayı; önleyici koruma, iyileştirici koruma[10] ve restorasyon olmak üzere üç başlık altında değerlendirmektedir (ICOM-CC, 2008). Bir eserin korunması için ilk olarak, önleyici koruma için gerekli planlama ve eylemler hayata geçirilmeli, eğer tüm koşullara rağmen esere doğrudan müdahale gerekiyorsa iyileştirici koruma yöntemlerine başvurulmalıdır. Eserin geri dönüşü mümkün olmayan hasarlara maruz kaldığı durumlarda ise restorasyon müdahalesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda, herhangi bir somut kültür mirasının koruma süreçleri değerlendirildiğinde, korumanın en önemli bileşeninin önleyici koruma olduğunu söylemek mümkündür (Şekil 2. 11).

Şekil 2. 11 Koruma yöntemleri piramidi (Tandoğdu, 2015)

Önleyici koruma genellikle taşınabilir eserlerin konservasyonu konusunda değerlendirilen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, taşınmaz mimari miras da her zaman çeşitli müdahaleler sonucu özgünlüğünü yitirme tehlikesi altındadır.

Önleyici koruma kavramıyla ilgili çalışmalar 1956 yılında ICCROM'un kurulmasıyla başlamıştır. ICCROM bu alandaki pek çok uygulama ve yayının koruma camiasına kazandırılmasına ön ayak olmuştur. Bu alanda *Getty Conservation Institute* [ing. Getty Konservasyon Enstitüsü] ve *Canada Conservation Institute*

[10] ing. Remedial conservation

[Kanada Konservasyon Enstitüsü] gibi kuruluşlar da önemli çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Günümüzde bazı müzeler kendi araştırmaları doğrultusunda geliştirdikleri önleyici koruma planlarını uygulamayı tercih etmektedirler. Örneğin British Museum'un çeşitli malzemeler içeren bir koleksiyona sahip olmasının yanı sıra, müze binasının da tarihi olması, mekanik iklimlendirme sistemlerinin kurulmasını zorlaştırmıştır. Bu durum müzede, 1970'lerden başlayarak önleyici koruma araştırmalarının yapılmasına neden olmuştur (Beşkonaklı, 2010, s:7)[11].

Eşyaları ile birlikte korunan ve sergilenen tarihi yapıların korunmasında önleyici koruma prensipleri çok önemli bir rol oynamaktadır. İngiltere'de National Trust Vakfı'nın koruma politikaları arasında önleyici koruma birinci sıradadır. Vakfın önleyici koruma politikası; bakım ve temizlik[12] (personelin eğitilmesi) ve çevresel kontrol (bağıl nem, sıcaklık, ışık ve çevre koşullarının izlenmesi, biyolojik zararlıların kontrolü, ziyaret saatlerinin düzenlenmesi, ziyaretçi sayısı ve gezilebilen kısımların düzenlenmesi, eserlerin paketleme, depolama ve taşınması) konularını kapsamaktadır.

Önleyici koruma kavramının, korumaya yönelik tüm planlama ve yönetim uygulamalarını kapsadığı göz önünde bulundurulduğunda, ziyaretçi etkilerinin kontrolü için yapılacak tüm planlama çalışmalarının da önleyici koruma çerçevesinde oluşturulacak süreçler olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Bu bağlamda, ziyaretçi yönetim planı hazırlanmasının bir önleyici koruma uygulaması olabileceğini söylemek mümkün görünmektedir.

[11] Beşkonaklı, Bradley, 2005'den aktarmıştır.
[12] Burada "bakım ve temizlik" olarak tanımlanan koruma uygulaması ana kaynakta ing. "Housekeeping" olarak geçmektedir. Günlük konuşma dilinde sıkça kullanılan "Housekeeping" kelimesi aynı zamanda "ev idaresi" anlamında da kullanılmaktadır.

3. TARİHİ ANIT VE SİTLERDE ZİYARETÇİ YÖNETİMİ

Bu bölümde tarihi anıt ve sitlerde ziyaretçi yönetimi kavramının tanımı, geliştirilme süreci ve uygulama yöntemlerine değinilecektir.

Franz Schouten'a göre ziyaretçi yönetimi insan akımının düzenlenmesidir ve geniş insan kitleleri tarafından meydana gelen durumları idare etmek ile ilişkilidir. Diğer bir deyişle, insanları mekân ve zamana yayma sanatıdır (Akt. Duhil, 2005, s:25). Ziyaretçi yönetim planı ise belirli bir mekâna gelen ziyaretçinin alanla ilişkisini her açıdan düzenlemeye yönelik karar, yöntem ve tanımların belirtildiği belgedir.

3.1 Ziyaretçi Yönetim Planının Alt Yapısı ve Geliştirilme Süreci

Bu bölümde tarihi anıt ve sit alanları için ziyaretçi yönetim planı hazırlanmadan önce üst ölçekte hangi konuların değerlendirilmesi gerektiğine ve planlama sürecinin başlangıç aşamasına değinilecektir.

Doğrudan ziyaretçi yönetimi yöntem ve stratejilerinin aktarılmasına geçmeden önce sürdürülebilir turizm kavramından bahsetmekte yarar görülmektedir. WTO'ya göre sürdürülebilir turizm; "Ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve yerel halkın ihtiyaçlarına cevap verebilen; mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini göz önünde bulunduran bir turizm"dir (UNEP ve UNWTO, 2005, s:11).

Sürdürülebilir turizm kalkınma prensipleri ve yönetim uygulamaları turizmle ilişkili olan tüm alanlara adapte edilebilmektedir. Dolayısıyla turizmle ilişkili her alanda (örneğin; ekonomi, sosyo-kültürel veya çevresel.) alınan kararların sürdürülebilir turizm prensipleri çerçevesinde olması kültürel ve doğal kaynakların korunması konusundaki ilk adımı oluşturmaktadır.

Atina Aegean Üniversitesi Çevre Planlama Laboratuvarı'nın 2002 yılında yayımladığı raporda sürdürülebilir kalkınma ve çevresel planlamanın turizmle ilişkisi ekolojik açıdan irdelenmiştir, ancak bu ilişkinin kültür mirasının korunması açısından da değerlendirilmesi mümkündür. Raporda sürdürülebilir kalkınma

stratejileri bağlamında turizm ve çevre üzerine önerilen perspektifler kültürel mirasın korunması ile ilişkilendirildiğinde üç önemli başlık ortaya çıkmaktadır. Bunlar;

- Kalkınma politikalarının çevre ve koruma yönetimleri ile bağlantılandırılması,
- Turizm kalkınma, çevre yönetimi ve koruma politikalarının yerel, bölgesel ve ulusal seviyelerde bütünleştirilmesi,
- Özellikle hızlı gelişen turizm alanlarında, çevre ve koruma alanındaki yerel sorunlarla başa çıkabilme yeterliliğinin arttırılmasıdır (University of Aegean Environmental Planning Laboratory, 2002, s:29).

UNESCO ve World Heritage Center 2011 yılında Dünya Mirası ve Sürdürülebilir Turizm Programını başlatmıştır. Program kapsamında, kültür mirası paydaşlarının bir araya getirilmesi ve sektörler arasında koordinasyon kurularak kültür mirasının korunması için yeni stratejik planlamalar geliştirilmesi hedeflenmektedir. Kasım 2011'de İsviçre'deki uzman toplantısında sunulan program, 2012 yılında Rusya'daki Dünya Mirası Komitesi 36. oturumunda kabul edilmiştir[13].

Tarihi anıtlar ve koruma alanları ile ilgili planlama çalışmalarına temel oluşturması açısından (yalnızca ziyaretçi yönetim planlaması için değil, kültür mirasının korunması yolundaki tüm çalışmalar için) önceden belirlenmiş olan koruma ilke ve politikalarının benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. İngiltere'de English Heritage[14] vakfı anıtlar ve sitlerle ilgili koruma ilkeleri ve politikalarını 2008 yılında Conservation Principles Policies And Guidance For The Sustainable Management Of The Historic Environment isimli belgede yayımlamıştır[15]. ABD'de Ulusal Parklar İdaresi'nin işletme politikaları 1995 yılında seyahat ve turizm üzerine park yetkilileri ve turizm işletmecilerinin bir araya geldiği bir konferansta belirlenmiştir[16].

Türkiye'de ise 2013 yılında koruma ilke ve yaklaşımlarının yeniden ele alındığı ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi yayınlanmıştır. ICOMOS

---

[13] Detaylı bilgi için bkz. UNESCO World Heritage and Sustainable Tourism Programme (Url-9).
[14] Diğer adıyla *İngiltere Tarihi Yapılar ve Anıtlar Heyeti* [ing. Historic Buildings and Heritage Commission] 1 Nisan 2015 tarihi itibariyle adını Historic England olarak değiştirmiştir.
[15] Yayının içeriğine belirtilen adresten ulaşılabilir: (Alındığı tarih:05.08.2015)
Adres: https://content.historicengland.org.uk/images-books/publications/conservation-principles-sustainable-management-historic-environment/conservationprinciplespoliciesguidanceapr08web.pdf/
[16] İçerikle ilgili detaylı bilgiye https://portals.iucn.org/library/efiles/html/BP8-sustainabletourism/Appendix%20C.html#App%20c adresten ulaşılabilir.

Türkiye Milli Komitesi Başkanı Yegan Kahya bildirge için yazdığı önsözde ICOMOS Türkiye Milli Komitesi tarafından tarihsel kentler ve yerleşmeler, kültürel peyzaj alanları, arkeolojik alanlar ve doğal sit alanları için orta vadede gerçekleştirilmesi öngörülen benzerleriyle birlikte, "Türkiye Koruma İlkeleri" çalışmasının başlangıcını oluşturduğunu belirtmiştir (Url-10).

Ziyaretçi yönetimi çok yönlü ve kapsamlı bir konu olmakla birlikte, bütüncül olarak değerlendirilmekten ziyade çoğunlukla farklı yönetim planlamaları içerisinde ele alındığı görülmektedir. Sit alanlarında alan yönetim planı[17] ve kültür turizmi yönetim planı[18] içerisinde, müze-anıtlarda ise müze yönetim planı içerisinde değerlendirildiği söylenebilir. Bahsi geçen yönetim planlarının içerisinde alınan sonuç kararların çok önemli bir kısmı ziyaretçi yönetimi başlığı altındaki etken, karar ve hedefler çerçevesinde sınırlandırılmaktadır.

Ziyaretçi yönetimi ile ilgili kararlar alınmadan önce uygulama sınırlarının belirlenebilmesi ve planlama çerçevesinin doğru hazırlanabilmesi için anıtın veya koruma alanının bağlı olduğu mevzuatın iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi halde gelecekte planlama sonucunda alınmış kararların uygulanması aşamasında çelişkili durumlarla karşılaşılabilir. Bu mevzuat içerisinde tarihi yapılar ve koruma alanları ile ilgili yasa, yönetmelik, genelge, yönerge, ilke kararı, kılavuz ve uluslararası sözleşmeler gibi başlıklar bulunmaktadır.

Kültür mirasının turizm ve koruma konusunda uluslararası ölçekte bağlı olduğu bazı tüzüklerden bahsedilmesinde yarar görülmektedir. Turizmin dünyada kültür mirası üzerindeki etkileri yirminci yüzyılın ortalarından itibaren görülmeye başlanmış ve bir sonraki bölümde birkaçının aktarılacağı üzere kültür mirasının turizm etkilerine karşı korunmasına yönelik bazı sistematik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Ancak bu ve bundan sonraki yaklaşımlara temel oluşturması ve korumanın turizmle ilişkisinin tanımlanabilmesi için 1999 yılında ICOMOS tarafından Uluslararası Kültürel Turizm

---

[17] Alan yönetim planı tanımı çeşitli kaynaklarca ayrı ayrı tanımlanmakla birlikte Ahunbay'a göre "Yönetim planı; kentsel, kırsal, doğal ve arkeolojik sit alanlarının, hangi kaynaklar, uzmanlar ve program ile nasıl korunacağını tanımlayan belgedir. Çeşitli uzmanlıkların katkılarıyla hazırlanan bu belgeler, sürdürülebilir koruma uygulamaları için disiplinli bir yönetim anlayışını ortaya koymaktadır" (Ahunbay, 2005. Akt. Aydoğdu, 2011) şeklinde tanımlanmaktadır.

[18] Kültür Turizmi yönetim planları turizmin olumsuz etkilerini en aza indirmek, kazançları arttırmak, turizm organizasyonlarını düzenlemek, ziyaretçi ve çevre yönetimini sağlamak gibi kapsamlar kapsamında alanların planlanmasını kolaylaştıracak araçlardır (Abacılar, 2008, s:29)

Tüzüğü yayınlanmıştır (Ek A). Ayrıca ICOMOS'un 2008 yılında onaylanan Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü ziyaretçi yönetiminin ve elbette korumanın en önemli bileşenlerinden biri olan yorumlama ve sunumun temel prensiplerini tanımlamıştır.

Türkiye'de tarihi anıt ve koruma alanları 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası"na tabidir. Yasanın bazı maddeleri 1987 yılında çıkarılan 3386 sayılı kanun ile değiştirilmiş, bazıları da iptal edilmiştir. 2004 yılında çıkarılan 5266 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Konularda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile son kez değişiklik yapılmıştır. Yasada 2863 sayılı kanunda tanımlanan Koruma Alanı ve Sit Koruma gibi kavramlara ek olarak, daha önce söz edilmeyen Kültür Varlığı, Ören Yeri, Koruma Amaçlı İmar Planı, Yönetim Alanı, Yönetim Planı tanımları da eklenmiştir (Kan, 2013, s:14).

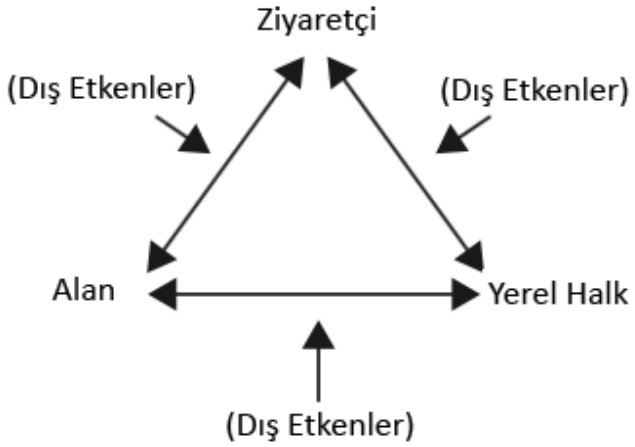
Kültür mirasının korunmasıyla ilgili hemen her konuda olduğu gibi ziyaretçi yönetimi de disiplinler arası bir çalışma gerektirmektedir. Bu bağlamda proje ekibinin çeşitli uzmanlık alanlarına mensup bir kadrodan oluşturulması tercih edilmelidir.

Planlama ve yönetimde paydaşların katılımı çok önemli rol oynamaktadır. Zira alınacak yönetim kararları başta ziyaretçiler, yerel halk ve idare olmak üzere özel sektör, turizm işletmecileri, araştırma kurumları, alan içerisinde ve yakınındaki mülk sahipleri, eğitim kurumları, gibi çok geniş yelpazedeki grupları etkilemektedir. Eagles, McCool ve Haynes'e (2002) göre etkili bir koruma alanı planı Halk Katılımı ve Teknik Planlama Süreci olmak üzere iki temele dayanmaktadır (Şekil 3. 1) (Eagles ve diğ., 2002, s:49).

Şekil 3. 1 ABD'de milli parklar için etkin koruma alanı planı. (Eagles ve diğ, 2002, s:49)

İngiltere Turizm Kurulu'na [ing. English Tourist Board] göre turizm yönetiminde dikkate alınması gereken üç ana unsur: Ziyaretçi, Yerel Halk, Çevre olarak sıralanabilir. Şekil 3. 2 bu üç faktörün birbirleri arasındaki ilişkiler ve çarpıcı etkilerini içermektedir. (Middleton ve Hawkings, 1998, s.86. Akt. Mason, 2011. s.108) Üçgen diyagramda turizm yönetimine yönelik kararların üç ana odak noktasına işaret edilmektedir.

Şekil 3. 2 Turizm yönetiminde dikkate alınması gereken üç unsur (Mason, 2011, s:108).

Alanın iyi anlaşılması, alanın değerlerinin çalışma ekibi ve tüm paydaşlar tarafından kabul görmesi doğru ve verimli planlamanın temelini oluşturmaktadır. Ayrıca, turizm ve koruma konusunda üst ölçekte karar alımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için şu kaynaklar incelenebilir: Hall&Page (2006) The geography of tourism and recreation , Robinson and Smith (2005) Cultural Tourism in a Changing World.

3.2 Ziyaretçi Yönetimi Planlama Yöntemleri

Önceki bölümde doğru ve sürdürülebilir bir ziyaretçi yönetimi planlamasının yapılabilmesi için gerekli alt yapıdan söz edilmiştir. Bu bölümde ise ziyaretçi yönetimi planlaması için geliştirilmiş bazı sistematik yaklaşımlar ele alınacaktır.

Ziyaretçi yönetimi konusuyla ilintili olup koruma alanında uzmanlar tarafından sıklıkla dile getirilen en önemli kavramın taşıma kapasitesi olduğu söylenilebilir.

Doughty ve Orbaşlı'ya (2007, s:45) göre bir alana gelecek olan ziyaretçi: alanda fiziksel, yerel toplumda sosyal, ekonomik ve kültürel, bölgede ise çevresel etkilere yol açmaktadır. Bu etkilerin kontrol altına alınabilmesi için ziyaretçi yönetiminin en önemli adımlarından biri olan taşıma kapasitesinin belirlenmesi gerekmektedir.

Taşıma kapasitesi kavramı ilk olarak 1960'lı yıllarda, doğal alanlardaki ziyaretçi sayısının ziyaretçilerin sebep olduğu etkilerle ilişkisinin anlaşılmasıyla ortaya çıkmıştır. Genellikle fiziksel, ekolojik ve sosyal olmak üzere üç başlıkta incelenmektedir (Pedersen, 2002, s:56) .

Fiziksel taşıma kapasitesi Dünya Turizm Organizasyonu tarafından "tesis taşıma kapasitesi" olarak tanımlanmaktadır. Çoğunlukla, bir otelin yatak kapasitesi, bir otoparkın araç kapasitesi veya bir kamp alanının kaç kampçı için alan sağlayabileceği gibi konularla ilgilidir (Pedersen, 2002, s:56).

Ekolojik taşıma kapasitesi, bir ekosistemin kendi sürdürülebilir işleyişini devam ettirebilmesi için tolere edebileceği insan etkileşiminin derecesidir (Pedersen, 2002, s:56).

Sosyal taşıma kapasitesi ise, psikolojik ve sosyo-kültürel bir kavramdır ve aynı anda bir mekânda bulunan kişi sayısının hangi sınırı aştığında rekreasyonel deneyim kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin düşeceğine işaret eder (Pedersen, 2002, s:56).

Taşıma kapasitesi bilimsel açıdan bakıldığında, analitik zorluklar yüzünden "hesaplanmış" bir kapasite (eşik ya da limit) tespit etmek pek mümkün olmadığından çokça tartışılsa da politika belirleme konusunda kuvvetli bir araçtır. Bu zorluk kavramın çeşitli boyutlarından ve de doğal ve insan ekosistemlerinin limitlerinin tahminindeki doğal sınırlamalardan kaynaklanmaktadır (University of Aegean Environmental Planning Laboratory, 2002, s:43).

Anıt ve sitlerde taşıma kapasitesi kavramı korumanın yanında afet yönetimi konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Özellikle miras yapılarda olası afet durumlarında uygun güvenlik koşullarının sağlanabilmesi için belirlenen ziyaretçi sayısı maksimum taşıma kapasitesi kabul edilebilmektedir. Örneğin, Dublin Trinity College Kütüphanesi'nin ziyarete açık olan ana salonu Long Hall bölümünün maksimum ziyaretçi kapasitesi 300 kişidir, ancak bu değer olası bir tehlike anında ziyaretçileri en sağlıklı şekilde yapıdan uzaklaştırmak için gerekli koşullara göre belirlenmiştir[19].

[19] Bu bilgi, Temmuz 2015'de Dublin Trinity College'daki Long Hall'da görevli olan güvenlik elemanlarıyla yapılan görüşme sırasında edinilmiştir.

Taşıma kapasitesinin belirlenmesi süreci, miras alanının işleyişindeki kısıtlamaların ve fırsatların analizi, kritik faktörlerin belirlenmesi, gelecekte gerçekleşebilecek gelişmeler için senaryoların analizi, amaç ve hedeflerin belirlenmesi, strateji geliştirilmesi, gibi çeşitli adımlar içerir. Pedersen'a göre taşıma kapasitesinin ölçülebilmesi için belirli göstergeler saptanmalı ve bunlar doğrultusunda istatistikler belirlenmelidir. Bu göstergelerin neler olacağına alanın niteliklerine göre karar verilmeli ve farklı değişkenlere göre esneklikleri göz önünde tutulmalıdır (Pedersen, 2002, s:56).

Göstergeler, alandaki veya yapıdaki koşulların kabul edilebilir sınırlarda kalıp kalmadığını görmek üzere ya da etkilerin azaltılması için uygulanan eylemlerin etkinliğini belirlemek üzere izlenilen durumlardır (Eagles ve diğ., 2002, s:85).

Pedersen (2002) göstergelerin belirlenmesi için kriterler önermiştir:

- Göstergenin sayısal olarak ölçülebilir olması,
- Kolay ölçülebilir olması,
- Alanda endişe duyulan sorunlarla ilgili olması,
- Kayda değer olması,
- Bir yıl içerisinde koşullardaki değişikliklerin kolayca tespit edilmesine olanak sağlaması,
- Zaman içerisinde güvenilirliği azalmayacak olması,
- Yönetim uygulamaları sonucundaki değişiklikleri gözlemlemeye müsaade edebilir olması,
- Ölçüm metotlarının pahalı olmaması (Pedersen, 2002, s:57).

Gösterge ve standartların belirlenmesi için ideal olarak, iki çalışma yapılmaktadır: ilki mevcut durumun ve göstergelerin tespiti için, ikincisi ise tanımlanmış göstergelere ilk aşamada elde edilen bulgulara dayanarak standartlar oluşturulması için yapılır (Moore ve Polley, 2007, s:293). Pedersen (2002) standartların belirlenmesi için üç aşamalı bir çalışma önermiştir:

1. Göstergelerin belirlenmesi,
2. Seçilen göstergelerle ilgili taban verilerin toplanması, (izleme programı oluşturularak program doğrultusunda veri toplanması)

3. Standartların veriler doğrultusunda belirlenmesi (Pedersen, 2002, s:61).

Örneğin, söz konusu alanda ya da anıttaki yüzey aşınması bir gösterge kabul edilebilir. Bu göstergenin öncelikle alandaki durumu tespit edilmeli, daha sonra veriler alana özgü koşullarla birlikte değerlendirilerek kabul edilebilir standardının belirlenmesi gerekmektedir. Koruma alanlarında ve anıtlarda göstergelerin belirlenmesi tezin 5. bölümünde örnek çalışma kapsamında irdelenecektir. Konuyla ilgili detaylı bilgi için Dünya Mirası Konvansiyonu'nun (2013) Managing World Cultural Heritage - 4. Bölüm "Defining, Assessing and Improving World Heritage Management Systems" bölümü ve Eagles, McCool ve Haynes (2002) Sustainable Tourism in Protected Areas – 11.Bölüm "Monitoring Tourism in Protected Areas" çalışmaları, bu konudaki örnek çalışmalar için Moore, S. ve Polley A. (2007) "Defining Indicators and Standards for Tourism Impacts in Protected Areas: Cape Range National Park, Australia" incelenebilir.

Hall ve Mc Arthur'a göre bir alan için taşıma kapasitesi geliştirmenin en az sekiz adımı vardır. Bunlar:

1. Miras kaynağının durumunun korunması ya da geliştirilmesi ve hedeflenen kullanıcı deneyimi için yönetim hedef ve standartlarının tanımlanması.
2. Tanımlanan dönem içerisindeki (örn. saat, gün, ay, yıl) mevcut kullanım seviyelerinin tanımlanması.
3. Biyofiziksel, sosyokültürel, fizyolojik ve yönetimsel bileşenlerin göstergelerinin tanımlanması.
4. Her bir göstergenin mevcut durumunun ölçülmesi.
5. Göstergelerin durumu ve kullanım seviyeleri arasındaki belirgin ilişkinin tanımlanması.
6. Çeşitli etkilerin kabul edilebilirlik seviyeleri hakkında değer hükümleri verilmesi.
7. Mevcut ziyaret miktarından fazla, aynı veya daha az bir taşıma kapasitesi belirlenmesi.
8. Taşıma kapasitesinin aşılmadığından emin olunmasını sağlayacak yönetim stratejilerinin uygulanmasıdır (Hall ve Page, 2006, s:184).

Koruma alanlarında taşıma kapasitesinin belirlenmesi ve bunun ötesinde ziyaretçi yönetimi için çeşitli modeller geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları 1985 yılında geliştirilen Limits of Acceptable Change (LAC), 1990 yılında geliştirilen Visitor Impact Management (VIM)[20], 1991 yılında geliştirilen Visitor Activities Management Process (VAMP)[21] ve 1992 yılında geliştirilen Visitor Experience and Resource Protection (VERP)'dır. Bu modellerden en yaygın olanları LAC ve VERP'dir.

Bahsi geçen yönetim sistemlerinin çoğu ABD'de koruma uzmanları ve idareciler tarafından ulusal parklar için geliştirilmiştir. Ancak önemle belirtmek gerekir ki bu sistemlerin kullanıldığı ulusal parkların büyük çoğunluğunda kültür varlıkları da bulunmaktadır.[22] Manning ve Valliere, ABD'deki ulusal parkların neredeyse tamamında kültür varlıklarının bulunduğu, *Ulusal Park Sistemi'nin* [ing. National Park System] 222 adet biriminin spesifik olarak kültür varlıklarının korunması için oluşturulduğunu söyler (Manning ve Valliere, 2002).

Getz, taşıma kapasitesini belirlemek için altı farklı yorumlama yaklaşımı ya da metodu tanımlamıştır:

- Somut Kaynak Limitleri,
- Ev sahibi Nüfusun Toleransı,
- Ziyaretçilerin Tatmini,
- Değişimin Kontrolsüz Artış Hızı,
- Bedel ve Fayda Değerlendirmesi Temelli Kapasite,

---

[20] *Visitor Impact Management* [ing. Ziyaretçi Etki Yönetimi] ABD *National Parks and Conservation Association* [ing. Ulusal Parklar ve Koruma Birliği] tarafından geliştirilmiş sekiz adımlı bir belirleme ve yönetim sürecidir. Hedefleri: Sorun koşullarının tanımlanması (kabule dilemez ziyaretçi etkileri), kabul edilemez etkilerin oluşumunu ve şiddetini etkileyen potansiyel faktörlerin belirlenmesi ve potansiyel yönetim stratejilerinin belirlenmesi.

[21] *Visitor Activities Management Process* [ing. Ziyaretçi Aktiviteleri Yönetim Süreci] Parks Canada tarafından Kanada Ulusal Parkları için, Doğal Kaynak Yönetim Sürecine ek olarak oluşturulmuş planlama sistemidir.

[22] Ulusal Park Sistemi [ing. National Park System] ABD'de Ulusal Parklar İdaresi [ing. National Parks Service] tarafından idare edilen tüm anıt ve parkları, diğer bir deyişle sitleri kapsamaktadır. Ulusal Park Sistemine dahil olan birimler 20 ayrı sınıftan oluşmaktadır. National Park, National Monument, National Historic Park, International Historic Site, National Preserve bunlardan başlıcalarıdır.

- Bir Sistem Yaklaşımında Kapasitenin Rolü.

Yakın zamanlı literatürde taşıma kapasitesine olan ilgi "tarafsızca" belirlenen eşiklerden, planlama ve karar alma mekanizmalarına avantaj sağlayan arzulanan koşullar tarafına kaymıştır. Ziyaretçi Etki Yönetimi (VIM), Kabul edilebilir Değişim Sınırları (LAC), Ziyaretçi Deneyimi ve Kaynak Koruma (VERP) gibi alternatif kavramlar da hedef odaklı yönetim ruhuyla önerilmiştir (University of Aegean Environmental Planning Laboratory, 2002 s.43).

Limits of Acceptable Change (LAC):

Koruma alanlarında sıklıkla karşılaşılan en eski planlama sistemi Limits of Acceptable Change'dir [Kabul Edilebilir Değişim Sınırları] (LAC). LAC planlama sistemi 1985 yılında U.S. Forest Service tarafından birkaç yıllık bir süreçte ulusal koruma alanlarının eğlence/dinlence amaçlı kullanımının yönetimine yönelik olarak geliştirilmiş ve dört ana bileşenden müteşekkildir (McCool, 1996, s:2).

> 1-Bir seri ölçülebilir parametreyle belirlenen kabul edilebilir ve ulaşılabilir kaynak ve sosyal şartlar;
>
> 2-Mevcut ile kabul edilebilir olduğuna kanaat getirilmiş koşulların arasındaki ilişkinin bir analizi;
>
> 3-Bu koşulların elde edilmesi gerekli idarî hamlelerin tanımlanması;
>
> 4-Yönetim etkinliğini izleyen ve değerlendiren bir program (McCool, 1996, s:7).

Bahsi geçen dört temel bileşen uygulamada daha etkin sonuç alınması amacıyla genişletilerek dokuz aşamadan oluşacak şekilde düzenlenmiştir.

> 1. Aşama: alan özel değerleri, problemleri ve sorunlarının[23] tanımlanması.
>
> 2. Aşama: rekreasyon fırsatlarının sınıf veya alanlarının tanımlanması ve tarifi.
>
> 3. Aşama: kaynak ve sosyal şartların belirteçlerinin seçilmesi.
>
> 4. Aşama: mevcut kaynak ve sosyal şartların kataloglaması.
>
> 5. Aşama: her bir fırsat sınıfı için kaynak ve sosyal şartların belirlenmesi

[23] Orijinal kaynakta yazar "concern" kelimesini kullanmıştır.

6. Aşama: alternatif fırsat sınıfı tahsislerinin tanımlanması.

7. Aşama: her bir alternatif için idarî hamlelerin belirlenmesi.

8. aşama: tercih edilen bir alternatifin değerlendirme ve seçimi.

9. Aşama: hamlelerin ve izleme koşullarının uygulanması (McCool, 1996, s:7-9).

Sistem öncelikle el değmemiş doğal alanlar için geliştirilmiş olsa da, farklı sit alanlarında da kullanılmaktadır. McCool'a göre, doğal kaynak ve koruma alanı yöneticilerinin karşılaştığı başlıca sorun kabul edilebilir değişim sınırları fikrinin altında yatan ilke ve kavramları açık bir biçimde anlamak ve ardından farklı bağlamlar dahilinde LAC temelli bir planlama sistemini uygulamaya geçirebilecek süreci tasarlamaktır (McCool, 1996, s:9).

Visitor Experience and Resource Protection (VERP):

Koruma alanlarında yaygın olarak kullanılan diğer bir planlama sistemi ise Visitor Experience and Resource Protection [Ziyaretçi Deneyimi ve Kaynak Koruma] (VERP) programıdır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki *National Park Service'e* [ing. Ulusal Parklar İdaresi] göre VERP planlama sistemi ziyaretçilerin kullanıcı deneyimi ve park kaynakları üzerindeki etkisi üzerine odaklanan bir planlama ve yönetim sistemidir. Bu etkiler temel olarak ziyaretçi davranışı, kullanım seviyesi, çeşitleri ve zamanlaması ile kullanım mekânına dayandırılabilir. 1992 yılında geliştirilen model ABD'deki milli parklarda kullanılmaktadır.

VERP modeli basitçe tanımlanacak olursa, LAC modeli ve VIP uygulamalarının ziyaretçi deneyimi tabanında değerlendirilerek yeniden düzenlemesi ile ortaya çıkmıştır. VERP modeli ağırlıklı olarak doğal park ve rekreasyon alanlarında kullanılmaktadır.

VERP sistemi tamamlayıcı dokuz unsurdan oluşmaktadır. Unsurların kapsamları, ele alındıkları sırayla, ve kullanılan duruma mahsus yöntemler şartlara göre değişiklik gösterebilmesine rağmen tamamı bir VERP programının uygulanabilmesi için gereklidir. Unsurları numaralandırılmış ve doğrusal bir işlemsellik göstermesine rağmen unutulmamalıdır ki VERP sistemi tekrarlı bir yapıdadır, geri besleme ve ileri beslemeler süreç boyunca tekrar edebilir.

Ulusal Park İdaresi'ne göre, VERP sistemi taşıma kapasite meselelerinde karar almak için mantık ve gerekçe sağlamayı hedeflemektedir. Dolayısıyla bir parkta VERP unsurlarının geliştirilmesi ve uygulanması esnasında verilen kararların kayda geçirilmesi önemlidir. Gerekçelerin belgelendirilmesi, yöneticilerin kullanım sınırlandırması veya arttırılmış geliştirme gibi tartışmalı kararları verebilmeleri için bilhassa önemlidir (US Department Of Interrior ve National Park Service, 1997, s:9).

VERP toplamda 9 unsurdan oluşmaktadır.

Sistemin temeli

- 1. Unsur: Disiplinler arası Bir Proje Takımı Oluşturma: Planı geliştirebilecek ve onu uygulayabilecek kişilerden müteşekkil çekirdek bir takım gereklidir. Çekirdek takıma yardımcı olmak için farklı temelleri ve uzmanlıkları olan geniş yelpazeli bir danışman ekibine ihtiyaç duyulabilir.
- 2. Unsur: Bir Halk Katılım Stratejisi Geliştirilmesi: Her planlama girişiminde olduğu gibi VERP planlamasında da halk dahil edilmelidir. İlgili yetkililer ve kurum dışı kamu göz önünde bulundurulmalıdır. Programın erken bir döneminde halk katılım stratejisi hazırlanmalıdır.
- 3. Unsur: Park Amaçları, Önemi ve Temel Yorumsal Temalarının Açıklamalarının Geliştirilmesi; Planlama Sınırlarının Tanımlanması: Bu açıklamalar VERP plan ve uygulama stratejilerinin temelini oluşturur. Bütün alt unsurlar bu kararlar göz önünde bulundurularak ve bunları destekleyecek şekilde olmalıdır. Bu unsur önceki planlama çalışmaları dahilinde geliştirilmiş ve mevcut olabilir. Şayet mevcut değil ise, VERP unsurları bu açıklamalar oluşturulmadan ve açıkça anlaşılmadan devam etmemelidir.

Analiz

- 4. Unsur: Park Kaynakları ve Mevcut Ziyaretçi Kullanımı: Bu unsurun amacı mevcut ziyaretçi kullanımı ve deneyimi ile park kaynaklarını mümkün olduğunca iyi kavramak ve anlamaktır. Bu analizler, harita, matris ve metinlerin bir birleşimi halinde belgelendirilmelidir.

Çözüm önerileri

- 5. Unsur: Potansiyel Ziyaretçi Deneyiminin ve Park Kaynaklarının Kullanım Durumunun Belirlenmesi: Potansiyel alanlar, tercih edilen çeşitli ziyaretçi

deneyimi imkanları ve söz konusu parkın kaynak durumuna göre, parkın amaç ve önemine bağlı olarak belirlenir. Alan tanımları, uygun aktivite çeşit ve seviyelerinin gelişim ve yönetimini belirler. Bu olası alanlar yalnızca metin ile tarif edilir; 6. unsurdaki belirli coğrafî alanlara uygulanır.

- 6. Unsur: Olası Alanların Parktaki Belirli Mekânlara Ayrılması (öngörülmüş yönetim alanlandırması): Bu unsurda, 5. unsurda tanımlanmış olan alanlar parktaki belirli mekânlara atanır. Alanlama şeması, mevcut koşulların tanımlamasını yapmanın aksine, gelecekteki durumları tanımlar. Ancak bazı durumlarda gelecek için arzulanan durumlar mevcut koşulların devamı olabilmektedir. Şayet uygunsa, ekip alternatif alanlandırma şemaları geliştirmeli ve faydalı ve zararlı etkilerini, Ulusal Çevre Politikası Yasası'na [National Environmental Policy Act] uygun biçimde belirlemelidir.
- 7. Unsur: Her Bir Alan İçin Göstergelerin Seçilmesi ve Standartların Belirlenmesi; Bir İzleme Planı Geliştirilmesi. Göstergeler (izlenecek belirli, ölçülebilir değişkenler) ve standartlar (kabul edilebilir asgarî şartlar) her bir alan için saptanır. Öncelikler, metotlar, bütçe ve personel stratejileri ile analiz gereksinimlerini tanımlayan bir izleme planı geliştirilir.

İzleme ve yönetim hamleleri

- 8. Unsur: Kaynak ve Sosyal Göstergelerin İzlenmesi: Park personeli düzenli olarak çeşitli alanlardaki kaynak ve sosyal koşulları izler. Personel ve bütçe sınırlamaları genellikle öncelik oluşturulmaya zorladığı için genellikle en kritik mahallerdeki göstergeler takip edilir.
- 9. Unsur: Yönetim Eylemlerinin Uygulanması: İzleme, sosyal koşulların ya da kaynak koşullarının standart dışına çıktığını veya standarda doğru bozulduğunu gösterdiğinde yönetim harekete geçmelidir (US Department Of Interior ve National Park Service, 1997, s:9-11).

LAC ve VERP gibi taşıma kapasitesi temelli sistemler, alanın ziyareti ve oluşan etkilerin ilişkisinin iyi anlaşılmasına dayanmaktadır.

Bu iki sistemde göstergelerin ve standartların belirlenmesi süreci koruma uygulamasının bilimselliği açısından tartışılabilir bir noktadır. Ziyaretçi etkileriyle ilgili belirlenmiş ulusal veya uluslararası standartların olmaması, uygulama

aşamasında alınan eylem kararlarında da şüphe duyulmasına sebep olabilmektedir. Nitekim, tercih edilen koşullar planlama sürecinin başlangıcında belirlenerek, belirlenen koşullar doğrultusunda göstergeler ve standartlar da eş zamanlı belirlenir. Bu aşamada standartlar tahmini ve takribi olarak belirlenmekte, verimlilikleri ise izleme süresince kontrol edilmektedir. Gerekli noktalarda geri bildirim ve düzenlemelerle etkin sonuca ulaşılmaya çalışılmaktadır.

3.3 Ziyaretçi Yönetimine Dair Strateji ve Uygulamalar

Ziyaretçi yönetimi stratejileri, planlama aşamasında belirlenmiş sorunlara karşı hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanabilecek eylemleri tanımlamaktadır. Pedersen (2002, s:64) yönetim eylemlerini direkt ve endirekt olarak ikiye ayırmıştır. Direkt eylemler ziyaretçi etkileri ve hareketleriyle alandaki modifikasyonlar ya da çeşitli düzenlemelerle başa çıkmayı hedeflerken, endirekt eylemler bunlarla eğitim ve bilgilendirme yollarıyla başa çıkmayı hedeflemektedir.

Pedersen (2002) ziyaretçi yönetim stratejilerini birkaç başlık altında hedeflerle ilişkilendirerek açıklamaktadır. Bunlar;

1. Ziyaretçi sayılarının düzenlenmesine yönelik,
2. Belirli bölgelerin kullanımını düşürmeye yönelik,
3. Ziyaretçi hareketlerini düzenlemeye yönelik,
4. Alan yöneticilerinin ziyaretçilerin belirli aktivitelere katılımını teşvik etmesine yönelik,
5. Alanın fiziksel yapısının ziyaretçi etkilerine karşı daha dayanıklı hale getirilmesine yönelik,
6. Ziyaretçiler arası çatışmayı azaltmaya yönelik,
7. Yerel halk ve topluluklar arasında çatışmayı azaltmaya yönelik olmak üzere yedi başlıktan oluşmaktadır (Pedersen, 2002: s.65).

Ziyaretçi yönetimi teknikleri ve uygulama/eylem türleri Hall ve McArhtur'un (1998) *Bütünleşik Miras Yönetimi* [Integrated Heritage Management] isimli kitabında bir tabloda sebep-sonuç ilişkisi içerisinde aktarılmıştır. Çalışma kentsel sit alanları için gerçekleştirilmiştir, ancak bu tablo temel alınarak farklı koruma alanları, tarihi yapılar ve yapı gruplarına uyarlanması mümkündür. Örneğin, Doughty ve Orbaşlı

(2007) bahsi geçen tablodan tarih öncesi sit alanları için adapte ettikleri teknikleri dört başlıkta değerlendirmişlerdir. Bunlar; ilke (düzenleme) temelli yaklaşımlar, alan temelli müdahaleler, zenginleştirme ve ek tesisler (yorumlama programlarının ve tesislerinin arttırılması, eğitim programlarının ve tesislerinin eklenmesi/arttırılması) ve tamamlayıcı tekniklerdir.

McArthur ve Hall'a göre ziyaretçi yönetimi direkt olarak ziyaretçi ve kaynak arasındaki etkileşimle ilişkilidir, bu sebeple yönetim stratejilerinin de iki temel hedefi olmalıdır:

- Miras değerlerinin korunmasının sağlanması;
- Alanla etkileşimde bulunan ziyaretçilerin deneyiminin arttırılması. (McArthur ve Hall, 1993.s:242. Akt. Doughty ve Orbaşlı, 2007)

Bahsedildiği üzere, farklı kaynaklarda çeşitli şekillerde kategorize edilmiş olan stratejiler çalışmada 3 başlıkta toplanarak açıklanmıştır. Bunlar; düzenleme temelli uygulamalar, alan odaklı uygulamalar ve dolaylı uygulamalardır.

3.3.1 Düzenleme temelli uygulamalar

Düzenleme temelli uygulamalar, ziyaretçi yönetim planında belirlenen hedefler doğrultusunda alınan kararların yeni düzenlemelerle alanda uygulanma yöntemlerini tanımlamaktadır.

Ziyaretçi sayılarının düzenlenmesine yönelik uygulamalar:

Planlamanın ilk hedeflerinden biri ziyaretçi sayılarının düzenlenmesi ve sınırlandırılmasıdır. Kontrollü giriş-çıkış sağlanan müze ve ören yerlerinde günlük ziyaretçi sayısının sınırlı tutulması kentsel sit alanlarına göre çok daha kolaydır. Kentsel sit alanlarında ziyaretçi sınırlaması altyapı, hizmet, tesis ve ulaşım planlamasının doğru şekilde düzenlenmesiyle mümkün olmaktadır. Müze ve ören yerlerinde ise sınırlama basitçe, belirlenmiş olan maksimum ziyaretçi sayısına ulaşıldığında bilet satışının geçici olarak durdurulmasıyla sağlanabilir. Alanın belirli bölgelerinde sayı azaltılmak istendiği takdirde, söz konusu bölümlere giriş ziyaretçi sayısının ve süresinin azaltılması ile ya da giriş ücreti koyularak (varsa arttırılarak) kısıtlanabilir.

Ziyaretçi sayılarının düzenlenmesi meselesinde tercih edilen yöntem belirli ziyaretçi sayısının zamana yayılarak düzenlenmesidir. Miras alanının veya yapısının ziyaretçi

sayılarının gün içerisinde düzenlenmesi için getirilmek istenen sınırlamaya göre; girişler için izin sistemi uygulanabilir, ziyaret kotası koyulabilir, ziyaretin grup haline yapılması sağlanarak bu grupların kapasitelerine ve gezi sıklıklarına sınırlama getirilebilir. Belirli ziyaretçi tipleri için farklı kullanım zamanları ayrılması da düzenlemede önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, eğitim gezilerinin süreleri belirli gün ve saatlerle sınırlandırılabilir.

Ziyaretçi sayısının zamana yayılarak düzenlenebilmesi için bir çok müze ve miras alanı randevu ile ziyaretçi kabul etmektedir. Bu sayede belirlenmiş olan ziyaretçi sayısının aşılmadığından emin olunduğu gibi, mekânda aynı anda kaç kişinin olduğuna/olacağına da rahatça hakim olunabilmekte, buna göre günlük veya anlık stratejiler uygulanabilmektedir.

Kıran ve Kaplan'a göre, tarihi mekanlarda koruma sağlanırken aynı zamanda ziyaretçi memnuniyeti arttırılması için aşağıdaki tasarım ve işletme yöntemleri izlenebilir:

1. Ziyaretçi Varış Hacimlerinin Kaydı ve Öngörülmesi: Sezonluk, günlük ve gün içi farklılıkları dikkate alan öngörüler kullanılarak, günlük toplam ziyaretçi sayıları varış saatleriyle birlikte kaydedilmelidir.
2. Tasarlanmış Günün[24] Tanımlanması: Kaynak gereksinimleri ve yönetim prosedürleri tasarlanmış gün ziyaretçi varış hacimlerine göre geliştirilebilir.
3. Pik Günler İçin Planlama Yapılması: Kurumlar, pik günlerdeki talepleri yumuşatmak ve düzenlemek için ziyaretçi merkezi gibi talep yönetimi teknikleri kullanmalıdır.
4. Kuyruk Yönetimi Planı Geliştirilmesi: Kuyruklar ihtiyaç olunan yerlerde ve/veya darboğazlarda öncelikli olarak kullanılmalıdır.
5. Kapsamlı bir Taşıma Planı Geliştirilmesi: Taşıma Planı, pik günler ve son derece ağır ziyaretçi hacimleri de dahil olmak üzere tüm talep senaryoları için geliştirilmelidir.

[24] Tasarlanmış gün [Design Day] kapasite değişimlerinin bedelleri ve hizmetlerin kabul edilebilir düzeyleri arasındaki dengeyi kurmaya yaramaktadır. Tasarlanmış gün (ziyaretçi) hacmi genellikle, ziyarete açık günlerin %80 ila %95ini, ortalama %85'ini kapsamaktadır(Kıran ve Kaplan, t.y, s:4). Burada tasarlanmış gün, ziyaretçi varış hacimlerinin kaydı ve öngörülmesinin ardından, kabul edilebilir standartlar çerçevesinde belirlenmiş değerdeki optimum gün olarak da ifade edilebilir.

6. Taşıma Planının Bilgisayar Simülasyonu ile Test Edilmesi: Simülasyon analizi, kurumların yukarıda belirtilen kararlara yönelik planlama yapabilmesi için en isabetli ve verimli araçlardır (Kıran ve Kaplan, t.y., s:7).

Alan kullanımının sınırlandırılmasına yönelik uygulamalar:

Miras alanının veya yapısının kullanımının süreli olarak sınırlandırılması koruma araçlarından biridir. Sınırlandırmalar söz konusu mirasın yalnız belirli mevsimlerde veya belirli gün ve saatlerde ziyarete açılması yoluyla uygulanabilir. Açılış ve kapanış saatlerinin düzenlenmesinin ziyaretçi yoğunluklarının zamana yayılması üzerinde faydaları olmaktadır. Örneğin Pedersen (2002, s.67) bir doğal miras alanının kuş gözlemcileri için erken bir saatte açılması ve diğer ziyaretçiler için caydırıcı olması amaçlı erken saatte kapanmasını önermiştir.

Miras alanının veya yapısının ziyaretçi sayılarının uzun vadede düzenlenmesi için, haftanın belirli günlerinde düşük veya yüksek ücret alınması yöntemi uygulanabilir. Örneğin, ziyaretin az olduğu günlerde düşük ücret alınarak yoğun günlerin yükü azaltılabilir.

Ücretlerin yükseltilmesi de dolaylı yoldan caydırıcı etkiyle ziyaretçi sayılarının düşmesini sağlayabilmektedir. Örneğin Pedersen'ın (2002, s. 67) aktardığına göre, Hindistan'daki Keoladeo Milli Parkı'nın giriş ücretlerinin arttırılması turizmde %11'lik bir düşüş sağlamış olsa da, artan yabancı turist sayısına bağlı olarak turizm gelirinde %4'lük artış görülmüştür.

Kentsel koruma alanlarında veya tabiat parklarında tesis sağlanmaması da ziyaretçi sayılarını kontrol etmenin bir yöntemi olarak tercih edilebilmektedir. Örneğin kamp alanlarında çadır alanının belirli bir kapasitede tutulması ziyaretçi sayısını belirli bir seviyede tutmaya yardımcı olabilmektedir. Benzer şekilde kentsel alanlarda alt yapı sağlanması veya sağlanmaması ziyaretçi sayısını tercih edilen değerlere getirmenin bir yöntemi olarak kabul edilmektedir.

Alanda aktiviteler için belirli bölümlerin ayrılması ve bu aktivitelere başka alanlarda müsaade edilmemesi risk altındaki alanlardaki ziyaretçi sayısının dağıtılmasını sağlayabilir.

Ziyaretçi hareketlerinin ve davranışlarının kontrolü için en çok tercih edilen yöntemlerden biri rehberli gezilerdir. Alanın tamamında ya da belirli bölümlerinde gezilerin rehber kontrolünde yapılması hem ziyaretçilerin alanla ilgili edindikleri

bilginin kalitesini arttırabilir, hem de koruma bilincinin geliştirilmesi konusunda anlık kazanımlar sağlayabilir.

Alandaki ziyaretçi etkilerinin kontrol altına alınması için bazı aktivitelerin yasaklanması yoluna başvurulabilir. Örneğin, alanda yeme-içmenin yasaklanması, alana atılan çöpleri de belirli oranda azaltacaktır.

3.3.2 Alan odaklı uygulamalar

Ziyaretçi etkilerinin kontrol altına alınabilmesi için koruma alanlarında ve yapılarda doğrudan bazı düzenlemelere gidilebilir. Bu düzenlemeler bariyerlerin yerleştirilmesinden, yürüyüş rotası düzenlemeye veya bilgilendirme panolarının yerleştirilmesinden, ziyaretçi tesislerine kadar geniş bir yelpazede ele alınabilir.

Alanda/yapıda ziyaretçilerin birebir ilişki içerisinde olduğu bölümlerde kasıtlı ya da kasıtsız yapılan dokunma veya sürtünme gibi eylemlerin engellenmesi için ziyaretçi ile söz konusu nesnelerin arasına mesafe koyulması akla ilk gelen önlemlerdendir. Yeterli mesafe bulunan mekânlarda zincir, ip veya bariyerler kullanılarak çeşitli koşullarda hem ziyaretçilerin güvenliği hem de koruma sağlanması mümkündür. Bazı yapılarda duvar resmi gibi özellikli detayların üzerinde koruyucu levhaların da yerleştirildiği görülmektedir. Koruyucu önlemler bazı durumlarda önemli bir gereklilik olsa da bu tür uygulamalar yapılarda özgünlüğün yitirilmesi gibi tartışmalara yol açabilmektedir.

Alanda ziyaretçi güvenliği ve daha iyi bir koruma sağlanabilmesi için ziyaretçilerin gezi sırasında belirli bir rotanın dışına çıkması tercih edilmeyebilir. Bu durumda açık alanlarda gezi rotasının ziyaretçilere belirtilmesi için çeşitli yönlendirmeler yapılabilir. Yönlendirmeler, tabelalar ve uyarı levhaları ile olabildiği gibi, alanda yürüyüş için tek bir zeminin kullanılmasına müsaade edilmesiyle de olabilir. Doughty ve Orbaşlı'ya (2007) göre belirlenmiş patika ve yürüyüş yolları ziyaretçileri alanda yönlendirebilir ve bunu yaparken de ziyaretçi hareketini kontrol ettiği gibi narin bölgelerin de korunmasını sağlayabilir. Hall ve McArthur bu müdahaleyi zemin sertleştirmesi olarak tanımlamaktadır (Doughty ve Orbaşlı, 2007. s. 48). Açık alanlarda yürüyüş yolları basitçe çakıl veya parke taşı ile kaplanarak belirlenebilmektedir. Arkeolojik alanlarda veya daha narin zeminlere sahip alanlarda alttaki zemine zarar verilmemesine özen gösterilerek ahşap platformlar da kullanılabilmektedir.

Tarihi yapıların ve koruma alanlarının en büyük sorunlarından biri engelli dostu olmamalarıdır. Engelli erişimi sağlanabilmesi için çeşitli modifikasyonların yapılması gerekebilmektedir. Ancak bu tür uygulamalar kültür mirasının özgünlüğünü kaybetme riskini doğurabildiği gibi arkeolojik alanlarda yapılmak istenen uygulamalar yer altındaki eserlere istemeden zarar verilmesiyle sonuçlanabilmektedir. Günümüz standartlarına göre engelli erişimini kolaylaştırmak için mekânlara kabul edilebilir eğimde rampalar, tutunma barları veya asansörlerin entegre edilmesi gerekmektedir. Hâlihazırda kısıtlı mekânlara sahip tarihi yapılarda bu tür uygulamaların gerçekleştirilmesi mümkün olamamaktadır.

Anıtlarda engelli erişimi planlaması, uzmanlar tarafından hazırlanması gereken kapsamlı bir konudur. English Heritage yapılacak uygulamalara kuramsal çerçeve oluşturması ve yönlendirme sağlayabilmesi amacıyla *Tarihi Yapılara Kolay Erişim* (2015) [Easy Access to Historic Buildings] isimli çalışmayı yayımlamıştır.

Tarihi anıt ve sit alanlarında engelli erişimi için mekânların ziyaretçiye göre düzenlenmesi yerine engelli ziyaretçiler için alternatifler yaratılabilir. Örneğin bir miras müzenin ziyaretçi girişi engelli dostu olmayabilir, bu durumda iyi bir yönlendirmeyle engelliler için alternatif bir giriş sağlanabilir. Engelli erişimi sağlanması mümkün olmayan mekânlarla ilgili görsel ve işitsel araçlarla bilgi verilebilir. Erişim sağlanabilen alanları kapsayan özel rotalar belirlenerek engelli ziyaretçilerin deneyimi arttırılabilir.

3.3.3 Dolaylı uygulamalar

Bir miras alanının ya da yapısının yorumlanması ve sunumu[25] ziyaretçi yönetiminde önemli bir yer tutmaktadır. Miras alanının doğru anlatılıp sunulması, ziyaretçinin alanla ilgili bilgi edinmesinin yanında, koruma bilinci kazanmasını da sağlamaktadır. Sunum, iyi yönlendirme ile birleştiğinde yoğunlukların da önüne geçilmesine yardımcı olabilmektedir.

Analiz aşamasında belirlenen ziyaretçi tipolojileri uygulama aşamasında kullanım dağılımını sağlamakta çok yararlı olabilmektedir. Ziyaretçileri ilgi alanlarına göre bölümlere yönlendirmek belirli alanlardaki kalabalığı azaltmaya yarayabilmektedir. Genç ziyaretçiler için düzenlenecek alternatif rehberli turlar ve aktiviteler

[25] Yorumlama ve sunum: ing. interpretation and presentation.

bilgilendirme ve deneyim açısından geliştirici olmakla birlikte, alanın/müzenin geri kalanında kalabalık ve gürültü oluşmasını engelleyerek diğer ziyaretçilerin deneyiminin arttırılmasına katkıda bulunacaktır. Vakti kısıtlı ziyaretçiler için belirli mekân ya da eserleri hedef alan rotaları sunulabilir.

Ziyaretçi sayılarının düşürülmesi için alınabilecek en radikal kararlardan biri olan "pazarlamama" dolaylı uygulamalardan biridir. Ashworth (1990) tarihi anıtları pazarlanacak "ürünler" olarak tanımlamakta ve yönetimin hedeflerine göre, boyut fark etmeksizin geçerli, bir dizi pazarlama türünün çerçevesini çizmektedir. "Pazarlamama" bir ziyaret odağının aktif tanıtımının ziyaretçi ilgisini azaltmak, dolayısıyla da yıpranma oranlarını düşürmek amacıyla yönetim tarafından durdurulması yöntemi olarak tarif edilebilir. Creighton ve Drdácký'nin (2005) aktardığı üzere, böyle bir yöntem İskoçya Aberdeenshire'daki Craigievar Şatosu'nda uygulanmıştır. 1626 yılına kadar dayanan tarihi olan yapı şatolarının bolluğu ile ünlü bir bölgede yer almaktadır ve İskoç Baronyal mimari üslubunun önemli örneklerinden biridir. Şato aynı zamanda yüksek kalitedeki alçı tavanları ile de ünlüdür. 1963 yılında ülkenin pek çok tarihi ve doğal mirasını elinde bulunduran *İskoçya Ulusal Vakfı* [National Trust for Scotland] tarafından sahiplenilen Craigievar Şatosu bu tarihten itibaren halkın ziyaretine açılmıştır. Pek çok tarihi konutun aksine Craigievar Şatosu büyük bir yapı değildir, odaları küçük ve sıkışık alanlardır. Artan ziyaretçi sayıları başta değerli alçı bezemeler olmak üzere iç yapısına hasar vermeye başlaması üzerine şato Ulusal Vakıf'ın tanıtım materyallerinden çıkartılmasına karar verilmiştir. Ziyaretçi sayılarına kota konularak sadece rehberli turlara müsaade edilmektedir (Creighton ve diğ., 2005. s.18).

Tarihi anıt ve sit alanlarında korumanın sağlanabilmesi için en temel gereklilik koruma bilincidir. Bir alanda veya yapıda ziyaretçi sayıları kabul edilebilir sınırlar içerisinde bulunsa dahi, binlerce ziyaretçinin uzun zaman içerisinde yaratacağı etkiyi bilinçsiz bir ziyaretçi bir defada yaratabilir (Pedersen, 2002. s.56). Koruma bilincinin oluşturulması toplumsal bir meseledir ve üst ölçekte yapılacak planlamalar dahilinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu alanda yapılacak tanıtım eğitim faaliyetleri gençlerde koruma bilinci geliştirilmesine fayda sağlayabilir. Örneğin, okul ziyaretleri için eğitimci rehberlerin görevlendirilmesi veya farklı yaş grupları için eğitim çalışmalarının düzenlenmesi bu konuda atılmış doğru adımlar olabilir.

Ayrıca aile ziyaretlerinde iyi tanıtım ve bilgilendirmeler de korumaya kısa sürede katkı sağlayabilir.

Ziyaretçi merkezleri anıt ve koruma alanlarında bilgilendirme ve yönlendirme açısından çok faydalı kuruluşlardır ve birçok koruma alanında ziyaretçi yönetimi stratejisi olarak uygulanmaktadır. Ziyaretçinin söz konusu alanla direkt temasa geçmeden önce bilgi edinebilmesi, bazı ihtiyaçlarını karşılayabilmesine ve alanla ilgili tanıtım ve eğitim aktivitelerine gerçekleştirilmesine olanak tanır. İşlevsel bir ziyaretçi merkezi uygulaması İngiltere'de Stonehenge Dünya Miras Alanında gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında açılan ziyaretçi merkezinin, Stonehenge miras alanı çemberinin içindeki ziyaret sürelerinin kısaltılmasına büyük yararı olmuş, sergi alanları, eğitim merkezi, tanıtım ve sunum alanı, satış mekânı, kafeterya ve servis mekânları sağlayarak ziyaretçi yükünü merkeze doğru çekmiştir.

Şekil 3. 3 Stonehenge Dünya Miras Alanı Ziyaretçi Merkezi (Url-11)

3.4 Planlama Sonrası

Planlama sürecinin sonunda belirlenen uygulamaların eyleme geçirilmesi süreci başlayacaktır. Bu süreçte, planlamaya dahil edilmiş olan sorumlu kurum ve paydaşların üslendikleri görevleri yerine getirmeleri büyük önem taşımaktadır.

İzleme tüm planlama ve yönetim sistemlerinin olduğu gibi ziyaretçi yönetiminin de çok önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Hazırlanan plan uygulamaya geçildiğinde,

belirlenmiş olan hedeflere yönelik eylemlerin işlerliğinin tespit edilebilmesi için iyi ve sistemli bir izleme programı oluşturulması gerekmektedir. Eylemler vasıtasıyla hedeflere ulaşıldığında dahi izleme programına devam edilerek belirlenen standartların aşılıp aşılmadığı kontrol edilip, gerekli durumlarda yeniden düzenleme yapılması önemlidir.

Orbaşlı'ya göre uygulama sürecinde alana gerekli insan ve finansal kaynaklar sağlanmalı, yapılan çalışmalar izlenmeli ve değerlendirilmeli, gerektiği zamanlarda da yönetim planı aktif bir şekilde revize edilmelidir (Orbaşlı, 2010. s:57).

İzleme, biyofiziksel ve sosyal koşulların anahtar göstergelerinin periyodik ve sistematik ölçümüdür. İzlemenin sağladığı koşulların ve eğilimlerin verileri olmaksızın yöneticiler ne kamunun endişe ve eleştirilerine cevap verebilir, ne sorumluluklarını düzgün biçimde yerine getirebilir, ne de eylemlerinin etkinliğini değerlendirebilir (Eagles ve diğ., 2002, s:151).

Eagles, McCool ve Haynes'e göre koruma altındaki alanlarda turizmi izlemenin iki belirli yönü vardır:

- Ziyaretçi etkilerinin izlenmesi: Koruma altındaki alanlara gelen ziyaretçilerin çevresel ve sosyal etkileri vardır. Yöneticiler bu etkileri anlamalı ve kontrol altında tutmalıdır. Park için uygun planlama sürecinden turizm ve buna bağlı hedefler belirlenir ve göstergeler geliştirilir. Bu göstergelerin periyodik takibi ile ziyaretçi etkilerinin verileri toplanır, analiz edilir ve değerlendirilir. Yöneticiler bundan sonra hangi hamlelerin yapılması gerektiğine karar vermelidir.
- Hizmet kalitesinin izlenmesi: Planlama süreci aynı zamanda ziyaretçilere yaşatmak istediği deneyimi de belirler. Hizmet kalitesinin izlenmesi dolayısıyla ziyaretçi ihtiyaçlarının karşılanması hakkındaki verileri de toplar, analiz eder ve değerlendirmeyi içerir (Eagles ve diğ., 2002, s:151).

3.5 İlgili Çalışmalar

İncelenen ziyaretçi yönetimi örneklerinde alanlar yapısal olarak ve sorunları itibariyle gerek birbirleriyle gerekse tez kapsamında hazırlanan örnek çalışma ile farklılık göstermektedir. Ancak tüm çalışmalar farklı sorunları ele alış biçimleri ve

ziyaretçi yönetimi uygulamalarının ne denli kapsamlı bir süreç olduğunun vurgulanması açısından değerli örnekler olarak kabul edilebilir.

3.5.1 Müze örneklerinde ziyaretçi yönetimi uygulamaları

Birçok müzenin ziyaretçi kontrolü müze personelinin mekân içerisinde anlık iletişimi ile sağlanmaktadır. Örneğin, Dublin'deki Guinness Bira Fabrikası Müzesi'nde müze personeli telsizler aracılığıyla her an iletişim içerisinde bulunarak alanın çeşitli noktalarındaki yoğunlukları birbirlerine iletip, farklı bölümlerdeki kalabalıklarla ilgili önceden belirlenmiş yönetim stratejilerini uygulamaya geçirebilmektedir.[26]

Londra British Museum Örneği:

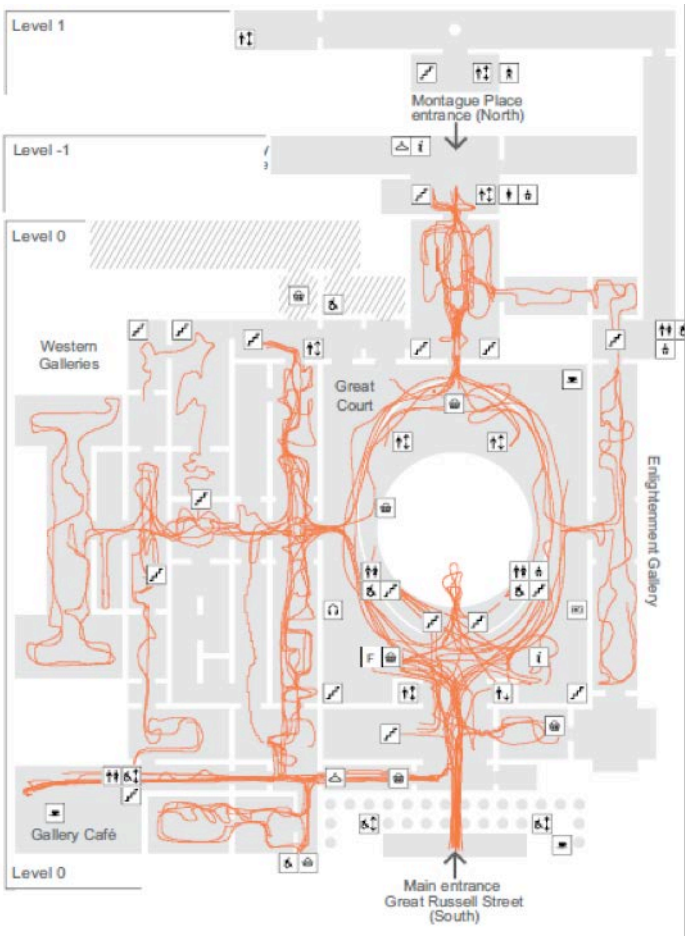
Londra British Museum 1759 yılında ziyarete açılmıştır. Müzenin mütevelli heyeti, müzenin akademik ziyaretçiler dışında halk için de acık olmasına karar vermiş, fakat kalabalık grupların müzedeki koleksiyonlara zarar verebileceğinden endişelenerek, bilet sahibi ziyaretçiler dışında müzeye giriş yapılmamasına ve her gün limitli sayıda bilet satışı olmasına karar vermişlerdir. Bu karar doğrultusunda uzun yıllar müzede tüm biletler belirli bir zaman dilimine istinaden kesilmiş ve ziyaretçiler beş kişilik gruplar halinde, tur rehberi eşliğinde müzeyi gezebilmişlerdir (Url-12).

Şekil 3. 4 Londra British Museum (British Museum, 2014)

[26] Bu bilgi, Temmuz 2015'de Dublin Guinness Bira Fabrikası'na yapılmış bir gezi esnasındaki kişisel gözlemler ve görevli müze personeliyle yapılan görüşme sırasında edinilmiştir.

İnsanlık tarihine dair en büyük koleksiyona sahip olan müzeyi günümüzde yılda yaklaşık 6.5 milyon insan ziyaret etmektedir. 2007 yılında hazırlanan müze master planında hedeflenen World Conservation and Exhibition Center'ın [Dünya Koruma ve Sergileme Merkezi] kurulmasının ardından 2014 yılında müze yapısının geliştirilmesi ile ilgili yeni bir planlama hazırlanmıştır. British Museum müdürü Neil McGreggor Britanya Ulusal Turizm Ajansı'nın [British National Tourism Agency] 2020 yılında Britanya'daki yıllık ziyaretçi sayısını 31.000.000'dan 40.000.000'a çıkarmayı planladığını aktarmış ve buna bağlı olarak müzenin ziyaretçi sayılarında da artış olmasının beklendiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda müzede karşılaşacakları yüksek sayılara karşı ziyaretçiler için yeni düzenlemeler hedeflenmektedir.

Şekil 3. 5 British Museum'da ziyaretçi akışını gösteren bir diyagram (British Museum, 2014).

British Museum bu çerçeve dâhilinde yapılarını ziyaretçilerin yararına iyileştirmeyi, ziyaretçinin koleksiyon ve yapıyla olan ilişkisini zenginleştirmek amacıyla geliştirilmeyi ve bununla birlikte ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğe de dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda müzenin ziyaretçi ile ilişkileri

çeşitli analizlerle incelenmiştir. Belirli saatler dahilinde müzenin kalabalıklaştığı ve ziyaretçilerin içeride zor hareket ettikleri fark edilmiştir. Bu hareketlerin belirli bölgelerde daha fazla kısıtlandığı ve kalabalıkların yoğunlaştığı kaydedilmiştir (Şekil 3. 5). Bu sorunların çözümüne yönelik olarak mimarlar, tasarımcılar ve yerel yetkililerden oluşan bir ekip kurulmuştur.

Ayrıca bazı bölümlerin de kullanım yoğunluğunun çok daha düşük olduğu görülmüştür ve bu bölümlerin kullanımın arttırılması ve kalabalığın yapı geneline eşit dağıtılması için yeni sunum teknikleri geliştirilmesi hedeflenmektedir. Alan içerisinde ziyaretçiye yönelik tesislerini ziyaretçi ihtiyaçlarını karşılayacak doğrultuda tekrar düzenlenmesi hedeflenmektedir.

World Conservation and Exhibition Center'ın açılmasıyla müzede ziyaretçi akımı için yeni olasılıklar oluşmuştur. Merkez, yapının kuzeyinde bulunduğundan güneyde yer alan ana giriş kapısında oluşan ziyaretçi yoğunluğunun bir kısmı bu sayede kuzey girişine yönlendirilerek bu bölgedeki baskı azaltılabilir. Merkez aynı zamanda koleksiyonun çok büyük bir kısmının depolandığı yer olarak hizmet vermektedir, bu sayede bazı önemli ve narin eserlerin halkın ulaşımına açılmasına olanak sağlamıştır.

British Museum'un ana binası günümüzde 1. derecede tescilli durumdadır. Bu sebeple, müze yetkilileri koleksiyon için gösterdikleri özeni yapı için de göstermeye çalışmaktadır.

Paris Louvre Müzesi Örneği:

Louvre Müzesi 1793'te Fransız İhtilalinin ardından ziyarete açılmış, Fransa'nın ilk halka açık müzesidir. Yıllık ziyaretçi sayısı 2014 yılında 9.3 milyon kişiye ulaşan müze, dünyanın en çok ziyaret edilen müzesidir (Url-13). Müze girişleri ücretli olup gişelerde birikmeyi önlemek amacıyla online bilet satışı sunulmaktadır.

Müzenin ziyaretçi yönetiminin büyük bir kısmı günümüzde yorumlama ve sunuma dayanmaktadır. Müzede çeşitli ziyaretçi tipleri ve ilgi alanlarına göre gezi rotaları oluşturularak ziyaretçilere sunulmuştur. Tüm rotalar için tahmini gezi süreleri belirtilmiş olup gezi temaları popüler kültürden, belirli akımların eserlerini öne çıkaran gezilere kadar çeşitlilik göstermektedir.

Müzede gün içerisinde belirli saatlerde rehberli geziler düzenlenmektedir. Ayrıca müzeyi kişisel gezmek isteyen ziyaretçiye IOS ve Android işletim sistemli telefonlar

ve hatta Nintendo 3DS XL taşınabilir oyun konsolu için sesli rehberler oluşturulmuştur.

Müzede görme engelli ziyaretçilerin deneyimini arttırmak ve aynı zamanda koruma bilincini geliştirmek için "haydi dokun" isimli bir temalı sergi düzenlenmiştir. Tactile Galerisinde düzenlenen sergide müzedeki seçili heykellerin alçı ve sentetik reçineden, bronz, pişmiş toprak gibi eserlerin ise orijinal malzemeden yapılmış replikaları sergilenmektedir. Ziyaretçiler, galerinin temasına uygun olarak, eserlere dokunmaya teşvik edilmektedirler.

Müze yapılarında ziyaretçi kontrolünü kolaylaştıran durum, yapı içerisinde ziyarete açık mekânların belirlenmiş bir rotada gezilebilmesine müsaade ediyor oluşudur.

2013 yılında müzede ziyaretçi yoğunluk ve hareket karakteristiği belirleme çalışması yapılmıştır. Çalışma, alışılagelmiş veri toplama tekniklerinin dışında hazırlanmıştır. Ziyaretçi hareketlerinin ve davranışlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar genellikle anketler ve uzun süreli gözlemlere dayalı olarak yapılmaktadır. Bu çalışmada, ziyaretçilerin cep telefonlarında halihazırda bulunan bluetooth alıcılarından yararlanılmıştır. Müzenin ziyaretçi ilerleme hattı üzerinde belirli noktalara cep telefonlarının bluetooth iletişim portlarının varlığını algılayan sensörler yerleştirilerek, ziyaretçi sayıları ile bölümlerde geçirdikleri süreler ve bölümleri gezme sıraları saptanmıştır. Kullanılan sistem telefonlara müdahil olmamakta, yalnızca aktif bluetooth portunun varlığını algılayarak ziyaretçilerin farkında olmadan arkalarında bıraktıkları elektronik ayak izlerini kaydetmektedir. Bluetooth sistemi vasıtasıyla telefonla bağlantı kurmadan, yalnızca aktif portu algılayarak çalışan sistem, kişisel alana ve bilgilere kesinlikle temas etmemekte ve mahremiyet ihlalinden kaçınmaktadır (Yoshimura ve diğ., 2014, s:2).

Bluetooth takip sistemi, kalın duvarlı eski yapılarda önceki bazı benzer çalışmalarda kullanılan GPS[27] ve RFID[28] sistemlerinde karşılaşılan sinyal erişim sorunlarını asgariye indirmiştir. Benzeri önceki çalışmalarda kullanılan takip yöntemlerinin aksine, önceden kayıt veya katılım gerekliliği ya da ziyaretçiler üzerlerine takılan

[27] Küresel Konumlama Sistemi (GPS), Dünya üzerinde herhangi engelsiz bir görüş hattında, dört veya daha fazla uydusu ile her türlü hava koşulunda yer ve zaman bilgileri sağlayan uzay tabanlı uydu navigasyon sistemidir. (https://tr.wikipedia.org/wiki/GPS, erişim tarihi: 25.08.2015)
[28] Radyo Frekansı ile Tanımlama (RFID), radyo frekansı kullanılarak nesneleri tekil ve otomatik olarak tanıma yöntemidir. (https://tr.wikipedia.org/wiki/RFID, erişim tarihi:25.08.2015)

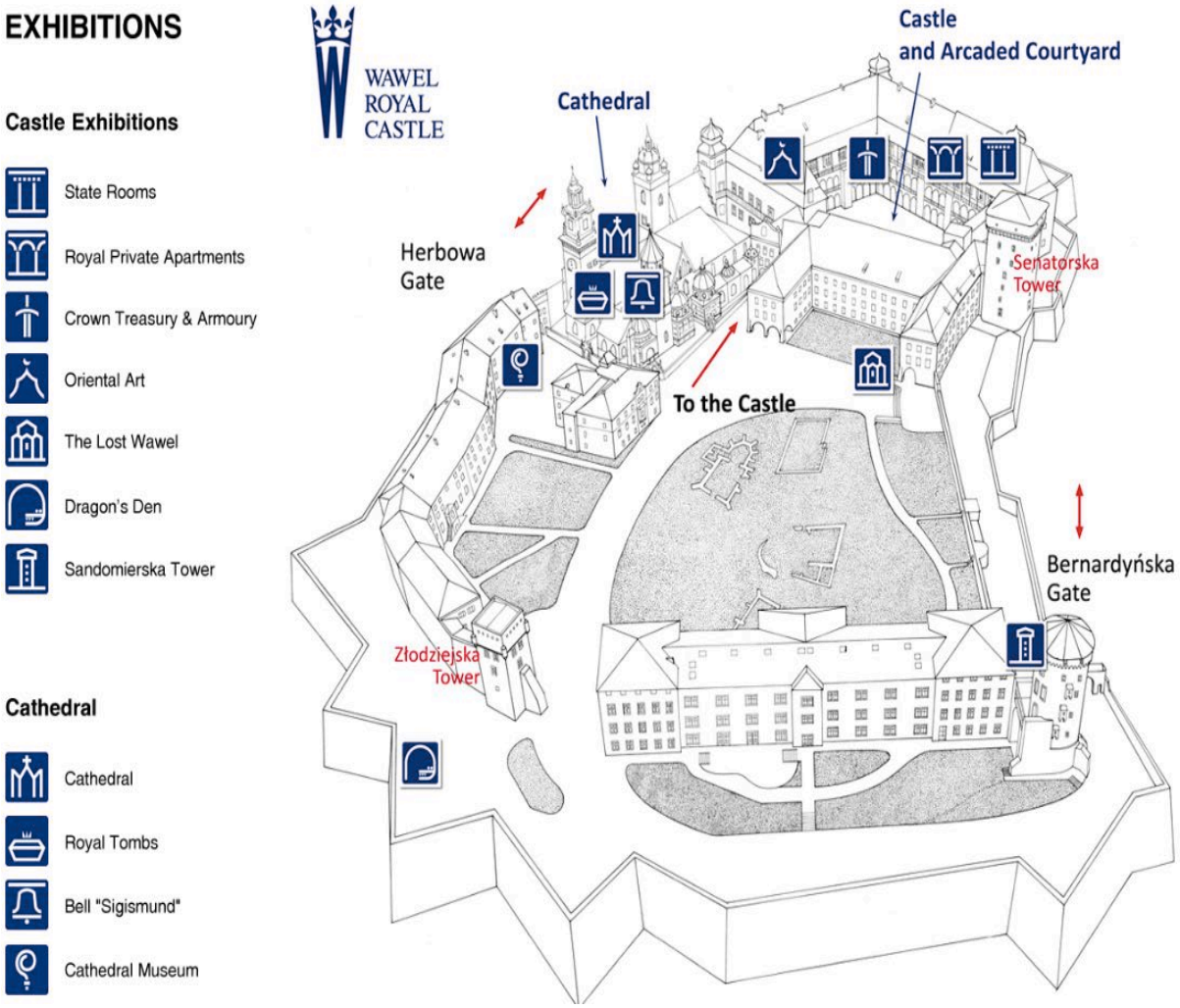
verici veya benzeri bir belirteç olmadığından, ziyaretçilere takip üzerine bir çalışma yapıldığı bilgisi verilmemiştir. Ziyaretçiler gezilerini tamamen doğal bir biçimde tamamlayabildiğinden, aksi durumda sergileyebildikleri gözlem altındaki denek ön yargılarından arınmış bir veriye ulaşılabilmiştir. Yine, katılım veya ön kayıt gerekliliğinin olmaması sayesinde veri toplama süreci uzun bir döneme yayılarak daha kesin yargılara varılabilmesini sağlayacak geniş bir örneklem toplanmıştır. Önceki benzer müze çalışmalarında bu sayılar 50 ile 2000 arasında değişkenlik gösterirken, yoğun sezon içerisinde 8 günlük üç blok halinde toplam 24 gün zarfında toplanan veriler, toplamda 24.452 farklı cihazdan oluşmaktadır; ortalamada Louvre Müzesi'ni ziyaret edenlerin %8,2sinin ziyaret esnasında Bluetooth portlarını aktive ettiği görülmüştür.

Çalışmadaki veri toplama yaklaşımı, bölümlerin ayrı ve küçük birimlerinden ziyade müzenin girişinden çıkışına bütün olarak bir hareketlilik ağı olarak görmek üzerinedir. Sergilerin gezilme süreci, ziyaretçi deneyimini oluşturan algısını ve dikkatini belirlediği için ziyaretçilerin bölümlerde geçirdikleri süreler ve sıraları üzerinden analiz edilmelidir (Yoshimura ve diğ., 2014, s:7).

Wawel Kraliyet Şatosu Müzesi Örneği:

Polonya Krakow'da gotik üsluptaki Wawel Şatosu'nun bulunduğu Wawel Tepesi'nin yönetim ve din merkezi olma konumu 11. yüzyıla kadar uzanmaktadır. 14. ve 15. yüzyıllarda peşi sıra yapılan inşaatlar sonucunda, ortaçağ sonu Avrupası'nın en kalabalık krallıklarından birinin yönetim merkezi olarak görkemli bir saray kompleksi haline gelmiştir. 16. yüzyıl başında Alman ve Floransalı mimarlar davet edilerek gotik kraliyet konutu Rönesans üslubunda tekrar yaptırılmıştır. 1595 yılında çıkan bir yangın sonucu hasar gören kuzey kanadı yine İtalyan mimarlar nezaretinde erken barok üslupta tekrar yapılmış ancak şato 1610'da yönetim merkezinin Varşova'ya taşınmasının ardından kraliyet ailesinin düğün, taç giyme töreni ve cenazeler gibi törenler için kullandığı bir yapıya dönüşmüştür. İsveç işgali sırasında, 1702 yangınında tekrar hasar gören yapı tamir görse de eski ihtişamına bir daha kavuşamamıştır. 1796'da Polonya'nın Avusturya buyruğuna girmesi ile şato kompleksi askeri bir merkez olarak kullanılmaya başlanmış ve galeri ve salonlarının bir kısmı örülerek kapatılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya Cumhuriyeti'nin doğumu ile şato, yaklaşık 50 yıl alan bir süreçle restore edilerek büyük ölçüde eski haline döndürülmüş ve müzeye çevrilmiştir. İki büyük savaş arası

dönemde devlet başkanlarına da konut olan yapı 1990'larda daha detaylı bir restorasyondan geçmiştir. Şato bugün Polonya'nın ulusal kültür, tarihî ve dinî mirası olarak kabul edilerek özel koruma statüsünde ve Wawel Kraliyet Şatosu- Ulusal Sanat Koleksiyonu yönetimi altındadır (Url-14).

Şekil 3. 6 Wawel Kraliyet Şatosu'nun ziyaretçiler için hazırlanmış bir krokisi (Url-15).

Şatonun bulunduğu Wawel Tepesi, sabah 06:00 ile gün batımı saatleri arasında halkın dolaşımına serbest olarak açıktır, ancak iç bahçeler ve avlu saat 07:00'da açılarak kapanış saatinden yarım saat önce kapatılmaktadır (Url-14).

Şatoda bireysel ve rehber eşliğinde tur ile gezilebilmekte, ancak kraliyet dairesinin de içinde bulunduğu bazı bölümlere rehbersiz girilememektedir. Süreli sergiler bireysel olarak gezilebilmektedir. Son tur kapanış saatinden bir saat önce

başlamaktadır. Gün boyunca koruma amaçlı ziyaretçi kotası[29]uygulanmaktadır. Kotaya göre sınırlı sayıda bilet satışa çıkartılmakta ve kotanın aşıldığı durumda bilet satışı durdurularak yeni ziyaretçi alınmamaktadır. Gezi için tercih edilen gün veya bir gün öncesinden rezervasyon yapılabilmekte ve bu rezervasyon günlük ziyaretçi kotası kontrol sisteminden düşülmektedir. Biletler kompleks girişlerindeki gişelerden, telefonla rezervasyon merkezinden ve internetten yapılmakla beraber bölüm girişlerindeki görevlilerden de alınabilmektedir (Url-14).

Şekil 3. 7 1:Arkadlı avlu (Emel Akay Arşivi, 2013), 2:Şato yerleşim planı (Url-14), 3: Şatonun havadan görünümü (Url-14), 4: Kafeterya, arkada Senatorska Kulesi (Emel Akay Arşivi, 2013).

[29] Ziyaretçi kotasının belirlenmesinde göz önünde bulundurulan etmenlerle ilgili müze yönetimine ulaşılmaya çalışılmış, henüz yanıt alınamamıştır.

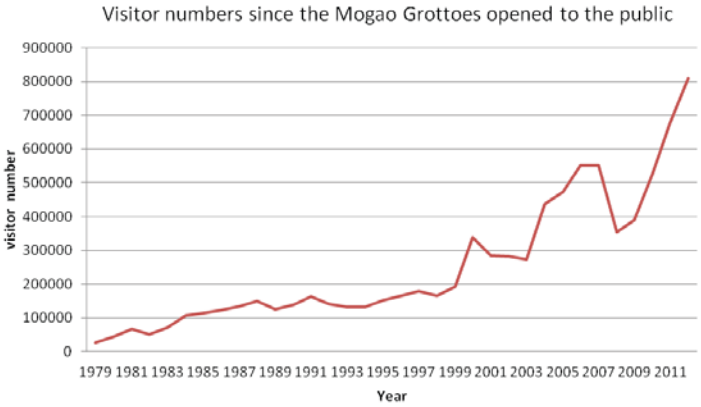

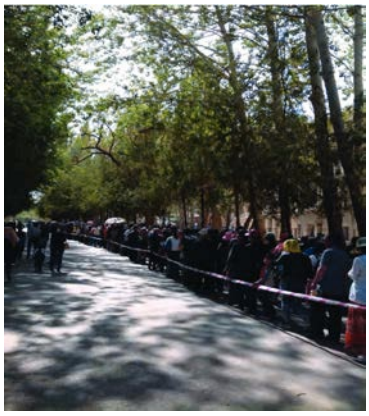
Şekil 3. 8 1: Kalan bilet sayısını gösteren bilgilendirme panosu (Emel Akay Arşivi, 2013), 2: Müze girişinde bilet kuyruğu (Emel Akay Arşivi, 2013), 3:Şato avlusunda görme engelliler için bronz bilgilendirme maketi (Url-16).

Ayrıca şatonun, kraliyet dairesi ve hükümet büroları gibi belirli iç bölümlerinde de ziyaretçi kotası uygulanmaktadır. Bu kotalar alan büyüklüklerine göre farklılık göstermektedir ve aynı anda içeride bulunabilecek ziyaretçi sayısını belirtmektedir (Url-15).

3.5.2 Mogao Mağaraları dünya miras alanında ziyaretçi yönetimi

Mogao Mağaraları Çin'in Gansu Bölgesi'nin batısındaki Dunhuang şehrinin 25 km güneydoğusunda, İpek Yolu üzerinde bulunmaktadır. MS. 366'da inşasına başlanmış ve 1000 yıl boyunca devam edilmiştir. Bugün 1700 metrelik yamaç boyunca toplamda 735 mağaranın günümüze ulaşmış olduğu alanda 45000 m2 duvar resmi, 2000den fazla renkli heykel bulunmaktadır. 1979 yılında müze olarak ziyarete açılmış olan Mogao Mağaraları, Dünya Miras Alanı kriterlerinden (i), (ii), (iii), (iv), (v) ve (vi)'ya uygun olması nedeniyle Kasım 1987'de Dünya Miras Listesine alınmıştır.

Şekil 3. 9 Solda: Mogao Mağaraları'nın ziyarete açıldığı tarihten bu yana ziyaretçi sayıları, Sağda: 2012 yılı zirve sezonunda alana giriş kuyruğu (Ping, 2013. s:75).

Alanın açılışından bu yana ziyaretçi sayısında görülen dramatik artış (Şekil 3. 9), mağaralarda geri dönüşü olmayan hasarlara yol açmakla birlikte ziyaretçi deneyimini de olumsuz yönde etkilemektedir. 2001 yılında Getty Konservasyon Enstitüsü ve Dunhuang Akademisi iş birliğiyle mağaralardaki ziyaretçi etkilerinin tespiti ve sürdürülebilir ziyaretçi sayısının belirlenmesine yönelik çok yönlü çalışmalara başlanmıştır. Çalışmalar, metodolojik çerçevesini oluşturan VERP (Ziyaretçi Deneyimi ve Kaynak Koruma) modeli kapsamında iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada analiz ve değerlendirmeler, ikinci aşamada ise çözüm ve uygulama stratejileri geliştirilmiştir.

Çizelge 3. 1 Mogao Mağaraları Ziyaretçi Yönetimi çalışma metodolojisi.

Ziyaretçi Yönetimi Metodolojisi	
Birinci Aşama: Analiz ve Değerlendirmeler 1. Çalışmanın parametrelerinin ve yönetim hedeflerinin belirlenmesi 2. Alanı ve ziyaretçileri etkileyen durumların tanımlanması 3. Yapıdaki değişimin izlenmesine yönelik göstergelerin belirlenmesi 4. Tercih edilen durumun belirlenmesi 5. Analiz ve değerlendirme stratejisinin belirlenmesi ve uygulanması 5.1 Analitik İncelemeler 5.2 Ziyaretçi Analizi 5.3 Çevresel İncelemeler 5.4 Alan Testleri 5.5 Mağara İncelemeleri/Analizleri 6. Sınırlayıcı Durumların Tanımlanması	**İkinci Aşama:** Çözüm 1. Mağaraların bireysel ziyaretçi kapasitelerinin belirlenmesi 2. İzleme ve yönetim araçlarının ve yöntemlerinin geliştirilmesi 3. İzleme sisteminden elde edilen verilere karşılık yönetim uygulamalarının tanımlaması

Analiz ve değerlendirme aşaması kapsamında öncelikli olarak çalışma alanı ve hedefleri belirlenmiştir. Çalışma 1 km uzunluğunda, 492 adet resimli mağaraya ev sahipliği yapan Grotto Zone'da yoğunlaşmıştır. Temel hedef ise mağaralarda zarara

yol açmadan, ziyaretçi güvenliğini ve memnuniyetini gözeterek ziyaretçi sayısını maksimuma çıkartmak olarak belirlenmiştir. Ayrıca ziyaretçi tesisleri, sergi alanlarını içerecek, yeni yorumlama ve sunum olanaklarını sağlamak üzere ziyaretçi alanının genişletilmesini hedefleyen bir planlama çalışması da eş zamanlı yürütülmeye başlanmıştır.

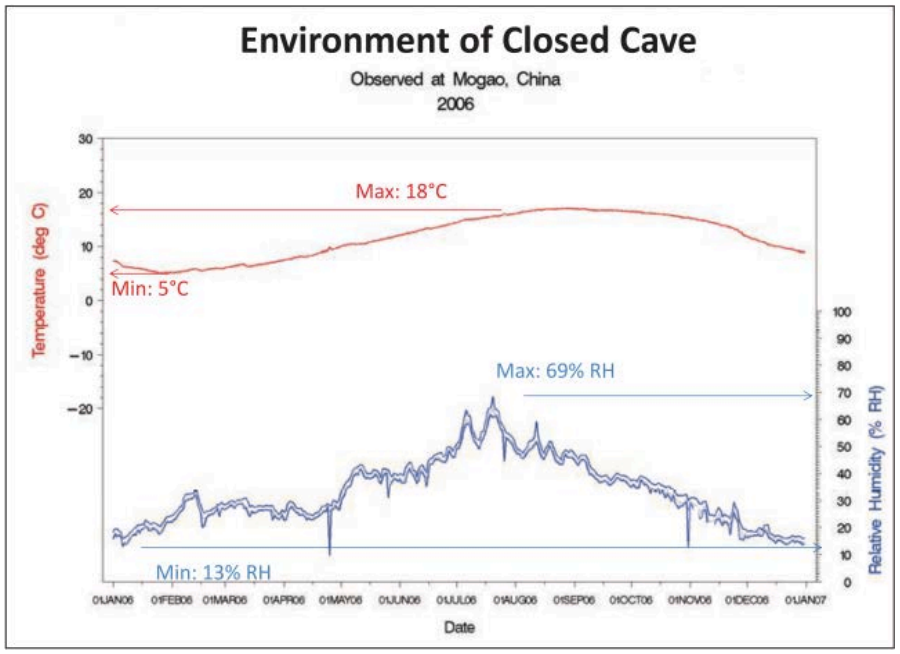
Analiz stratejilerinin belirlenmesi hedefi doğrultusunda mağaraları etkileyen temel faktörlerin ve ziyaretçi kaynaklı problemlerin belirlenmesine yönelik beş aşamalı bir inceleme ve değerlendirme çalışması yapılmıştır. Bu analizler analitik incelemeler, çevresel incelemeler, bozulmaların izlenmesi, ziyaretçi analizleri ve fiziksel durum ve ziyaret potansiyeli değerlendirmeleri gibi çalışmaları kapsamaktadır.

Mağaralardaki temel sorun duvar resimlerinde geçtiğimiz yıllarda ortaya çıkan bozulmalardır. Bu bozulmaların sebepleri ve bozulmaya yol açan mekanizmaların tespitine yönelik çalışmalar yapılmış ve ziyaretçilerin mağara mikro-çevresine etkileri araştırılarak duvar resimleriyle ilişkisinin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

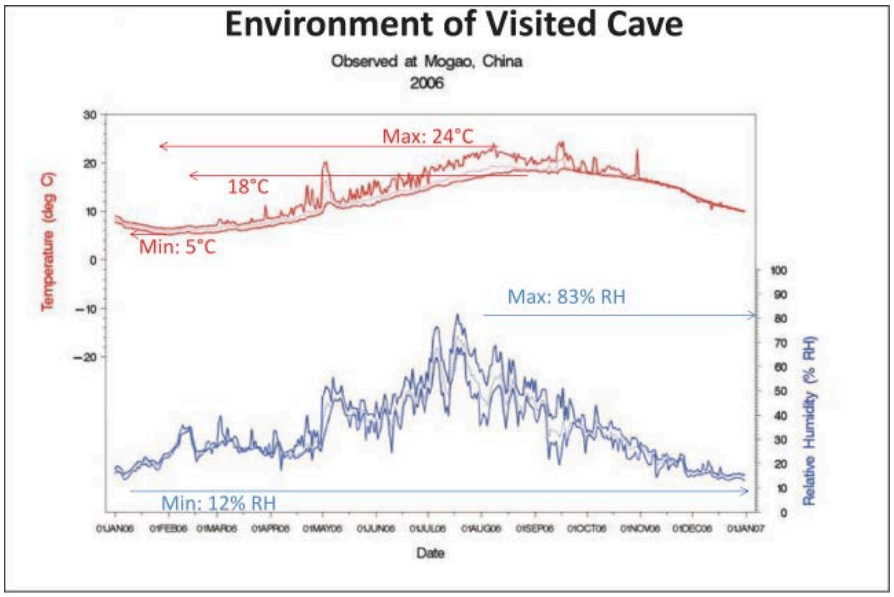
Mağaralarda ziyaretçi etkilerinin tespiti:

Mogao Mağaraları'nın duvar resimleri 1000 yıl boyunca mağaralar içerisinde korunmuş olsa da, ziyarete açıldığı 1979 yılından itibaren kayda değer bozulmalarla karşılaşılmaya başlanmıştır. Mağaraların oluşturulduğu konglomera ana kayanın bünyesinde higroskopik tuzlar bulunmaktadır. Mağara içerisindeki bağıl nemin %67 ve üzerinde olduğu durumlarda bu tuzlar kristalleşerek sıvada ve boyalı yüzeylerde hasara yol açmaktadır. Ayrıca bağıl nemin kısa süreli değişikliler geçirmesi de yüzeylerde mekanik hasara sebep olmaktadır. Mağaralardaki bağıl nem oranı çeşitli etkilere bağlı olarak değişmektedir. Örneğin, dış hava koşullarında mevsimlere bağlı farklılıklar bağıl nem değerlerini direkt olarak etkilemektedir. Yazın %10 ila %20 civarında olan mağara içi bağıl nem oranı, kış aylarında ortalama %40 ile %50 arasında bir seviyeye çıkmaktadır. Ayrıca ziyaretçilerin mağaralara giriş çıkışları ve dışarıdaki havanın içeri sızması ile de bağıl nem oranı değişebilmektedir. Bu bağlamda mağaralardaki nem, ziyaretçi sayısı, dış ortamdaki havanın bağıl nemi ve dışarıdan içeriye sızan havanın miktarına bağlı olarak belirlenmektedir.(Şekil 3. 10, Şekil 3. 11) Bu durum değerlendirildiğinde mağaralarda kabul edilebilir maksimum bağıl nem oranı %62 olarak belirlenmiştir (Maekawa ve diğ. 2013, s:54).

Kapalı mağara alanlarında ziyaretçi konforu ve güvenliği için önemli bir parametre iç mekân hava kalitesidir. İç mekân hava kalitesinin en önemli belirleyicilerinden biri karbondioksit yoğunluğudur. Mağaralardaki karbondioksit seviyesi de bağıl nem oranına benzer bir şekilde, mekânda bulunan ziyaretçi tarafından oluşturulan karbondioksit ve dışarıdan sızan havaya bağlı olarak belirlenmektedir.

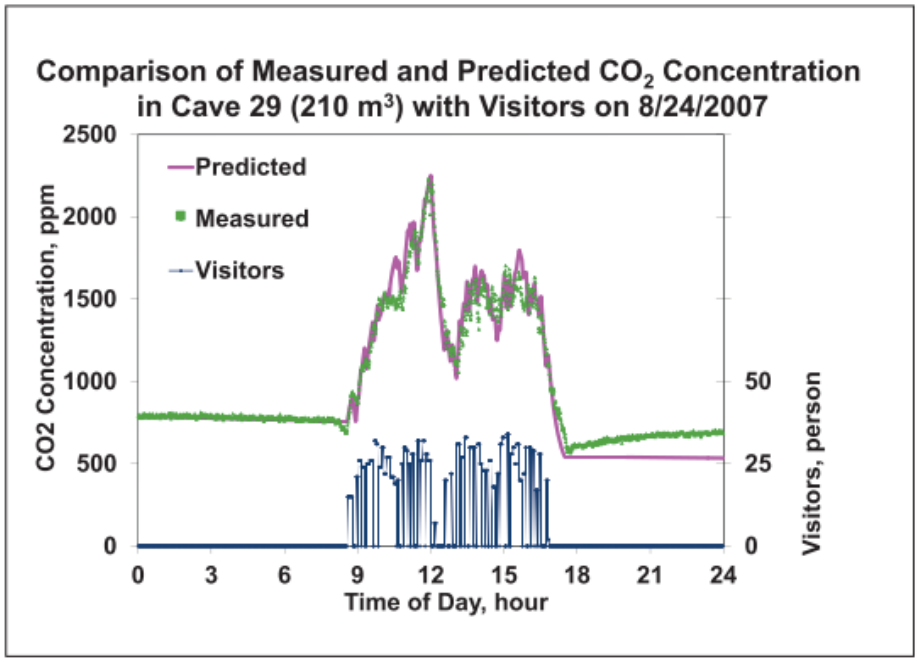
Şekil 3. 10 Ziyarete kapalı bir mağaranın 2006 yılına ait sıcaklık ve bağıl nem grafiği (Maekawa ve diğ., 2013. s:57).

Şekil 3. 11 Ziyarete açık bir mağaranın 2006 yılına ait sıcaklık ve bağıl nem grafiği (Maekawa ve diğ., 2013. s:58).

Sık ziyaret edilen mağaralarda karbondioksit yoğunluğunun maksimum standart olan 3000 ppm30'nin üzerine çıkabildiği tespit edilmiş ve Mogao Mağaraları için kabul edilebilir maksimum değer 1500 ppm olarak belirlenmiştir.

Mağaralardaki karbondioksit ve bağıl nem değerleri bu parametreler doğrultusunda simüle edilerek her mağara için 24 saatlik değişimleri öngören modeller oluşturulmuştur. Daha sonra bu modellerin belirlediği değerler belirli mağaralarda yapılan izlemelerle elde edilen sonuçlarla karşılaştırılmış ve modellerin güvenilir olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3. 12).

Şekil 3. 12 Mağara-29'da ölçülen ve öngörülen karbondioksit değerleri, 24/08/2007 (Maekawa ve diğ., 2013. s:60)

Yapılan çevresel etki analizlerinin sonucunda, mağaralardaki ana nem kaynağının dış hava koşulları olduğu belirlenmiştir. Buna bağlı olarak, tuz yoğunluğu yüksek mağaraların yağmurlu ve nemli (çiy oluşma derecesi 13˚C'den yüksek) günlerde kapılarının tamamen kapalı tutulması yani ziyarete kapatılmasına karar verilmiş, ılık ve kuru günlerde ise kapıların açık tutularak ziyaretçiye bağlı oluşan nemin ve karbondioksitin kontrol altında tutulması gerektiği belirtilmiştir. Karbondioksit kapasitesini belirlemek üzere hazırlanan model için öngörülen ziyaretçi grupları 25 kişi olarak, ziyaret süreleri ise 5 dakika olarak belirlenmiştir. Modelleme sonucunda

[30] Ppm, (ing: Parts per million) milyonda bir birime verilen isimdir. http://tr.wikipedia.org/wiki/Ppm (Erişim Tarihi: 31.03.2015)

ortaya çıkan karbondioksit kapasitesi verileri ziyaretçi simülasyonunu oluşturan sisteme aktarılmaktadır.

Alanda bulunan ve 1979'dan beri ziyarete açık olan mağaralardan 112 adedi üzerinde fiziksel durum ve ziyaret potansiyeli değerlendirme çalışması yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında her bir mağara için sırası ile bilgi toplama, yerinde inceleme ve raporlama çalışması gerçekleştirilmiş, bunların sonucunda elde edilen veriler diğer analizlerle birlikte Ziyaretçi Yönetim Sistemine (Visitor Management System) temel oluşturmuştur.

Mağaralarda Risk İzleme ve Kontrol Sistemi Oluşturulması:

Mogao Mağaralarındaki duvar resimleri hava ve kayalardaki nem birikimi, kaya yüzeyi ve toprak aşınmaları gibi koşullara karşı hassastır, ayrıca bu koşullara çeşitli insan kaynaklı nem ve ısı artışları da eklenmektedir. Bu koşulları kontrol altında tutmak için mağara içi mikro-çevre koşullarının sürekli takip edilmesi ve gerektiğinde müdahale edebilmesini sağlayacak bir izleme sistemi oluşturulmuştur.

Mağaraların büyüklük ve şekillerinin çeşitliliği sebebiyle kablolu bir takip sistemi döşenmesine izin verilmemektedir. Alışılageldik kablosuz sistemler ise hem sinyal yeterliliği hem de güç kaynağı bakımından uzun süreli kullanımda güvenilir değildir. Bu koşullarda duvar resimlerinin korunması amaçlı bir IoT[31] sistemi tasarlanmıştır. Mevcut otomatik meteoroloji ve kum fırtınası uyarı cihazlarına ek olarak yakın gelecekte diğer dış etkenlere erken uyarı aygıtları da sisteme eklenmesi planlanmaktadır.

Mikro-çevresel iletme sistemi ise düşük enerjili kablosuz algılayıcılar, kablosuz ağ geçitleri ve veri hizmet idare yazılımından oluşmaktadır. Kablosuz algılayıcılar sıcaklık, rutubet, CO_2 seviyesi gibi çevresel verileri mağara dışında konumlandırılmış bağlı oldukları ağ geçitlerine yerel özel ağlar vasıtasıyla aktarmakta böylece geniş alanda karşılaşılan sinyal kayıplarının önüne geçilmektedir. Kablosuz algılayıcılar iki adet AA pil ile bir yıldan uzun süre çalışabilmektedir, bu da bakım giderlerini düşürmektedir. Toplanan veriler gerçek zamanlı olarak ağ

[31] IoT, (ing: Internet of Things) Nesnelerin İnterneti fiziksel nesnelerin ya da "şeylerin" elekronik aygıtlar, yazılımlar, algıcılarla donatılarak ve bu sistemlerin birbirleri, operatörler veya üretici ile bağlantılı hale getirilerek daha yüksek değer ve hizmet sağlamasıdır.
http://en.wikipedia.org/wiki/Internet_of_Things (Erişim Tarihi: 31.03.2015)

geçitleri aracılığıyla idare yazılımına iletilerek görselleştirilmekte ve personelin gecikmeksizin müdahalesine olanak vermektedir.

Yüksek ziyaretçi sayıları hem duvar resimleri hem de ziyaretçi sağlığı için bir tehdit oluşturduğundan 25 kişi olarak belirlenen grupların her biri atanan rehberlerin üzerindeki RFID (Radyo Frekansı ile Tanımlama) sistemi ile takip edilmekte dolayısıyla hangi alanda kaç kişi bulunduğu gerçek zamanlı olarak saptanmaktadır. Bu sistem isabetli bir genel tur idare yapısının kurulma ve idaresine olanak vermektedir.

Duvar resimlerindeki bozulma nispeten yavaş bir süreç olduğundan görsel tanımlama, zaman atlamalı otomatik fotoğraflama ve görüntü karşılaştırma sistemlerinin ileride eklenmesi planlanmaktadır. Buna ek olarak yakın gelecekte iç ve dış çevre koşullarını daha isabetli kontrol edebilmek amacıyla gelen verilere göre otonom hareket edebilecek yazılım destekli iklim kontrol cihazlarının da sisteme dahil edilmesi planlanmaktadır.

Mogao Mağaraları takip sistemi çalışmasından elde edilen veriler ve ileride planlanan eklentilerle tarihi miras alanlarının kapsamlı otomatize kontrol ve koruma plan ve simülasyonlarına olanak sağlayacak sistemler geliştirilebilecektir.

Tüm analizlerin sonunda, hazırlanacak olan yönetim planının çerçevesini belirleyen sınırlayıcı koşullar ortaya çıkmıştır. Bu koşullar, mağaraların fiziksel kapasitesi, güvenlik ve ulaşılabilirlik, karbondioksit kapasitesi, risk düzeyi, ziyaret süresi ve tur gruplarının büyüklüğü gibi başlıklardan oluşmaktadır.

Entegre Ziyaretçi Yönetim Sistemi:

Bu sistem, ziyaretçi merkezi ile birlikte tam anlamıyla işlerlik kazanan bir yazılımdır. Sistem bilet satışı ve rezervasyonların düzenlenmesinin yanında mağaraların izleme sistemiyle de entegre olarak ziyaretçi yönetimi sağlamayı hedeflemektedir. Bu kapsamda proje ekibi detaylı bir ziyaretçi akışı analizi yapmış ve farklı senaryolarda alandaki ziyaretçi trafiğini simüle edecek tur optimizasyon yazılımı geliştirmiştir.

"Biletleme ve Rezervasyon"; "Tahmin/Öngörü"; "Tur Oluşturma"; "Simülasyon / Tur Optimizasyonu" olmak üzere 4 modülden oluşmaktadır.

Yüksek sezon ve sezon dışı dönemler arasındaki ziyaretçi trafiği büyük farklılıklar gösterdiğinden sezonlar arasında denge sağlayacak senaryolar oluşturulmuştur. Bu senaryolar dört ayrı sezona göre düzenlenmiştir.

1. Yüksek sezon (Günde 4000-6000 ziyaretçi)

2. Sezon ortası (Günde 1000-4000 ziyaretçi)

3. Sezon dışı (Günde <1000 ziyaretçi)

4. Zirve sezon (Günde > 6000 ziyaretçi)

Biletleme ve Rezervasyon: Biletleme ve Rezervasyon Sistemi gün boyunca mağara güvenli kapasitesinin aşılmaması için rezervasyonları gün içerisine homojen bir şekilde yayarak sürekliliği sağlamayı amaçlamaktadır.

Tahmin Modülü: Geçmiş verileri değerlendirerek yıl boyunca bir ziyaret trafiği haritası öngörür. Yıl, sezon, ay ve gün içerisindeki muhtemel yoğunlukları tahmin ederek gerekli önlemlerin alınmasını sağlar. Sürekli olarak yeni veri girişiyle güncel değerlendirmeler yapar.

Tur oluşturma: Tur oluşturma bu sistemin en önemli öğesidir. Düzenli ve akıcı bir şekilde ortam şartlarının kötüleşmesini önleyerek hem ziyaretçi deneyimini optimize etmek hem de mağaraların korunmasını gözeten sıkışıklık ve tıkanmaları önleyecek rotalar saptamak amacıyla programlanmıştır. Yaya akışını sürekli kılmak için karınca sürülerini temel alan bir bilgisayar simülasyonu üzerinden ideale yakın sonuçlar denenmiştir.

Tur oluşturma modülünün iki temel girdisi vardır:

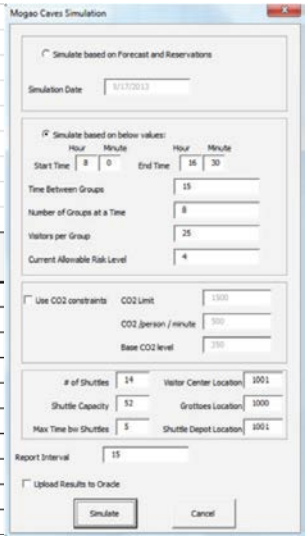
- Mağara bilgisi yıllar süren araştırmalardan gelen verileri barındırır.
- Yürüyüş yolu ağları; istenen ziyaret seviyeleri girildikten sonra sistem verilere göre ideal tur rotalarını oluşturur.

Simülasyon/Optimizasyon modülü: Oluşturulmuş tur rotalarını gerek gerçek rezervasyonları, gerekse tahmini senaryolardaki girdileri kullanarak test eder ve sistem performansını öngörür. İstendiği takdirde mağara kompleksini kısım kısım veya bütün olarak da deneyebilir. Bu veriler Oracle yazılımına girilerek muhtemel mikro-çevre değerleri elde edilir.

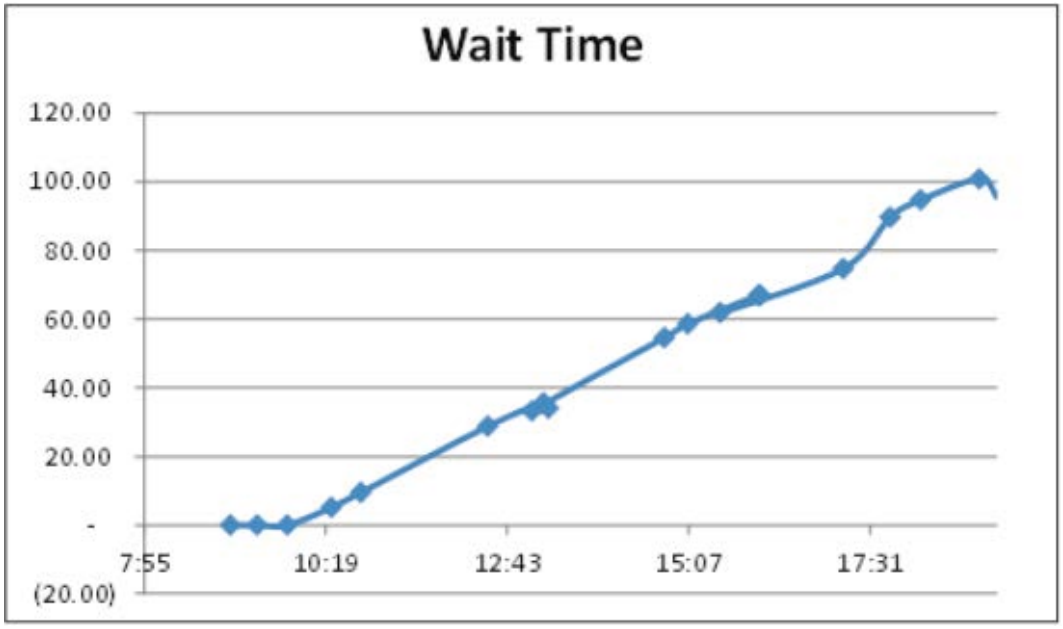
Yukardakilerin yanı sıra tekil grup hareketleri, rehber veya servis ihtiyacı gibi detaylı verilere de ulaşılabilmektedir.

Run Time:	5/17/2013 14:36
Number of Groups:	280
Average Visit Time:	167.65
Maximum Visit Time:	235.31
Average Wait Time:	51.90
Maximum Wait Time:	113.62
Average Walk Time:	114.58

Cave No	Average Wait	Maximum Wait	Number of Groups	Average CO2 Level	Maximum CO2 Level
16	0.16	2.45	280	586	1,035
23	-	-	17	414	1,846
79	0.58	5.50	63	529	1,684
94	0.12	3.37	280	535	810
100	0.03	1.63	86	807	1,109
103	-	-	-	-	-
130	0.06	3.24	280	1,168	1,308
138	-	-	-	-	-
146	-	-	-	-	-
148	46.94	103.86	280	1,499	1,535

Şekil 3. 13 Örnek simülasyon tablosu ve simülasyon yazılımı arayüzü (Kiran, 2013, s:89,92)

Şekil 3. 14 Mağara 148 için yoğun bir günde bekleme sürelerini gösteren grafik. (Kıran, 2013. s:92)

3.5.3 Alcatraz Adası ulusal parkında ziyaretçi yönetimi

Alcatraz Adası, Amerika Birleşik Devletleri'nin Kaliforniya Eyaletinde San Francisco körfezinde ana karaya 2.4 km uzaklıkta bulunan yaklaşık 9 hektar yüz ölçümüne sahip bir ulusal park alanıdır (Url-17). Ada günümüzde ABD batı sahilinin çalışan en eski deniz fenerine, bugün işlevini yitirmiş olan bir askeri üsse ve ünlü Alcatraz Hapishanesi'ne ev sahipliği yapmaktadır. 1933 yılından 1963 yılına kadar

federal hapishane olarak kullanılmış, 1974 yılında ulusal park ilan edilerek ziyarete açılmıştır(Moore, 2013, s:133).

Şekil 3. 15 Alcatraz Adası, San Francisco (Url-18).

Ziyarete açıldığı yıl toplam 40.000 kişiye ev sahipliği yapan Adanın, 2013 yılına gelindiğinde yıllık ziyaretçi sayısı 1.5 milyona ulaşmıştır. Alanın yönetiminden sorumlu devlet kuruluşu olan Ulusal Park Servisi (National Park Service) ve alanda ziyaretçilere hizmet veren kar amacı gütmeyen bir organizasyon olan Golden Gate Ulusal Park Koruma (Golden Gate National Parks Concervancy) ziyaretçi sayısındaki bu büyümeye karşı bir yönetim planı geliştirmiştir. Planlama, beş ana stratejiden oluşmaktadır. Bunlar, öncü planlama; adaptif yönetim; ziyaretçi analizi ve ziyaretçi anketleri; ziyaretçi analiz sonuçlarının aktarılması ve ortaklıklar aracılığıyla korumadır.

Alcatraz Adasının tarihi ve doğal kaynaklarının tespiti ve alanın sunumu için önem teşkil eden korunması gerekli değerlerin belirlenmesi için öncü planlama çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar ziyaretçi analizi aşaması ile birlikte yönetim planının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

Ada ziyarete açıldığında geziler yalnızca park görevlilerinin rehberliğinde gerçekleştirilmekteydi. Zaman içerisinde, alanı gezebilen ziyaretçi sayısının park görevlisi sayısıyla sınırlı olması gibi sorunların üstesinden gelinebilmesi amacıyla alternatif ziyaretçi yönetimi yöntemleri yürürlüğe sokulmuştur. Bu kapsamda, sesli rehber, bağımsız turlar, gece turları, gönüllü rehber turları gibi uygulamalara başlanmıştır.

Alcatraz Adası'nda yürütülen ziyaretçi araştırma çalışmaları, U.S. National Park Service tarafından oluşturulmuş olan VERP çerçevesinde gerçekleştirilmiştir ve üç aşamadan oluşmaktadır.

1.Yönetim hedeflerinin, ilgili gösterge ve kalite standartlarının belirlenmesi

2.Gösterge farklarının izlenmesi

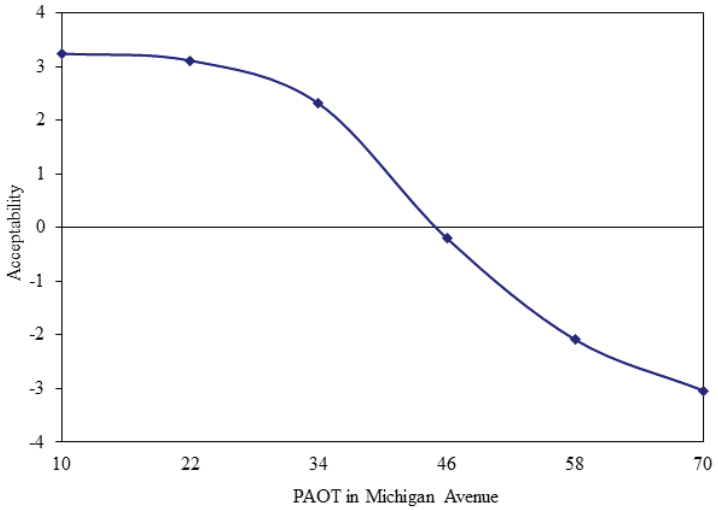
3.Kalite standartlarına uygun yönetim uygulamalarının entegrasyonu

Taşıma kapasitesinin belirlenmesi için izlenen araştırma programı ise iki aşamadan oluşmaktadır.

İlk aşamada, gösterge ve kalite standartlarının belirlenmesine yönelik kalitatif ve kantitatif anket çalışmaları yürütülmüştür. Ziyaretçilere Alcatraz Hapishanesi'nin "Michigan Avenue" isimli hücre bloğuna ait farklı insan yoğunluklarını içeren fotoğraflar gösterilmiş, ve bu fotoğraflar arasında -4'den (asla kabul edilemez) +4'e (kesinlikle kabul edilebilir) bir skalada değerlendirme yapmaları istenmiştir. Bu anketler sonucunda, fotoğraflardaki insan sayısı ve ziyaretçi oyları grafiğe döküldüğünde ortaya kabul edilebilirlik eğrisi çıkmıştır. Eğrinin "0" çizgisiyle kesiştiği noktada bir yerde aynı anda bulunan insan sayısı değeri 44'tür ve bu sayı maksimum kabul edilmiştir, tercih edilen standart sayı ise 25 kişi olarak belirlenmiştir. Böylece hapishane içerisinde, bir yerde aynı anda bulunan insan sayısının kabul edilebilir kalite standardı belirlenmiştir (Manning, 2013, s:142).

Şekil 3. 16 Ziyaretçilere anketler kapsamında gösterilen farklı ziyaretçi yoğunluklarını ifade eden fotoğraflar (Manning, 2013. s:145).

Şekil 3. 17 Anketler sonucu ortaya çıkan kabul edilebilirlik eğrisi (Manning, 2013. s:146).

İkinci aşamada, Alcatraz Adası için bir bilgisayar destekli ziyaretçi kullanım simülasyonu geliştirilmiştir. Simülasyonla Hapishane'nin Michigan Avenue hücre bloğunda aynı anda bulunan insan sayısı ile, Alcatraz adasındaki ziyaretçi sayısı arasındaki ilişkinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Simülasyon modeli detaylı ziyaretçi sayımı ve gözlemine dayalıdır. Bu bağlamda, feribot başına düşen ziyaretçi sayısı, feribotların sıklığı, ziyaretçinin limandan bilet sırasına varış süresi, bilet satış sırasında harcanan süre ve hapishane bölümlerinin ziyaret süreleri model kurgusunda yer almıştır. Model sonucunda Adadaki günlük kabul edilebilir maksimum ziyaretçi sayısı 4.800, tercih edilen kalite standartlarına uygun günlük ziyaretçi sayısı ise 2.560 olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu simülasyonla feribot seferleri de düzenlenebilmiştir. Bugün yarım-saatte bir hareket eden feribot seferlerinin saat başı uygulanması durumunda günlük kabul edilebilir ziyaretçi sayısının 3.200 kişiye düşeceği tespit edilmiştir (Manning, 2013, s:143).

Analiz çalışmalarının sonucunda hapishanede ve adada bazı bölümlerin ziyarete açılmasına, ayrıca sesli rehber sisteminin yeniden tasarlanıp daha iyi işler hale getirilmesi gerektiğine, yönlendirme tabelalarının arttırılmasına ve eğitici sergilerin geliştirilmesine karar verilmiştir.

Proje ve planlamaların uygulanabilmesi için gerekli ödeneğin sağlanabilmesi için ortaklığın önemine dikkat çekilmiş, bu bağlamda ortaklıklar aracılığıyla koruma başlığı altında bir devlet kuruluşu, bir kar amacı gütmeyen kuruluş ve bir ticari kuruluşun birlikte çalışarak yürüttüğü bir yönetim sistemi geliştirilmiştir.

3.6 Bölüm Değerlendirmesi

Ziyaretçi yönetiminin, alan yönetim planı şemalarında genellikle ele alındığı gibi uygulama hedeflerinden ibaret bir alt kategori olmadığı ve kavramsal bir tanımlamadan öte, belirli bir yönetim çerçevesiyle hazırlanan detaylı bir planlama süreci olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ziyaretçi yönetim planlarını da üst ölçekte kabul edilen alan yönetim planı süreçlerine benzer bir yaklaşımla değerlendirmek mümkündür.

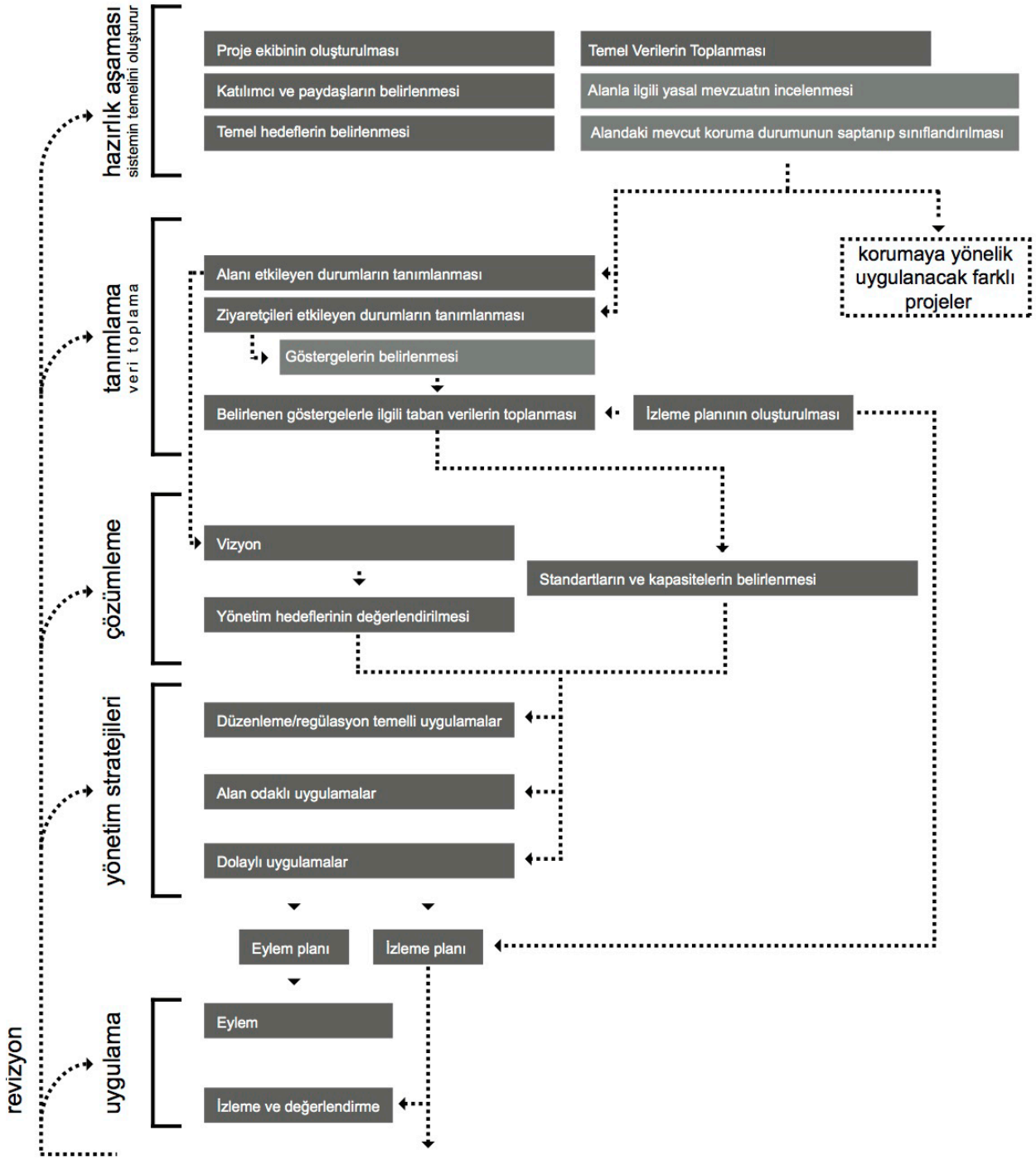
"Ziyaretçi yönetimi stratejileri" bölümünde değinildiği gibi, ABD'deki koruma alanlarında uygulanan LAC, VERP gibi ziyaretçi yönetimi sistemleri bütüncül birer yönetim planıdır ve şematik olarak ele alındığında dünya mirası alanı yönetim planlarıyla benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda ziyaretçi yönetim planının, koruma yönetim planı çerçevelerinin söz konusu çalışma alanının ziyaretçi ilişkileri temelinde düzenlenmesi ile elde edilmesi mümkün görünmektedir. Geçtiğimiz bölümlerde açıklanan taşıma kapasitesi temelli ziyaretçi yönetimi sistemleri ile koruma yönetimi süreçleri bir araya getirildiğinde Şekil 3. 18'e ulaşılabilmektedir.

Şema; hazırlık aşaması, tanımlama, çözümleme, yönetim stratejileri ve uygulama olmak üzere beş aşamadan oluşmaktadır. Dünya Mirası Konvansiyonu (2013), yönetim planlarının statik belgeler değil süreçle birlikte değişken yapıda olduğunu, bu bağlamda planlama sürecinin de her bir aşamanın dinamik ilişki içerisinde olduğu bir şemaya sahip olacağını belirtir (Şekil 3. 19). Dolayısıyla, Şekil 3. 18'in beş aşamasının da birbiriyle ilişkisinin dinamik olması önemlidir.

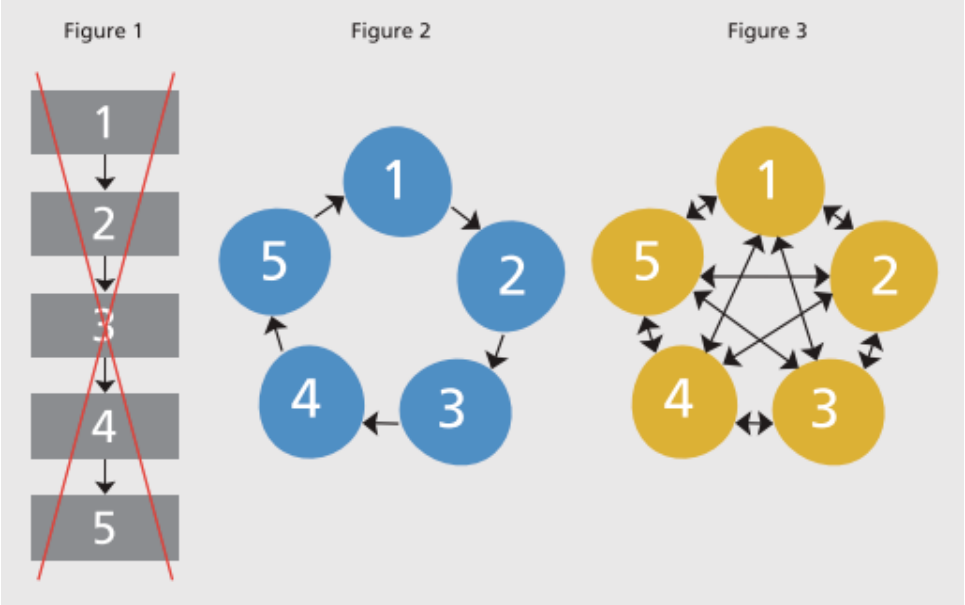
Hazırlık aşaması:

Ziyaretçi yönetimi planının hazırlık aşaması, sürecin olduğu gibi, sistemin de temelini oluşturmaktadır. Bu aşamada öncelikle, çeşitli disiplinlerde uzmanlıklara sahip kişilerden oluşan bir proje ekibinin oluşturulması ve planlamaya dahil edilecek katılımcı ve paydaşların belirlenmesi gerekmektedir. Planlama sürecine paydaşların katılması, karar alınması aşamalarında, yeterince hakim olunmayan bir konuyla ilgili farklı bakış açılarının da değerlendirilebilmesini sağlayabilmektedir.

Planlama öncesi ulaşılmak istenen noktayla ilgili hedeflerin belirlenmesi planlama sürecine rehber olacağından, bu aşama iyi değerlendirilmesi gereken bir süreçtir.

Şekil 3. 18 Ziyaretçi Yönetimi Planlama Süreci (Tandoğdu, 2015).

Şekil 3. 19 Planlama sürecinin doğası (Managing World Cultural Heritage, 2013, 128)

Alanın mevcut durumunun saptanması ve envanter çıkarılması planlama çalışmalarına birincil verileri sağlayacağı gibi, alana hakim olunması açısından da önemli bir süreçtir. Alanın tarihçesi, alanla ilgili yasal mevzuat ve üst ölçekli projelere dair bilgilerin toplanması başlangıçta yapılacak incelemeler kapsamındadır. Alanın mevcut durumunun tespit edildiği iyi bir saptama çalışması ziyaretçi yönetimi planlaması dışında, farklı koruma sorunları ile ilgili erken karar alınmasını sağlayabilir. Örneğin, bu aşamada alanın veya yapının belirli bir bölümünde yapısal bir sorunun söz konusu olduğu tespit edildiğinde, bu bölümle ilgili mevcut veriler doğrultusunda bir planlama kararı alınmadan önce korumaya yönelik başka bir projenin öncelikli olarak yapılması gerekliliği gündeme gelebilir.

Alanla ilgili toplanan verilerin değerlendirilip sınıflandırılmasının ardından, ziyaretçi yönetim planlaması ile ilgili durumlar planlama sürecine dahil edilir.

Tanımlama:

Alanla ilgili temel verilerin değerlendirilmesinin ardından, ziyaretçiye bağlı ortaya çıkmış olması muhtemel durumlar ve alanda ziyaretçileri etkileyen durumlar tanımlanır. Bu tanımlamalar doğrultusunda temel göstergeler belirlenir. Pedersen'a (2002) göre göstergeler etki – sebep ilişkisi içerisinde bir liste haline getirilerek danışman grubuna sunulmalı ve doğru liste onay aldıktan sonra izleme çalışmalarına başlanmalıdır.

Belirlenen göstergeler doğrultusunda, gerekli süreleri kapsayan izleme planı/programı oluşturulur. Pedersen (2002) izleme planıyla birlikte, bu süreçte aktif görev alacak personel için eğitim seminerleri düzenlenmesinin ve bir izleme rehberi oluşturulmasının önemini vurgulamaktadır (Pedersen, 2002, s:61). İzleme sürecinin sonunda, alanda başlangıçta belirlenmiş olan göstergelerin, koşullara bağlı etki seviyeleri tespit edilmiş olacaktır. Bu veriler, alanda istenen ve olması gerekli koşulları ayırt ederek kabul edilebilir etki sınırlarını tanımlayacak standartların oluşturulabilmesini sağlayacaktır.

Çözümleme:

Ziyaretçi yönetimi planı, alanda sürdürülmesi uygun bulunan mevcut düzenin yanında, kısa vadede gerçekleşmesi gereken değişimleri ve uzun vadede gerçekleştirilmek istenen düzenlemeleri de tanımlamaktadır. Bu bağlamda, yönetim planlarında olduğu gibi, alanla ilgili vizyon belirlenir. Vizyonun belirlenmesinde tüm ilgi grupları ve paydaşların ortak bir fikirde buluşması planın benimsenmesi için olduğu kadar, planlamanın eylem aşamasında sürekliliğin sağlanabilmesi için de önemlidir.

Ortak belirlenen vizyon doğrultusunda yönetim hedefleri ortaya konur. Orbaşlı'ya (2010) göre vizyon, kısa dönem, orta dönem ve uzun dönem olmak üzere üç aşamalı olarak düşünülebilir (Orbaşlı, 2010, s:52). Yönetim hedeflerinin bu aşamalara göre belirlenmesi eylem planına da yol gösterecektir.

Alanda yürütülmüş olan izleme çalışmasının ardından standartların belirlenmesi çözümleme sürecinin bir parçasıdır. Standartlar planlamanın hareket sınırlarını belirleyecektir. Örneğin, bir alana ait belirli bir mekânda nem seviyesinin yükselmesinin bazı sonuçlara yol açtığı tespitinin üzerine, söz konusu mekân için nem bir gösterge kabul edilir. Bu gösterge, farklı koşulları kapsayacak bir zaman aralığı boyunca izlenerek veriler kaydedilir ve etkilerin hangi koşullarda etkinleştiği tespit edilir. Etkilerin ortaya çıkmasını engellemek için hangi koşul aralığında kalınması gerektiği standartları tanımlar.

Yönetim Stratejileri:

Alanla ilgili ziyaretçi yönetimi stratejileri çözümleme aşamasında belirlenmiş olan yönetim hedefleri doğrultusunda, standartlar çerçevesinde hazırlanmalıdır.

Uygulama:

Belirlenen yönetim stratejileri doğrultusunda, paydaşların katılımının gözetildiği bir eylem planı hazırlanır. Eylemlerin uygulama sürelerine ve öncelik sıralarına göre projeler oluşturulabilir.

Uygulamaların eyleme geçirildikten sonra da izlenmesi, işlerliğinin kontrol edilmesi ve gerekli durumlarda müdahale edilerek, bir sonraki planlama sürecinde değerlendirilebilmesi açısından çok önemlidir.

Ziyaretçi yönetimi planlama süreci, başlangıç aşamasında çok kapsamlı ve uzun süren analiz çalışmalarını gerektirmektedir. Belirli zaman dilimlerini kapsamak üzere hazırlanan planlar, bu sürelerin sonunda revize edilerek süreklilikleri sağlanmalı, gerekli durumlarda yeniden planlama yapılmalıdır. Başlangıçta iyi değerlendirilmiş ve doğru verilerle sonuçlanmış bir analiz süreci, ileride hazırlanacak yönetim planları için temel veri oluşturacaktır.

4. TOPKAPI SARAYI MÜZESİ'NİN MEVCUT DURUMU

Bu bölümde, Topkapı Sarayı Müzesi'nin Dünya Mirası Alanı olarak sahip olduğu uluslararası sorumlulukların yanında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı bir müze olarak tâbi olduğu mevzuat incelenmiş, müzenin geçmişteki ve günümüzdeki koruma anlayışı uygulama süreçleri üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Analizler kapsamında Topkapı Sarayı Müzesi'nde ziyaretçinin alanla ilişkisini irdeleyen incelemelerle birlikte, ziyaretçi etkilerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

4.1 Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı ve Sur-i Sultani

UNESCO 1972 yılında "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşmeyi [Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage] kabul etmiştir. İnsanlık mirasının sürekliliği için belgeleme ve bu belgelemenin yaygınlaştırılmasını amaçlayan anlaşma, doğal ve mimari mirasın seçimi için evrensel olmayı amaçlayan bir yaklaşımla gerekli ölçütleri tanımlar (Binan, 1999, s:82). Türkiye'nin resmi olarak bu sözleşmeyi kabul etmesi 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının ardından 1983 yılında gerçekleşmiştir.

1985 yılında İstanbul Tarihi Yarımada'daki dört koruma alanı "İstanbul'un Tarihi Alanları" [Historic Areas of İstanbul] tanımıyla Dünya Miras Listesine alınmıştır. Bu alanlar; Sultanahmet Arkeolojik Parkı [Archaeological Park], Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı [Süleymaniye Mosque And Its Associated Conservation Area], Zeyrek Camii ve Çevresi Koruma Alanı [Zeyrek Mosque (Pantocrator Church) And Its Associated Conservation Area] ve İstanbul Kara Surları'dır [Land Walls of İstanbul].

"İstanbul'un Tarihi Alanları" koruma alanı olarak tescillidir. Bu kapsamda Topkapı Sarayı ve Sultanahmet Bölgesi 1953 yılında "Arkeolojik Park" olarak ilan edilmiş; "Zeyrek Camii ve çevresi" 1979 yılında; "Süleymaniye Camii ve çevresi" 1977 yılında ve "Kara Surları" ise 1981 yılında koruma altına alınmışlardır.

Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı, Tarihi Yarımada'nın doğusunda ve İstanbul'un birinci tepesi üzerinde yer almakta ve Topkapı Sarayı'nın yer aldığı Sur-i Sultani Bölgesi ile Sultanahmet Bölgesi olmak üzere kendi içinde iki farklı bölgeden oluşmaktadır (Şekil C. 1). Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı'nda, Sur-i Sultani Bölgesi; Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Aya İrini Müzesi gibi müzelerin yer aldığı bölge İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12 Temmuz 1995 tarih ve 6848 sayılı kararı ile I. Derece Arkeolojik Sit, Sultanahmet Bölgesi ise sahip olduğu anıtsal eserlerin yanı sıra kısmen konut, kısmen de ticaret ve turizm işlevleriyle birlikte Kentsel Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilmiştir (İBB, 2003).

Tarihi Yarımada sınırlarını kapsayan, İstanbul Nazım Planı adıyla anılan ve 1936-1940 yılları arasında hazırlanmış olan Prost Planı'nda Sur-i Sultani ve Sultanahmet çevresinin "Arkeolojik Park olarak korunması ve turizm işleviyle geliştirilmesi" öngörülmektedir. Bu karar doğrultusunda, 1953 yılında GEEAYK'ın kurulmasından kısa bir süre sonra bölge "Arkeolojik Park" ilan edilmiştir (İBB, 2003). Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı sınırları içerisindeki bölge 1982 yılında 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu kapsamında Bakanlar Kurulu Kararı ile Sultanahmet Meydanı Turizm Merkezi ilan edilmiştir.

Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı ile ilgili Plan Kararları

Fatih İlçesi Kentsel Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı ile ilgili plan kararlarında 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan Topkapı Sarayı-Gülhane Parkı aynı zamanda 1. Derece Koruma Bölgesi olarak yeni yapılaşmalara kapalıdır. Plan'da Topkapı Sarayı ve yapılarının bulunduğu alanda yaşayan üst kültür katmanına ait eserin korunması için, söz konusu eserin restitüsyon ve restorasyonuna yönelik olanlar dışında herhangi bir kazıya izin verilemeyeceği ve Topkapı Sarayı ve yapıları dışında kalan alanda, bilimsel amaçlı arkeolojik tespitlerin yapılabilmesi konusunda KVK Kurulu'nun karar vereceği belirtilmektedir.

Gülhane Parkı ve Topkapı Sarayı bahçesi içinde yer alan ve Plan'da gösterilmeyen "Askeri Alanlar" ile ilgili; mevcut korunması gerekli kültür varlıkları envanterinde yer alan yapıların korunacağı, ek yapı yapılmayacağı, askeri alan kullanımlarının tamamının veya bir kısmının kalkması halinde bu alanlarla ilgili KVK Bölge

Kurulu'nun uygun kararı alınarak Topkapı Sarayı ve Gülhane Parkı ile bütünleştirilerek kültür, müze, gezi ve dinlenme alanları ve yeşil alanlar olarak düzenleneceği belirtilmektedir (Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2011. s.95).

2005 yılının sonunda Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında "Topkapı Sarayı Bütünleştirme ve Sur-ı Sultani Kapsamında Düzenleme" projesi imzalanmıştır.

31 Ekim 2008 tarihinde Topkapı Sarayı Müzesi ile 2010 Ajansı temsilcilerinin ve müze yönetimi, alan yönetimi ve Osmanlı Tarihi uzmanlarının katılımıyla "Topkapı Sarayı Müzesi" (TSM) konulu Arama Karar Konferansı gerçekleştirilmiştir. Konferansta Topkapı Sarayı Müzesi paydaşlarının, Topkapı Sarayı Müzesi'nin İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti kapsamında "kendini sergileyen bir saray müze olarak" geleceğinin tasarlanması ve uygulanacak projelerin katılımlı bir yöntemle belirlenmesi sürecinde bizzat yer alması ve ortak akıl üretilmesi hedeflenmiştir (Topkapı Sarayı Müzesi Arama Karar Konferansı Raporu, 2008).

Şekil 4. 1 Topkapı Sarayı Müzesi Arama Karar Konferansı Karar Modeli (Topkapı Sarayı Müzesi Arama Karar Konferansı Raporu, 2008)

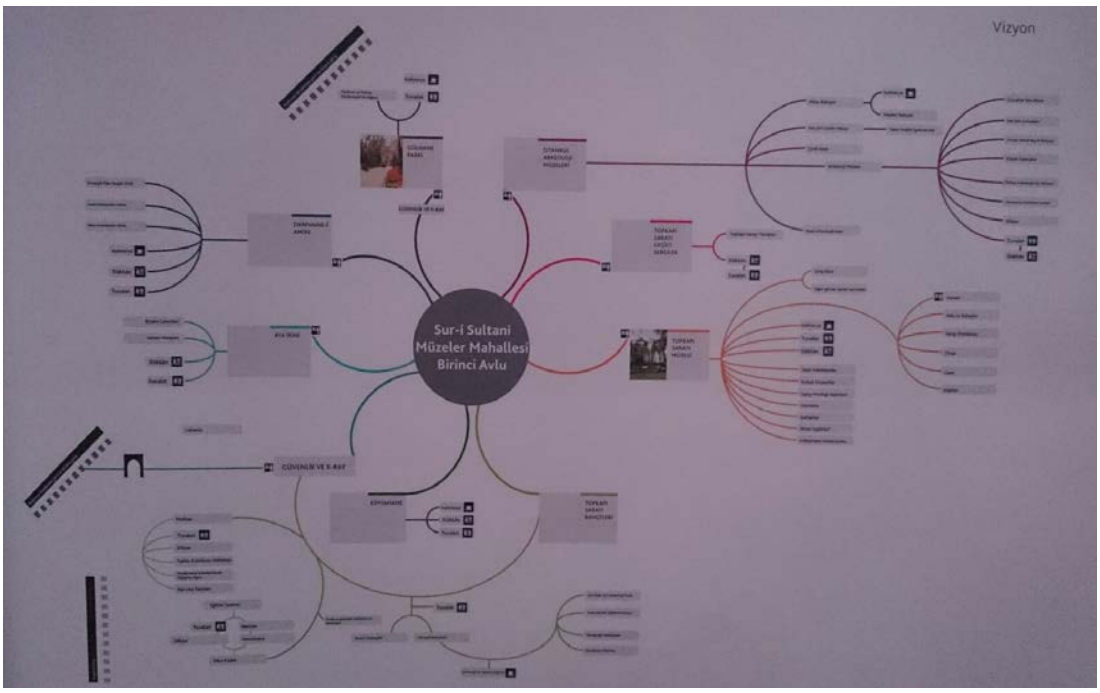
Çalışmada, öncelikli olarak belirlenen "Topkapı Sarayı'nın, saray işlevine odaklanılarak ve sarayın Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki bütünselliği dikkate alınarak sergilenmesi" amacı doğrultusunda 9 adet kriter belirlenmiş, kriterler doğrultusunda ise 12 adet alternatif proje belirlenmiştir (Şekil 4. 1). Karar modelindeki kriterler farklı perspektiflerden çalışan gruplar tarafından temel amaç doğrultusunda önceliklendirilmiştir .

SIRA	PROJE	PUAN
1	"Alan yönetim planı"nın yapılması: Bunun bir parçası olarak, sürekli kurulların oluşturulması ve bina envanteri çıkarılması	0.869
2	Sur-i Sultani içerisinde "kalıcı sergileme" alanları yaratılması (Darphane-i Amire ve Gülhane Hastanesi bölgesinde)	0.862
3	"Haremin korunması" için depolarının boşaltılması ve sergilenme projesi	0.850
4	Sarayın ana yapılarının "depolardan arındırılması".	0.850
5	Has Ahır'daki ve Sur-i Sultani içinde "geçici sergi" alanlarının da işlevinin gerekli iklimlendirme yapılarak sürdürülmesi	0.817
6	Saray teşkilatlanmasını yansıtacak "kurgu"nun yapılması, müze senaryosu oluşturulması	0.640
7	"Eğitim ve iletişim" programlarının hazırlanması	0.629
8	Topkapı Sarayı yönetişim yapısının geliştirilmesi - "yarı özerk yapı"	0.617
9	"Yeme içme mekanı"nın, sunulacak hizmet özelliğine göre kısa ve uzun vadeli olarak gözden geçirilmesi	0.557
10	"19. yy arabaları"nın Milli Saraylar Müzelerine aktarılması	0.487
11	"Müze dükkanı" ve bilet satış alanlarının oluşturulması	0.462
12	Bab-ı Humayün seyir köşkünün "rekonstrüksüyon"u	0.443

Şekil 4. 2 Gruplar tarafından önceliklendirilmiş proje önerileri. (Topkapı Sarayı Müzesi Arama Karar Konferansı Raporu, 2008)

Topkapı Sarayı Müzesi Arama Karar Konferansı'nın ardından Sur-i Sultani ve TSM ile ilgili bir diğer gelişme ise, 2010 Ajansı tarafından Sur-i Sultani'nin yönetim planının oluşturulması sürecine yönelik bir adım atılarak Sur-i Sultani Stratejik Vizyon'u çalışması hazırlanmasıdır. Metaphor grubu tarafından hazırlanan çalışma büyük çerçevede Sur-i Sultani'de müzeler mahallesi yaratmak fikrinden yola çıkarak Osmanlı Dünyası, Bizans Dünyası, Klasik Dünya ve Cumhuriyet kültürlerinden oluşan bir vizyon ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda TSM, Arkeoloji Müzesi, Darphane-i Amire ve Topkapı Sarayı Bahçeleri Osmanlı Dünyası, Aya İrini ve sunulacak Bizans Güzergahı Bizans Dünyası, Arkeoloji Müzesi'nin Klasik Eser Koleksiyonu Klasik Dünya ve Gülhane Parkı Tanzimat reformlarının vadedildiği yer

olmasıyla Cumhuriyet ile ilişkisi kurulmuştur (Sur-i Sultani Stratejik Vizyonu, 2009).

Şekil 4. 3 Sur-i Sultani Müzeler Mahallesi (Sur-i Sultani Stratejik Vizyonu, 2009)

Çalışmada alandaki diğer müzelerle birlikte TSM ile ilgili de önerilerde bulunulmuştur. TSM'nin ziyaretçi sayılarının sınırlanmasına yönelik çözüm önerisi olarak "zamanlı bilet" uygulaması ve daha fazla ziyaretçiyi Sur-i Sultani'nin diğer bölümlerine yönlendirecek titiz bir planlama çalışmasının yapılması gerektiğini belirtmiştir. TSM'nin yorumlanması için bir arada kullanılmak üzere üç farklı yol önermiştir: Deneyime dayalı mekânlar, bilgilendiren mekânlar ve koleksiyonun bulunduğu mekânlar (Sur-i Sultani Stratejik Vizyonu, 2009, s:50).

Deneyime dayalı mekânlar, binaların ve özgün işlevlerine dair hikayelerin öncelikli olduğu ve eser koleksiyonlarının müze tarzı camekânlarda teşhir edilmesine uygun olmadığı mekânlardır. Bu mekânlar arasında; Harem, Mutfaklar, Divan-ı Hümayun bulunmaktadır (Sur-i Sultani Stratejik Vizyonu, 2009).

Bilgilendirmeye dayalı mekânlar, ziyaretçilerin sarayı anlamaları için gerekli bilgilerin verildiği mekânlardır. Çalışmada buna yönelik olarak Bab-üs Selam'ın iki yanındaki revakların uygun bir alan olduğu belirtilmiş ve bilgi paylaşma mecrası olarak film önerilmiştir. Ancak yalnızca bunun sarayın tanıtımı için yeterli olmayacağının üzerinde durularak, hayal gücünü harekete geçirici rehber kitap ve işitsel rehberler, orijinal illüstrasyonların kullanıldığı açıklama rahleleri, özel

Topkapı turları gibi yöntemlerin de kullanılması gerektiği belirtilmiştir (Sur-i Sultani Stratejik Vizyonu, 2009).

Koleksiyon mekânları, Hazine ve Kütüphane gibi sarayın koleksiyonlarının bulunmasının özgün işlevleriyle ilintili olduğu mekânlardır. Koleksiyonların orijinal olarak nerede bulunmak için tasarlandılarsa orada teşhir edilmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur (Sur-i Sultani Stratejik Vizyonu, 2009).

4.1.1 Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planında Sultanahmet Arkeolojik Parkı

Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı'nda ilke ve politikalar kültürel mirasa yönelik, koruma ve kullanmaya yönelik ve, planlama ve katılıma yönelik olmak üzere üç başlıkta toplanmıştır. Bu ilke ve politikalar incelendiğinde yönetim planında sürdürülebilir turizme yönelik bir politikanın olmadığı görülmektedir[32].

Ziyaretçi Yönetimi başlığı altında; Tarihi Yarımada'da turizm sektörünün geleceğine ilişkin kararların netleştirilememiş, olması; Dünya Miras Listesi'nde yer alan ve bilinen alanların daha sıklıkla ziyaret edilmesine karşın diğer önemli alan ve eserlerin yeterince tanıtılmaması, bu alanlara ulaşılamaması, ziyaretçilerin kültür miras öğeleri

---

[32] Yönetim Planı'nın ana ilkeleri aşağıdaki gibidir:
Kültürel Miras'a yönelik planlama ilke ve politikaları;
Kültür mirasını geleceğe aktarmak için; ekolojik, ekonomik, sosyal, kültürel, toplumsal ve mekânsal sürdürülebilirliğin ve gelişimin sağlanması, Kültür mirasının özgünlüğünün korunması ve kentsel yaşam-çevre kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunması, Kültürel mirasın toplumsal yaşamda yer almasının sağlanması (konut-turizm işlevleri arasında denge), Alan'da çalışanların ve ikametlerinin özendirilmesi, e Alan'da geleneksel sürdürülebilirliğin yönetim yerlerinin v
Miras Alanları içinde taşıt trafiğinin sınırlandırılması, yayalaştırma yapılması ve lastik tekerlekli ulaşım araçlarının Alan'dan uzaklaştırılması ve temiz enerjili ulaşımın sağlanması, "Su kenti" kimliğinin öne çıkarılmasıdır.
Koruma ve Kullanma'ya yönelik planlama ilke ve politikaları;
Tarihi Yarımada'nın koruma çalışmalarında mekânsal bir bütün olarak ele alınması, Somut ve somut olmayan kültürel değerlerin (fiziksel yapılar ve barındırdıkları yaşam değerleri), ulusal ve uluslararası mevzuata uygun, sürdürülebilir koruma ve kullanımının sağlanması (Siluet, mahalle yaşantısı, geleneksel üretim, ulaşım), "Koruma" konusunda farkındalığın artırılması, Tarihi Yarımada'da kullanılan "inşaat malzemelerinin" Alan'a özgün bir biçimde geliştirilmesi, Sağlık ve güvenlik koşullarının sağlanmasıdır.
Planlama ve Katılım'a yönelik planlama ilke ve politikaları;
Şeffaf, açık ve katılımcı planlama yapılması, Planlama çalışmalarında aşırı yükleme getirmeyen işlevlerin seçilmesi, Taşıma kapasitesini gözeterek kültür turizminin teşvik edilmesi, Planlama kararlarına ve öngörülen sürelere sadık kalınması, Yönetim Planı'nın sürekliliğini sağlayacak hukuki altyapının sağlanması, Planlamanın evrensel değerdeki hukuk normlarında insanların barınma, yaşam ve mülkiyet haklarına saygılı olunması, Koruma ve geliştirme süreçlerinde Alan'la ilgili tüm paydaşlar arası ve kurumlar arası eşgüdüm, iletişim ve sürekli katılımın sağlanması (Yetki ve sorumluluk sahibi kurumlar, kuruluşlar, uzman STK'lar ve meslek odaları, özel sektör, sivil toplum) ve kamu ile sorumluluk paylaşımı, Kullanıcıların (çalışanlar, ziyaretçiler, öğrenciler) ve sakinlerin katılımının sağlanması, Toplumsal bilinçlendirme programlarının geliştirilmesidir (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2010, s:125-126).

hakkındaki bilgilere kolay ulaşamaması; müzelerin yönetim, araştırma, sergileme ve güvenliklerinin sağlanması konusunda problemler yaşanması, ziyaretçilerin gereksinmelerine yeterince cevap verilememesi konuları öne çıkmaktadır (Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2011, s:124).

Alan yönetim planı bütüncül olarak incelendiğinde sürdürülebilir turizm kavramına değinilmemiş olduğu dikkat çekmektedir. Ancak bazı sorunlara yönelik hedeflerin sürdürülebilir bir yaklaşımla ortaya çıktığını söylemek de mümkündür.

Çizelge 4. 1 İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planında Ziyaretçi Yönetimi (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2011)

Tarihi Yarımada Yönetim Planı'nda Ziyaretçi Yönetimi	
Sorunlar: 1. Alan'da turizm sektörünün geleceğine ilişkin plan kararlarının olmaması,	**Hedefler:** Hedef VIH1: Alternatif turizm ve kültür turizmiyle bütünleşen, sürdürülebilir bir turizm altyapısının geliştirilmesi
2. Alan'da ziyaretçiler tarafından Dünya Miras Listesi'nde yer alan alanlar ziyaret edilirken önemli diğer eserlerin yeterince tanıtılmaması, bu alanlara zor erişim,	Hedef VIH2: Tarihi Yarımada'daki tüm kültür varlıklarının ziyaretçiler için çekim merkezi haline getirilmesi
3. Ziyaretçilerin Alan'da bulunan kültür mirasları hakkındaki bilgilere kolay ulaşamaması,	Hedef VIH3: Ziyaretçilere kültür mirası alanları ve eserleri hakkında kolay ulaşılabilir bilgi ortamının sağlanması
4. Alan'da yer alan müzelerin yönetim, araştırma, sergileme ve güvenliliği konusunda sorunlar, müze ve sergi alanlarının yetersizliği, eserlerin sergilenememesi,	Hedef VIH4: Müzelerin karşı karşıya oldukları problemlerin çözümlenerek sürdürülebilir ziyaretçi kapasitelerine ulaşmalarının sağlanması
5. Alan'da ziyaretçilerin rehberlik gereksinmelerinin yeterince sağlanamaması,	Hedef VIH5: Alan'ın kültürel kimliğine uygun rehberlik hizmetlerinin sağlanması
6. Alan'ın özgün değerlerinin değerlendirilmesi yoluyla yerel halk tarafından da gerçekleştirilebilecek nitelikteki küçük ve orta ölçekli turizm girişimlerine yönelik yeterince destek sağlanmaması,	Hedef VIH6: Alan'daki turizm altyapısının yerel kaynaklar da kullanılarak güçlendirilmesi
7. Alan'da gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin verimliliğini artırmak üzere düzenli izleme ve değerlendirme faaliyetleri gerçekleştirilmemesi.	Hedef VIH7: Alan'da sunulan turizm hizmetlerinin düzenli olarak denetlenmesi, değerlendirilmesi ve eksikliklerin giderilmesi

Ziyaretçi yönetimi başlığı altındaki hedefler incelendiğinde dördüncü hedefin (Hedef VIH4) kapsamı ve hedefe ulaşmak için belirlenen stratejiler dikkat çekmektedir. İlk strateji olan mevcut müzelerin geliştirilmesi için belirlenen eylem her müze için

“müze yönetim planı” hazırlanmasıdır (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, s:159). Bu eylemle ilgili sorumlu ana kurum Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak, diğer kurumlar ise Alan Yönetimi Başkanlığı, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Özel İdaresi, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, Üniversiteler, STK’lar ve KTB Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olarak belirlenmiştir.

Tarihi Yarımada Yönetim Planında “Ziyaretçi Yönetimi” çerçevesinde tanımlanan proje paketi içinde üç proje belirlenmiştir. Bu projeler:

- VI-PP25 Tarihi Yarımada Turizm Faaliyetlerinin Planlanması, İzlenmesi ve Ziyaretçi Yönetiminin Etkinleştirilmesi Projesi
- VI-PP26 Tarihi Yarımada Turizm Altyapısının Geliştirilmesi ve Tanıtım ve Bilgilendirme Çalışmalarının Eşgüdümü Projesi
- VI-PP27 Tarihi Yarımada’daki Müzeler Ve Sergileme Yönetimini Etkinleştirme Projesi’dir.

Projelerin içerikleri incelendiğinde, VI-PP25 Tarihi Yarımada Turizm Faaliyetlerinin Planlanması, İzlenmesi ve Ziyaretçi Yönetiminin Etkinleştirilmesi Projesi ile ilgili yer alan eylemler arasında, Tarihi Yarımada için Turizm Yönetim Planı hazırlatmak, bu planın Tarihi Yarımada ile ilgili diğer planlarla eşgüdümünü sağlamak (VIH1S1E1) ve Dünya Miras Alanları öncelikli olmak üzere Tarihi Yarımada’daki tüm özellikli koruma bölgeleri için Turizm Yönetim Planı ile bağlantılı Ziyaretçi Yönetim Planlarını hazırlamak/hazırlatmak (VIH2S1E1) eylemleri dikkat çekmiştir. Planda her iki eylem için 1 yıl süre tanınmıştır.

İstanbul tarihi yarımada yönetim planında Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı ile ilgili beş adet proje paketi hazırlanmıştır. Bunlar;

- AP-PP1 Sur-i Sultani Ve Yakın Çevresi Anıt Eserleri Koruma Projesi
- AP-PP2 Sultanahmet Dünya Miras Alanı’nda “Müzeler Alanı” Ve “Arkeopark” Geliştirme Projesi
- AP-PP3 Sultanahmet Dünya Miras Alanı’nda Konut-Turizm Dengesinin Sağlanması Projesi
- AP-PP4 Sultanahmet Dünya Miras Alanı’nın Tanıtımı Projesi
- AP-PP5 Sultanahmet Dünya Miras Alanı İçin Kaynak Geliştirme Projesidir.

Çizelge 4. 2 Tarihi Yarımada Yönetim Planında Sultanahet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı

SULTANAHMET ARKEOLOJİK PARKI DÜNYA MİRAS ALANI

SORUN	HEDEF	STRATEJİ	EYLEM	SORUMLU KURUM	DİĞER KURUMLAR
Alan'daki yer altı ve yer üstü kültür varlıklarının yeterince değerlendirilememesi Alan'daki anıtsal yapıların ve yapı çevrelerinin uygun işlevlerle geliştirilememesi	**AP-H1.** Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı'ndaki yer altı ve yer üstü kültür varlıklarının kimliklerine uygun olarak korunması, yaşatılması ve değerlendirilmesi	**AP-H1S1.** Kentsel yaşamın sürdüğü alanlarda bulunan arkeolojik mirasın koruma ve yaşatma ilke ve standartlarına uygun yaklaşımlarla değerlendirilmesi	**AP-H1S1E1.** Büyük Saray ve Aziz Euphemia kalıntılarını arkeolojik park olarak değerlendirmek	Alan Yönetimi Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı	KVK Bölge Kurulu Müdürlüğü, İBB, Fatih Belediyesi, İlgili Müzeler
			AP-H1S1E2. Gülhane Parkı ve Arkeoloji Müzesi bahçelerindeki kalıntıları arkeolojik park olarak değerlendirmek		
			AP-H1S1E3. Arkeolojik alanların korunması ve değerlendirilmesi konusunda, toprak altındaki eserlerin ne şekilde korunacağı ve değerlendirileceği, kazı yapılıp yapılmayacağı konusunda fizibilite raporlarının hazırlanmasını sağlamak		
	AP-H2. Büyük Saray kalıntılarının (Bukoleon Sarayı, Mozaik Müzesi) bir bütünlük içerisinde algılanmasının sağlanması	**AP-H2S1.** Büyük Saray ve Hipodrom'un korunması ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik uygun ve uygulanabilir yöntemlerin geliştirilmesi	**AP-H2S1E1.** Büyük Saray kalıntılarını ilgili Müzeler yönetiminde düzenlenmek	Alan Yönetimi Başkanlığı, KTB Kültür Varlıkları ve Müzeler Gn. Md.	KVK Bölge Kurulu Müdürlüğü, İBB, Fatih Belediyesi
			AP-H2S1E2. Büyük Saray kalıntıları ile Osmanlı sivil mimarisinin oluşturduğu dokunun birlikteliğini korumak için hazırlanan plan ve programları geliştirmek, izlemek	Alan Yönetimi Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı	KVK Bölge Kurulu Müdürlüğü, İBB , Fatih Belediyesi, İlgili Müzeler, Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü
Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı'nın sahip olduğu üstün evrensel değerinin yeterince algılanamaması	**AP-H3.** Osmanlı, Bizans ve Klasik Dönemleri yansıtan Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı'nın üstün evrensel değerini vurgulayan bir "Müzeler Alanı" yaratılması	**AP-H3S1.** Topkapı Sarayı'nın bütün birimleriyle birlikte, dönemini ve özgün kullanımını yansıtan bir anıt eser ve bir müze olarak değerlendirilmesi	**AP-H3S1E1.** Sur-i Sultani'yi (Topkapı Sarayı, Arkeoloji Müzesi, Darphane-i Amire, Aya İrini, diğer mekanlar ve bahçeleri kapsayan alanı) bir bütün anıt eser olarak ele almak, anıt müze olarak değerlendirmek üzere anıt eser/müze kurulunu oluşturmak	Alan Yönetimi Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İBB	KVK Bölge Kurulu Müdürlüğü, Fatih Belediyesi, Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü, İl Özel İdaresi
			AP-H3S1E2. Sur-i Sultani'nin korunmasını sağlayacak ve özgün kullanımını yansıtacak kısa, orta ve uzun dönemde uygulanabilecek, mimari ve çevre düzeni ölçeğinde koruma projelerini hazırlamak, uygulamak ve izlemek		
			AP-H3S1E3. Alan'da yer alan anıt eser niteliğindeki diğer taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla o esere özel anıt eser kurullarını oluşturmak	Alan Yönetimi Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı	KVK Bölge Kurulu Müdürlüğü
		AP-H3S2. Kültür varlıklarının yönetiminde, korunmasında, tasarım ve uygulamada, uzmanlık ve ekipmanda yüksek standartların kullanılmasının sağlanması	**AP-H3S2E1.** Anıt eserler için mekansal, fiziksel ve tematik gelişimle ilgili vizyonu ve eserin korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan kısa, orta ve uzun dönemde uygulanabilecek koruma ve geliştirme projelerini hazırlamak, uygulamak ve izlemek	Alan Yönetimi Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı	KVK Bölge Kurulu Müdürlüğü, İBB, Fatih Belediyesi, İlgili Müzeler, Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü, İl Özel İdaresi
Alan'da konut alanlarının azalması	**AP-H4.** Mevcut konut işlevinin korunması	**AP-H4S1.** Konut-ticaret ve turizm fonksiyonları arasında dengenin sağlanması	**AP-H4S1E1.** Sultanahmet, Cankurtaran ve Küçük Ayasofya mahallelerinde koruma ile konut-ticaret ve turizm fonksiyonları arasında denge sağlamak, yaşam kalitesini yükseltmek üzere koruma ve geliştirme projelerini hazırlamak, uygulamak ve izlemek	Alan Yönetimi Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İBB, Fatih Belediyesi	KTB Yatırım ve İşletmeler Genel Md., STK'lar, Üniversiteler
Sultanahmet DMA'nın yeterince tanınmaması	**AP-H5.** Dünya Miras Alanı'nın tanınmasının sağlanması	**AP-H5S1.** Dünya Miras Alanı'nın ulusal ve uluslararası düzeyde iletişim araçları ile tanıtılması	**AP-H5S1E1.** Kültür turizmini geliştirmek amacıyla ulusal ve uluslar arası işbirliği ve paylaşımı sağlayacak etkinlik ağının kurulmasını sağlamak	Alan Yönetimi Başkanlığı, İBB, Fatih Belediyesi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, KTB Tanıtım Genel Md.	KVK Bölge Kurulu Müdürlüğü, Fatih Belediyesi, Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü, İlgili Müzeler
			AP-H5S1E2. Hem mevcut anıtları hem Sphendone'u içine alan bilgilendirme panosu, maket vb. projeler programlamak		
			AP-H5S1E3. Dünya Miras Alanı'nı tanıtıcı yayınlar, harita ve broşürler hazırlatmak		
			AP-H5S1E4. Dünya Miras Alanı'na tanıtıcı ve bilgilendirici geziler düzenlemek/düzenletmek		

Proje çerçevesini, Yönetim Planı'nın AP-H3 kodlu "Osmanlı, Bizans ve Klasik Dönemleri yansıtan Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı'nın üstün evrensel değerini vurgulayan bir 'Müzeler Alanı' yaratılması" hedefi ve bu hedefe bağlı olarak tanımlanmış olan AP-H3S1 kodlu "Topkapı Sarayı'nın bütün

birimleriyle birlikte, dönemini ve özgün kullanımını yansıtan bir anıt eser ve bir müze olarak değerlendirilmesi" stratejisi oluşturmuştur.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim planında alanla ilgili kısa vadede uygulanması planlanan birçok eylem tamamlanmamıştır. Plan kapsamında üretilmiş olan projeler olmakla birlikte, bu projelere ait uygulamalar alana yansımamıştır. Yönetim planı günümüzde revize edilmektedir.

4.2 Topkapı Sarayı Müzesi

İstanbul, 29 Mayıs 1453 günü fethedildiğinde, neredeyse harabeye dönmüş bir kentle karşılaşılır. Fetihten sonra kısa sürede imar faaliyetlerine girişilir ve ilk olarak II. Theodosius Halk Meydanı (Tauri Forumu) olarak isimlendirilen, bugünkü Beyazıt Meydanı'nda İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu alanda, kaynaklarda adı Saray-ı Atik olarak geçen saray inşa edilir. (Karahasan, 2005. s:9) Beyazıt Sarayı'nın inşasının yaklaşık olarak 1458 yılında tamamlandığı düşünülmektedir. Tezcan; Sultan II. Mehmed'in önce Blakhernai sarayında oturduğu, sonra Beyazıt'taki Saray-ı Atik'i (Eski Saray) yaptırdığı, daha sonra da Sarayburnu'nda eski şehrin Akropolünü Saray-ı Cedid'in (Yeni Saray, Topkapı Sarayı) inşası için en uygun yer olarak düşündüğünün kaynaklardan bilindiğini (Tezcan, 1989, s:16) belirtir. Sultan II. Mehmet Eski Saray'da 19 yıl kadar ikamet etmiştir. 1472-1473 yıllarından itibaren Sur-u Sultani içerisindeki bugünkü Topkapı Sarayı'na Saray-ı Cedid, Beyazıt'taki saraya ise Saray-ı Atik denilmiştir (Koçu, 1971, s:5297).

Topkapı Sarayı'nın 1465 yılında başlanan inşası birkaç aşamada gerçekleşmiştir. Öncelikle sarayın ana bölümlerini oluşturan ikinci ve üçüncü avlular inşa edilmiş, bahçe köşkleri ile Çinili Köşk'ün inşası daha sonra yapılmış ve 1478'de tamamlanmıştır. Sultan II. Mehmet'in Beyazıt Sarayı'nın yapımından kısa bir süre sonra yeniden bir saray yapımına girişmesinin sebeplerine dair çeşitli görüşler mevcuttur. Anhegger; herhangi bir tehlike anında bu sarayın korunması veya bu saraydan kaçabilmek güç olduğu için kale karakterinde ikinci bir yeni saray inşa edilmesi gerektiğinden söz etmektedir (Anhegger-Eyüboğlu, 1986, s:10). Necipoğlu ise, tüm varsayımları tek tek değerlendirerek Yeni Saray'ın savunma maksadıyla yapılmak şöyle dursun, Sultanın korkusuz özgüvenini ilan etmek için yaptırılmış olduğunu söyler (Necipoğlu, 2006. S:34).

Sarayın inşasından sonra padişahın ailesi Eski Saray'da ikamet etmeye devam etmiştir. 1540 yılındaki yangından sonra imparatorluk haremi Topkapı Sarayı'na taşınmış ancak Eski Saray 20. yüzyıla kadar kullanılmaya devam edilmiştir (Kuban, 1996). Topkapı Sarayı'ndan önce Yedikule'de bulunan devlet hazinesi, Saray-ı Cedid'in inşasıyla Padişah hazinesiyle birlikte buraya taşınmıştır. Böylece Topkapı Sarayı imparatorluğun, padişahın da içerisinde yaşadığı yönetim merkezi haline gelmiştir.

Topkapı Sarayı'nın, Fatih Sultan Mehmet ile başlayan yapım süreci, üç yüz yıldan uzun bir süre devam etmiştir. 19. yüzyılın başından itibaren hanedan sahil saraylarında yaşamayı tercih etmiş, 1856 yılında Sultan I. Abdülmecit, Dolmabahçe Sarayı'nı inşa ettirmesi ile birlikte buraya taşınmış ve Dolmabahçe Sarayı resmi saray haline gelmiştir. Bu dönemden itibaren Topkapı Sarayı padişah tarafından özel günlerde ziyaret edilmiştir. Özellikle Ramazan aylarında padişah ailesinin Hırka-i Saadet dairesi ziyaretleri bir gelenek olmuştur (Karahasan, 2005, s:31).

İlk olarak Sultan Abdülmecid döneminde bir İngiliz elçisine Hazine Dairesi gezdirilmiş ve buradaki özel eşyalar gösterilmiştir. Bundan sonra içerisinde Osmanlı Hazinesine ait çok değerli parçalar bulunan Hazine Dairesi'nin yabancı konuklar ve elçilere gösterilmesi giderek bir gelenek halinde yerleşmiştir. Sultan Abdülaziz zamanında sergilemede kullanılmak üzere büyük, süslü vitrinler yapılmıştır. Sultan II.Abdülhamid tahttan indirildikten sonra Hazine Dairesi'nin haftada iki gün halktan da gezmek isteyenler için Pazar ve Salı günleri olmak üzere ziyarete açık olması istenmiş, ancak bu gerçekleştirilememiştir. Saray'ın resmen müze olarak açılmasına kadar geçen süreçte, sadece Hazine Dairesi'nin iki salonu ve Seferli Koğuşu yabancılara ve Saray'da tanıdıkları olan yerli halka özel izinle gezdirilmiştir (Altındağ, 1982. Akt. Karahasan, 2005, s:31). Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bu ziyaretlere dair 19. Yüzyıl ortalarından itibaren belgelere ulaşılabilmektedir.

10 Ekim 1915'te Topkapı Sarayı'nda yapılan onarımlara dair Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni Daimisi bir rapor hazırlamış, raporun sonunda "...Saray'ın devlet emlakı olarak Padişah hazretlerine ve saltanat tarihine ait eserleri içine almak üzere Avrupa'daki tarihi saraylar gibi, özel izin ile gezilebilecek tarihi bir saray haline getirilmesi gerektiği..." belirtilmiştir (Eldem ve Akozan, 1982, s:100-102).

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Topkapı Sarayı'nın müze haline getirilmesine yönelik kararlar hızlıca alınmıştır. 3 /Mart/1924'de kabul edilerek yasalaşan 431 sayılı "Hilafetin İlgasına ve Hanedan-ı Osmani'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkartılmasına Dair Kanun"un 9.maddesi "Mülga padişahlık sarayları, kasırları ve emlakin-i sairesi, dahilindeki mefruşat, takımlar, tablolar, asar-ı nefise ve sair bilumum emval-i menkule millete intikal etmiştir." demektedir. Bu maddede hanedan üyelerine ait tüm emlak ve içerisindeki eşyanın Türk Milletine intikal ettiği belirtilmiştir. Daha sonra Topkapı Sarayı 3/Nisan/1924 419 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, Asar-ı Atika Müzeleri Müdürlüğüne bağlanmış ve müze olarak işlevlendirilmiştir. İlk olarak ismi Hazine Kethüdalığı sonra Hazine Müdüriyeti olmuş daha sonra da ismi Topkapı Sarayı Müzesi olarak belirlenmiştir (Utkuluer, 2013, s:54-55).

Topkapı Sarayı Müzesi, ziyaret için hazır hale getirilen bölümleriyle birlikte 6 Ekim 1924 tarihinde ziyarete açılmıştır.

4.2.1 Topkapı Sarayı Müzesi'nde koruma sürecinin altyapı ve kurgusu

1923 yılında Cumhuriyetin ilanından itibaren İstanbul'da sarayların muhafazası için çalışmalar başlamıştır. Aynı yıl sarayların tamiri için bütçe ayrılmış, 1924'te ise Valilik, sarayların muhafazasına dair bazı önlemler almıştır. Ayrıca Müzeler Müdiriyyet-i Umumiyesi'nin emriyle tespit ve tahrir komisyonları kurulmuş (Altındağ ve Bayraktar, 1987, s:2) ve bu komisyonlar çalışmalarını 1926 yılına kadar sürdürmüştür. Sarayın onarımları için ayrılan bütçeyle ilk olarak Kubbe Altı, Arz Odası, Bağdat ve Sofa Köşkü onarılmış, haremde ise çatı onarımları yapılmıştır (Öz, 1991). Sarayın müzeye dönüştürülmesinden sonra, 1928 yılına kadar Hazine Kâhyası Refik Bey müdürlük görevini yürütmüş, ve eserler, bir komisyon tarafından kayıtlara geçirilmiştir. 16 Aralık 1928'de Tahsin Öz müdürlüğe atanmıştır (Utkuluer, 2013, s:64).

Topkapı Sarayı'nda bugünkü anlamıyla ilk restorasyonlar 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında, Sultan Reşad döneminde gerçekleştirilmiştir (Karahasan, 2005, s:328). Ayrıca 5 Eylül 1915'te Sultan Mehmed Reşad tarafından Topkapı Sarayı'nın "suret-i muhafazası" hakkında bir nizamname çıkartılmıştır. Bu nizamnamede, özetle, Topkapı Sarayı'nın mekân bütünlüğünün sağlanması konusu üzerinde durulmakta, kapılarının açılış ve kapanış düzeni ile saray kapıcılarına ait prensipler

belirlenmekte; Müsaade-i Seniye ile bahçe ve sarayın ziyaretine müsaade edilmekte ve Sarayın içinde sudan başka herhangi bir şeyin satışı yasaklanmaktadır (Coşkun, 2012, s:66). Bu dönemde yapılan restorasyonlar Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni Daimisi'nin[33] 10 Ekim 1915 tarihli raporunda onarım mahalleriyle birlikte açıklamalı olarak değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir (Eldem ve Akozan, 1982, ss:100-102).

Topkapı Sarayı'nın müze ilanının ardından sarayda bazı onarım ve düzenlemeler yapılmıştır. Öz (1991) anılarını anlattığı eserinde, uzun yıllar bakımsız kalan sarayın cumhuriyetin ilk yıllarında büyük bir kısmının harap olduğunu aktarır. Müzede ilk onarımlar, Maarif Vekaletinden gelen ödenek ile kırık camların değiştirilmesi ve çatıların tamir edilmesi gibi acil ve kısıtlı müdahaleler olmuştur (Öz, 1991, ss:11-12).

Tahsin Öz'ün müdürlük döneminde 1939-1944 yılları arasında müzede büyük çaplı onarımlar gerçekleştirilmiştir. II. Dünya Savaşı dolayısıyla müzedeki eserlerin kaldırılarak Anadolu'ya gönderilmiş olması, gelen ödeneklerle birlikte müzede inşa faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinin önünü açmıştır (Öz, 1991, s:22). Onarımların ağırlıklı olarak Tahsin Öz'ün denetiminde gerçekleştirildiği bilinmektedir. Nitekim, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Aziz Ogan'ın Eski Eserleri Koruma Encümeni Müdürlüğü'ne yazdığı 31 Ağustos 1943 tarihli ve 688 numaralı raporda "... Yüksek Mimar Macid (Kural), iki seneyi mütecaviz bir zamandır idare ve nezaret etmekte olduğu Topkapı Sarayı tamiratını resmen bıraktığını bildirmiş ve sebebi soruldukta teknik ve ihtisas işlerine, idari işlerin hâkim olduğunu ve maalesef bunu önlemeğe kadir olamadığı için tamiratın keşif ve projeleri ile tetabuk etmediğini ve ileride herhangi bir tenkid ve muahazadan tebri için bu ciheti iltizam ettiğini ve kedisinin Bursa ve Konya abidelerinin tamiriyle meşgul olacağını beyan ve ifade etmiştir. Öteden beri Topkapı Sarayı restorasyon işlerinin kâfi bir bilgiye dayanmadığı Encümenimizce malum olmakla beraber Yüksek Mimar Macid'in son ifadesine vukuf hasıl olmakla..." ibaresi yer almaktadır. Buradan TSM müdüriyetinin onarımlar üzerinde ne denli etkili olduğu anlaşılmaktadır. 1940-1943 yılları arasında Macit Kural ile eş zamanlı olarak TSM onarımlarında görev almış olan Ekrem Hakkı Ayverdi dikkat çekmektedir. Özellikle Fatih Köşkü (Hazine Dairesi) onarımlarında müteahhit olarak görev alan Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri isimli

[33] Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni Daimisi 17 Mayıs 1917 tarihinde İstanbul'da kurulmuş ve 1951 yılında 5805 sayılı kanun ile Gayrimenkul Eski Eserler Yüksek Kurulunun kuruluşuna kadar arlığını sürdürmüştür (Coşkun, 2012, s:67).

eserinde yapılan bu onarımlar sırasında bazı eklerin kaldırılmasıyla ilgili "... 1942'de de kökünden kazıyıp eski halini iade ettik. Acaba Venedik Kararları[34] denilen hezeyana uğrasaydık da, binanın esas kapısını örülü, diğer bir odayı battal, direkleri sarılı mı bırakaydık; ne dersiniz? Bu bize bir ibret dersi olmalıdır." demektedir (Ayverdi, 1974, s:721). Aynı dönemde (1941-1943) Bursa Çelebi Mehmet Yeşil Türbesi'nin günümüzde de başarıyla anılan restorasyon uygulamasını gerçekleştiren Kural'ın (Coşkun, 2012, s:110), TSM onarımlarındaki görevinden ayrılma kararında, Tahsin Öz idaresinin etkilerinin yanında, Ayverdi'nin uygulama kararlarını tasvip etmemesinin de etkisi olduğu sonucunu çıkarmak mümkün görünmektedir.

TSM'de 1939-1944 yıllarında yapılan onarım çalışmaları Öz tarafından hazırlanan Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları (1948) isimli kitapta yayımlanmıştır.

1960'lı yıllara gelindiğinde, başta Harem Dairesi olmak üzere müzede birçok restorasyon çalışması gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bazıları Mualla Anhegger'in yürüttüğü Veliaht Dairesi onarımları ve Selma Emler'in yürüttüğü III. Selim Dairesi onarımlarıdır. Döneme ait kurul kararları incelendiğinde, onarımlar süresince yapılan restorasyonlara dair gerekli rapor ve çizimlerin GEEAYK'a iletilmesi konusunda yazışmaların sürdüğü görülmüştür. 1967 yılında kurul üyeleri olan Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan ve Kemali Söylemezoğlu tarafından müzede gerçekleştirilen tamir ve restorasyon işleri ile ilgili yerinde incelemede bulunularak, görüşleri bir rapor ile GEEAYK başkanlığına sunulur. Raporda, yapılan işlerin yer yer hatalı ve yetersiz olduğu eleştirilmiş, bunun önüne geçilmesi için Topkapı Sarayı tamirlerini yürütecek bir teknik büronun oluşturulması gerektiğine değinilmiştir. Bu raporun ardından, GEEAYK tarafından 13 Nisan 1968 tarihinde alınan 3907 numaralı kararda, "a) İlk olarak herhangi bir yanlış uygulamaya yol açmamak gayesiyle, Topkapı Sarayında yapılmakta olan işlerin bir müddet durdurulmasına, ancak âcil durumlar ile, evvelce verilmiş bulunan Kurul kararına müsteniden yapılmakta olan işlerin bu kararın şümulüne dâhil edilmemesine" ve "c) Topkapı Sarayı tamir ve restorasyonlarının yetkili bir heyetin murakabesi altında bir ihtisas fen grubu tarafından yürütülmesi için kurulması gerekli teknik büronun Müzeler Genel Müdürlügü'nce çok kısa zamanda tahakkuk ettirilerek işe başlaması gereklidir. Bu

[34] Ayverdi bu yorumu, Venedik Kararları/Tüzüğü'nün 1964 yılında kabulünden sonra yapmıştır. Burada Ayverdi'nin sözünü ettiği yaklaşımın Kural'ın aynı dönemde Atina Tüzüğünü temel alan restorasyon uygulamalarına atıfta bulunduğu düşünülmektedir.

büro kurulduktan sonra da, Kurulumuza peyderpey gelecek her işe ait (rölöve, fotoğraf ve restorasyon projelerinden müteşekkil) dosyalar, ancak Kurulumuzun incelemesinden geçtikten ve karara bağlandıktan sonra uygulanmaya hazır konular şekline girmiş olmasına...” maddeleri dikkat çeker.

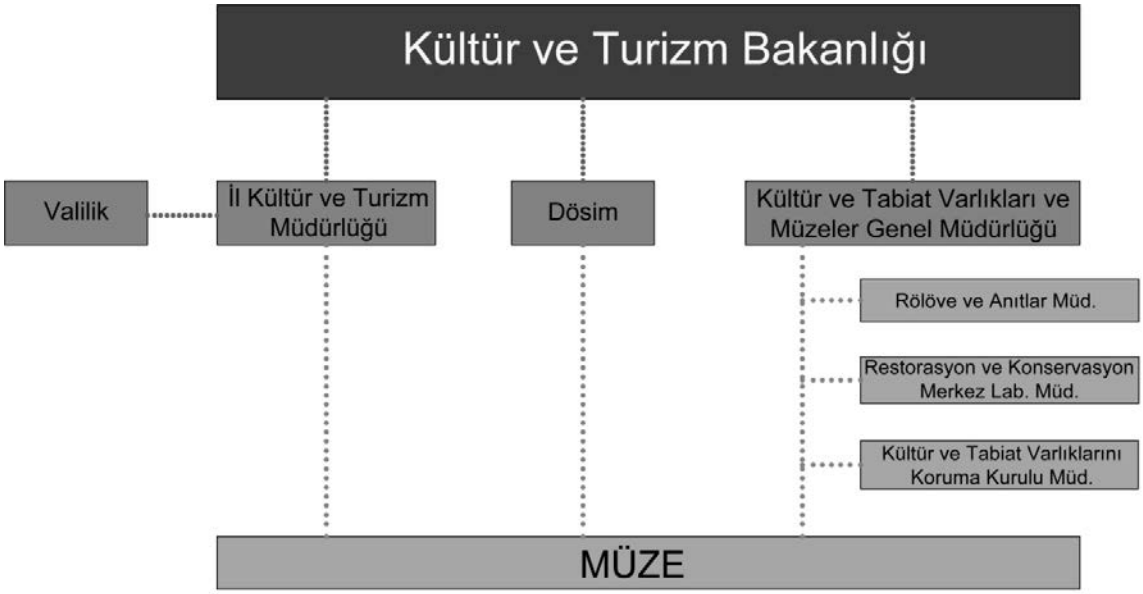
Bu kararın ardından TSM'de bir teknik büro kurulur. 1970'li yılların başından itibaren müzede yapılan onarımlar müze bünyesindeki teknik büro tarafından denetlenir, raporlanır ve yürütülür. Büro, 1974 yılında Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nün kurulmasıyla, müdürlüğün bünyesine geçer ve TSM Birimi olarak müze içerisinde görev yapmaya devam eder (Başçetinçelik, 2015).

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana TSM'nin bağlı olduğu kurum Milli Eğitim Bakanlığı, Başbakanlık, Kültür Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında yer değiştirmiştir. Bunun temel nedeni birkaç yıl arayla değişen hükümet dönemlerinde bakanlıklarda yapılan değişikliklerdir. Topkapı Sarayı Müzesi günümüzde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.

Kültür Bakanlığına bağlı tüm müzelerde olduğu gibi Topkapı Sarayı Müzesi'nde de birincil denetim mekanizması ve karar mercii bakanlıktır. Bakanlık ve Müze arasında Bakanlığa bağlı müzelerin geliştirilmesi, denetlenmesi, bakım ve restorasyonlarından sorumlu Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bulunmaktadır. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ise Müzenin bakanlıkla olan iletişimini sağlamaktadır, müdürlük ayrıca Valiliğe bağlıdır. Müzenin talepleri Kültür Bakanlığına İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü aracılığıyla iletilmektedir. Bakanlıkla müze arasında bulunan bir diğer kurum ise Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü'dür (DÖSİMM). Müzenin gelirleri DÖSİMM tarafından tahsis edilmekte, bu gelirleri bilet, müzekart, kira ve satış mekânlarının gelirleri oluşturmaktadır. DÖSİMM'de toplanan gelirlerin müzelere geri dönüşü DÖSİMM tarafından belirlenmektedir. Topkapı Sarayı Müzesi'nin ilişkili olduğu üst kurumlar Şekil 4. 5'de gösterilmiştir.

Şekil 4. 4 Topkapı Sarayı Müzesi'nin koruma alt yapısının gelişim süreci (Tandoğdu, 2015).

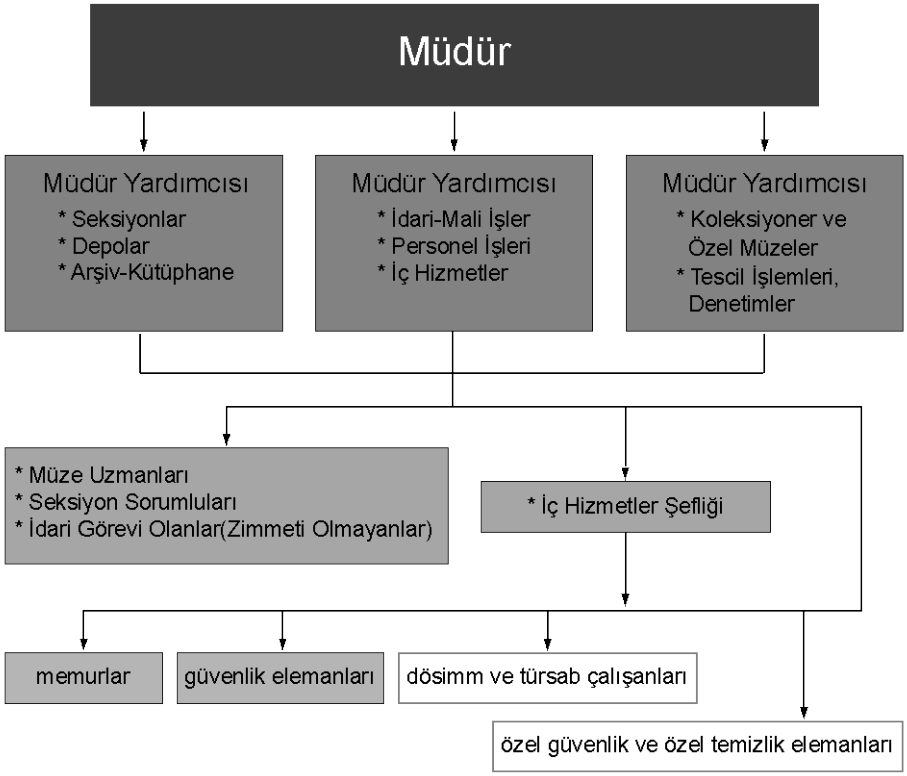

Şekil 4. 5 Topkapı Sarayı Müzesi'nin Kurumsal Yapısı

Topkapı Sarayı Müzesinde mevcut durumda, Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliğinin uygulanmasına devam edilmektedir. Müze'nin kendi yönetimsel şeması incelendiğinde 1 müze müdürü, 3 müdür yardımcısı, müze uzmanları, iç hizmetler şefi, ihtisas kütüphanesi, ayniyat ve evrak birimlerinden oluşan bir yönetim şeması çizilmektedir. Tüm alanlar müdür yardımcılarının sorumlulukları altında yürütülmektedir (Şekil 4. 6) (Akçelik, 2013, s:76). Ancak bugün bu şemada geçici olarak bir farklılık bulunmakta, müdürlük vekâleten bir müdür yardımcısı tarafından yürütülmektedir. Ayrıca müdür yardımcılarından birinin kadro değişikliği, atanma vb. sebeplerden makamından ayrılmasına bağlı olarak da işleyiş şemasında farklılıklar oluşabilmektedir. Müzede bugünkü durum özetlenecek olursa, değinilen sebepler dolayısıyla 1 müze müdürü (vekâleten), 1 müdür yardımcısı bulunmaktadır.

Müze uzmanları sorumluluklarına göre üçe ayrılmaktadır. Depolardaki koleksiyonlardan üzerine zimmeti olanlar, zimmeti olmayanlar ve seksiyon sorumluları. Zimmeti olan uzmanlardan bazılarının üzerinde ayrıca müzeye ait mekânlar da zimmetlidir. Bu kurgu koruma açısından incelenecek olduğunda, müzenin ziyarete açık olmayan mekânlarında bulunan eserlerin durumuyla ilgili takipten zimmetli uzmanlar görevlidirler. Aynı zamanda, depo olarak adlandırılan bu mekânlarda eserlerin sağlığını tehdit edecek fiziksel durumlarla ilgili tespitleri de genellikle aynı uzmanlar yapmaktadırlar. Aynı zamanda ziyarete açık mekânlarda yani seksiyonlardaki durumla ilgili tespitler de seksiyon sorumlusu uzmanlar

tarafından yapılmaktadır. Müze uzmanları zimmetinde bulunan mekânlar ya da zimmetinde bulunan eserlerin içerisinde bulunduğu mekânlarla ilgili olumsuz bir durum tespit ettiğinde bir yazı hazırlayarak müdür yardımcılarına iletmektedirler. Müdür yardımcıları yazıyı değerlendirerek sarayın koruma, onarım ve restorasyonlarından sorumlu kurumlara iletir.

Şekil 4. 6 Topkapı Sarayı Müzesi Yönetim Şeması (Akçelik, 2013, s.76'dan uyarlanmıştır.)

Topkapı Sarayı Müzesi'nin mimari olarak korunması söz konusu olduğunda, birincil ilişkide olduğu üç kurum karşımıza çıkmaktadır. Bu kurumlar Kültür ve Tabiat Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı olan Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvar Müdürlüğü ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğüdür. Ancak müzenin bakım, onarım ve restorasyonlarından sorumlu olan kurum Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğüdür. Bu kurgu Müzenin odakta bulunduğu bir kurumsal üçgen olarak tanımlanabilir (Şekil 4. 7).

Müze'de onarım gerektiren bir durum olduğunda, bahsedildiği gibi, müdür yardımcısına giden yazı değerlendirilir ve müdür yardımcısı yazıyı sorumlu kurum olan Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğüne iletir. Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü konuyu değerlendirerek sonucu yazı ile müzeye bildirmektedir. Bazı konularda Müze direkt

olarak Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvar Müdürlüğü'ne de yazı ile bildirimde bulunabilir, ancak bu yazılar aynı anda Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'ne de iletilir.

Şekil 4. 7 Topkapı Sarayı Müzesinin koruma bağlamında ilişki içerisinde olduğu birincil kurumlar (Tandoğdu, 2015).

Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü müzeden bildirilen durumla ilgili yerinde inceleme yaparak karara varır. İlgili mekânda restorasyon gerektiği tespit edilirse, restorasyon uygulaması için ihaleye çıkarılmak üzere sıraya alınarak, ihalesi yapılır yapılmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nün kontrolünde uygulamaya geçilmektedir. Yapılarda basit onarım gerektiren durumlarda, Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvar Müdürlüğü onarımla ilgilenebilir ya da halihazırda restorasyon uygulaması yapılan bir bölümden sorumlu uygulama firmasına Müdürlüğün kendi denetiminde onarım görevi verilebilmektedir.

4.2.2 Topkapı Sarayı Müzesi'nde müze işleyişi ve ziyaretçi yönetimi uygulaması

TSM Kültür Bakanlığı'nın Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği'ne bağlıdır. TSM'de ziyaretçi yönetimi belirlenmiş bir plan üzerinden uygulanmamaktadır. Ancak Müze yönetiminin böyle bir yönetim planı hazırlama yetkisi vardır[35]. Ayrıca acil durumlar ve ziyaretçinin çok yoğun olduğu durumlar için müze yönetiminin hazırlamış olduğu,

[35] 2863 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Yedinci Bölüm'ünde Ek Madde 2'de "Müzelerde; kayıt, tescil, envanter, depolama, eserlerin her türlü bakım ve onarımı, sergilenmesi ve korunması, kültürel, eğitim ve bilimsel faaliyetler müze müdürü tarafından; tanıtım, satış üniteleri yönetimi, etkinlik organizasyonu, ziyaretçi yönetimi, çevre düzenlemesi, bakım-onarım, temizlik işleri işletme müdürü tarafından yürütülür." ibaresi yer almaktadır.

her yıl güncellenen bir koruma planı bulunmaktadır. Bu planda, ziyaretçi sayısında aşırı artış olduğu durumlarda Arabalar Kapısı'nın çıkış kapısı olarak kullanılması gibi önlemler yer almaktadır ve plan tecrübeler doğrultusunda güncellenmektedir.

Müzenin ziyarete açık mekânlarıyla ilgili günlük rutin işler İç Hizmetler Şefliğinin hazırladığı Görev Nöbet Talimatlarında belirlenmiştir. Müzede ziyarete açılacak mekânların her birinin kapısında bu talimatlar yer almakta ve işlemler bu talimatlar doğrultusunda yapılmaktadır. Müze'de teşhir salonlarının ziyaret günlerinde ziyarete açılması, kapanması gibi rutin işler 21/03/2001 tarihli Kültür Bakanlığı Bakanlık Makamı onayıyla yürürlüğe giren Müzecilik Kılavuzu'nda[36] belirtildiği usule uygun olarak yapılmaktadır.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde tüm seksiyonlar ve depolar kilitli ve mühürlü bulunmaktadır. Seksiyonların açılıp kapanması belirli bir prosedürle ilerlemektedir. Ziyaret günlerinde her seksiyon Bölüm Sorumlusu Uzman ve Bölüm Sorumlusu Güvenlik Memuru tarafından ziyaret saati başlangıcından önce kilidi açılıp mührü sökülerek açılır. Uzman seksiyonda gerekli kontrolleri yapar. Seksiyonda herhangi bir hasar veya değişiklikle karşılaşılması halinde durum raporlanır. Ardından seksiyonda temizlik görevlileri tarafından, varsa teşhir vitrinlerinin camlarının silinmesi, zeminin süpürülmesi gibi günlük rutin temizlikler yapılır. Eğer varsa, güvenlik şeridi gibi hareketli ziyaretçi bariyerleri güvenlik memurları tarafından yerleştirilir. Tüm işlemler ziyaret saatinden önce bitirilerek seksiyon ziyarete açılır. Aynı şekilde ziyaret saati bitip ziyaretçiler müzeden ayrıldıktan sonra da kontrol edilir, hareketli güvenlik şeritleri kaldırılır, eğer varsa açık kapı ve pencereler kapatılır ve seksiyon kapısı kilitlenip mühürlenir.

Topkapı Sarayı'nda korumaya yönelik pasif önlemler genellikle müdürlük ve bölüm sorumluları tarafından alınmaktadır. Alınan önlemler çoğunlukla teşhirde bulunan eserlerin korunmasına yöneliktir, yapıların bu önlemlerle korunması genellikle dolaylı yoldan olmaktadır. Doğrudan yapılarla ilgili önlemler ise, çini ve kalem işi bezemeli yüzeylerin olması veya bezemeli dolap kapakları gibi özelliklere bağlı olarak alınmaktadır. Bir bölümde hasar oluştuğu ya da hasar oluşturabilecek bir durum gözlemlendiğinde, gerekli ise bu durum raporlanarak müdüriyete iletilir veya

[36] Nöbet sistemi ve teşhir salonlarının açılıp kapanması ile ilgili hükümler Müzecilik Kılavuzu'nun "Müzeler ve Ören Yerlerinde Güvenlik Önemleri" başlığı altında belirtilmiştir.

gerekli önlem sorumlu güvenlik memurlarına iletilerek alınır. Örneğin, bir bölüm sorumlusu uzman tarafından ziyaretçilerin eserle arasında mesafe bulunması gerektiği bir durum gözlemlendiğinde, eserlerin önüne emniyet şeridi yerleştirilmesi için durum İç Hizmetler Şefliğine iletilerek, görevli güvenlik memuru tarafından önlemlerin alınması sağlanır. Bu durumun sürekliliği ise Bölüm Sorumlusu Uzman ve Bölüm Sorumlusu Güvenlik Memurunun günlük kontrolleri gerçekleştirmesiyle sağlamaktadır.

Müzede bir seksiyonun o gün ziyarete açık olup olmayacağı ziyaret saatinden önce belirlenir. Seksiyonların ziyarete açılmaması, ziyaret saatleri dışında ziyareti engelleyecek bir hasar meydana gelmesi, teşhir düzenlemeleri, hava muhalefeti vb. sebeplere bağlıdır. Örneğin, yağmurlu günlerde Fatih Köşkü'nün Marmara cephesindeki revaklarına geçiş kapalı tutulmaktadır. Müzede ziyaret günlerinde hangi bölümlerin ziyarete açık olacağı müze girişindeki tabelada belirtilir.

Seksiyonlarda ziyaretçi yönlendirmesi ve denetimleri, bölümde sorumlu olan güvenlik görevlileri tarafından sağlanmaktadır. Seksiyona ziyaretçilerin giriş çıkışı Görev Nöbet Talimatlarında belirtildiği şekilde sağlanır, ancak belirli durumlarda değişiklikler yapılabilmektedir. Bölümlerde belirlenmiş bir ziyaretçi sayısı sınırlaması yoktur. Bir seksiyonda aynı anda kaç kişinin bulunabileceği bölümde an itibariyle görevli olan güvenlik elemanının inisiyatifindedir. Örneğin, Kutsal Emanetler Seksiyonunda yoğun ziyaretçi olduğunda içerideki ziyaretçinin giriş çıkış aralıkları güvenlik görevlileri tarafından düzenlenmektedir.

Bir seksiyonun ziyaret saatleri içerisinde kapatılması kararı alındığında, gerekçeler ile Kültür Bakanlığı'ndan ya da Müzeler Genel Müdürlüğü'nden gerekli izin alınarak işlem gerçekleştirilebilir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müze ve ören yerleri 15.04.2015'te yaz saati uygulamasına geçmiş, uygulama kapsamında önceki yıllarda pazartesi günleri kapalı olan müzelerin pazartesileri de açık olması kararlaştırılmıştır. Ancak, salı günleri kapalı olan Topkapı Sarayı Müzesi bu kararın dışında tutulmuştur.

Müze'nin açılış ve kapanış saatleri Kültür Bakanlığı'nca belirlenmektedir. Kış sezonunda 09:00 – 16:45 arasında, yaz sezonunda ise 09:00 - 18:45 arası ziyarete açılmaktadır.

4.2.3 Mevcut duruma dair incelemeler

Bu bölümde, TSM ile ziyaretçi arasındaki ilişki incelenerek, ziyaretçi yönetimi planı hazırlanması gerekliliğinin ortaya koyulması hedeflenmiştir. İncelemeler ziyaretçi yoğunluğu, ziyaretçi deneyimi ve TSM'de ziyaretçi etkileri olmak üzere 3 başlıkta değerlendirilmiştir.

Tekil olarak müze yapılarının incelendiği analizler 2014 ve 2015 yaz dönemlerinde ziyarete açık olan belirli seksiyonlarda gerçekleştirilmiştir (Şekil C. 2). Bu seksiyonlar, 2015 Mart, Nisan ve Mayıs ayları sırasında TSM'de gezi düzenlemiş olan kokartlı rehberlerle yapılan anket[37] ve görüşmeler sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda belirlenmiştir[38]. Ankette "Topkapı Sarayı Müzesi'nde mutlaka görülmesi gerektiğini düşündüğünüz ve gezi güzergahına dahil ettiğiniz 3 bölüm hangileridir?" sorusuyla, kitle turizmine bağlı olarak gelen ziyaretçilerin çoğunlukla hangi bölümleri gezdiğinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Buna göre tekil olarak incelenen bölümler; 2. Avluda Divan-ı Hümayun ve Mutfaklar (Şekil C. 8), 3. Avluda Kutsal Emanetler ve Hazine (Şekil C. 9), 4. Avluda ise Bağdat Köşkü'dür (Şekil C. 10). Harem, ziyarete açık mekânları ile bütüncül olarak incelenmiştir (Şekil C. 7).

4.2.3.1 Ziyaretçi yoğunluğu

TSM, Ayasofya Müzesi ile birlikte Türkiye'nin en çok ziyaretçi ağırlayan müzesi durumundadır. Sayısal veriler değerlendirildiğinde, iki müzenin yıllık ziyaretçi sayıları birbirine çok yakın seyretmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yayımladığı verilere göre, TSM 2014 yılında Türkiye'de en çok ziyaret edilen ikinci müze durumundadır.

Çizelge 4. 3 KTB verilerine göre Türkiye'de 2014 yılında en çok ziyaret edilen 10 müze (Url-19).

2014 Yılında En Çok Ziyaret Edilen 10 Müze		
1	İstanbul Ayasofya Müzesi	3.574.043
2	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi	3.553.078
3	Konya Mevlana Müzesi	2.075.056
4	İstanbul Topkapı Sarayı - Harem Dairesi	1.068.275
5	Antalya Demre Müzesi	531.970

[37] Müzede gezi düzenleyen 30 rehberle anket yapılmıştır. Anket soruları için bkz. Ek D1.
[38] TSM'nin seksiyonlarına ait ziyaretçi sayıları kaydedilmediğinden, bu konuyla ilgili sayısal veriler mevcut değildir.

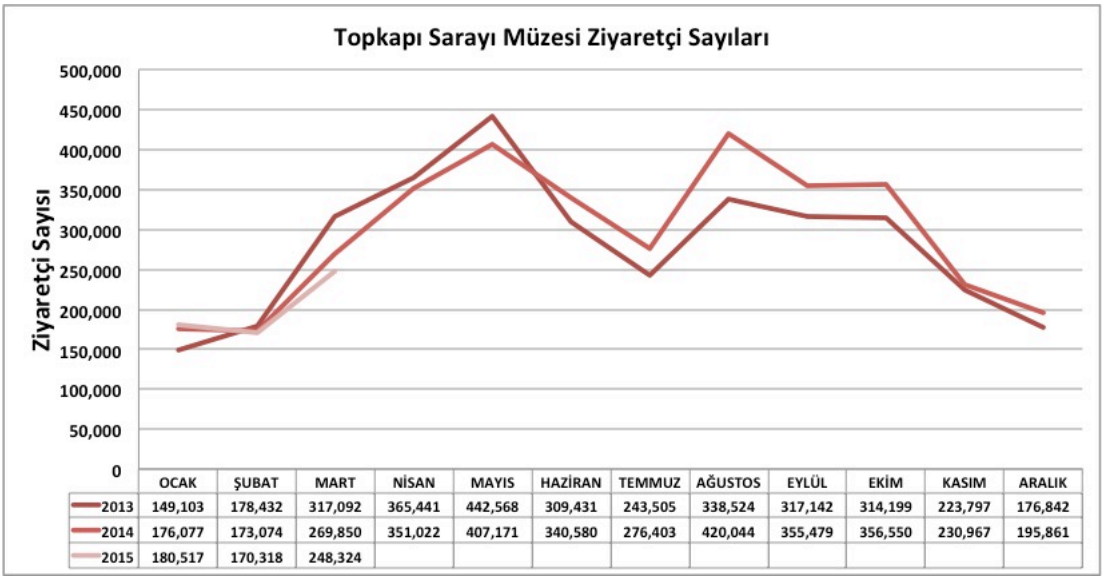
6	İstanbul Arkeoloji Müzeleri	449.881
7	İstanbul Kariye Müzesi	302.815
8	Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi	273.551
9	Ankara Cumhuriyet Müzesi	247.256
10	Nevşehir Hacıbektaş Müzesi	228.552

Türkiye'de ve Dünyada turizme artan ilgiye paralel olarak, TSM'de de ziyaretçi sayılarında artış olduğu görülmektedir. Nitekim, son beş yıl içerisinde müzeyi gezen ziyaretçi sayısı 1,293,557 kişi artmıştır (Çizelge 4. 4).

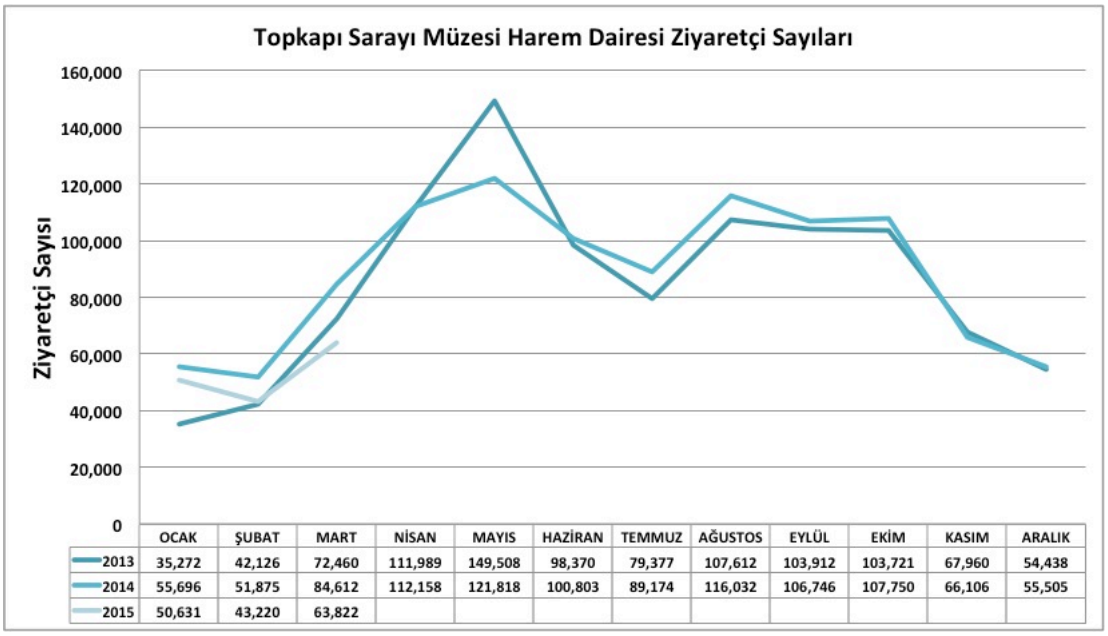
Çizelge 4. 4 Topkapı Sarayı Müzesi'nin son beş yılda ağırladığı ziyaretçi sayıları. (Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü, 2015)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Topkapı Sarayı Müzesi	2,259,521	2,995,708	3,132,483	3,344,406	3,397,907	3,553,078
Topkapı Sarayı Harem	509,575	578,777	744,665	799,977	1,030,556	1,068,275

TSM'nin aylara göre ziyaretçi sayıları incelendiğinde, müzenin turizm sezonlarına paralel olarak, Mayıs ve Ağustos aylarında çok ziyaretçi ağırladığı görülmektedir (Şekil 4. 8, Şekil 4. 9).

Şekil 4. 8 Topkapı Sarayı Müzesi'nin 2013-2014 ve 2015 yıllarına ait ziyaretçi sayıları. (DÖSİMM, 2015)

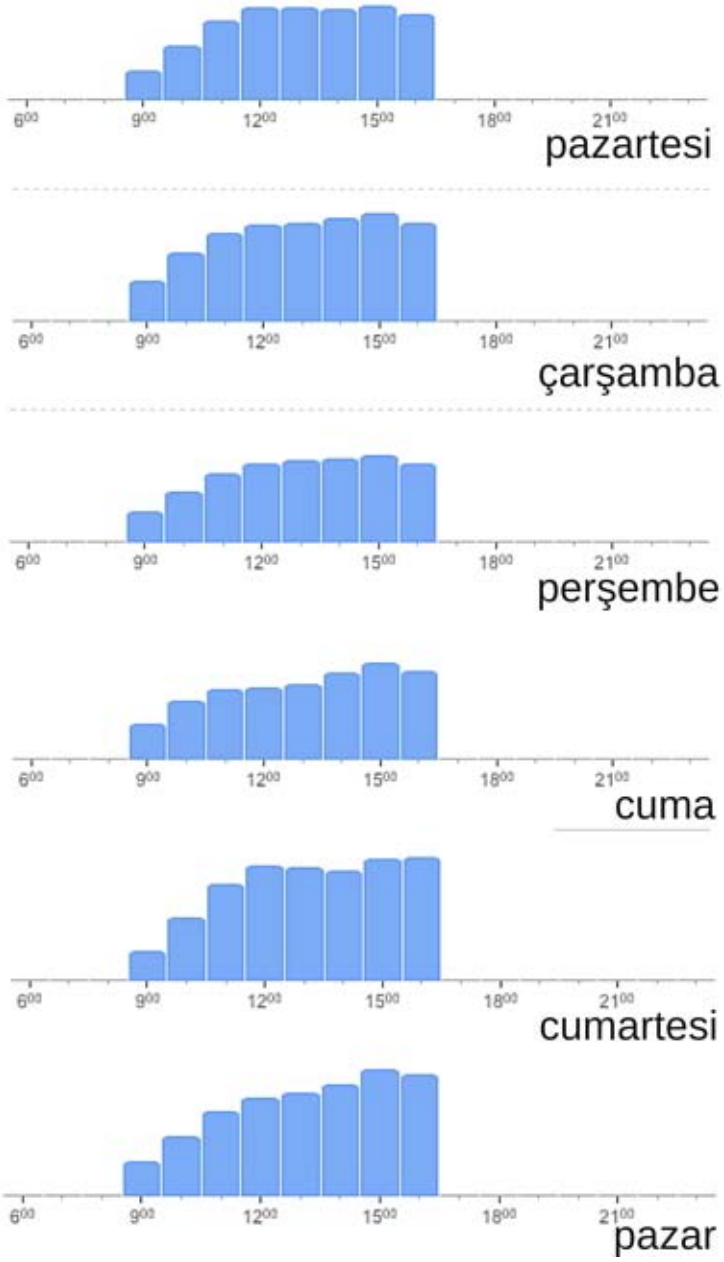
Şekil 4. 9 Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi'nin 2013-2014 ve 2015 yıllarına ait ziyaretçi sayıları. (DÖSİMM, 2015)

Bu veriler değerlendirildiğinde, son iki yıl içerisinde TSM'yi ziyaret eden her üç kişiden birinin Harem Bölümünü de ziyaret ettiği sonucuna ulaşılmaktadır.

TSM'nin ziyaretçi yoğunluklarının haftanın günlerine göre ve günün saatlerine göre dağılımına dair veriler Google'ın arama sayfasında sağladığı veriler (Url-20) doğrultusunda aktarılmıştır (Şekil 4. 11). Tablo değerlendirildiğinde, müzenin en yüksek sayıda ziyaretçi ağırladığı günler hafta içi Çarşamba, hafta sonu ise Cumartesi günleri olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Belirli tur şirketleri müzenin kapalı olduğu salı günleri normal ücretin üzerinde bilet ücreti ödemek ve gezi tarihlerini önceden bildirmek koşulu ile gezi düzenleyebilmektedirler.

Şekil 4. 10 Sağda: Bab-üs Selam'da güvenlik taraması kuyruğu. Solda: Bab-üs Selam'da TSM maketleri etrafındaki yoğunluk (Tandoğdu, 2015).

Şekil 4. 11 TSM'nin gün içerisindeki saatlere göre ziyaretçi yoğunluk diyagramları. (Url-20)

Müzenin bölümlerine ait ziyaretçi sayıları mevcut bulunmadığından, çalışmada belirlenen bölümlerin ziyaretçi yoğunlukları gözlemlere, anket verilerine ve görüşmelerde[39] edinilen bilgilere dayalıdır. Buna göre, 2. Avluda en çok ziyaret edilen yerler sırasıyla Mutfaklar, Divan-ı Humayun ve Silah Seksiyonu, 3. Avluda Hazine ve Kutsal Emanetler, 4. Avluda ise Bağdat Köşkü ve Sünnet Odası'dır.

[39] Bahsi geçen görüşmeler, 2015 yılında TSM uzmanları ve TSM'de gezi düzenleyen rehberlerle yapılmıştır.

Şekil 4. 12 Hazine Dairesine giriş kuyruğu (Tandoğdu, 2015).

Rehberlerle yapılan anketlerin[40] değerlendirilmesi ve ziyaretçi gruplarının gezilerinin gözlemlenmesi sonucu, müzede 3 saatten az vakit geçiren ziyaretçilerin ayak izleri belirlenmiştir (Şekil C. 5). Ziyaretçi gruplarının gezileri gözlemlenerek[41] gün içerisinde hangi bölümlerde sıklıkla birikme olduğu belirlenmiş ve Şekil C. 6'da aktarılmıştır. İki durum değerlendirildiğine, sarayın işlevsel oluşumuna bağlı olarak, ana birikme alanlarının darboğazlar oluşturan kapılar olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 13 Gişede bulunan tabelalar müzede hangi bölümlerin ziyarete açık olduğunu göstermektedir, ancak güncel değildir (Tandoğdu, 2015).

[40] Anketin 5. Sorusunda rehberlere müzede hangi rotayı izledikleri sorularak verilen vaziyet planı üzerinde işaretlemeleri istenmiştir. Bu soru, yapılan 30 anketten 24'ünde yanıtlanmıştır.
[41] Bahsi geçen gözlemler 2014 Haziran - 2015 Ağustos ayları arasında yapılmıştır.

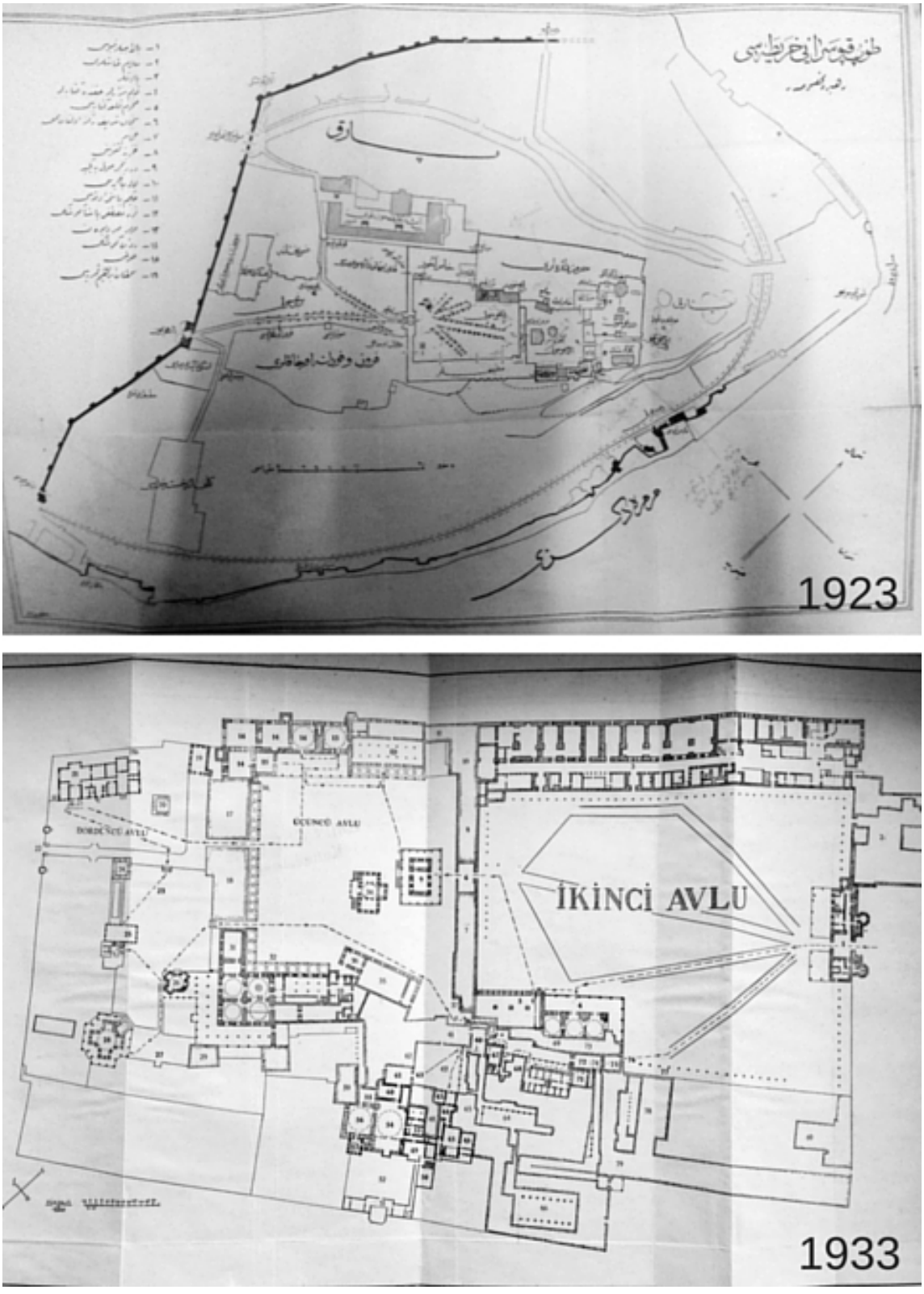
4.2.3.2 Ziyaretçi deneyimi

TSM'de yorumlama ve sunuma yönelik ilk çalışma, 1923 yılında İstanbul Asar-ı Atika Müzeleri Müdürlüğü'nce hazırlanmış olan Topkapı Sarayı Rehberi'dir. Kısa bir kitap olarak basılmış esere ek olarak müzenin mekân isimleriyle birlikte genel planını içeren bir kroki bulunmaktadır (Şekil 4. 14 - Üst). Kroki üzerinde ziyarete açık olan yapılar koyu renkte belirtilmiş, avlular arası geçişler ve bazı girişler oklar çizilerek işaretlenmiştir. Harf devriminin ardından bu eser tekrar basılmıştır. 1933 yılına gelindiğinde TSM'de Harem ve Hazine Dairesi gibi seksiyonların da ziyarete açılmasıyla yeni bir müze rehberi basılmıştır. Önceki iki rehberden daha kapsamlı olan bu çalışma, çeşitli minyatür ve fotoğraflarla desteklenmiş ve referanslara yer vermektedir. Ekte yer alan müze krokisinde ise müze için bir gezi güzergahı önerilmiştir (Şekil 4. 14 - Alt).

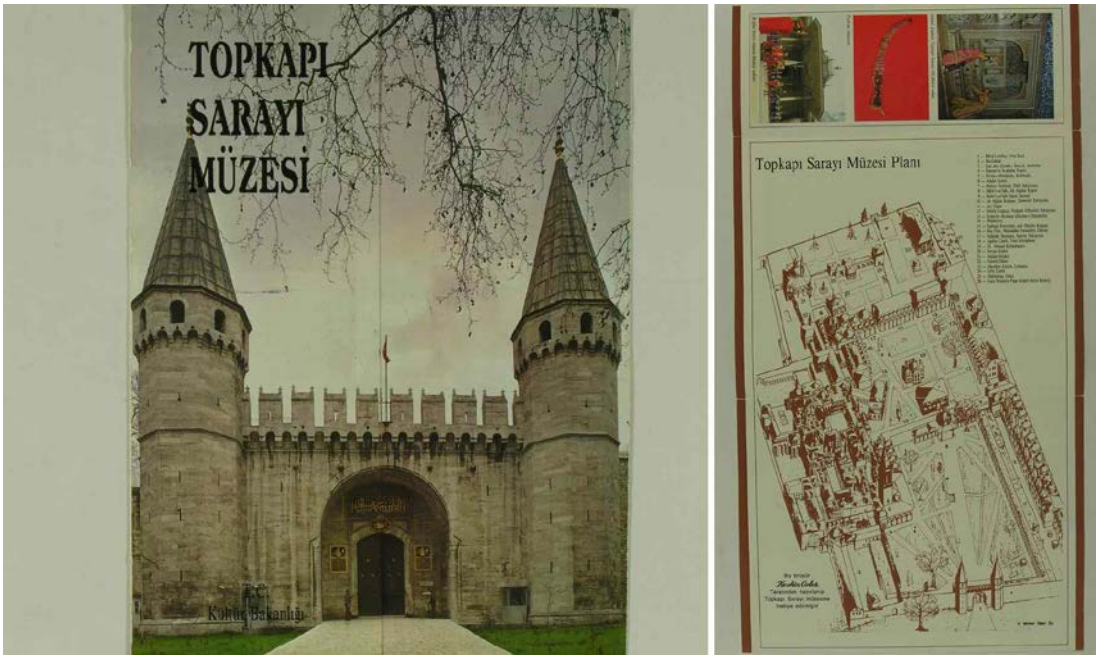
Müze ilk 25 yılında personel yetersizliği nedeniyle Pazar günleri ziyarete açılmamıştır, 1952 yılında, salı günleri hariç haftanın her günü açık hale gelmesi ve danışma servisi kurulması ve müze yayınlarının satışına başlanması gibi düzenlemeler getirilir (Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı-6, 2013, s:69).

1980'li yıllarda müzenin anlatımına yönelik bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bunlardan bazıları, ziyaretçilere bilgi vermek amacıyla hazırlanmış müze girişinde sergilenmeye başlanan Topkapı Sarayı'nın günümüzdeki ve 18. yüzyıl sonundaki durumlarının tasvir edildiği maketler (Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı - 4, 1990) ve Sarayın tarihinin anlatıldığı multivizyon gösterileridir (Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı – 1, 1986, s:154). 1997 yılında, müzede engelli erişimine yönelik bir girişimde bulunularak engelliler için yön levhaları yerleştirilmiştir (Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı – 6, 2013, s:11).

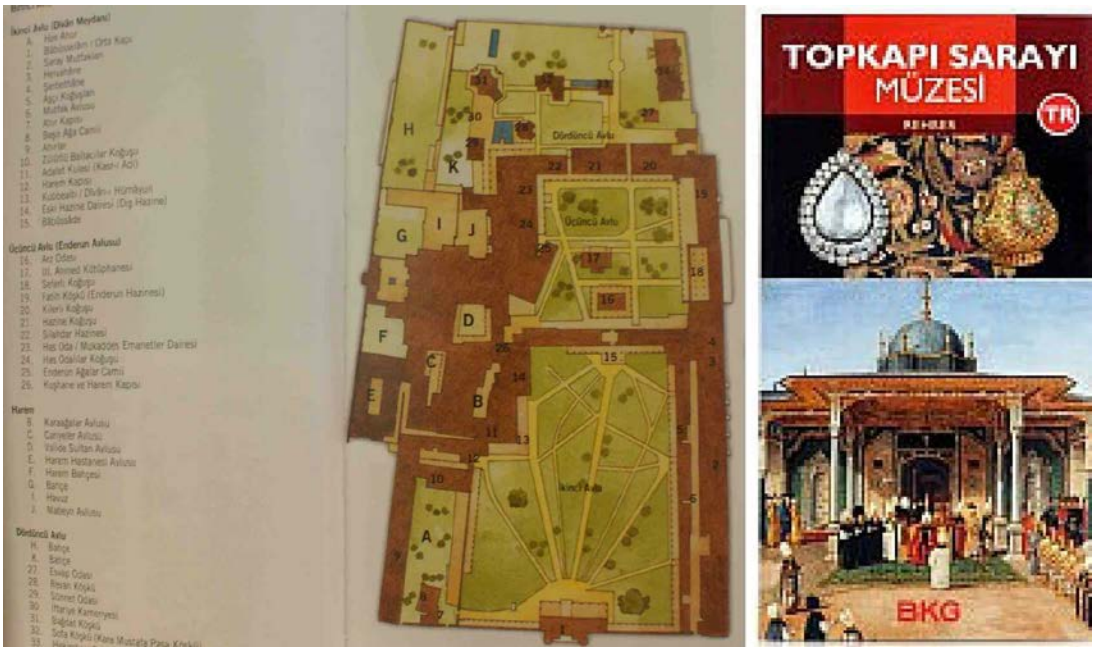
TSM'de günümüzde ziyaretçilere sunulan belirlenmiş bir gezi güzergahı bulunmamaktadır. Ziyaretçi deneyimini göz önünde tutarak oluşturulmuş bir yönlendirme sistemi bulunmamakla birlikte, müzenin sunum ve tanıtımı, özel rehberlik hizmetleri, basılı yayınlar, internet siteleri ve ziyaretçi tarafından edinilen broşürler ile sağlanmaktadır. TSM için sunuma yönelik hazırlanacak tabela veya broşürler müze müdürlüğü tarafından denetlenmektedir.

Şekil 4. 14 Üstte**:** 1923 yılı Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi'nde müze krokisi (Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi, 1923). Altta: 1933 yılı Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi'nde müze krokisi (Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi, 1933).

Şekil 4. 15 Müze için 1990'lı yıllarda hazırlanan bir broşür.

Şekil 4. 16 BKG (Bilintur A.Ş.) tarafından 2012 yılında basılmış olan Topkapı Sarayı Müzesi kitapçığı (sağda) ve kitapçıkta yer alan kroki (solda).

TSM'de müze tarafından istihdam edilmiş veya kadrolu rehberler bulunmadığından rehberlik hizmetleri KTB denetimindeki kokartlı özel rehberler tarafından, müzeden bağımsız olarak verilmektedir. Özel rehberler çoğunlukla özel tur şirketlerine bağlı çalışmaktadır. Rehberlerin gezi sırasında sorumlu olduğu ziyaretçi sayısı çeşitlilik göstermektedir. Özel rehberlerin sorumluluklarındaki ziyaretçiler için tercih ettikleri müze deneyimini tespit edebilmek amacıyla rehberlerle anket çalışmaları

gerçekleştirilmiştir (Ek- D1). Rehberlerin müze içerisinde ziyarete açık seksiyonlarda anlatım yapması, yoğunlukların önüne geçilmek amacıyla yönetim tarafından yasaklanmıştır.

TSM'de ziyaretçilerin alandaki yönlendirmesi için 2013 yılında Bab-ı Hümayun'dan başlayarak Sarayın krokisinin bulunduğu tabelalar yerleştirilmiştir. Krokileri inceleyen bazı ziyaretçilerle yapılan sohbetlerde bu tabelaların yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır (Şekil 4. 14).

Şekil 4. 17 Solda: Mutfaklar. Altta: III. Avluda Yönlendirme Panosu. Üstte: Bab-üs Saade'de tanıtım tabelaları (Tandoğdu, 2015).

Müzede son on yıldır Sesli Rehber kiralama hizmeti verilmektedir. Kulaklıklı dijital bir sesli anlatım sistemi olan Sesli Rehber (Audio Guide), ziyaretçilerin müzede kendi başlarına belirli bir düzende gezmelerine olanak sağlamaktadır.

Şekil 4. 18 TSM İkinci Avluda bulunan sesli rehber kiralama noktası (Tandoğdu, 2015).

2010 yıllına dek Harem bölümünde, yalnızca gruplar halinde, rehber eşliğinde gezilere müsaade edilmekteydi. Harem girişinin ücretsiz olduğu dönemde[42] gezilerin müzenin uzman personeli rehberliğinde, yarım saatlik devirlerde gerçekleştirilmektedir. 2010 yılında DÖSİMM'in "müze ve örenyerleri gişelerinin işletimi, giriş kontrol sistemlerinin modernizasyonu ve yönetimi işi" kapsamında gişe işletimini TÜRSAB'a ihale etmesiyle, Harem'de müze yönetimi kontrolünde düzenlenen geziler de son bulmuştur. Günümüzde Harem ziyaretçi sınırı ve süresi olmaksızın Araba Kapısı'ndaki gişeden temin edilen biletle gezilebilmektedir. Harem içerisindeki ziyaretçi kontrolü bölümlerde görevli olan güvenlik görevlileri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Müze yetkililerinden edinilen bir bilgiye göre, müzenin yoğun olduğu günlerde kaybolma vakalarıyla sık karşılaşılmaktadır. Ziyaretçiler kalabalıkta birbirlerini kaybetmekte ve sarayın bazı bölümlerinde sinyal yetersizliğinden dolayı cep telefonuyla iletişime geçmekte sorun yaşamaktadırlar.

Ziyaretçi tipolojisi:

TSM'nin ziyaretçi tipolojisi 6 grupta incelenebilir.

- Bireysel Ziyaretçiler
- Tur Grupları / Kitle Turizmine Bağlı Ziyaretçiler

[42] 2008 yılı öncesinde Hareme girişin ücretsiz olduğu müze personelinden edinilen sözlü bilgi dahilinde aktarılmıştır. Bu konuyla ilgili yazılı bir veriye ulaşılamamıştır.

- Öğrenci Grupları
- Resmi Ziyaretçiler
- Araştırmacılar
- Kent Sakinleri

Şekil 4. 19 TSM'de ziyaretçi tipolojileri (Tandoğdu, 2015).

Bireysel ziyaretçiler, TSM'yi bireysel olarak deneyimlemek için tek başına, ailesiyle veya arkadaşlarıyla gelen, yerli ve yabancı ziyaretçileri tanımlamaktadır.

Tur grupları, bir gruba bağlı olarak müzeyi çoğunlukla rehber eşliğinde gezen yerli ve yabancı ziyaretçileri tanımlamaktadır. Bu gruptaki yabancı ziyaretçiler turistik amaçlı bir gezi sırasında veya iş seyahati dolayısıyla İstanbul'da bulunan kişilerden oluşmakta ve TSM'ni turizm şirketlerinin bünyesinde çalışan kokartlı rehberler eşliğinde gezmektedirler. Tur grubuna bağlı olan yabancı ziyaretçilerin büyük çoğunluğunu kruvaziyer yolcuları oluşturmaktadır. Yerli ziyaretçiler ise yerel turizm şirketlerince düzenlenen şehir içi veya şehirlerarası turlar kapsamında, ya da belediyelerin düzenlediği turlarla rehber eşliğinde TSM'ni gezmektedir.

TSM'ni yıl içerisinde gezen toplam ziyaretçi sayısının büyük kısmını tur grupları oluşturmaktadır. Özellikle kruvaziyer seyahati esnasında müzeyi ziyaret eden turistler sınırlı süreler içerisinde gezilerini tamamlamak durumunda olduklarından, kruvaziyerlerin İstanbul limanına demirlediği günlerde ziyaretçi sayılarında anlık artışlar görülmektedir. Örneğin aynı gün içerisinde birden fazla yüksek yolcu kapasiteli gemilerin demirlediği günlerde, müzenin günlük ziyaretçi sayılarında 3000-7000 kişi aralığında artış görülebilmektedir.

Öğrenci grupları, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı eğitim kurumlarının düzenlediği okul gezileri kapsamında müzeyi gezen ziyaretçileri tanımlamaktadır. Okul gezilerinin düzenlenmesi için bir ay öncesinden müze müdürlüğüne öğrenci sayısı belirtilerek başvuruda bulunulması gerekmektedir. TSM'nin öğrenci grupları için belirlenmiş günlük ziyaretçi sayısı sınırı 1000 kişidir. Her bir öğrenci grubu maksimum 100 kişiden oluşacak şekilde sınırlandırılmıştır, bu sınırın üzerine çıkılması halinde gruplar bölünerek müzeyi sırayla gezebilmektedir.

İlkokul seviyesindeki öğrenci grupları, müzeyi öğretmenleri eşliğinde gezmektedir. Orta öğrenim seviyesindeki öğrenci grupları müzeyi sorumlu öğretmenlerinin gözetiminde, okul tarafından belirlenmiş bir veya birden fazla rehber eşliğinde gezmektedir. Düzenlenen geziler müfredat doğrultusunda olsa da, genellikle gezi rehberleri eğitimci olmadığından bu geziler turistik gezi niteliğini geçememektedir. Bu durum öğrencilerin, müzeye ilgisiz kalmasına ve konu dışı alanların geziye dahil edilmesiyle birlikte müzede yorgun düşmelerine sebep olmaktadır.

Resmi ziyaretçiler, yerli veya yabancı bürokratlar için düzenlenen resmi geziler kapsamında müzeyi gezen ziyaretçileri tanımlamaktadır. Zaman sınırlaması olmadığı durumlarda, resmi ziyaretler için müzenin ziyarete kapalı olduğu salı günleri protokole uygun tören düzenlenmektedir. Bu tür ziyaretlerde tören konuşması yapılan durumlarda, tören için gerekli düzeneğin müzeye giriş çıkışlarında problem yaşanabilmekte, bazı ağır teçhizatlar için Bab-üs Selam'dan ve Bab-üs Saade'den araçla geçilmesi gerekebilmektedir[43]. Kısıtlı zaman içerisinde yapılan gezilerde, gezi güzergahındaki bölümler geçici olarak ziyarete kapatılmakta ve ziyaretin hemen ardından tekrar açılmaktadır.

[43] Bu bilgi TSM uzman personeliyle Nisan-Ağustos 2015'te yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

Şekil 4. 20 TSM'de öğrenci grupları (Tandoğdu, 2015).

Araştırmacılar, TSM'nin arşivinden yararlanmak ya da çalışmalarının Topkapı Sarayı'nın mekân ve koleksiyonları ile ilgili bölümüne yönelik veri toplamak üzere ziyarette bulunanları tanımlamaktadır. TSM'nin yazma eserleri ve belgelerinin bulunduğu arşiv III. Avluda bugünkü adı Yeni Kütüphane olan Ağalar Camii'dir. Yine III. Avluda TSM ile ilgili yayınların arşivlendiği çağdaş yayınlar kütüphanesi de bulunmaktadır.

Kent Sakinleri, TSM'ye bireysel olarak kültür gezisi amaçlı, müzede düzenlenen geçici sergileri gezmek amacıyla veya yalnızca vakit geçirmek amacıyla gelen ziyaretçileri tanımlamaktadır. Geçici sergiler müzenin içerisinde düzenlendiği için sergiyi gezmek için gelen ziyaretçilerin gişeden müze bileti almaları gerekmektedir.

4.2.3.3 Topkapı Sarayı Müzesi'nde ziyaretçi etkileri

Bu bölümde, tezin ikinci bölümünde değinilen ziyaretçi etkilerinin TSM'de mevcut durumu değerlendirilecektir. Aktarılan veriler, tez çalışması süresince TSM'deki ziyaretçi etkileri üzerine yapılan gözlemlere ve sınırlı ölçümlere dayanmaktadır. Belirtildiği gibi, ziyaretçi etkilerinin tespit edilip oluşturdukları risk durumlarının belirlenmesi uzun süreli bir izleme ve değerlendirme sürecini gerektirmektedir.

Ziyaretçi etkileri çerçevesindeki çevresel etkiler ve mekanik hasarlar, alanla ilgili mevcut durumun tanımlandığı kapsamlı bir saptama çalışmasıyla tespit edilmeli, ziyaretçi hareketleri ve yoğunlukları ile ilişkisi belirlenmelidir.

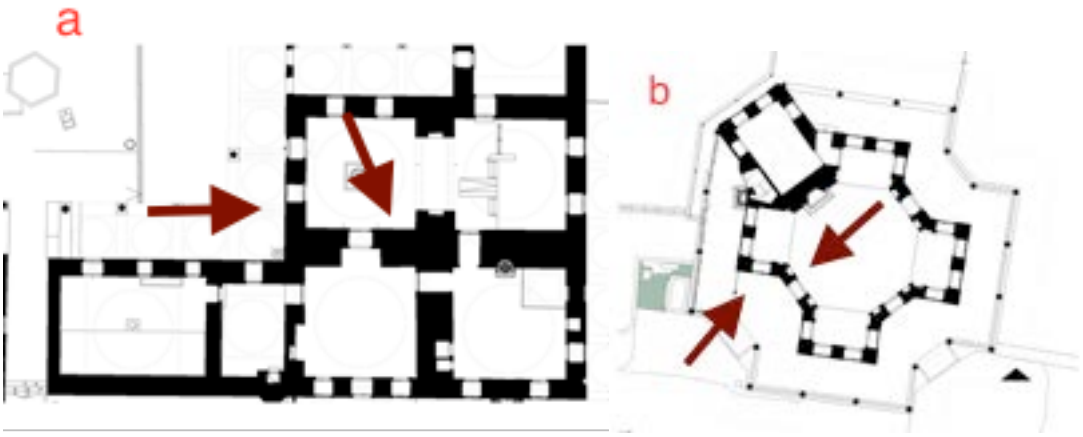
Tez çalışması kapsamında ziyaretçi etkilerinin tespiti 2014-2015 yılları içerisinde ziyarete açık bölümlerde gerçekleştirilmiştir. Restorasyon nedeniyle kapalı olan bölümler değerlendirme dışı tutulmuştur. Ayrıca, yakın zamanda restorasyonu tamamlanmış olan Silah seksiyonu, teşhir ve tanzim konusunda değişiklikler yapılarak yapay iklimlendirmeye geçildiğinden, çevresel etkilerin ve mekanik hasarların tespiti mümkün olamadığı için bu konularda değerlendirme dışı tutulmuştur.

Çevresel Etkiler

Tarihi yapılarda sıcaklık ve nem kontrolü, uzmanlık gerektiren bir konudur. Türkiye'de tarihi yapılarda iklim kontrolü uzmanlığı üzerine çalışan yeterli uzman veya hazırlanmış yayın bulunmadığından, müzelerde iklim kontrolü çoğunlukla çağdaş teknolojiler vasıtasıyla çözümlenmeye çalışılmaktadır. TSM'nin Hazine Dairesi'nde Hazine 1, 2 ve 3'te, Portreler Seksiyonunda ve Silah Seksiyonunda ziyaret saatleri içerisinde aktif olarak iklimlendirme cihazı çalıştırılmakta, ziyaret saatleri dışında cihazlar kapatılmaktadır.

TSM'de bağıl nem ve sıcaklık etkilerinin gözlemlenmesine yönelik Kutsal Emanetler Bölümü ve Bağdat Köşkü'nde çalışmalar yapılmıştır. Çalışma için belirlenen yapıların ikisinde de iklimlendirme bulunmaması, Kutsal Emanetler Bölümü'nün ziyaretçi sayılarının yüksek olması ve Bağdat Köşkü'nün tekil bir yapı olması seçimde etkili olmuştur. İki yapıda da iç mekâna ve dış mekana birer tane olmak üzere (Şekil 4. 21), iki adet Extech 42270 Datalogger cihaz yerleştirilmiş, 9 Haziran – 19 Haziran 2015 tarihleri arasında 15'er dakikalık aralıklarla bağıl nem ve sıcaklık ölçümleri kaydedilmiştir[44].

[44] Kutsal Emanetler Bölümünde dış mekana yerleştirilen cihaz işaret edilen pencere parmaklıklarının üst noktasına plastik kelepçe ile bağlanmıştır. Bağdat Köşkü'nde dış mekana yerleştirilen cihaz köşkün kuzey cephesinde kalan işaret edilen pencere parmaklıklarının üst noktasına plastik kelepçe ile bağlanmıştır. İki bölümde de dış mekanda cihaz yerleştirilen yerler gün içerisinde gölgede kalmaktadır. Kutsal Emanetler Bölümünde iç mekana yerleştirilen cihaz, işaret edilen alanda 2m yüksekliğindeki vitrinin üstüne yerleştirilmiştir. Bağdat Köşkü'nde iç mekana yerleştirilen cihaz işaret edilen nişin içerisinde 1.7 m yüksekliğindeki en üst rafa yerleştirilmiştir.

Şekil 4. 21 a: Kutsal Emanetler Bölümü'nde data-logger yerleştirilen alanlar.
b: Bağdat Köşkü'nde data-logger yerleştirilen alanlar.

Şekil 4. 22 Extech 42270 Datalogger

Elde edilen veriler incelendiğinde, dışarıdaki nem ve sıcak değişimlerinin iç mekânda büyük oranda etkili olduğu anlaşılmaktadır[45]. Bu bilgi doğrultusunda, ziyaretçilerin nem ve sıcaklık üzerindeki etkilerine dair, ziyaretçi sayısı ve anlık nem oranındaki değişimin tespit edilmesine yönelik sınırlı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. 15 Temmuz 2015 tarihinde gerçekleştirilen çalışmada[46], ziyarete açık mekanlarda 15'er dakikalık süreler boyunca aralıklarla içerideki ziyaretçiler sayılarak, Extech RH390 anlık nem ve sıcaklık ölçer cihazla ölçüm yapılmış ve değerler not

[45] 9-19 Haziran 2015 tarihleri arasında Datalogger cihazı ile yapılan ölçüm sonuçları Ek E'de verilmiştir.
[46] 15.07.2015 tarihinde İstanbul'da hava güneşli, en yüksek sıcaklık 28C° en düşük sıcaklık 20C°'dir (Url-21).

edilmiştir[47]. Ortaya çıkan tablo incelendiğinde (Şekil 4. 24), çoğu mekanda ziyaretçi sayısının artmasıyla içerideki nem oranının da değiştiği, ancak bazı istisnalar dışında bağıl nem ve sıcaklığın denge yakalamaya çalıştığı görülmektedir[48].

Şekil 4. 23 Ölçümlerde kullanılan Extech RH390 anlık nem ve sıcaklık ölçer cihaz.

Kutsal Emanetler Seksiyonunun Şadırvanlı Sofa bölümünde 15 dakika süreyle yapılan incelemede, ortam sıcaklığı sabit kalırken, ziyaretçi sayısı arttıkça nemin yükseldiği görülmüştür. Mekandaki ziyaretçi sayısının 80'e ulaşmasının ardından, 4 dakika boyunca içeriye başka ziyaretçi girmemiştir.

Divan-ı Hümayunda 15 dakika süreyle yapılan incelemede, ortam sıcaklığı sabit kalırken, ziyaretçi sayısı arttıkça nemin yükseldiği, ziyaretçi sayısı azaldıkça düştüğü görülmüştür. Tablo incelendiğinde mekandaki ziyaretçi sayısının 5 kişiden 20 kişiye çıktığında nem oranının %0.7 arttığı, 35 kişiden 45 kişiye çıktığında nem oranının %1.1 oranında arttığı görülmektedir. Bu durum, ortamdaki bağıl nemin belirli bir sayıdan sonra oluşan artışa daha fazla tepki verdiğini göstermektedir.

[47] Ölçümler sırasında, cihaz yerden 120 cm yüksekte tutulmuştur.

[48] Sıcaklık ve bağıl nem ters orantılı olarak birbirini dengelemektedir. Ortamın bağıl nemi düştüğünde sıcaklık artmakta, yükseldiğinde ise azalmaktadır. Buna bağlı olarak, içeride nefes alan insan sayısı arttıkça, ortamın bağıl neminin artması, ortamda dengenin kurulması için ise sıcaklığın düşmesi beklenmektedir. Bu denge kurulamadığında yoğuşma meydana gelir. Ortamda su bulunması, birçok kimyasal reaksiyonu tetikleyebilir.

Anlık nem ölçer ile 18 Temmuz 2015 tarihinde Harem Dairesinde benzer bir çalışma gerçekleştirilmiştir[49] (Şekil 4. 25). Çalışmanın sonuç verileri incelendiğinde bağıl nem ve sıcaklık değişimlerinin ziyaretçi sayısına bağlı olmaksızın değiştiği görülmektedir. Harem dairesinde yaz mevsimi olması ve hava koşullarının elverişli olması çoğu seksiyonda pencerelerin açılmasını mümkün kılmıştır. Bu durum Harem Dairesindeki hava sirkülâsyonunu arttırmış ve ölçümlere değişken veriler olarak yansımıştır.

Bağıl nem ve sıcaklık değişimlerinin ziyaretçi sayısıyla ilişkisinin tespitine yönelik çalışmaların benzer bir yöntem izlenerek, farklı mevsimlerde ve farklı hava koşullarında yıl boyunca düzenli olarak gerçekleştirilmesiyle verimli sonuçlar elde edilmesi mümkündür.

Silah Seksiyonu ve Hazine Dairesinde teşhir edilen eserler iklimlendirilmiş geçirimsiz vitrinlerde sergilenmektedir. İki yapıda da pencere açılarak havalandırma sağlanamamaktadır ve mekânlarda ziyaret saatleri dışında kapatılan iklimlendirme cihazları bulunmaktadır. Mekândaki nem ve sıcaklık ortamının değişkenlik göstermesi uzun vadede yapılarda sorunlara yol açabilir.

Portreler Seksiyonunda (Has Odalılar Koğuşu), eserler açıkta sergilendiğinden iklimlendirme cihazları, arşivlerde olduğu gibi, gece gündüz çalışmaktadır. Ancak bu cihazlar arızalandığında yedek cihazlar bulunmadığından, yetkili servisler bakım ve tamir işlemlerini gerçekleştirene kadar bölüm iklimlendirmeden yoksun kalmaktadır.

TSM'de, vitrin içerisinde eser sergilenmeyen seksiyonların büyük çoğunluğunda perde veya pano gibi ışık kesiciler kullanılmamaktadır. Hazine Dairesi ve Silah Seksiyonunda ışık kontrolü, sergilenen koleksiyonun teşhir tanzimine bağlı olarak, yapının üst kotundaki pencerelerde kullanılmaktadır.

Yapı içerisinde toz ve benzeri partiküllerin birikimi özellikle Harem bölümünde sorun teşkil etmektedir. Harem bölümü yapısal kurgusu dolayısıyla, girişi olan Araba Kapısından başlayarak Karaağalar Taşlığı ve Altın Yol boyunca rüzgar akışıyla karşılaşılan bir bölümdür. Ziyaretçilerin izlediği rotanın, rüzgar rotasıyla çakışması, ziyaretçiyle gelen tozun mekanlar boyunca sirküle edilmesine yol açabilmektedir. Ayrıca müzede temizliğin haftada bir gün yapılması yetersiz kalabilmektedir.

[49] 18.07.2015 tarihinde İstanbul'da hava güneşli, en yüksek sıcaklık 30C° en düşük sıcaklık 22C°'dir (Url-21).

Tarih	Saat	Mekan	Max. Bağıl Nem	Min. Bağıl Nem	Max. Sıcaklık C°	Min. Sıcaklık C°	Dış Ortam Sıcaklık C°	Dış Ortam Bağıl Nem	Açıklama
15.07.2015	14:20-14:35	Kutsal Emanetler Seksiyonu - Şadırvanlı Sofa	%61.7 Ziyaretçi Sayısı: 80	58% Ziyaretçi Sayısı: 42	26.5	26.5	Ortalama 28 C° (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Ortalama 56% (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Havalandırma için karşılıklı kapı ve pencereler açık durumda.
			*14:22 - ZS: 45 - BN:%58 *14:24 - ZS: 60 - BN:%59.9 *14:29 - ZS: 64 - BN:%60 *14:31 - ZS: 80 - BN: %61.7						Ziyaretçinin seksiyonda geçirdiği ortalama süre 15 dakika.
15.07.2015	14:43-14.58	Hazine 4	%58.3	%57.2	26.3	25.9	Ortalama 28 C° (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Ortalama 56% (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Revağa açılan giriş kapısı ve sofaya açılan kapı açık olduğundan içeride sürekli bir hava akışı oluşmakta.
			Ziyaretçi Sayısı izlenen süre boyunca 70-80 kişi aralığındadır.						Ziyaretçinin seksiyonda geçirdiği ortalama süre 6 dakika.
15.07.2015	15:05 - 15:20	Sofa Köşkü	%53.7 Ziyaretçi Sayısı:23	%51.4 Ziyaretçi Sayısı: 3	29.4	28.9	Ortalama 28 C° (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Ortalama 56% (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	İki giriş kapısı ve ön cephedeki iki pencere açık durumda.
			*15:07 - ZS: 3 -BN:%51.6 * 15:08 - ZS:8 - BN:%52.3 *15.09 - ZS:3 - BN:%52.5 *15:11 - ZS:10 - BN:%53 *15:15 - ZS:5 - BN:%51.5 *15:13 - ZS:23 - BN:%53.7						Ziyaretçinin seksiyonda geçirdiği ortalama süre 1:30 dakika.
15.07.2015	15:27 - 15:42	Bağdat Köşkü	%56.9 Ziyaretçi Sayısı:21	%54.9 Ziyareçti Sayısı:2	27.4	27.1	Ortalama 28 C° (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Ortalama 56% (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Batı Cephesindeki pencerelerden biri açık durumda.
			*15:28 - ZS:12 - BN:%55.3 *15:31 - ZS:2 - BN:%54.9 *15:32 - ZS:10 - BN:%55.8 *15:37 - ZS:16 BN:%56.9 *15:40 - ZS:21 BN:56.5						Ziyaretçinin seksiyonda geçirdiği ortalama süre 2:30 dakika.
15.07.2015	15:50 - 16:05	Divan-ı Hümayun	%60.2 Ziyaretçi Sayısı:23	%58.1 Ziyaretçi Sayısı:5	26.5	26.5	Ortalama 28 C° (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Ortalama 56% (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Açık durumda pencere bulunmamakta. Yalnız iki giriş kapısı açık durumdadır.
			*15:52 - ZS:27 - BN:%58.3 *15:54 - ZS:5 -BN:%58.1 *15:55 - ZS:13 - BN:%58.6 *15:57 - ZS:20 - BN:%58.8 *16:00 - ZS:35 - BN:%59.7 *16:02 - ZS:45 - BN:%60.8						Bağıl nem değişim gösterirken ortam sıcaklığı sabit kalmıştır.
15.07.2015	16:10-16:25	Saat Seksiyonu (Divit Odası)	%60.2 Ziyaretçi Sayısı:23	%59.2 Ziyaretçi Sayısı:20	27.3	27.2	Ortalama 28 C° (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Ortalama 56% (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Açık durumda pencere bulunmamakta. Yalnız iki giriş kapısı açık durumdadır.
			*16:13 - ZS:25 - BN:%60.5 *16:15 - ZS:20 - BN:%59.2 *16:21 - ZS:15 - BN:%58.5						Teşhirdeki eserler iklimlendirmeli geçirimsiz vitrinlerde sergilenmektedir.

Şekil 4. 24 15.07.2015 tarihinde TSM'de gerçekleştirilen ölçüme ait veriler (Tandoğdu, 2015).

Tarih	Saat	Mekan	Max. Bağıl Nem	Min. Bağıl Nem	Max. Sıcaklık C°	Min. Sıcaklık C°	Dış Ortam Sıcaklık C°	Dış Ortam Bağıl Nem	Açıklama
18.07.2015	14:20-14:35	Dolaplı Kubbe	%53.7 Ziyaretçi Sayısı: 3	%50 Ziyaretçi Sayısı: 0	30	29.7	Ortalama 28 C° (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Ortalama 48% (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Giriş kapısından Karaağalar Taşlığı'na doğru rüzgar esintisi vardır.
									Ziyaretçinin seksiyonda geçirdiği ortalama süre 35 saniye.
18.07.2015	14:40-14.55	Karaağalar Mescidi	%62.0 Ziyaretçi Sayısı: 10	%59.8 Ziyaretçi Sayısı: 0	26.3	25.9	Ortalama 28 C° (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Ortalama 48% (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	
			Mekânda geçirilen süre içerisinde ziyaretçi sayıları kısa sürede değişmiştir.						Ziyaretçinin seksiyonda geçirdiği ortalama süre 30 saniye.
18.07.2015	15:00 - 15:15	Valide Sultan Odası	%65 Ziyaretçi Sayısı:15	%60.4 Ziyaretçi Sayısı: 6	28.4	28.1	Ortalama 28 C° (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Ortalama 48% (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Odanın batı cephesindeki hayat pencereleri açıktır.
			* 15:01 - ZS:25 - BN:%61.7 - S:28.4C° *15:03 - ZS:6 - BN:60.4 - S: 28.3C° *15:08 - ZS:14 - BN:%62.8 - S:28.2C° *15:11 - ZS: 21 -BN:%63 - S:28.2C° *15:14 - ZS:25 - BN:%64.5 - S:24.5C°						Ziyaretçinin seksiyonda geçirdiği ortalama süre 3:00 dakika.
18.07.2015	15:20 - 15:35	Hükar Sofası	%66.4 Ziyaretçi Sayısı:25	%63.4 Ziyareçti Sayısı:22	29.9	29.5	Ortalama 28 C° (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Ortalama 48% (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Sofanın batı cephesindeki pencereleri açıktır.
			*15:21 - ZS:25 - BN:%66.4 - S:29.5C° *15:24 - ZS:24 - BN:%65.6 - S:29.7C° *15:27 - ZS:27 - BN:%64.5 - S:29.8C° *15:30 - ZS:18 - BN:%63.9 - S:29.8C° *15:34 - ZS:24 - BN:%65.1 - S:29.9C°						Ziyaretçinin seksiyonda geçirdiği ortalama süre 4:30 dakika.
18.07.2015	15:40 - 15:55	III.Murat Has Odası	%62 Ziyaretçi Sayısı:22	%61 Ziyaretçi Sayısı:15	29.3	28.9	Ortalama 28 C° (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Ortalama 48% (Gölgede Ölçüm Yapılmıştır)	Odanın kuzey cephesindeki pencereler açıktır.
			*15:42 - ZS:15 - BN:%61 - S:29.3C° *15:45 - ZS:22 - BN:%62 - S:29.2C° *15:49 - ZS:5 - BN:%61.1 - S:29C° *15:53 - ZS:15 - BN:%61.9 - S.28.9C°						Bağıl nem değişim gösterirken ortam sıcaklığı sabit kalmıştır.

Şekil 4. 25 18.07.2015 tarihinde TSM Harem Dairesinde gerçekleştirilen ölçüme ait veriler (Tandoğdu, 2015).

Mekanik hasarlar

Aşınma, tarihi yapıların yaşı ve işlevsel yüküne bağlı olarak oldukça sık karşılaşılan bir durum olduğundan, TSM'de de zamana bağlı aşınmalar birçok yerde görülmektedir. Aşınmaya en çok kapı eşikleri ve geçitlerde rastlanmaktadır. (Şekil 4. 26, Şekil 4. 27)

Şekil 4. 26 Bab-üs Saade mermer döşeme kaplamasında ve eşiklerde aşınma (Tandoğdu, 2015).

Ziyaretçilerin farkında olmadan sebep olduğu aşınmalar, dar geçitlerde duvara sürünmeleri, mermer korkuluklara tutunulması ya da taş basamaklar ve döşemelerde yürüyüşe bağlı ortaya çıkmaktadır (Şekil 4. 28). Özgün yapı elemanlarında gözlemlenen aşınma hasarlarının büyük çoğunluğu yüzyıllar içerisinde gelişmiş hasarlardır ve uzun süreli izleme yapılmadan ziyaretçi etkisinin bu hasarlardaki payının anlaşılması zordur. Ancak, ziyaretçiye bağlı aşınmanın geçtiğimiz 50 yıl içerisinde yerleştirilmiş olan bazı yapı elemanları üzerinde gözlemlemek mümkündür. Sofa-i Hümayun Taşlığında, 1950'li yıllarda 19. yüzyıla ait demir korkulukların yerine yapılmış olan mermer korkuluklarda (Karahasan, 2005, s:190) dokunmaya bağlı parlama görülmektedir.

Şekil 4. 27 Kutsal Emanetler Bölümü girişi kapı eşiğinde aşınma (Tandoğdu, 2015).

Şekil 4. 28 Kutsal Emanetler Bölümünde duvar köşesindeki çinilerde aşınma (Tandoğdu, 2015).

Şekil 4. 29 Divan-ı Humayunda mermer takta dokunmaya bağlı leke ve aşınma (Tandoğdu, 2015).

Ziyaretçi hareketlerine bağlı titreşimden oluşan dinamik etkilerin yapılarda ne gibi hasarlara yol açtığı ancak uzmanlar tarafından hassas yapısal incelemeler yapılarak anlaşılabilecektir. Kagir yapılarda ziyaretçi sirkülasyonunun yaratacağı etkiler yapıların strüktürel durumu incelenerek karar verilmesi gereken bir konudur. Bu doğrultuda yanlış çıkarımlarda bulunmaktan kaçınılmış ve gözlemlere dayalı yorumlara çalışmada yer verilmemiştir.

Sarayın avlularında Osmanlı öncesi devirlere ait arkeolojik eserler bulunmaktadır ve bu eserlerin büyük bir kısmı yer altındadır (Şekil C. 4). Günümüzde giriş basamakları görülebilen 3. Avluda bulunan Bizans dönemi yapısı olan sarnıç bu eserlerden biridir. Yer altındaki ve üstündeki bu eserlerde mekanik etkilerin hasarlara yol açıp açmadığı tespit edilmelidir.

2005 yılının sonunda Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında imzalanan "Topkapı Sarayı Bütünleştirme ve Sur-ı Sultani Kapsamında Düzenleme" projesi kapsamında, Topkapı Sarayı Bab-ı Hümayun araç trafiğine kapatılarak, yıllardan beri büyük araçların geçişiyle yıpranan Bab-ı Hümayun ve I. Avlunun korunması ve ayrıca yaya-araç trafiği karmaşasına son verilmesi hedeflenmiştir (Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı - 6, 2013, s:8). Bu uygulamadan sonra 2012 yılında, Topkapı Sarayı Kule Kapısı'nın ve IV. Avlunun araç girişine kapatılarak, ziyaret güzergâhı dâhil olmak üzere Topkapı Sarayı Müzesi sınırlarına herhangi bir aracın giriş, yapması ve avluların zarar görmesinin

engellenmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmanın devamı olarak IV. Avlu gezi güzergâhına tekrar açılarak, III. Avludaki ziyaretçi yoğunluğunun dağıtılması hedeflenmiş, saraya gelen araçların park edildiği, kullanılmayan malzemelerin depolandığı bahçe büyük bir bakımdan geçirilerek ziyarete açılmıştır (Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı -6, 2013, s:9). Araç girişlerinin engellenmesi, araç trafiğine bağlı titreşimlerin önüne geçilmesine yönelik yararlı bir uygulama olmuştur.

Kasti hasarlar

TSM'de grafiti ve benzeri kasti hasarlara rastlanmamıştır. Bunun yanında, ziyaretçilerin avlulardaki taş eserlerin üzerine oturması, yaslanması ve ayak dayaması çok sık karşılaşılan bir durumdur ve açıktaki taş eserlerde aşınma ve parça kopması gibi problemleri beraberinde getirmektedir.

Şekil 4. 30 II. Avluda eserlerin kenarına oturan ziyaretçiler (Tandoğdu, 2015).

Şekil 4. 31 Solda: Harem'de Valide Sultan Dairesi, Ortada: Harem'de Çeşmeli Sofa, Sağda: Sofa-i Hümayun Taşlığı (Tandoğdu, 2015).

Kutsal Emanetler Seksiyonunda (Has Oda) çinilerin ziyaretçiler tarafından anahtar ile çizildiği görülmüştür.[50] Ziyaretçilerin çini ve duvar resimlerine değmelerini ve zarar vermelerini engellemek üzere bazı duvarların önüne hareketli akrilik levhalar yerleştirilmiştir.

Mutfaklar bölümünün yeni teşhir tanzim projesi kapsamında, döşeme platformu ve duvar arasında kalan boşluklara çakıl taşı doldurulmuştur. Müze yönetiminden edinilen bilgiye göre, bir ziyaretçi buradan aldığı çakıl taşını hazine dairesindeki vitrine kasıtlı olarak fırlatmıştır, olay sonucunda şans eseri yaralanma veya hasar meydana gelmemiştir.

TSM'de suvenirizm vakalarına rastlanmaktır. Hazineliler Koğuşu revaklarının önünde çakıllı döşeme bulunan alanda, yıpranmış bir bölgede taşların ziyaretçiler tarafından anı objesi olarak alındığı bilinmektedir (Şekil 4. 32). Bu olayın ardından, söz konusu alanda hızlı bir onarım gerçekleştirilmemiştir. Bu tür hasarlar meydana geldiğinde, müzenin herhangi bir onarım için durumu sorumlu kurumlara yazı ile bildirme zorunluluğu bulunduğundan, acil müdahaleler kısa sürede gerçekleştirilememektedir. Benzer bir biçimde, köşklerde ve Harem dairesinde bulunan bezemeli dolap kapaklarındaki sedef kakmaların sökülmeye çalışıldığı bazı vakalarla karşılaşıldığı müze uzmanlarıyla yapılan görüşmelerde öğrenilmiştir.

Şekil 4. 32 Çakıllı döşeme kaplı Hazineliler Koğuşu revağında hasarlı alan (Tandoğdu, 2015).

[50] Bu bilgiye, Kutsal Emanetler Bölümü Sorumlu Uzmanı ile 24.08.2015'de yapılan görüşme sonucu ulaşılmıştır.

Kullanım çatışması

TSM'de bu duruma örnek oluşturabilecek mekân Kutsal Emanetler Seksiyonu olan, Has Oda'dır. Özellikle ramazan aylarında İslam eserlerinin sergilendiği Kutsal Emanetler Seksiyonuna ilgi artmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda kutsal emanetlerin sergilendiği Has Oda'da, bazı ziyaretçilerin kağıda yazdıkları dua ve adakları mekanın çeşitli yerlerine bıraktıkları, bazı durumlarda çini derzlerinde oluşan boşluklara sıkıştırdıkları bilinmektedir[51].

Dönüşümler

TSM'de bu duruma örnek oluşturabilecek mekânlardan bazıları Bab-üs Saade ve Akağalar koğuşunda bulunan tuvaletler, Adalet Kasrı altındaki yiyecek-içecek satış birimi, 2. Avlu Bab-üs Selam'ın Kuzeybatısında, Has Odalılar Koğuşu girişinde ve Esvab Odasında bulunan hediyelik eşya satış birimleri ve Mecidiye Köşkü'ndeki Konyalı Restoran'dır. Müzede tuvaletlerin yetersizliği çok sık eleştirilen bir konudur. Ancak, Fatih İlçesi Kentsel Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Miras Alanı ile ilgili plan kararlarında 1. Derece Koruma Bölgesi olan Topkapı Sarayı ve yapılarının bulunduğu alanda, söz konusu eserin restitüsyon ve restorasyonuna yönelik olanlar dışında herhangi bir kazıya izin verilmemektedir. Bu durum, tuvalet gibi kanalizasyon tesisatı gerektiren inşaatların gerçekleştirilmesini engellediğinden, müzede bu tür ihtiyaçları karşılanması yetersiz kalabilmektedir.

Müzedeki bazı bölümlerin idari personelin barınması için yeniden düzenlenmesi Saray'da cumhuriyetten sonra yapılan ilk onarımlara dayanmaktadır. Bu düzenlemeler, 1939-1944 yılları arasında Tahsin Öz'ün müdürlüğü sırasında dönemde harap halde olan Enderun Okulu'nda ve 1955-58 yılları arasında Kilerli Koğuşu'nda gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar zamanın koruma anlayışı ve müzenin o günkü koşullardaki ihtiyaçları göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

[51] Bu bilgiye, TSM uzmanlarından Ahmet Ayhan ile 29.05.2015'te yapılan görüşme sonucu ulaşılmıştır.

Dolaylı etkiler

TSM'de dolaylı etkiler başlığında değerlendirilebilecek en önemli olgu engelli erişimidir. Müzede engelli erişimi etraflıca ele alınmamış, yönetim ve ziyaretçiler için sorun teşkil eden bir olgudur. Müzede engelli erişimine yönelik yapılmış düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemelerden bazıları; ziyarete açık mekanların girişlerindeki eşiklerde bulunan ahşap rampalar, zeminde 1-5 basamak arası yükseklik farkı bulunan bölümlerde müsait alanlarda bulunan ahşap rampa ve korkuluklar, engelliler için uygun eğimli alanları gösteren yönlendirme tabelalarıdır. Müzede kapalı mekânlara pusetle girilmesi yasaklanmıştır. Fakat ziyaretçilerin bebek arabalarını bırakacakları uygun alanlar sağlanamadığından, ziyaretçiler ve güvenlik personeli arasında sıklıkla tartışma yaşanmaktadır.

Şekil 4. 33 Solda: Haremde ahşap rampalar. Altta: Müze girişinde pusetli ziyaretçiler (Tandoğdu, 2015).

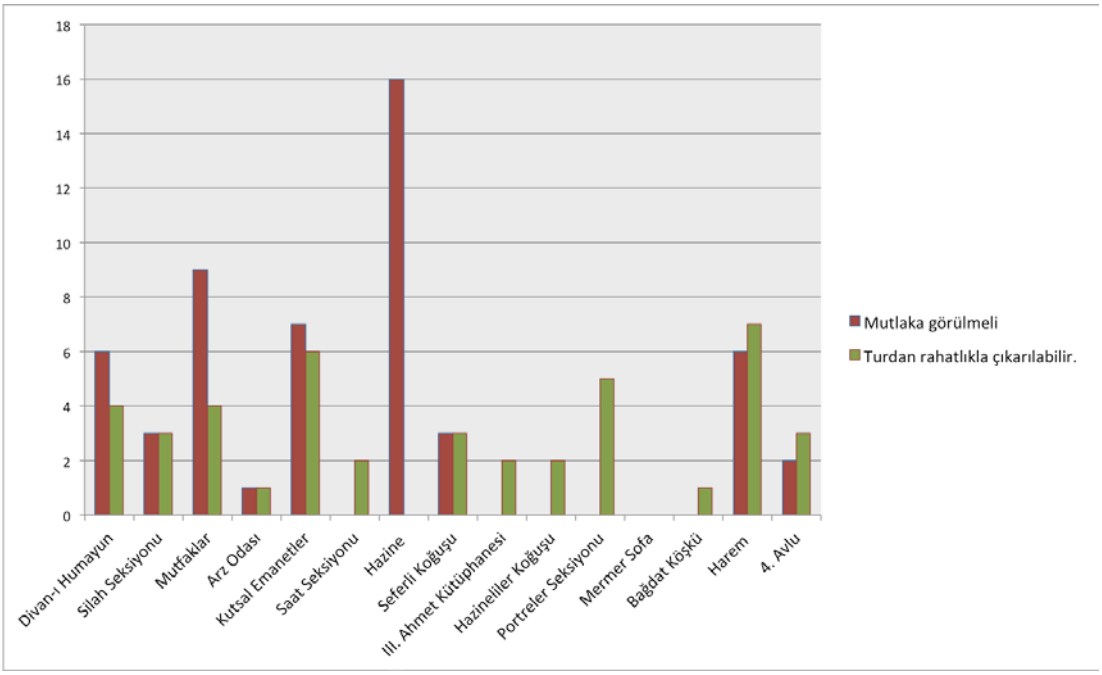
4.2.3.4 Topkapı Sarayı Müzesi'nde yapılan anket ve görüşmelere dair bulgu ve yorumlar

Topkapı Sarayı Müzesi'nde tez çalışması kapsamında 2015 bahar ayında müzede gezi düzenleyen kokartlı rehberlerle gerçekleştirilen anketlerde elde edilen yanıtlar değerlendirilmiş, rehberlerin ortak düşünceleri ve dikkat çeken ifadeleri aktarılmıştır

(Ek D1). Müze uzmanları ile yapılan anket ve görüşmeler (Ek D2) doğrutusunda edinilen bilgiler ağırlıklı olarak bölümlerdeki mevcut koşul ve ziyaretçi yönetimi uygulamaları konularında olduğundan, bu veriler arasında önem arz edenler 4.2.3 Mevcut duruma dair incelemeler bölümünde aktarılmıştır.

Rehberlerle yapılan anketin ilk sorusu olan " Topkapı Sarayı Müzesi'nde gezi programı ortalama ne kadar sürüyor? Müzenin kalabalık veya tenha olması gezi süresini ne kadar etkiliyor?" sorusuna rehberlerin verdiği yanıtlar değerlendirildiğinde; saray geneli için 2 saat, harem için 45 dakika ile 1 saat arası sonucuna ulaşılmaktadır. Rehberlere göre en ideal gezi programı süresi ise 2-3 saat iken, müzenin 6 saatte gezilmesi gerektiği cevabı da dikkat çekmiştir.

Anketin bir sonraki soruları olan, "Topkapı Sarayı Müzesi'nde mutlaka görülmesi gerektiğini düşündüğünüz ve gezi güzergahına dahil ettiğiniz 3 bölüm hangileridir?" ve "Müze'de gezi güzergahından rahatlıkla çıkarabildiğiniz 3 bölüm hangileridir?" sorularından elde edilen yanıtlara göre, Şekil 4. 34 elde edilmektedir. Buna göre, rehberlerin müzede Hazine Dairesi, Mutfaklar ve Divan-ı Hümayun'un mutlaka görülmesi gerektiğini düşündüğü, Kutsal Emanetler Bölümü ve Haremin ise ziyaretçilerin ilgi alanları doğrultusunda tura dahil edilmeyebileceği sonucu çıkarılabilir.

Şekil 4. 34 Rehberlere göre TSM'de mutlaka görülmesi gereken ve turdan rahatlıkla çıkarılabilir bölümler.

Ankette 4. Sırada yer alan "ziyaretçilerin rehberden bağımsız gezmesini tercih ettiğiniz bölümler var mı?" sorusu, evet ve hayır olarak şıklara ayrılmış, yanıt evet ise bu bölümlerin belirtilmesi istenmiştir. Yanıtlar değerlendirildiğinde, 2 adet hayır yanıtı dışında tüm katılımcıların evet cevabı verdiği görülmektedir. "Evet" yanıtı doğrultusunda yapılan açıklamada yoğunluk hazine bölümünde iken kutsal emanetler bölümü, mutfak bölümü ve tüm bölümler yanıtları da alınmıştır. Rehberleri bu tercihe yönlendiren sebeplerin açıklaması istendiğinde ise katılımcıların ortak olarak değindiği sebep ziyaretçi yoğunluğu olmuştur. Rehberler çoğunlukla mekânlardaki hareket kısıtlılığına bağlı olarak, anlatımın içeride yapılmasının zorluğuna da değinmişlerdir.

4. soruya verilen yanıtlara bağlı olarak, ziyaretçilerin bağımsız gezmesini tercih ettikleri bölümler ve rehberlerin müze içerisindeyken ziyaretçilerden ayrıldıkları durumlarda buluşma noktası olarak hangi alan veya bölümleri tercih ettikleri alt soru olarak sorulmuştur. Yanıtlar değerlendirildiğinde, ziyaretçilerin bağımsız gezmelerini destekleyen rehberlerin ortak cevapları Hazine Bölümünde yoğunlaşmıştır. Rehberlerin müze içerisinde buluşma noktası olarak 2. ve 3. Avlularda ve çıkış turnikelerinin olduğu bölümü tercih ettikleri anlaşılmıştır.

5. soruda rehberlere müzede anlatım için hangi güzergâhları izledikleri sorulmuş ve bu güzergâhları harita üzerinde işaretlemeleri istenmiştir. Bu yanıtlarla birlikte, müzede tur grupları gözlemlenerek tespit edilen güzergâhlar da değerlendirilmiş ve ortaya Şekil C. 5 grafiği çıkmıştır.

Ankette rehberlere müzeyi ziyaret etmek için bir rehber olarak hangi günleri tercih ettiklerini sorulduğunda çeşitli yanıtlar alınmıştır. Bu yanıtlar değerlendirildiğinde, rehberlerin tercihlerinin pazartesi ve perşembe günleri olduğu, bunun sebebinin ise söz konusu günlerde müzenin daha tenha olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bazı yanıtlar, pazartesi ve perşembe günlerinin dışında hafta içindeki diğer günlerde yoğunlaşmış, tercihlerin kruvaziyerlerin olup olmamasına göre de değişim gösterdiği görülmüştür. Ek olarak, bazı rehberden seçim yapma şansları olmadığı cevaplar da alınmıştır.

Rehberlere müzeyi ziyaret için hangi saatleri tercih ettiklerini ve nedenlerini sorulduğunda alınan ortak cevaplar, sabah erken saatleri ya da gün içerisinde kapanışa yakın saatleri tercih ettikleridir. Yanıtlar değerlendirildiğinde en çok tercih

edilen saatlerin insan kalabalığının en az olduğu ve bekleme süresinin bir sorun arz etmediği saatler olan açılış/sabah saati ya da kapanış saati olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğleden sonrayı tercih eden bazı rehberler, yemek sonrası performansın düştüğünü, sabah erken saatlerde ziyaretçilerin motivasyonunun daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Ankette Topkapı Sarayı Müzesi hakkında ziyaretçilerin en sık hangi soruları sordukları rehberlere sorulmuştur. Yanıtlar değerlendirildiğinde, ziyaretçilerin harem, sultanların yaşayış biçimleri, Osmanlı'nın tarihi ve hazine hakkındaki soruları sıklıkla sordukları sonucuna ulaşılmıştır. Ziyaretçilerin saray yaşantısı ve Osmanlı tarihi le ilgili sorular sormaları, müzede bu konuların anlatımının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ziyaretçilerin Topkapı Sarayı Müzesi'ni gezmekten memnun kalıp kalmadıkları konusunda rehberlerin büyük çoğunluğu memnun kaldıklarını söylemiş, ancak rehberlerin bir kısmı çok yoğun dönemlerde gezen ziyaretçilerin uzun kuyruklara beklerken bunalması ve yine kalabalıktan dolayı sıra beklerken harcanan zaman uzadığında sarayın istedikleri kadar bölümünü gezmeye vakitleri kalmadan çıkmak zorunda kalmaları sebebiyle pek memnun kalamadıklarını söylemişlerdir.

"Gezi esnasında ziyaretçilerle ilgili sorunlar yaşanıyor mu" sorusuna yanıt olarak, sorun yaşamadığını belirten rehberlere göre birtakım sorunlar yaşandığını söyleyen rehberler çoğunluktadır. Gezi esnasında sorunlar yaşadıklarını belirten rehberlerin ne gibi sorunlar yaşadıkları hakkında değindikleri ortak noktalar çoğunlukla kalabalık kaynaklı olan sorunlardır. Yetersiz tuvalet sayısı, mesafelerin uzun olması, kuyruklardaki kural ihlalleri de değinilen genel problemlerdendir. Gezi sırasında en çok sorun yaşanan bölümlerin en başında Hazine Dairesi gelmekle birlikte, Kutsal Emanetler ve Arz Odası bölümlerinde de çeşitli sıkıntılar yaşandığına değinilmiştir. Bahsi geçen bölümlerin en yoğun bölümler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, buralarda uygulanacak kuyruk yönetiminin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Rehberlerin bir kısmı gezi esnasında müzeden kaynakları sorunlar yaşamadıklarını belirtirken, müzeden kaynaklı sorunlar yaşadıkları yanıtını veren rehberler de çoğunluktadır. Müzeden kaynaklı sorunlar yaşadıklarını belirten rehberler, yoğunlukla kalabalıktan kaynaklanan kuyruklara değinmişlerdir. Ayrıca rehberlerin değindikleri ortak noktalar, sarayın sunumunun yetersiz olduğu üzerine

yoğunlaşmıştır. Bilgilendirme notlarının küçüklüğü, yönlendirme tabelalarının yetersizliği ve giriş çıkışlarda yaşanan izdihamların sarayda yapılan gezilerde büyük sorun oluşturduğunu söylemişlerdir.

Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki önemli sorunlardan olan kalabalık sıkıntısının en çok gözlemlendiği bölümler hakkında rehberlerin ortak yanıtları Hazine Dairesi olmuştur. Kutsal emanetler, Arz Odası ve Harem bölümlerinin de giriş ve çıkışlarında izdihamlar yaşanabildiğini söyleyen rehberler, tuvaletlerin yetersiz olmasına da değinmişlerdir.

Rehberlerin Topkapı Sarayı Müzesi'nin ziyaretçileri tarafından hak ettiğinden az ilgi gören bölümlerinin hangileri olduğu sorulduğunda, en çok alınan yanıt Silah Seksiyonu'dur. Ayrıca, yanıtlar değerlendirildiğinde Padişah Portrelerinin, Divan-ı Hümayun'un ve Köşklerin de hak ettikleri ilgi göremedikleri çoğu rehber tarafından belirtilmiştir. Bunun sebebi, Şekil C. 5'te de görülebileceği üzere, 2. Avluda çoğunlukla ilk girilen seksiyonun Mutfaklar gibi kapsamlı bir bölüm olması ve ziyaretçilerin 3. Avlu'daki seksiyonların kuyruklarında uzun vakit harcadıklarından 4. Avlu yapıları için yeterli vakitlerinin ve takatlerinin olmayışıdır.

Rehberlerin müzede daha iyi bir ziyaretçi deneyimi ve korumanın sağlanması için önerileri değerlendirildiğinde, değindikleri ortak noktaların yüksek ziyaretçi sayıları ve buna bağlı oluşan kalabalık ve birikimlerin önlenmesi yönünde olduğu görülmektedir.

Yanıtlar değerlendirildiğinde;

- Giriş ve çıkışlardaki izdihamları engellemek için ziyaretçi sayısını kısıtlamak,
- Okul gezilerinin haftanın belirli bir gününde yapılmasını sağlamak,
- Tuvalet sayılarını arttırmak,
- Hazine Dairesi, Kutsal Emanetler Bölümü ve Harem gibi özellikle kalabalık olan bölümlerin giriş ve çıkışlarını genişletip turnikeleri engelleyerek uzun kuyrukları ve kural ihlallerini önlemek,
- Yön tabelalarını arttırmak, bilgilendirme tabelalarının okunmayan yazılarını düzenlemek ve detaylandırmak, önerileri dikkat çekmiştir.

Anketlerden edililen bilgiler genel bir çerçevede derğlendirilecek olursa; rehberlerin kitle turizmine bağılı ziyaretçiler için TSM'nin yorumlanması ve sunumunda önemli

bir rol üstlendikleri, ziyaretçilerle birebir ilgilenme fırsatları olduğundan müze içerisindeki yönlendirme konusunda da hayli etkin olduklarını söylemek mümkündür. Buna bağlı olarak, kokartlı rehberlerin müzenin ziyaretçi yönetimi, ve yorumlanması ve sunumu konularındaki prosedürler hakkında seminer vb. etkinlikler aracılığıyla periyodik olarak bilgilendirilmeleri TSM'nin uyguladığı ziyaretçi yönetiminin farklı ziyaretçi tipolojileri için bütünlük göstermesini sağlayabilir.

4.3 Bölüm Değerlendirmesi

Topkapı Sarayı Müzesi'nin mevcut durumu, cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası süreçleriyle birlikte değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sarayın 1924 yılında müze olmasıyla birlikte, sınırlarını çizdiği Sur-i Sultani'den kopuş yaşadığı görülmektedir. Bu süreç 1839 yılında hanedanın Topkapı Sarayı'ndan ayrılmasıyla başlayıp, demiryolu hattının inşasıyla devam etmiştir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra alan bütüncül kimliğini önemli ölçüde kaybederek farklı kurumların kontrolündeki çeşitli işlevlerdeki yapılar bütününe dönüşmüş, kurumlar ve yapıların işlevleri arasındaki bu kopukluk Sur-i Sultani ile ilgili karar alınmasını uzun yıllar engellemiştir. Geçtiğimiz yıllarda Sur-i Sultani'nin bütüncül olarak değerlendirilmesine yönelik proje çalışmaları gerçekleştirilmiş, ancak projeler henüz hayata geçirilmemiştir.

TSM, konumu, yapısal özellikleri, geçmişte barındırdığı işlevleri, günümüzde tanımlı olan sınırları ve işlevleri bakımından tam anlamıyla müze tanımı altında değerlendirilmesi güç olan bir komplekstir. TSM'nin doğrudan müzeler iç hizmetler yönetmeliğine bağlı olması müzedeki bazı yetersizliklere neden olmaktadır[52]. Bu sorunların en önemlilerinden biri, müzede yeterli personelin olmamasıdır. Yönetmeliğe göre, personel sayısına bakılmaksızın iş bölümü yapıldığından, uzman personeller asli görevlerinin yanında evrak işlerine yüklü vakit ayırmak durumunda kalmaktadır. Ayrıca uzman personeller müzede çalışma yapan araştırmacılara, araştırma yaptıkları arşiv veya ziyarete kapalı mekânlarda refakat etmek yükümlülüğündedirler. Bu durum, müzede koruma konusunda gerekli müdahalelerin ve alınması gerekli tedbirlerin zamanında uygulanamamasına yol açabilmektedir.

[52] Yönetmeliğin, günümüz müzecilik anlayışı ile değerlendirildiğinde güncelliğini yitirmiş olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

TSM'nin doğrudan ilişki içerisinde olduğu kurumların büyük bir kısmı Kültür ve Turizm Bakanlığı çatısı altındadır. Özellikle korumadan sorumlu kurumların yetki alanlarının birbiriyle çakışabildiği görülmektedir. Bu durum, koruma konusunda alınacak kararların ve önlemlerin uygulamaya geçiş süreçlerini uzatabilmekte, hatta bazı durumlarda engelleyebilmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü'nün, müze ve ören yerlerindeki yetersiz altyapı, tanıtım ve pazarlama sorunlarına çözüm bulmak ve bilet gelirlerindeki kayıp ve kaçakların önüne geçmek amacıyla başlattığı "Müze ve Ören yerleri Gişelerinin İşletimi, Giriş Kontrol Sistemlerinin Modernizasyonu ve Yönetim Projesi"nin 2010 yılında ihale edilmesiyle, TSM'nin artan ziyaretçi sayılarına bağlı olarak, başta Harem'de olmak üzere ziyaretçi yoğunluğu müze yönetiminin kontrolünden çıkmıştır. Müzenin aynı personel sayısı ve koşullarla daha fazla ziyaretçiyi kontrol edebilmesi sürdürülebilir bir sistem olmaktan uzaktır.

TSM günümüzde yorumlama ve sunum açısından etkin bir şekilde ele alınmamıştır. Sunum ve anlatımın yetersiz olması, ziyaretçilerin korumaya dikkatlerinin çekilememesine ve anıta hasar veren davranışların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

TSM'de yapıların büyük çoğunluğu özgün nitelikleri ve işlevleri ön planda olacak şekilde sunuluyor olsa da, bazı yapılarda koleksiyonların sergilenmesine bağlı olarak, yapıların özgün işlev ve niteliklerinin geri planda kaldığı görülmektedir. Müzede ziyarete açık mekânların hepsinde eser sergilenmektedir, ancak koleksiyonun sergilendiği mekanlarda, vitrin ve aydınlatma düzenekleri gibi ihtiyaçların ortaya çıkmasının yapıların mekânsal sunumunda olumsuz etkileri olmaktadır.

Silah Seksiyonu (Dış Hazine), Saat Seksiyonu (Divit Odası), bugün restorasyonda olan Gümüş ve Porselenler Seksiyonu, Padişah Elbiseleri Seksiyonu (Seferli Koğuşu), eser teşhirinin ön planda olup, mekâna dair anlatımların yetersiz bulunduğu mekânlardır. Hazine Dairesi'nin, geçmişteki işlevi dolayısıyla, sergilenen koleksiyonla bütünlük içerisinde olduğu söylenebilir, ancak yapının geçmişteki usul ve kullanımına dair anlatımının yetersiz olması mekân ve eser arasındaki bütünselliğin ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Mutfaklardaki sergi düzeninin anlatım ve sergilenen eserlerin seçimi dolayısıyla, mekân ve eser arasındaki bütüncüllüğü koruduğunu söylemek mümkündür. Padişah Portreleri Seksiyonu (Has

Odalılar Koğuşu), yalnızca padişah portre ve tasvirlerinin sergilendiği bir mekan olarak ele alınmıştır, geçmiş işlevi ve zaman içerisinde geçirdiği değişimlerin anlatımı açısından yetersizdir.

Yapılan kısa süreli gözlemlerde bağıl nem ve sıcaklık, ışık, hava kirliliği gibi çevresel etkilere bağlı hasarların ortaya çıktığı durumlara rastlanmamıştır. Ancak uzmanlar tarafından yapılacak derin incelemelerde ziyaretçiye bağlı bu etkilere dair bulgulara rastlanması mümkündür. Bugün bu etkilere bağlı hasarlar görülmese dahi, mevcut koşulların sürdürülmesi halinde ileride karşılaşılma riski yüksektir. Müzede özgün yapı elemanları üzerindeki aşınmanın ziyaretçilere bağlı etkisi ancak yapılacak uzun süreli incelemeler sonucunda anlaşılabilecektir. Mevcut durumda TSM'de sistemli bir izleme yapılmamaktadır.

Tarihi sit alanları, anıtlar ve bünyelerindeki eserlerin korunması için proaktif[53] bir yöntem olarak ziyaretçi yönetim planı hazırlanarak, ziyaretçi etkilerine bağlı hasarlar ortaya çıkmadan engellenmesi mümkündür.

[53] Proaktif [Proactive] beklenen bir değişimle, bu değişim ortaya çıkmadan önce hareket edilerek baş edilmesi (Url-22).

5. TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ZİYARETÇİ YÖNETİMİ PLANI SÜRECİ İÇİN ÖNERİ

3. bölümde üzerinde durulduğu üzere, ziyaretçi yönetimi planlaması çok aşamalı ve kapsamlı bir süreçtir. Bu bölümde, 3. bölümde ulaşılan tablo temel alınarak (Şekil 3. 18), Topkapı Sarayı Müzesi ziyaretçi yönetimi planı için öneriler aktarılacaktır.

5.1 Planlama Sürecinin Başlangıcına Yönelik Öneriler (Hazırlık Aşaması)

Ziyaretçi yönetiminin projelendirilmesinden önce sorumlular tarafından gerçekleştirilmesi gereken en önemli konu, alanın değer ve özelliklerinin iyi anlaşılması ve bu konuda bir fikir birliğine ulaşılmasıdır. Proje sorumlularının ortak bir amaç doğrultusunda, ortak önceliklerle hareket etmesi karar süreçlerinin verimliliğini arttıracaktır.

Planlama sürecinin başlangıcına yönelik öneriler, proje ekibi ve katılımcıların belirlenmesi ve temel verilerin toplanması olmak üzere iki başlık altında aktarılmıştır.

5.1.1 Proje ekibi ve katılımcıların belirlenmesi

Topkapı Sarayı Müzesi günümüzde mekânsal anlamda bir müze olarak Sur-i Sultani içerisinde sınırlı bir alanda tanımlanmış olmakla birlikte, geçmişteki kimliği ve işleviyle değerlendirildiğinde bir saray olarak Sur-i Sultani sınırlarıyla tanımlanmış bir alana sahiptir. Topkapı Sarayı, saray olarak inşasından cumhuriyetin kuruluşuna dek gelişimini bu kurguda ve sınırlar dâhilinde sürdürmüştür. Bahsedildiği gibi, cumhuriyet sonrasında aynı alanda farklı işlevlerde birden çok kurumun olması Sur-i Sultani ile ilgili karar alınmasını uzun yıllar engellemiştir.

Topkapı Sarayı Müzesi'nin günümüzde ele alındığı proje ve çalışmalar incelendiğinde, Sur-i Sultani bütününde düzenlemeler yapılmaya çalışıldığı fakat girişimlerin çok yavaş ilerlediği görülmektedir. 2009 yılında hazırlanan Sur-i Sultani Stratejik Vizyonu çalışmasında alanın bütüncül olarak ele alınması gerekliliği vurgulanarak bir müze mahallesi oluşturulması ve yönetimi için destinasyon

yönetimi organizasyonu önerilmiştir. Tarihi Yarımada Yönetim Planında Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Mirası Alanı için AP-H3S1 "Topkapı Sarayı'nın bütün birimleriyle birlikte, dönemini ve özgün kullanımını yansıtan bir anıt eser ve bir müze olarak değerlendirilmesi" stratejisi doğrultusunda, AP-H3S1E1 "Sur-i Sultani'yi (Topkapı Sarayı, Arkeoloji Müzesi, Darphane-i Amire, Aya İrini, diğer mekânlar ve bahçeleri kapsayan alanı) bir bütün anıt eser olarak ele almak, anıt müze olarak değerlendirmek üzere anıt eser/müze kurulunu oluşturmak" eylemi öngörülmüştür. Yönetmelikte anıt eser kurullarının belirlenmiş görevlerinin işleyiş ve prosedürü net bir şekilde tanımlanmamıştır.[54] Bu doğrultuda, Stratejik Vizyon çalışmasındaki öneri örnek alınarak, Sur-i Sultani için bir üst yönetim oluşumunun ortaya çıkarılması ve alanla ilgili kararların bu oluşum bünyesinde alınması önerilmektedir.[55]

Bu bağlamda, TSM için yapılacak ziyaretçi yönetimi planlamasının Sur-i Sultani yönetimi ile birlikte karar alınarak, alanın tamamı için gerçekleştirilecek bütüncül bir planlamanın parçası olarak ele alınması önerilmektedir. Bu doğrultuda, planlama süreci Sur-i Sultani üst ölçeğinde başlayarak, alan bütünündeki alt birimler[56] için ekipler oluşturulması ve ekiplerin çalışmalarını eş zamanlı yürütülmesi ile sürdürülecektir. Sürecin ara aşamalarında alt birimler Sur-i Sultani yönetiminde bir araya gelerek değerlendirme yapılmalı, gerekli durumlarda üst ölçekli kararlar yeniden ele alınmalıdır. Ayrıca Tarihi Yarımada Yönetim Planında belirlenmiş "Dünya Miras Alanları öncelikli olmak üzere Tarihi Yarımada'daki tüm özellikli koruma bölgeleri için Turizm Yönetim Planı ile bağlantılı Ziyaretçi Yönetim Planlarını hazırlamak/hazırlatmak" (VIH2S1E1) eylemi doğrultusunda Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Mirası Alanı için bir ziyaretçi yönetim planı hazırlanması halinde, bu planla eş güdümünün sağlanması da çok önemlidir.

---

[54] 27 Kasım 2005 tarih 26006 sayılı "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"

[55] İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Kültürel Miras ve Müzeler Direktörlüğü'nün hazırladığı Türkiye Müzeleri İçin Yönetim ve İşletim Modeli Öneri Raporu'nda (2010) Kültür Bakanlığına Bağlı Müzelerin özerkleşerek, karar süreçlerinde yer almaları ve kendi kararlarını almalarının sağlanması önerilmiştir. Raporda bu kapsamdaki yönetim ve yönetişim önerileri, TSM'de koruma alanında ortaya çıkan sorunlara çözüm oluşturabilecek niteliktedir. Ayrıca, Sur-i Sultani Stratejik Vizyonu çalışmasında, alanın bütünü ve müzeler için alternatif yönetim ve yönetişim modelleri de önerilmiştir. Müzenin yönetim ve yönetişimi tez çalışmasının kapsamını aştığından değerlendirme dışında tutulmuştur. Bu öneriler değerlendirilerek TSM için farklı bir yönetim şeması ortaya çıkarılması mümkündür.

[56] Sur-i Sultani alt birimlerini Topkapı Sarayı Müzesi, Arkeoloji Müzeleri, Darphane-i Amire, Aya İrini ve Gülhane Parkı oluşturmaktadır.

Şekil 5. 1 Sur-i Sultani Yönetimi için şematik bir öneri (Tandoğdu, 2015).

Ziyaretçi yönetim planını hazırlayacak çekirdek kadro için, analiz aşamalarında yardımcı olacak ekipler ve farklı disiplinlerdeki uzmanlardan oluşan danışma kurulları oluşturulması önerilmektedir. Özellikle tanımlama aşamasında, izleme planının oluşturulması ve uygulanması sürecinde yapılacak incelemeler çeşitli uzmanlıklar gerektirdiğinden, farklı danışmanlıkların düşünülebilir.

Ziyaretçi yönetimi planlama sürecine dahil edilmesi önerilen katılımcı ve paydaşlar şunlardır:

Kültür ve Turizm Bakanlığı

- Kültür Vakıfları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
- Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü (DÖSİMM)
- İstanbul 4 no'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
- İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü
- Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuar Müdürlüğü

Milli Eğitim Bakanlığı

- Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği
- Strateji Geliştirme Başkanlığı

İstanbul Valiliği / İl Özel İdaresi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi

- Koruma Uygulama ve Eğitim Müdürlüğü
- Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı
- Çevre Koruma Müdürlüğü
- Park ve Bahçeler Müdürlüğü
- Etüt ve Projeler Daire Başkanlığı
- İ.E.T.T.

Fatih Belediyesi

İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı

Uluslararası Kuruluşlar

- UNESCO
- ICOMOS (ICOMOS Türkiye)
- ICCROM
- IUCN
- ICOM
- Europa Nostra

Sivil Toplum Kuruluşları

Engelli Dernekleri, Topkapı Sarayını Sevenler Derneği,..

Meslek Örgütleri

TÜRSAB, İstanbul Rehberler Odası, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi...

Üniversiteler

5.1.2 Temel verilerin toplanması

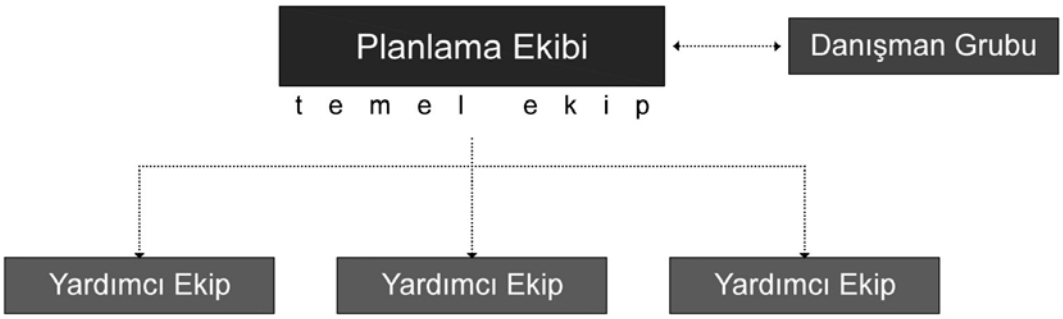
TSM'de başlangıç aşamasında temel verilerin toplanma çalışmasının, birden fazla projeye alt yapı oluşturabilecek kapsamlı bir analiz çalışması olması önerilmektedir. Böyle bir çalışmanın Sur-i Sultani üst yapısında kurgulanarak, alan bütünündeki tüm eserler, yapılar, yapı toplulukları ve bahçeler için gerçekleştirilmesi bütüncül bir

koruma planlamasının da başlangıcını oluşturabilecek nitelikte olması hedeflenmelidir.

Gerek yurtiçi ve gerekse yurtdışındaki müzelerde risk önleyici tedbirler kapsamında yapı ve objeleri tehdit edebilecek fiziksel, kimyasal ve biyolojik etkenler göz önünde bulundurularak, tüm risklerin azaltılması ve en aza indirilebilmesi için gereken önlemleri içeren analiz çalışmaları yapılmaktadır (Kuzucuoğlu, 2011, s:43). TSM'de yapılacak kapsamlı bir çalışmanın, ziyaretçi yönetimi planlamasının yanında, risk yönetimi sistemi gibi önleyici koruma uygulamalarına da temel oluşturması önerilmektedir. Bu kapsamda, TSM'deki tüm yapılar, açık alanlar ve alana özgü çevresel koşullar değerlendirilmelidir. Ayrıca TSM'nin bağlı bulunduğu mevzuatın incelenmesi ve bu doğrultuda çerçeve oluşturulması önerilmektedir.

2007-2009 yılları arasında yapılan "Topkapı Sarayı Müzesi Saray Yapıları Rölöve ve Çevre Düzenleme Projeleri" kapsamında hazırlanan projeler, ihale usulüyle hazırlatıldığından, birçok açıdan eksik ve yetersiz kalmış, sonraki projelere doğru veriler sağlayamamıştır. Bu tür durumlarla tekrar karşılaşılmaması için veri toplayacak ekibin kurum bünyesindeki uzmanlardan oluşması ya da uzmanlar gözetiminde çalışması büyük önem taşımaktadır.

Temel verilerin toplanması kapsamlı bir proje olacağından, çalışmanın tamamının planlama ekibi tarafından yapılması güç olabilir. Bu nedenle proje başlangıcında, elde edilmek istenen verilerin ve veri toplama yöntemlerinin iyi tanımlanması, sürece farklı uzmanlık alanlarından ekiplerin katılmasını kolaylaştıracaktır. Planlama ekibi bir temel ekip ve farklı konuları inceleyecek yardımcı ekiplerden oluşturulabilir (Şekil 5. 2).

Şekil 5. 2 Planlama ekibinin şematik kurgusu (Tandoğdu, 2015).

5.2 Tanımlama

TSM için hazırlanacak ziyaretçi yönetimi planının tanımlama aşamasında, alanla ilgili temel veriler değerlendirilerek, ziyaretçiye bağlı ortaya çıkmış ve çıkabilecek durumlar tanımlanır. Bu tanımlamalar doğrultusunda, ziyaretçi yönetimi planlamasına yol gösterecek temel göstergeler belirlenir. Pedersen'a (2002) göre göstergeler etki – sebep ilişkisi içerisinde bir liste haline getirilerek danışman grubuna sunulmalı ve doğru liste onay aldıktan sonra izleme çalışmalarına başlanmalıdır (Pedersen, 2002, s:61).

TSM için yapısal korumaya yönelik belirlenecek göstergeler tarihi anıt ve sitlerde ziyaretçi etkileri başlığı altındaki çevresel etkiler, mekanik hasarlar, kasti hasarlar ve dolaylı etkiler temel alınarak oluşturulabilir. Örneğin, bağıl nem ve sıcaklık etkileri, toz birikimi, kabondioksit gazı etkileri, ahşap yüzeylerin aşınması, sıvalı yüzeylerin aşınması, taş yüzeylerin aşınması, kâgir yapılarda titreşim, ahşap yapılarda titreşim ve engelli rampalarının kullanılabilirliği birer gösterge olarak kabul edilebilir. Bu listeye müze koleksiyonunun korunmasına yönelik göstergeler eklenebileceği gibi, çağdaş müzecilik anlayışı çerçevesinde ziyaretçi deneyiminin değerlendirilmesine yönelik, ziyaretçi memnuniyeti, ziyaretçi algısı gibi göstergeler de dahil edilebilir.

Belirlenen göstergeler doğrultusunda, gerekli süreleri kapsayan izleme planı oluşturulur. Pedersen (2002) izleme planıyla birlikte, bu süreçte aktif görev alacak personel için eğitim seminerleri düzenlenmesinin ve bir izleme rehberi oluşturulmasının önemini vurgulamaktadır (Pedersen, 2002, s:61). TSM için oluşturulacak izleme planının süresi, mevsimsel farklılıkları ve turizm sezonları arasındaki değişimlerin göz önüne alınabilmesi için en az 1 yılı kapsayacak şekilde oluşturulmalıdır. Örneğin, bağıl nem ve sıcaklık değişimlerinin etkilerini tespit etmeye yönelik bir incelemede öncelikle temel verilerin toplanması aşamasında yapısal durum analiz edilmeli, yapıda bağıl nem ve sıcaklık değişimini etkileyecek durumlar varsa tespit edilmelidir. Bu çalışmanın ardından yapının farklı mevsimsel koşullar veya yağış koşulları içerisinde farklı ziyaretçi sayılarının bağıl nem ve sıcaklık değişimlerine etkisi tespit edilmelidir.

Çizelge 5. 1 İzleme rehberi için klavuz tablo önerisi (Tandoğdu, 2015).

Gösterge	İzleme Nedeni	İzleme Yöntemi	İzleme Alanları	Önem Derecesi	Sorumlu Ekip	Veri Değerlen-dirme Periyodu	İzleme Süresi
Ahşap Yüzeyde Aşınma	Yüzey-lerde meydana gelen parça kopmala-rı	Seçili bölgeler-de 20x20 cmlik izleme alanları oluşturul-ması Seksiyo-nun günlük ziyaretçi sayısının takip edilmesi	Sofa Köşkü K1 ve K2 Kapısı	Yüksek	Ekip 1	Mayıs –Ağus-tos: haftada bir Eylül-Nisan: 2 haftada bir	1 yıl

İzleme sürecinin sonunda, alanda başlangıçta belirlenmiş olan göstergelerin koşullara bağlı etki seviyeleri tespit edilmiş olacaktır. Bu veriler, alanda istenen ve olması gerekli koşulları ayırt ederek, kabul edilebilir etki sınırlarını tanımlayacak standartların oluşturulabilmesini sağlayacaktır.

Oluşturulacak izleme planı kapsamında, günlük ziyaretçi sayıları, ziyaretçilerin alana varış saatleri, günlük hava raporları, olağan ve olağanüstü durumlar kaydedilmedir. Bu veriler çözümleme aşamasında hazırlanacak Tasarlanmış Güne temel oluşturacaktır.

5.3 Çözümleme

Çözümleme aşamasının en önemli kısımlarından biri vizyonun belirlenmesidir. Ziyaretçi yönetimi planının vizyonu, Sur-i Sultani üst ölçeğinde alanın bütününe yönelik belirlenmelidir. Sur-i Sultani kapsamındaki tüm birimlerde yönetim hedefleri öncelikli olarak bu temel vizyon doğrultusunda oluşturulmalıdır. Diğer birimlerde olduğu gibi, TSM için yapılacak ziyaretçi yönetimi planlamasının da alanın bütünündeki etkileri göz önünde bulundurulmalıdır. TSM için oluşturulacak yönetim

hedeflerinin, alan bütünündeki etkilerinin değerlendirilebilmesi için Sur-i Sultani yönetimi ve diğer birimlerle bir araya gelinerek mütalaa edilmelidir.

Yönetim Hedefleri, tanımlanmış olan sorunlara yönelik kısa, orta veya uzun vadede çözüm yönünü işaret eder. Mevcut durumda ziyaretçi yönetimi açısından verimli olan uygulamaların devam ettirilmesi de bir hedef olarak değerlendirilebilir.

Tanımlama aşamasında gerçekleştirilen izlemenin ardından, kaydedilmiş veriler değerlendirilerek etkilerin hangi koşullarda, hangi değer aralıklarında meydana geldiği belirlenmelidir. Bu doğrultuda, etkilerin ortaya çıkmayacağı değer aralıkları uzmanlar tarafından belirlenerek standart kabul edilir.

TSM'de ziyarete açık mekânların birim zamandaki maksimum ziyaretçi sayılarının belirlenmesi için, standartlar ve göstergeler bir arada incelenerek bir çizelge oluşturulabilir. Varsayımsal olarak ele alınan Çizelge 5. 2'de bir mekânda, koruma çerçevesindeki göstergeler ve standartları listelenmiştir. Çizelgeye göre, mekanda gösterge kabul edilen etkilerin ortaya çıkmaması için en düşük kişi sayısında ortaya çıktığı görülen partikül birikimi standardı maksimum değer kabul edilecektir. Bu durumda, mekânda birim zamanda bulunabilecek maksimum ziyaretçi sayısı 35 olacaktır.

Çizelge 5. 2 Göstergeler ve Standartların bir arada tabloda değerlendirilmesi (Tandoğdu, 2015).

Gösterge	Ani bağıl nem değişimi	Partikül birikimi	Aşınma	Dinamik etkiler
Standart	Maksimum BN %73 54 kişi	35 kişi	X	45 kişi

Kıran ve Kaplan'ın (t.y., s:7) ziyaretçi yönetimi için önerdiği tasarım ve işletme yöntemlerinden olan Tasarlanmış Günün tanımlanması için alana birim zamanda olan talebin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu talep sezonlara göre farklılık gösterebileceğinden, turizm sezonu ve diğer sezonlar tespit edilerek, her bir sezon ve hatta mevsim için tasarlanmış gün belirlenebilir. Tanımlama aşamasında elde edilen diğer verilerle birlikte işlendiğinde, tasarlanmış günün sınırları belirlenecektir. Tasarlanmış günün dışında kalan, ziyaretçi talebinin yüksek olduğu pik günlerde

uygulanacak yönetim sistemleri için alternatif senaryolar oluşturulmalıdır. Bu senaryolar bilgisayar simülasyonuyla test edilerek uygulanabilirliği incelenmelidir.

Senaryoların oluşturulabilmesi için alandaki tüm özel durumlar belirlenmeli ve yazılım için veri haline getirilmelidir. Örneğin; poyrazla birlikte yağış olan günlerde Hazine Dairesinin (Fatih Köşkü) hayat kısmı ziyarete kapatılmaktadır. Yazılıma bu veri dahil edilerek, bu koşullar için izlenmesi gereken prosedür oluşturulmalıdır.

5.4 Yönetim Stratejileri İçin Öneriler

Yönetim stratejileri için öneriler, ziyaretçi yönetim süreci şemasında (Şekil 3. 18) belirtildiği gibi, düzenleme temelli uygulamalar, alan odaklı uygulamalar ve dolaylı uygulamalar olmak üzere üç bölümde aktarılmıştır.

5.4.1 Düzenleme temelli uygulamalar

TSM için belirlenecek olan günlük ziyaretçi sayılarının zamana yayılarak düzenlenmesi için müzenin gün içerisinde beklenen ziyaretçi sayısına hakim olması ve bunu en iyi şekilde düzenleyebileceği bir sistemin kurulması gereklidir. Buna yönelik, günlük ziyaretçi sayıları ve yönetim stratejilerini ortaya koyacak sistemin idare edildiği, saatli bilet satışlarını ve ilgili personelin koordinasyonunu sağlayacak bir merkezin oluşturulması önerilmektedir.

TSM'de en büyük etkinin, kitle turizmine bağlı olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Kalabalık tur grupları kısıtlı zamanları dolayısıyla çoğunlukla müzeyi kısa sürelerde gezmek mecburiyetinde kaldıklarından, müzede gün içerisinde anlık yığılmalara yol açmaktadırlar. Bu durumun kontrolüne yönelik zamanlı bilet sisteminin uygulanması önerilmektedir. Buna göre, müzeye belirli sayının üzerindeki (örneğin 10 kişi) gruplar halinde gezi düzenlenmek istendiğinde satın alınacak biletler için, bilet satış/ziyaretçi koordinasyon merkezinden uygun zaman aralığı için düzenlenmiş biletlerin alınması sağlanmalıdır. Bu sistemle turizm acenteleri gibi kitle turizmi organizasyonları düzenleyen kuruluşların ziyaret öncesinde randevu almaları zorunlu tutulması önerilmektedir. Ayrıca halihazırda müzeye resmi izinle gezi düzenlemekte olan eğitim kurumlarının sistem vasıtasıyla belirli saatler için randevu almaları sağlanarak gün içerisindeki ani yoğunlukların önüne geçilebilir.

Zamanlı bilet sistemi, gün içerisinde belirlenmiş zaman aralıklarındaki ziyaretçi limitleri dolduğunda, yeni talepler bir sonraki zaman dilimine yönlendirilerek uygulanmaktadır. Bu durumda, müzeye gelen bireysel ziyaretçilere zamanlı biletlerini önceden online alabilme veya doğrudan gişeden satın alabilme seçeneklerinin sunulması ve zaman dilimleri için kalan bilet sayılarının belirtilmesi önemlidir. Gişede bilet almayı tercih eden bireysel ziyaretçilerin, içerisinde bulundukları zaman dilimini kapsayan ziyaretçi limitinin dolması halinde, müsait olan bir sonraki zaman dilimine ait bilet sunulacaktır. Böyle bir durumda, ziyaretçilere müzeye giriş yapabilecekleri vakte kadar zaman geçirebilecekleri alternatif etkinlikler sunulması önemlidir. Bu bağlamda, Sur-i Sultaninin ziyaretçi yönetimi açısından bütüncül ele alınması gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

TSM'deki ziyaretçi yoğunluklarının müze alanına dağıtılması ve ziyaretçi deneyiminin geliştirilmesine yönelik gezi rotaları sunulması önerilmektedir. Farklı ziyaretçi profillerinin görmeyi tercih ettikleri farklı bölümleri kapsayan birbirleri ile kesişmeyen gezi rotaları hazırlanarak müze avlularında oluşan birikmeleri dağıtarak alan geneline yayılması sağlanabilir. Farklı gezi rotaları sunulması ziyaretçi deneyiminin geliştirilmesi ve Saray yapılarındaki ziyaretçi yükünün azaltılması konusuna bir çözüm olarak önerilmektedir.

Hazırlanacak olan alternatif rotalar ziyaretçilere iki ayrı yolla sunulabilir. Bunlardan ilki rehberli turlardır. Rehberli turların, gün içerisinde belirli saatlerde randevulu olarak düzenlenmesi önerilmektedir. Rehberli turlar için hedef ziyaretçi tipolojisi yerli ve yabancı bireysel ziyaretçilerdir. Bu doğrultuda, müzede tura katılmak isteyen ziyaretçiler gişeden ya da online olarak bilet aldıkları sırada kendilerine otomatik olarak sunulacak olan turlara kayıt yaptırarak belirtilen saatlerde katılım sağlayabileceklerdir. Sistemin eksiksiz çalışabilmesi için gezi grubu kotalarının sürekli güncel tutularak, ziyaretçilere kota dolduğunda tur kaydı sunulmaması gerekmektedir. Turların müze bölümlerinin dışında gerçekleştirilmesi ve yönetecek rehberlerin müze bünyesinde istihdam edilmiş olan eğitimli rehberlerden oluşması önerilmektedir.

Sunulacak alternatif rotalar farklı temalarda veya sürelerde olabilir: "Fatih Sultan Mehmet Rotası", "Lale Devri Rotası", "Bir Saatte Topkapı Sarayı" v.b.. Dönemsel yapılar veya tema odağındaki dönemde yaşanmış olaylar çerçevesinde şekillendirilebilecek turlar, ziyaretçilerin farklı ilgilerine hitap edebilir.

Alternatif rotaların sunumu için el kitapçıkları, broşürler, sesli rehberler ve akıllı cep telefonları ve tablet bilgisayarlar için uygulamalar kullanılabilir.

Broşürler vasıtasıyla farklı rotalar önerilerek ziyaretçi yoğunluğu dağıtılabilir. Müze girişlerinde dağıtılacak broşürlerde tanımlanan önceden belirlenmiş ve renk kodları ile işaretlenmiş farklı rotalar ziyaretçileri Saray'ı gezmek için alternatif yollara sevk edecektir. Bu rotalar üzerinde serbest dolaşan ziyaretçiler seyreltilmiş birkaç grup benzeri bir hareket örgüsü sergileyeceğinden yoğunluk ve tıkanmaların önüne geçilebilecektir. Renk kodları ile şematik olarak müze haritasına işaretlenen rotalar anahtar noktaları farklı yollardan takip edecek şekilde ziyaretçilerin kullanımına sunulabilir. Bu rotaların atanmış renk kodlarına uyumlu fiziksel işaretler de rotanın geçtiği yollardaki belirli noktalara yerleştirilebilir.

Müzenin mevcut sesli rehber uygulaması konum temelli olup belirli noktalardaki alıcılara yaklaşıldığında aktive olarak o nokta ile ilgili sesli anlatımı devreye sokmaktadır. Mevcut sisteme ilave olarak sesli rehberlerin konumla ilgili açıklamayı aktardıktan sonra ziyaretçinin takip etmesi tercih edilen rota üzerindeki bir sonraki durağa yönlendirme yapması ve ziyaretçileri önceden belirlenmiş sabit rotalar üzerinde akıcı bir gezi ritmi dâhilinde sevk etmesi üzerinde çalışılabilir. Bu sayede ziyaretçi belirli bir programa uyuyormuş hissine kapılmadan kendi özgür iradesi ile gezme deneyimi yaşarken önceden belirlenmiş rotalar üzerinde tutulabilir. Aynı zamanda ziyaretçilerin taşıdıkları sesli rehber cihazları ziyaretçi yoğunluk kontrol sistemine geri bildirim yaparak yoğunluk bildirimi yapabilir, bu geribildirimden elde edilen gerçek zamanlı ziyaretçi yoğunluk haritalarından yararlanılarak, cihazların ziyaretçilerin bir bölümünü uygun bir noktada o sırada daha az yoğunlukta olan bir rotaya sevk etmesi sağlanabilir.

Akıllı cep telefonları ve tablet bilgisayarlar günümüzde yaygın olarak kullanılmakta ve birçok turistin vazgeçilmez gezi yoldaşı olarak yer almaktadır. Müze uygulaması Android, Apple OS ve Windows olmak üzere üç işletim sistemine de uyumlu biçimde hazırlanarak, müze girişi ve toplanma alanlarındaki kablosuz ağ hizmeti aracılığıyla ziyaretçilerin kişisel cihazlarına indirilebilecek ve interaktif bir broşür gibi rota seçimi, konum bilgileri, tarihçe gibi konularda yönlendirme yapabilecektir. Ayrıca sistem geliştirilirse, gerçek zamanlı olarak yoğunluk bilgisi de aktararak kullanıcıyı yoğun bölümlerden uzağa sevk edebilir. Ek olarak QR kodlar yardımıyla sesli rehber benzeri bir konumsal bilgilendirme yazılımı ve arttırılmış gerçeklik

arayüzü ile farklı dönemlerdeki önemli olaylar veya kişiler, canlandırmalarla tasvir edilerek ziyaretçi deneyimi zenginleştirilebilir. Arttırılmış gerçeklik arayüzünün uygulanabilmesi için, müzede yoğunluk bölgeleri dışında kalan uygun alanlara QR kod tabelaları eklenebilir.

Müze dâhilinde hazırlanacak bir başka sunum çalışması da, ziyaretçilere vista noktaları önermek için yapılabilir. Alanın çarpıcı görüntü ve manzaralarının belirlenerek bilgilendirme arayüzlerine eklenmesi, özellikle fotoğraf çekmek için müzeye gelen ve zaman kısıtlaması olan ziyaretçilerin yoğunluktan ayrılarak hedeflerine direkt olarak yönlendirilmelerini sağlayacaktır. Broşür, harita ve uygulamalarda işaretlenecek noktalar ziyaretçi deneyimine de katkı sağlayacaktır.

Harem Dairesi'nde 2000'li yıllarda olduğu gibi rehberli gezilerin düzenlenmesi önerilmektedir. Bu doğrultuda, ziyaretçiler Harem'i yalnızca girişinde belirtilmiş saatlerde başlayan rehberli turlara katılarak gezebileceklerdir. Bu turların katılımcı sayılarının sınırlandırılması, ziyaretçi kontrolü kolaylaştırmakla birlikte, ziyaretçi deneyimini de arttıracaktır. Harem Dairesi'ndeki dar mekanları için belirlenecek ziyaretçi kapasitesi, tura katılacak ziyaretçi sayısını da belirleyecektir. Turların farklı dillerde yapılması ve tur gruplarının çakışmayacağı zaman aralıkları gözetilerek düzenlenmesi önerilmektedir.

5.4.2 Alan odaklı uygulamalar

Alan odaklı uygulamalar, TSM'de ziyaretçi etkilerinin kontrol edilmesine yönelik alınabilecek fiziksel önlem önerilerdir. Müzede ziyarete açık mekanlarda kullanıma bağlı görülen aşınma etkisi, yüzeylerin örtülmesi gibi yöntemlere başvurulmadığı sürece kaçınılmazdır. Bu etkinin azaltılması veya uzun bir sürece yayılması için belirli noktalardaki basınç ve yoğunlukların düzenlenerek kontrol altına alınması önerilmektedir.

Alan odaklı uygulamalar özellikle birikim noktaları için önerilmektedir. Bu uygulamalardan en önemlisi darboğazlarda uygulanacak kuyruk yönetimidir. Kuyruk yönetimi, başta müzede aynı anda bulunacak ziyaretçi sayısının düzenlenmesi için kullanılacak sistemler olmak üzere, yönlendirici tabelalar ve fiziksel bariyerlerin yerleştirilmesine kadar birçok uygulamayı kapsamaktadır.

Örneğin, Hazine Dairesi önünde kuyruk oluşması yüksek sezonda günlük bir durumdur ve alana tur şirketleri bünyesinde gelecek ziyaretçi sayılarına hakim

olunduğu sürece öngörülmesi kolaydır. Bu öngörü doğrultusunda, Hazine Dairesi önünde oluşan kuyruğun kontrol altında tutulması ve 3. Avlunun orta noktasına ilerlemesinin engellenmesi için uygun bariyer veya güvenlik şeritleriyle düzenleme yapılması önerilmektedir.

Müzede ziyaretçilerin yükü fazla olan bölümlerin girişlerinde kuyruk süresini gösteren dijital tabelalar yerleştirilerek ziyaretçiler alternatif bölümlere yönlendirilebilirler. Müze girişindeki güvenlik araması da uzun kuyruklara yol açmaktadır. Uzun kuyrukların sonunda güvenlik aramasından geçiş saraya dair ilk izlenimin oluştuğu Bab-üs Selam'ın tüm etkileyiciliğini kaybetmesine sebep olmaktadır. Bu noktada güvenlik araması için Sur-i Sultani ölçeğinde alınacak kararlar doğrultusunda değerlendirilerek, güvenlik noktalarının farklı alanlarda düşünülmesi gibi çözüm önerileri getirilebilir.

Günümüzde TSM'de kullanılan güvenlik şeritleri pratik olmakla birlikte, istenmeyen etkilere yol açabilmektedir. Şeritler ortalama bel hizasına yakın bir yüksekliğe sahip olduğundan yoğun kalabalıklarda devrilebilmekte veya meraklı ziyaretçiler tarafından bağlantı yerlerinden kolayca çıkarılabilmektedir. Bu şeritler kuyruk yönetimi için pratik ve etkili olsa da, özellikle ince işçilikli ve muazzam bezemeli seksiyonlar içerisinde hantal durmakta, mekânsal bütünlüğü bozmaktadır. Bu doğrultuda, seksiyon içlerinde bu güvenlik şeritlerinin yerine alçak ve ince bariyerlerin kullanılması önerilmektedir. Alçak bariyerlerle ziyaretçilerin geçiş engelini algılamaları sağlanırken, mekan bütünlüğü de korunabilecektir (Şekil 5. 3).

Şekil 5. 3 Solda: TSM'de kullanılan koruma bariyerleri Hünkar Sofası (Tandoğdu, 2015), Sağda: TSM için önerilen 40 cm yüksekliğinde bariyerler (Url-23)

TSM'de en büyük eksikliklerden biri müzede internet erişiminin olmayışıdır. Bu sorun altyapının uygulanma zorluğundan kaynaklanmaktadır. Müze alanının tamamında ücretsiz internet erişiminin sağlanması ziyaretçi deneyimini arttıracağı gibi, dolaylı olarak korumanın sağlanmasına da katkıda bulunabilecektir. Bunun yanında, internet bağlantısı temelli bazı takip sistemlerinin müzeye entegre edilmesini kolaylaştıracaktır.

Harem Dairesi'nde tek bir rota izleneceğinden ziyaretçilerin serbestçe dolaşımına bağlı partikül birikiminin engellenmesi ve bezeme, dolap kapağı gibi nadir eserlere yaklaşmalarının önüne geçilmesi için bir yürüyüş alanı tanımlanması önerilmektedir. Bu alan, bugün Hünkar Sofası'nda olduğu gibi, zemin üzerinde halı kaplamayla tanımlanabilir. Ancak bu uygulamanın daha iyi detaylandırılması, kaplamanın zeminle ilişkisinin çok katmanlı değerlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, Düzenleme Temelli Uygulamalarda önerildiği üzere Harem Dairesi'nde serbest gezilerin kaldırılarak, küçük gruplarla rehberli gezilerin düzenlenmesi de bu etkilerin kontrolünü sağlamaya yardımcı olacaktır.

TSM'de mekanik hasarların ve kasti hasarların önüne geçilmesi için ziyarete açık alanlardaki bazı bezemeli yüzeylere koruma sağlanması için akrilik paneller yerleştirilmiştir, ancak bu yöntemin müzedeki tüm bezemeli yüzeylerde kullanılması düşünülemez. Bu durum ziyaretçi deneyimi açısından ve mekânın özgün ruhunun korunması açısından tercih edilmemelidir. Bunu yerine seksiyonlarda ilk olarak ziyaretçi sayılarının kontrol edilebilir rakamlarda tutulması, sonraki adımda ise bezemeli yüzeylerden yeterli uzaklıkta alçak bariyerler yerleştirilerek mekanik ve kasti hasarların önüne geçilmesi önerilmektedir. Yüzeylere belirli mesafede yerleştirilmiş alçak bariyerler ziyaretçilerin bu yüzeylerin narin olduklarını algılamasını sağlayacak, akrilik panellerin aksine, koruma konusundaki güven duygusunu pekiştirecektir. Sofa-i Hümayun gibi çini kaplı yüzeylerin bulunduğu yarı açık mekanlarda bariyer kullanımı yürüyüş alanlarının da tanımlanmasını sağlayacaktır. Söz edilen bariyerlerin TSM içerisindeki konumlarının belirtilmesi amacıyla EK F'de yerleşim planları önerilmiştir. Harem Dairesi (Şekil F. 1), Divan-ı Hümayun (Şekil F. 2), Hazine Dairesi (Şekil F. 3), Kutsal Emanetler Seksiyonu (Şekil F. 3) ve Bağdat Köşkü (Şekil F. 4) için sunulan öneriler, ziyaretçilerin narin yüzeylere ve eserlere dokunma uzaklıkları gözetilerek dar mekânların el verdiği koşullar doğrultusunda geliştirilmiştir. Mekân içlerinde ziyaretçilere bağlı yüzey

birikimleri, eşik değerleri ve standartları planlama süreçleri içerisinde yapılacak analizler sonucunda belirleneceğinden göz ardı edilmiştir.

TSM'de ziyaretçilere bağlı çevresel etkilerin kontrolüne yönelik hali hazırda bazı önlemler alınmaktadır. Örneğin, sıcak havalarda seksiyonlardaki uygun pencereler açılarak havalandırma sağlanmakta veya düzenli olarak temizlik yapılmaktadır. Ancak bu gibi pasif koruma uygulamalarının bilimsel verilerle örtüşmesi, koruma verimliliğini arttıracaktır. Bu doğrultuda çözümleme aşamasında belirlenecek olan standartlar doğrultusunda her seksiyon için belirli koşullarda uygulanabilecek pasif kontrol yöntemleri tanımlanarak bir rehber oluşturulması önerilmektedir. Müzenin herhangi bir bölümünde eşik değerlerin aşıldığı durumlarda belirlenmiş olan pasif kontrol yöntemleri sorumlular tarafından uygulanabilecektir. Örneğin, ortamın bağıl nem veya sıcaklığı eşik değerleri aştığı veya aşma potansiyeli görüldüğü durumlarda sorumlular seksiyon için tanımlı prosedürü uygulayarak, belirlenmiş pencereleri açılması veya belirtilen süre boyunca içeriye ziyaretçi alınmaması gibi yöntemlerle ortamın sıcaklık ve nem dengelerini düzenleme yoluna gidebilirler.

Müzede engelli erişimi için planlama temelli bir düzenleme yapılması önerilmektedir. Yeniden değerlendirilecek ziyaretçi rotaları ile birlikte, engelli ziyaretçiler için müdahaleye gerek duyulmadan alternatif rotalar önerilebilir. Mevcut durumda özellikle Harem Dairesi'nde bulunan hareketli ahşap rampalar etkili olmakla birlikte, yere sabitlenmedikleri için ziyaretçilerin adımlarıyla birlikte yerlerinden kayarak yankılı sesler çıkarabilmektedir. Bu rampalar yerlerine göre tekrar tasarlanabilir, yine hareketli olmak koşulu ile sesi emen ve yere daha iyi tutuş sağlayacak malzemeler ile desteklenebilir. Önceki bölümde değinildiği gibi TSM'de ziyaretçilere ait pusetlerin bölümlere girmesi yasak olmakla birlikte, pusetler için yer gösterilmediğinden bu prosedürün uygulanması mümkün olamamaktadır. Bu durumun kontrolüne yönelik müzeye girişten önce, gişelerde bilgilendirme yapılması ve I. Avlu'da emanet dolapları yerleştirilmesi önerilmektedir.

5.4.3 Dolaylı uygulamalar

Tarihi anıt ve sitlerde ziyaretçi deneyimi korumada önemli bir yer tutmaktadır. Kıran ve Kaplan'a (t.y., s:2) göre ziyaretçi deneyimi ziyaretçilerin alanda bulundukları süre ile sınırlı değildir. Ziyaretçi deneyimi, ziyaretçinin alana ulaşmadan etkileşime

geçtiği internet sitesinden başlayarak, alana ulaşımına, ziyaret sonrasındaki hediyelik eşya dükkanına, hatta otoparka dek devam eder (Kıran ve Kaplan, t.y., s:2).

TSM'de ziyaretçi deneyiminin geliştirilmesine yönelik yorumlama ve sunum önerilerine ağırlıklı olarak Düzenleme Temelli Uygulamalar bölümünde değinilmiştir. Ancak müze içerisindeki düzenlemelerin yanı sıra, ziyaretçinin müzeye girmeden önce etkileşime girdiği platformların organizasyonu da önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, TSM'de ve Sur-i Sultani bütününde ziyaretçi talep kontrolünün çözülmesine yönelik bir ziyaretçi merkezi yapılması önerilmiştir. Sur-i Sultani üst ölçeğinde düşünülerek planlanması gereken ziyaretçi merkezi için 1. Avluda Kimyahane ve Has Fırın'ın bulunduğu alan veya hemen doğusundaki otopark alanı değerlendirilebilir (Şekil 5. 4). Ziyaretçi merkezi, müzeye yapılacak ziyaretlerin düzenlemesi için oluşturulacak sistemin yönetimi için bir merkez niteliği taşımakla birlikte, alana ulaşan ziyaretçilerin müzeye girmeden önce bilgi edinebilmesi, bazı ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve müzeyle ilgili tanıtım ve eğitim aktivitelerine gerçekleştirilmesine de olanak tanıyacaktır.

Şekil 5. 4 1. Avlu'da Kimyahane ve Has Fırın'ın bulunduğu alanlar.

Topkapı Sarayı Müzesi'nin ziyaretçi profilinden birini oluşturan kent sakinleri için geçici sergiler düzenlenmesi, müzenin canlılığını korumasına vesile olacaktır. Gençlere koruma bilincinin kazandırılmasına yönelik uzman eğitimciler tarafından eğitim etkinlikleri ve geziler düzenlenebilir.

Sur-i Sultani bütününde, ziyaretçilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik dinlenme alanları oluşturulması, ziyaretçilerin memnuniyetini arttıracağı gibi, müze içerisindeki gezi esnasında taş eserler gibi uygunsuz alanlarda dinlenmelerinin de önüne geçebilir.

Müzede bazı seksiyonların belirli aralıklarla ziyarete kapalı tutulması, mekandaki yoğunluğun başka bölümlere yönlendirilmesini sağlayacağı gibi, bakım çalışmalarını kolaylaştıracaktır.

Müzenin Topkapı Sarayı Müzesi Yıllıkları gibi yayınlarının ve müzede düzenlenen konferansların sürdürülmesi bilgi akışının canlı tutulmasının yanı sıra, planlamalar sırasında alınacak kararlarda da etkili olabilir.

5.5 Topkapı Sarayı Müzesi'nde Korumanın Sürdürülebilmesi ve Ziyaretçi Yönetimi Planlaması Sonrası İçin Öneriler

TSM ziyaretçi yönetimi planlaması için belirlenecek olan yönetim stratejilerinin uygulanmasına yönelik bir eylem planı hazırlanmalıdır. Eylem planında, hazırlık aşamasında belirlenmiş olan paydaşların da katılımının sağlandığı bir görev dağılımı yapılarak, yapılacak olan uygulamalar, eylem süreleri, sorumlu kurumlar ve finans kaynakları tanımlanır. Yapılacak uygulamalar için projeler hazırlanarak eylem planına dahil edilebilir.

Bu aşamanın ardından hayata geçirilmiş olan uygulamaların izlenmesi, değerlendirilmesi ve gerekli ise geri bildirimde bulunulması oldukça önemlidir. Bu doğrultuda, ziyaretçi yönetimi planlamasının geçerlilik süresini kapsayacak bir izleme planının oluşturulması önerilmektedir. Planlama sonrası izleme tanımlama aşamasında standartların belirlenmesine yönelik olarak yapılan izlemeden farklı olarak, alınan kararların verimliliğinin ölçülmesi ve planlama ortaya çıkmış olabilecek yanlışların önüne geçilmek üzere yapılmaktadır. Planlama sonrası izleme için tanımlama aşamasında hazırlanmış olana benzer bir rehber oluşturularak sürdürülebilirlik sağlanabilir.

Mevcut duruma dair incelemelerde değinildiği üzere TSM'de uzman personelin çok sayıda sorumluluğunun olması başta koruma olmak üzere, bilimsel araştırma ve bazı prosedürlerin uygulanma süreçlerinin uzamasına yol açabilmektedir. Bu doğrultuda, müzede eserlerin basit bakımı ve korumasını sağlayacak yeterli sayıda koruma

uzmanı, restoratör ve konservatörlerin istihdam edilmesi önerilmektedir. TSM'nin hem bir müze hem de pek çok bilim dalına ışık tutan eşi bulunmaz bir kaynak olduğu unutulmamalıdır. Müzede kurumsal işleyişin, korumanın ve bilimsel faaliyetlerin sürdürülebilmesi için yeterli sayıda personel olması TSM ile ilgili araştırma ve yayınların artmasına da vesile olarak, gelecekte birçok bilim dalının gelişmesine ön ayak olacaktır.

Bunun yanında, TSM'nin personel kadrosuna, eğitim, işletme, ekonomi, rehberlik gibi koruma alanının dışından uzmanlıkların da dahil edilmesi önerilmektedir. Böylece, ziyaretçi deneyimi, yönetim ve işletme gibi konularda işleyişin sürdürülebilmesi için gerekli koşullar oluşturularak, etkin bir ziyaretçi yönetimi uygulaması sağlanabilecektir.

Değinilmesi gereken önemli bir nokta, Türkiye'de taşınabilir ve taşınmaz eserlerin korunmasına yönelik standartlar oluşturulmamış olmasıdır. Bu durum koruma alanında alınan kararların kişisel deneyim ve bilgi birikime dayandırılarak alınmasıyla sonuçlanabilmektedir. Koruma alanında bilinen doğrular zaman içerisinde değişebilmektedir. Bu doğrultuda, müzelerdeki uzmanların müzecilik ve koruma alanlarındaki bilgilerinin güncel tutulabilmesi için gerekli olanakların sağlanması önem teşkil etmektedir.

6. SONUÇ

Turizm günümüzde oldukça büyük ve ekonomik getirisi yüksek bir endüstriye dönüşmüş durumdadır, öyle ki bazı ülkelerin ekonomisinde birincil gelir kaynağı turizmdir. Turizm ve kültür mirası sıklıkla birlikte anılan iki kavramdır ve turizmin ekonomik getirisinin kültür mirasının korunmasına da doğrudan veya dolaylı olarak katkısı olabilmektedir. Dünyanın birçok yerinde ekonominin canlanması hedefli, kentlerin veya ülkelerin tanıtımına yönelik girişimler kültür mirası çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Avrupa'da birçok tarihi kent turizm getirilerinden yararlanmak amacıyla yerel etkinlikler düzenlemektedir. Ancak, bu etkinlikler esnasında yerel yetkililer, girişimciler ve turizm heyetleri söz konusu kentlerin "turizm merkezi" haline gelebilmesi amacıyla bilinçli veya bilinçsiz bazı yanlış tanıtımlarda bulunabilmektedir. Örneğin Lynch'in aktardığına göre, Stirling'de kentin ana çarşı caddesi olan Broad Street'i yayalaştırma projesinde meydandaki Market Cross anıtının yerinin değiştirilmesi; yakındaki metruk 19. y.y. askeri cezaevinin de, hiç bir zaman bu şekilde kullanılmamasına rağmen, "kent hapishanesi" olarak tekrar açılması önerilmiştir. Bu çeşit "yaratılışçılık" Agryll Lodgin'in Tarihi İskoçya sunumunda temsil edilen itinalı koruma yaklaşımı ile çelişki içerisindedir. (Creighton ve diğ, 2005, s:26) Benzer bir şekilde Yunanistan'ın Sakız Adası'nda Colombus Evi isimli sivil mimari miraslardan biri, yerli rehberler tarafından Christoph Colomb'un doğduğu ev olarak tanıtılmaktadır. Bir kültür mirasının olduğundan başka bir ünvanla anılması anıtı olduğundan daha da değerli hale getirmeyeceği gibi, herhangi bir ünvana sahip olmaması da onu daha değersiz kılmayacaktır.

Turizmin getirilerinden yararlanmak için bilinçsizce yapılan uygulamalar, anıtların yanlış sunulmasına ve hem ziyaretçi hem de yerel paydaşlar tarafından yanlış anlaşılmasına sebep olabilmektedir. Buna bağlı olarak miras değerinin sorgulanmasıyla veya kültür mirası ile ilgili yanlış kararlar alınması gibi sonuçlarla karşılaşılabilmektedir.

Bu bağlamda, koruma yetkililerinin ve uzmanların turizm ve kültürel mirasa yönelik karar mekanizmalarında aktif olarak yer alması çok önemlidir. Turizm endüstrisi ve kültürel değerler arasındaki ilişkinin dengeli kurulması etik açıdan olduğu gibi yerel kimlik ve koruma açılarından da gereklidir. Sürdürülebilir turizm üst çerçevesinin tarihi anıtlar ve sit alanları ile ilgili alınacak her türlü kararda temel politika olarak benimsenmesi özellikle kentsel ölçekte korumanın ilk adımıdır. Ziyaretçi yönetim planları ise, yapısal koruma ölçeğinden yerel kimliğin korunması gibi geniş ölçekli bütüncül bir planlama ile turizm ve kültürel değerler arasındaki dengenin sağlanması için bir araç niteliğindedir.

Çalışmada, tarihi anıt ve sit alanlarında ziyaretçilerin sebep olduğu etkilere dikkat çekilerek, önleyici koruma anlayışı temelinde ziyaretçi yönetim planı çalışmasının yöntem ve nitelikleri ortaya koyulmaya çalışılmış, ileride yapılacak çalışmalara örnek oluşturulması amaçlanmıştır. Tez çalışmasında ziyaretçi yönetimi TSM üzerinden örneklendirilmiştir. Ancak bahsedilen ziyaretçi etkileri, artan ziyaretçi sayılarına bağlı olarak dünyada birçok miras alanında ve anıtta görülmektedir. Türkiye'de anıtlarda ve sit alanlarında mevcut ziyaretçi kontrolü yetersizdir ve birçok alanda ziyaretçi etkilerinin oluşturduğu hasarları görmek mümkündür. Ülkede yerli ve yabancı ziyaretçi sayılarındaki artış tarihi anıtlara ve sit alanlarına da yansıdığından, yüksek ziyaretçi sayıları mevcut hasarların kötüleşmesine veya yeni hasarların meydana gelmesine yol açabilir.

Türkiye'de dünya mirası alanlarının periyodik raporları incelendiğinde, birçok alanda aktif ziyaretçi yönetiminin yetersiz olduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 6.1). Hali hazırda Göreme gibi eşsiz değerdeki alanlarda ziyaretçi etkilerine bağlı hasarların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum, yüksek ziyaretçi sayılarının tehlikelerini ve başta Dünya Mirası Alanları olmak üzere birçok tarihi anıt ve sit alanında ziyaretçi yönetimi planlamasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çizelge 6. 1 Türkiye'deki dünya mirası alanlarının 2014 yılı periyodik raporlarında ziyaretçi yönetimi değerlendirmeleri.

Dünya Mirası Alanı	Rapor Tarihi	Yönetimsel İhtiyaçlar - Ziyaretçi Yönetimi	Eylem	Süre	Sorumlu Kurumlar	Yorumlar ve Ek Bilgiler	Kaynak
İstanbul'un Tarihi Alanları (1985)	13 Ekim 2014 (8:28:56 PM CEST) Periyodik Rapor - Seksiyon II	Bir takım ziyaretçi yönetimlerini içerir, fakat geliştirmeye açıktır.	Ziyaretçi yönetimi planının hazırlanması, onaylanması ve uygulanması.	Orta Süreli	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Istanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi, Alan Başkanlığı.	Farklı kurumların turizm ve tanıtım stratejileri birleştirilerek, etkili bir ziyaretçi yönetimi planı hazırlanmalıdır.	http://whc.unesco.org/archive/periodicreporting/EUR/cycle02/section2/groupb/356.pdf
Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (1985)	13 Ekim 2014 (8:29:54 PM CEST) Periyodik Rapor - Seksiyon II	Turizm endüstri ile olan ilişkiler idari ve hukuki konular ile sınırlandırılmıştır.	-	-	-	Bu konu yakın gelecekte tartışılacaktır.	http://whc.unesco.org/archive/periodicreporting/EUR/cycle02/section2/groupb/358.pdf
Hattuşa - Hitit Başkenti (1986)	13 Ekim 2014 (8:31:20 PM CEST) Periyodik Rapor - Seksiyon II	Turizm endüstri ile olan ilişkiler idari ve hukuki konular ile sınırlandırılmıştır. Toplanılan bilet ücretlerinin tarihi varlığın yönetimine katkısı yoktur.	-	-	-	-	http://whc.unesco.org/archive/periodicreporting/EUR/cycle02/section2/groupb/377.pdf

Çizelge 6.1 (devam) Türkiye'deki dünya mirası alanlarının 2014 yılı periyodik raporlarında ziyaretçi yönetimi değerlendirmeleri.

Dünya Mirası Alanı	Rapor Tarihi	Yönetimsel İhtiyaçlar - Ziyaretçi Yönetimi	Eylem	Süre	Sorumlu Kurumlar	Yorumlar ve Ek Bilgiler	Kaynak
Nemrut Dağı (1987)	13 Ekim 2014 (8:40:27 PM CEST) Periyodik Rapor - Seksiyon II	Toplanılan bilet ücretlerinin tarihi varlığın yönetimine katkısı yoktur.	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Orman Su İşleri Bakanlıkları arasında protokol imzalanmalıdır.	2015-2020	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Yasal çalışmalar başlatılmıştır.	http://whc.unesco.org/archive/periodicreporting/EUR/cycle02/section2/groupb/448.pdf
Xantos - Letoon (1988)	13 Ekim 2014 (8:42:49 PM CEST) Periyodik Rapor - Seksiyon II	Ziyaretçi yönetimi aktif olarak yapılmamaktadır.	Ziyaretçi yönetimi planının hazırlanması, onaylanması ve uygulanması.	Uzun süreli	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Bu konu yönetim planlama sürecinde detaylı olarak ele alınacaktır.	http://whc.unesco.org/archive/periodicreporting/EUR/cycle02/section2/groupb/484.pdf
Safranbolu Şehri (1994)	13 Ekim 2014 (6:22:38 PM CEST) Periyodik Rapor - Seksiyon II	Bir takım ziyaretçi yönetimlerini içerir, fakat geliştirmeye açıktır.	Ziyaretçi yönetimi planının hazırlanması, onaylanması ve uygulanması.	Uzun süreli	Safranbolu Belediyesi		http://whc.unesco.org/archive/periodicreporting/EUR/cycle02/section2/groupb/614.pdf

Çizelge 6.1 (devam) Türkiye'deki dünya mirası alanlarının 2014 yılı periyodik raporlarında ziyaretçi yönetimi değerlendirmeleri.

Dünya Mirası Alanı	Rapor Tarihi	Yönetimsel İhtiyaçlar - Ziyaretçi Yönetimi	Eylem	Süre	Sorumlu Kurumlar	Yorumlar ve Ek Bilgiler	Kaynak
Troya Antik Kenti (1998)	13 Ekim 2014 (3:02:35 PM CEST) Periyodik Rapor - Seksiyon II	Ziyaretçi yönetimi aktif olarak yapılmamaktadır.	Ziyaretçi yönetimi planının hazırlanması, onaylanması ve uygulanması.	Uzun süreli	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Bu konu yönetim planlama sürecinde detaylı olarak ele alınacaktır.	http://whc.unesco.org/archive/periodicreporting/EUR/cycle02/section2/groupb/849.pdf
Çatalhöyük Neolitik Kenti (2012)	13 Ekim 2014 (8:17:21 PM CEST) Periyodik Rapor – Seksiyon II	Turizm endüstri ile olan ilişkiler idari ve hukuki konular ile sınırlandırılmıştır.	Konyadaki müzelerde Çatalhöyük için farklı dillerde tanıtıcı broşürler yayınlanmalıdır.	2015 – 2017	Konya İl Kültür ve Turizm Müd., Konya Müzesi Müdürlüğü, Konya Büyükşehir Belediyesi, TUROB, TÜRSAB.	Konyadaki Billboardlar ile tanıtım ve üniversitelerin Arkeoloji, Turizm ve Otelcilik birimlerinde Çatalhöyük derslere ilave edilmelidir.	http://whc.unesco.org/archive/periodicreporting/EUR/cycle02/section2/groupb/1405.pdf

Türkiye'de ve dünyada tarihi anıt ve sitler, ziyaretçi etkileri açısından benzer sorunlarla karşı karşıya olsalar da, bu sorunların ortaya çıktığı koşul ve sebepler farklılık göstermektedir. Bu doğrultuda, planlama süreçleri içerisinde söz konusu tarihi yapı veya sit alanının bütüncül olarak dikkatle ele alınması gerekmektedir. Tarihi anıt ve sitler için ziyaretçi yönetimi planlaması disiplinler arası bir çalışmadır ve bu çalışma sürecinde koruma uzmanlarının birincil görevi, sistemin düzenlenmesine çerçeve oluşturacak koruma göstergelerini ve standarlarını ortaya koymak olacaktır. Unutulmamalıdır ki, ziyaretçi yönetimi ideal sayının bulunmasından ibaret bir çalışma değil, uzun süreli izleme, tüm adımlar arası ileri ve geri-bildirimlerle işleyen bütüncül bir sistemdir. Bu bağlamda, öncelikle koruma uzmanları olmak üzere çalışmada yer alacak tüm disiplinlerin, koruma değerleri çerçevesinde dikkat ve titizlikle değerlendirme yapması ve karar vermesi önemlidir.

Çalışma kapsamında incelenen Topkapı Sarayı Müzesi, mekânı oluşturan yapılar ve bünyesinde barındırdığı eser ve belgeler bakımından 15. yüzyıldan günümüze uzayan zaman diliminde, tarih, mimari, sosyoloji gibi birçok konuya ışık tutmaktadır. Bunun yanında, saray kompleksi olarak 400 yıl boyunca İstanbul'un kent imgesinin adeta merkezi noktası olmuş, bu imgenin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu nitelikte değerli bir alanın geleceğe taşınabilmesi için titiz bir çalışmayla ele alınarak, Sur-i Sultani bütünüyle ilişkisi gözetilerek planlanmalıdır. Gelecekte yapılacak tüm planlama çalışmalarında, GEEAYK'nın 45 yıl önceki bir kararında[57] belirttiği gibi, TSM'nin yalnızca bir müze değil, saray müze olarak ele alınması gerektiği unutulmamalıdır.

Topkapı Sarayı Müzesi'nin bugün içerisinde bulunduğu koşullar çerçevesinde geleceğe taşınabilmesinin en önemli unsurlarından biri, çağdaş önleyici koruma ilkelerinin benimsendiği etkin bir ziyaretçi yönetimi planının hazırlanmasıdır.

[57] GEEAYK'ın 10 Ocak 1970 tarihli ve 5206 sayılı kararının d maddesinde "Topkapı Sarayı önce bir saray ve sonra bir müze olduğundan birçok mahalleri Saray Müze olarak muhafaza ve teşhir edilmek gerektiğinden bu özelliğinin unutularak sadece bir Müze anlayışı ile kullanılmasının doğru olmıyacağı düşünüldüğünden bu yönden gözönünde tutulması gerekli hususlar hakkında prensip kararı almak üzere…" ibaresi yer almaktadır.

KAYNAKLAR

Abacılar, P. (2008). *Doğal ve Kentsel Sit Alanlarında Kültür Turizmi ve Yönetimi "Boğaziçi – Arnavutköy Örneği".* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Agnew, N. ve Demas, M. (Ed.). (2013). "Visitor Management and Carrying Capacity at World Heritage Sites in China" Extended Abstracts of the International Colloquium. 17-19 Mayıs 2013 Dunhuang

Ahunbay, Z. (2005). "Tarihi Çevre Yönetimi ve Yönetim Planları'', Tarihi Kentlerin Yönetimi Paneli, 3 Şubat 2005, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, 35-50. (Akt: Aydoğdu, 2011)

Ahunbay, Z. (2011) *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon.* (6. Baskı) Yem Yayın, İstanbul.

Akçelik, B. (2013) *Topkapı Sarayı Müze İdari Yapılanmasının Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği ve Kendine Eş Değer Müzeler Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi* (Uzmanlık Tezi).

Akın, M.C. (2013). *Video Tabanlı Ziyaretçi Sayma Sistemi.* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi F.B.E., İstanbul

Akten, S. (2009). *Korunan Doğal Alanlarda Ziyaretçi Etki Yönetim Yaklaşımı (Gölcük Tabiat Parkı Örneği).* Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi F.B. Enstitüsü, Isparta

Alcántara, R. (2002) "Standards in Preventive Conservation: Meanings and Applications.", ICCROM, Erişim tarihi: 14.03.2015 Adres: www.iccrom.org/pdf/ICCROM_04_StandardsPreventiveConser_en.pdf

Altındağ, Ü. (1982) "Topkapı Sarayı", *Sanat – 7,* (s:12-50) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Altındağ, Ü ve Bayraktar, N. (1987) "Topkapı Sarayı Müzesi Tahrir Komisyonu Çalışmaları I (Harem ve Baltacılar Koğuşu), *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı - 2,*1987, s.2

Aminian, N. ve Khodayar, S. "Tourism Carrying Capacity Assessment for Hi Storical Sites - Isfahan Emam Mosque " Alındığı tarih: 13.03.2015 Adres: assets.conferencespot.org/fileserver/file/1041/filename/90.pdf.

Anhegger-Eyüboğlu, M. (1986). *Topkapı Sarayı'nda Padişah Evi : Harem.* Sandoz yay., İstanbul.

Arnberger, A., Brandenburg, C. ve Muhar, A. (Ed.) (2002) "Monitoring and Management of Visitor Flows in Recreational and Protected Areas."

1st International Conference on Monitoring and Management of Visitor Flows in Recreational and Protected Areas, Viyana

Ashworth, G. J. (2009). "Do tourists destroy the heritage they have come to experience?", *Tourism Recreation Research*, 34(1), s. 79-83. Adres:www.academia.edu/970320/Do_tourists_destroy_the_heritage_they_have_come_to_experience, Alındığı tarih: 24.06.2015.

Aydoğdu, Y. (2011) *Kentsel Arkeolojik Koruma Alanlarının Yönetim, İstanbul Yenikapı Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Ayrancı, İ. (2007). *Koruma alanlarının yönetimi ve yönetim planı sürecinin değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul

Ayverdi, E.,H. (1974) *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri IV.* İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.

Bakbaşa, C. (2010). Istanbul'da Müzeler - Istanbul Kültür Mirası ve Kültür Ekonomisi Envanteri 2010, s:51. Erişim tarihi: 21.01.2015, Adres: http://www.istanbulkulturenvanteri.gov.tr/files/yayinlar/ISTANBULDA_MUZELER.pdf.

Başçetinçelik, H. (2015) Kişisel görüşme. 5 Eylül, İstanbul.

Bettini, G. ve Massa, S., (1991). "Preservation problems – visitors and deterioration on the painted Etruscan tomb", in Science, *Technology and European Cultural Heritage* –(ed. N.S.Baer, C.Sabbioni, A.I.Sors), ss.761-769

Binan, C. (1999) *Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci*, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Binan, D. (2012) "Türkiye'deki Yasal ve Yönetsel Yapı Doğrultusunda Anıtsal Yapı, Yapı Topluluğu ve Yapı Gruplarının Korunmasında Yönetim Planının Önemi ve Öneriler", *Mersin Koruma Sempozyumu II*, Mersin Eylül 20-22

Beşkonaklı, J. (2010) *Dolmabahçe Sarayında Endirekt Koruma Yöntemleri* (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

British Museum. (2014) *Building Developement Framework Towards The Future.* Erişim tarihi:12.01.2015 Adres: https://www.britishmuseum.org/pdf/british-museum-building-development-framework-May-2014.pdf

Butcher-Younghans, S. (1996) *Historic House Museums A Practical Handbook for Their Care, Preservation, and Management,* Oxford University Press

Camuffo, Dario. (1998). *Microclimate for Cultural Heritage*. Amsterdam.

Coşkun, S. (2012) *İstanbul'daki Anıtsal Yapıların Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçleri Üzerine Bir Araştırma* (Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Creighton, D., Drdácký, M. ve Drdácký, M. (2005). *Pro-Active Management of the Impact of Cultural Tourism upon Urban Resources and*

Economies, Impacts and Risks Generated By Large Visitor Numbers, PICTURE

Daniel, V. (2000) "Behaviour of Museum Buildings in Tropical Climates". In *IIC Tradition and Innovation Advances in Conservation*. Melbourne Congress, October 10-14, 2000. s. 45-49.

Dereli, D. (2010). *Kazdağı Milli Parkı'nda Ziyaretçi Yönetimi.* Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi S.B.E., Balıkesir.

Doughty, L. ve Orbaşlı, A. (2007) "Visitor Management and Interpretation at Prehistoric Sites", *Mediterranean Prehistoric Heritage: training, eduvation and management.* McDonald Institute for Archeological Research, University of Cambridge.

Drdacky, M. ve Galova, M. (2000) "Management of Visitors in World Heritage Sites" *4th European Commission Conference on Research for protection, conservation and enhancement of cultural heritage : opportunities for European enterprises.* Strasbourg

Duhil, K. (2005). *Sustainable World Heritage Site Management: Between interpretation, conservation and visitor management.* Master of Arts in European Tourism Management Bournemouth University.

Eagles, P. F. J., McCool, S. ve Haynes, C. (2002) *Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management.* IUCN--the World Conservation Union

Eldem, S. H. ve Akozan, F. (1982). *Topkapı Sarayı : Bir Mimari Araştırma*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Erdoğan, G., Karakuş, A. ve Şentürk, A. (2013) "Topkapı Sarayı Müzesi Tahrir Komisyonu Çalışmaları", *Topkapi Sarayi Müzesi Yıllığı-06*, İstanbul

Ersen, A.(2009) "Mimari Korumada Otantiklik ve Bütünleme Sorunu", *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Bilim Dergisi,* Sayı:1, İBB KUDEB

Fyall, A. ve Garrod, B. (2000). Managing Heritage tourism. Annals of Tourism Research Volume 27, Issue 3, July 2000, Pages 682-708.

Hall, M.C. ve Page, S. (2006) *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, place and Space.* Londra

Hernández, M. G., Calle Vaquero, M. ve Mínguez, C. (2011) "Capacıty For Tourıst Load And Herıtage Sıtes . Approxımatıon Of Estımate Of Capacıty For Load At Archaeologıcal Sıte At Carmona (Sevılle , Spaın)", *Boletin de la Asociación de Geógrafos Españoles*, No:57, s. 439–42.

Historic England. (2008) *Conservation Principles Plicies and Guidance for the Sustainable Management of the Historic Environment.* Erişim tarihi: 16.08.2015 Adres: https://content.historicengland.org.uk/images-books/publications/conservation-principles-sustainable-management-historic-environment/ conservationprinciplespoliciesguidanceapr08web.pdf/

İBB. (2003) *Tarihi Yarımada 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu*, Planlama ve İmar Müdürlüğü, İstanbul.

ICCROMM ve KMLM. (1987) *Müzelerde Koruma: Çevresel Koşulların Denetimi.* Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

ICOM-CC. (2008) "Terminology to Characterize the Conservation of Tangible Cultural Heritage," no.2.

ICOMOS - ISCS. (2010). *Illustrated Glossary on Stone Deterioration Patterns : Monuments and Sites.* Alındığı tarih: 12.01.2015, adres: http://www.international.icomos.org/home.htm.

ICOMOS International Specialized Committee on Cultural Tourism. (1993). *Tourism at World Heritage Cultural Sites: Site Manager's Hand Book*, International Scientific Committee 10th General Assembly, Sri Lanka

ICOMOS, (1999). Icomos Charters, International Cultural Tourism Charter. Adres: http://www.international.icomos.org/charters/charters.pdf

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Kültürel Miras ve Müzeler Direktörlüğü (2010). *Türkiye Müzeleri İçin Yönetim ve İşletim Modeli Öneri Raporu.* İstanbul.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı. (2011). İstanbul.

Jokilehto, J. ve Feilden, B.M. (1998) *Management Guidelines For World Heritage Sites.* ICCROM, Roma.

Kaarto, P. (2004), Internal climate in museums (in Finland), *European Research on Cultural Heritage, State-of-the-Art Studies.* Ed. M.Drdácký, Vol.2, ISBN 80- 86246-23-X, ITAM, Prag. s.373-374

Kan, T. (2013) *İstanbul Süleymaniye Külliyesi Örneğinde Külliyeler İçin Bir Yönetim Modeli Yaklaşımı*. Yayımlanmamış doktora tezi, MSGSÜ Restorasyon Tarihi Çevre Değerlendirmesi Programı

Karahasan, Ü. (2005). *Topkapı Sarayı Cumhuriyet Dönemi Restorasyonları.* Yayımlanmamış Doktora tezi, Yıldız teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kırca, S.S. (2008). *Tüketicilerin Müze Ziyaret Alışkanlıkları ve Müze Tercihlerini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kiran, A. ve Kaplan, C. (t.y.) Visitor Flow Management The Best Practices

Koçu, R. E. (1971) "Eski Saray, Saray, Atiki Amire", *İstanbul Ansiklopedisi Onuncu Cilt*, Koçu Yayınları, İstanbul, s:5297

Kuban, D. (1996). *İstanbul, Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis.* Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul

Kuzucuoğlu, A.H. (2011). *İstanbul Beylerbeyi Sarayında Risk Analizleri ve Koruyucu Tedbir Önlemleri.* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi S. B. Enstitüsü, İstanbul

Lloyd, H. (2000) "Strategies for Visitor Management at National Trust Properties" *4th European Commission Conference on Research for protection, conservation and enhancement of cultural heritage : opportunities for European enterprises.* Strasbourg s. 165-171

Lloyd, H., Brimblecombe, P., Lithgow, K. (2004), "Economics Of Dust", PowerPoint presentation at the 6th EC Conference (Akt. Creighton ve diğ. 2005)

Llyod H., **Lithgow, K.** (2006) "Physical Agents of Deterioration" Manual of Housekeeping, ss:55-67

Lynch, M. (1999) Towns and townspeople: prospects for the future, (in Conservation and change in historic towns, P. Denisson, ed.), York, s:209-211. (Akt. Creighton, D. ve diğ. 2005)

Maekawa, S. ve diğ. (2013) "Modeling Impacts of Visitation on the Cave Environments for the Visitor Study", *Visitor Management and Carrying Capacity at World Heritage Sites in China.*

Managing Cultural World Heritage. (2013) United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris.

Manning, R. (2013) "Estimating Carrying Capacity of Alcatraz Island", *Visitor Management and Carrying Capacity at World Heritage Sites in China*, s:142

Manning, R. ve Valliere, W. (2002) Applying the Visitor Experience and Recource Protection (VERP) Framework to Cultural Resources in the National Parks. Proceedings of the 2002 Northeastern Recreation Research Symposium. Erişim tarihi: 04.08.2015. adres: www.nrs.fs.fed.us/pubs/gtr/gtr_ne302/gtr_ne302_234.pdf

Mason, P. (2011) *Tourism Impacts, Planning and Management* (Second Edition) ilk baskı 2008 Elsevier.

McArthur, S. ve Hall, M.C. (1993) "Strategic Planning For Visitor Heritage Management: Integrating People and Places Through Participation" *Heritage Management in New Zealand and Australia: Visitor Management, Interpretation and Marketing.* Ed. McArthur and Hall. Melbourne: Oxford University Press, pp:241-250 (Akt. Doughty ve Orbaşlı, 2007)

McCool, S. F. (1996). Limits Of Acceptable Change: A Framework for Managing National, 1–15.

McCool, S. F. ve Lime, D. W. (2001). "Tourism Carrying Capacity: Tempting Fantasy or Useful Reality?" *Journal of Sustainable Tourism* 9, no. 5 (December 2001): 372–88.

Middleton, V. ve Hawkins, R. (1998) *Sustainable Tourism: A Marketing Perspective*. London: Butterworth-Heinemann. s.86 (Akt. Mason, 2011)

Monz, C ve Leung, Y. (2006) "Meaningful Measures : Developing Indicators of Visitor Impact in the National Park Service Inventory and Monitoring Program" *The George Wright Forum Volume 23 – Number 2. pp:17-27*

Moore, G. (2013) "Alcatraz: People and Place. A Quality Tourism Destination with Growing Number of Visitors", *Visitor Management and Carrying Capacity at World Heritage Sites in China*, s:133

Moore, S. ve Polley A. (2007) "Defining Indicators and Standards for Tourism Impacts in Protected Areas: Cape Range National Park, Australia" *Environ Manage* 39. ss: 291–300

Müzecilik Kılavuzu. (2001) Bakanlık Makamının 21/03/2001 tarihli onayıyla yürürlüğe girmiştir.

Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği. (1990) Bakanlık Makamının 30/04/1990 tarih ve 1578 sayılı onayıyla yürürlüğe girmiştir.

Necipoğlu, G. (2006) *15.ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı - Mimari , Tören ve İktidar*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Nigam, A. (1992) Preventive Conservation of Archives. *Conservation of Manuscripts and Documents*, (ed. O P Agrawal), s:94–96. INTACH Indian Conservation Institute.

Orbaslı, A. (2000). *Tourists in Historic Towns*, Urban Conservation and Heritage Management., Londra.

Orbaşlı, A. (2010) Tarihi Çevrenin Korunmasında Yönetim Planlaması, *Mimari Korumada Güncel Konular*. Anadolu Üniversitesi. s:46-59

Öz, T. (1948) *Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları 1939-1944*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Öz, T. (1991) *Hayatım.* Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul.

Özçakır, Ö. (2012). *Environmental Design Project For Göreme Open Air Museum.* Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara

Özden, B. ve Dörter, G. (2009). *Türkiye Müzeleri İçin Yönetim ve İşletim Modeli Öneri Raporu Projesi - Durum Analizi Raporu*. İstanbul.

Pedersen, A. (2002). *Managing Tourism at World Heritage Sites. World Heritage Manuals*. UNESCO World Heritage Centre.

Putt, N. ve Slade, S. (2004). *Teamwork for Preventive Conservation. Writing*.

Ringbeck, B. (2008). *Management Plans for World Heritage Sites*. German Commission for UNESCO, Bonn.

Ryhl-Svendsen, M. (2006). "Indoor Air Pollution in Museums: A Review of Prediction Models and Control Strategies." *Reviews in Conservation* 7: 27–41. Alındığı tarih: 24.03.2015, adres: doi:http://dx.doi.org/10.1179/sic.2006.51.Supplement-1.27.

Shackley, M. (2003). *Visitor Management. Cases Studies from World Heritage Sites*.

Shackley, M. (2006) "Visitor Management at World Heritage Sites." *Managing World Heritage Sites.* Ed. Fyall, A., Leask, A.

Soylu, Y. (2013). *Turistik Destinasyonlarda Taşıma Kapasitesi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi S.B. Enstitüsü, Çanakkale

Staniforth, S. (2006) "Relative Humidity as an Agent of Deterioration", *Manual Of Housekeeping.* The National Trust, Butterworth-Heineman.

Stankey, G.H., McCool S.F. ve Stokes, G.L. (1984). "Limits of acceptable change: A new framework for managing the Bob Marshall Wilderness." Western Wildlands 10(3): 33-37. Alındığı tarih:13.11.2014, adres: www.fs.usda.gov/Internet/FSE_DOCUMENTS/stelprdb5346576.pdf

Sur-i Sultani Stratejik Vizyonu. (2009) İstanbul.

Tezcan, H. (1989). *Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi*. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.

The National Trust. (2006). *Manual of Housekeeping*, Butterworth-Heinemann, Italya.

Thierry, N. (1991) Destruction of the sites and mural paintings of Cappadocia: Natural and human causes, *Science, Technology and European Cultural Heritage* N.S.Baer, C.Sabbioni, A.I.Sors (eds.), ss.505-510, ISBN 0-7506-0237-6, Butterworth-Heinemann Ltd., Oxford.

Tokmak, C. (2008) *Sürdürülebilir Turizm Açısından Taşıma Kapasitesi: Topkapı Sarayı Örneği.* Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Toledo, F. (2006) "The role of Architecture in Preventive Conservation." ICCROM research. Alındığı tarih:15.03.2015, adres: http://www.iccrom.org/ifrcdn/pdf/ICCROM_13_ArchitPrevenConserv_en.pdf

Topkapı Sarayı Müzesi Arama Karar Konferansı Raporu (2008) İstanbul

UNEP ve UNWTO. (2005) *Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers*, s:11-12

UNESCO ve ICCROM (2004) *Monitoring World Heritage.* UNESCO World Heritage Centre.

University of the Aegean Environmental Planning Laboratory. (2002) *Defining, Measuring and Evaluating Carrying Capacity in European Tourism Destinations.* Alındığı Tarih:09.02.2015, adres: http://ec.europa.eu/environment/iczm/pdf/tcca_material.pdf

Urry, J. (1999). *Mekanları tüketmek* (R. Öğdül, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

US Department of Interrior ve National Park Service. (1997) *The Visitor Experience and Resource Protection (VERP) Framework A Handbook for Planners and Managers.* US. Department of the Interior, National Park Service. Alındığı tarih: 17.02.2015, adres: http://www.fs.fed.us/cdt/carrying_capacity/verphandbook_1997.pdf

Utkuluer, H. (2013) "Topkapı Sarayı Müzesi'nin İlk 50 Yılı (1924-1975)" *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı – 6.* İstanbul

Vandallık. (t.y.) *Wikipedia*. Erişim tarihi 19. 08. 2015, Adres: https://tr.wikipedia.org/wiki/Vandallık

Ward-Perkins, D. Ve Dimanche, F. (2012) *From Measuring Visitor Flows To Tourism Attraction management: A New Managerial Approach.* Proceedings of the 2012 TTRA Europe conference

Yıldız, S. (2011) *Kültürel Miras Alan Yönetimi Kapsamında Alanya Kalesi Ziyaretçi Yönetimi.* Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi S.B.E., Antalya.

Yoshimura, Y., Girardin, F., Carrascal, J.P., Blat, J., Sinatra, R. (2014) An analysis of visitors' behavior in The Louvre Museum: a study using Bluetooth data, *Environment and Planning B: Planning and Design 2014*, Sayı: 41, ss:1113 – 1131

Url-1 < *https://velvetnelson.files.wordpress.com/2010/07/brezice.jpg*>, erişim tarihi16.08.2015.

Url-2 <*http://www.uffizi.org/img/artworks/ognissanti-giotto.jpg*>, erişim tarihi 13.08.2015.

Url-3 <http://www.traveladventures.org/countries/greece/images/acropolis-athens07.jpg>, erişim tarihi 19.09.2015.

Url-4 <*http://www.panoramio.com/photo/16803740*>**,** erişim tarihi 19.08.2015.

Url-5 <*http://www.radikal.com.tr/turkiye/libyali_eskiya_sarayda_norvec_ tipi_saldiri-1071137*> erişim tarihi 11.08.2015.

Url-6 <*https://en.wikipedia.org/wiki/Luxor_massacre*>, erişim tarihi 09.10.2015.

Url-7 <*http://www.bestphotosever.com/wp-content/uploads/2012/08/Another-view-of-interior-of-Blue-Mosque-Istanbul-Turkey.jpg*> Erişim tarihi: 11.06.2015

Url-8 <*https://en.wikipedia.org/wiki/Pont_des_Arts*> Erişim tarihi 19.08.2015.

Url-9 <*whc.unesco.org/en/tourism/*> erişim tarihi 22.07.2015.

Url-10 <*http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Duyuru&sira=34&dil=tr*> , erişim tarihi 03.09.2015.

Url-11 <*http://www.dezeen.com/2013/12/17/stonehenge-visitor-centre-by-denton-corker-marshall-opens-tomorrow/*> erişim tarihi 14.08.2015

Url-12 <*http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/ archives/a/admission_ticket_to_the_britis.aspx*>, erişim tarihi 17.08.2015.

Url-13 <*http://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/tourism/events/ article/the-louvre-the-most-visited-museum*>, erişim tarihi 15.08.2015.

Url-14 <*http://wawel.krakow.pl/en/index.php?op=3*>, erişim tarihi 21.08.2015.

Url-15 <http://wawel.krakow.pl/en/index.php?s=plan>, erişim tarihi:21.08.2015

Url-16 <*https://pbt1920.files.wordpress.com/2014/08/wawel-castle-8.jpg*>, erişim tarihi 21.08.2015.

Url-17 <*http://en.wikipedia.org/wiki/Alcatraz_Island*> Erişim Tarihi 18.03.2015.

Url-18 <*http://traveltips.usatoday.com/DM-Resize/photos.demandstudios.com/getty/article/178/149/78052688_XS.jpg?w=560&h=560&keep_ratio=1&webp=1*> erişim tarihi 18.03.2013

Url-19 <*http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43336/muze-istatistikleri.html*> erişim tarihi 17.08.2015

Url-20 <*https://www.google.com.tr/#q=topkapı%20sarayı*>, erişim tarihi 13.07.2015.

Url-21 <*http://www.accuweather.com/tr/tr/istanbul/318251/july-weather/318251*> erişim tarihi 21.07.2015.

Url-22 <*https://en.wiktionary.org/wiki/proactive*> erişim tarihi 21.08.2015.

Url-23 <*http://www.absoluteproduct.com/media/catalog/product/cache/1/small_image/390x/17f82f742ffe127f42dca9de82fb58b1/e/s/essential-barrier-main.jpg*> Erişim tarihi 02.08.2015

EKLER

EK A: ICOMOS Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü
EK B: Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Müzeler İle İlgili Mevzuatı
EK C: Topkapı Sarayı Müzesi'nin Mevcut Durumu bölümüne ait çizim ve grafikler
EK D: Anketler
EK E: Datalogger verilerine ait grafikler
EK F: Topkapı Sarayı Müzesi Ziyaretçi Yönetimi Planı Süreci için Öneri bölümüne ait çizim ve grafikler

EK A – ICOMOS ULUSLARARASI KÜLTÜREL TURİZM TÜZÜĞÜ

Kültürel miras değeri taşıyan alanlarda turizm yönetimi , 1999

ICOMOS tarafından Ekim 1999'da Meksika'da yapılan 12. Genel Kurulda kabul edilmiştir.

GİRİŞ

Tüzüğün özellikleri

En geniş anlamıyla, doğal ve kültürel miras tüm insanlara aittir. Onun evrensel değerlerini anlamak, takdir etmek ve korumak her bireyin hak ve sorumluluğudur.

Miras doğal ve kültürel çevreyi kapsayan geniş bir kavramdır. Peyzajlar, tarihi alanlar, sitler ve yapılı çevrelerin yanı sıra, biyolojik çeşitlilik, koleksiyonlar, geçmişte kalan ve süregelen kültürel uygulamalar, bilgi ve yaşam deneyimlerini içine alır. Çeşitli ulusal, bölgesel, yerli ve yerel kimliklerin esasını oluşturan, uzun tarihi gelişim süreçlerini anlatır, kaydeder; çağdaş yaşamın bütünleyici bir parçasıdır. Büyüme ve değişim için dinamik bir referans noktası, olumlu bir araçtır. Her yerin ve topluluğun kültür mirası ve ortak belleği , günümüz ve gelecekteki gelişmeler için önemli bir temel oluşturan, yeri doldurulamaz bir hazinedir.

Küreselleşmenin arttığı bir dönemde kültür mirasının ve kültürel çeşitliliğin korunması, konservasyonu, yorumu ve sunumu toplumlar için önemli bir mücadele konusudur. Kültür mirasının uluslararası kabul gören standartlara göre ve uygun bir biçimde korunması ve yönetimi, genellikle konuyla ilgili bir kurumun, topluluğun veya uzman grubun sorumluluğundadır.

Kültür mirasının yönetiminde önemli bir hedef kültür mirasının önemini ve niçin korunması gerektiğini ev sahibi topluluğa ve ziyaretçilere açıklamaktır. Kültür mirasına mantıklı, iyi yönetilen, fiziksel, entellektüel ve/veya duygusal erişim ile kültürel gelişim hem bir hak, hem bir ayrıcalıktır. Kültür mirasına erişim, beraberinde bugünkü ev sahibi topluluğun, yerli koruyucular veya tarihi sahiplerinin kültür değerlerine, çıkarlarına ve yasal haklarına, o kültür mirasının geliştiği peyzaj ve kökenini oluşturan kültürlere saygı gösterilmesini gerektirir.

Turizm ve kültürel miras arasındaki dinamik etkileşim

İç ve uluslararası turizm, başka toplumların yalnız geçmişten kalan izleri ile ilgili değil, günümüz yaşamı hakkında da sunduğu özel deneyimle, kültürel alışverişin başta gelen araçlarından biri olmayı sürdürmektedir. Turizm, giderek artan bir şekilde, doğal ve kültürel mirasın korunması için olumlu bir güç olarak değerlendirilmektedir. Turizm

kültür mirasının ekonomik yönlerini yakalayabilir ve kaynak yaratarak, halkı eğiterek, politikayı etkileyerek, bunları koruma yönünde kullanılabilir hale getirebilir. Birçok ulusal ve bölgesel ekonominin temel bileşeni olan turizm, iyi yönetildiğinde gelişme için önemli bir etken olabilir.

Turizmin kendisi politik, ekonomik, sosyal, kültürel, eğitimsel, biofiziksel, ekolojik ve estetik boyutlarıyla giderek karmaşıklaşan bir olgu haline gelmiştir. Ziyaretçilerle ev sahibi veya yerel toplulukların çatışma yaratabilecek beklenti ve hayalleri arasında yararlı bir etkileşim kurabilmenin zorlukları vardır ancak fırsatlar da yakalanabilir.

Doğal ve kültürel miras, kültürel çeşitlilik ve yaşayan kültürler turizm açısından büyük çekim gücüne sahiptirler. Aşırıya kaçan veya kötü yönetilen turizm ve turizme bağlı yapılaşma, kültürel mirasın özgün yapısını, bütünlüğünü ve önemli özelliklerini tehdit edebilir. İstenmeyen değişimler sonucu, yerin ekolojik düzeni, ev sahibi topluluğun kültür ve yaşam üsluplarının yanı sıra, ziyaretçinin yer ile ilgili deneyimi de değer yitirebilir.

Turizm ev sahibi topluluğa yararlar sağlamalı, onlara kültür miraslarını ve kültürel geleneklerini korumaları ve sürdürmeleri için olanaklar sunmalı; onları bu yolda heveslendirmelidir. Sürdürülebilir bir turizm endüstrisi kurmak ve kültürel kaynakların gelecek kuşaklar için korunmasını daha iyi bir düzeye yükseltmek için, yerel ve/ veya yerli topluluk temsilcileri, korumacılar, turizm operatörleri, mülk sahipleri, karar vericiler, ulusal gelişme planları hazırlayanlar ve alan yöneticilerinin katılım ve işbirliğini sağlamak gereklidir.

Bu tüzüğü hazırlayan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS, diğer uluslararası kuruluşlar ve turizm endüstrisi kendilerini bu sorunu çözme yoluna adamışlardır.

Tüzüğün hedefleri

Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü'nün hedefleri şöyle sıralanabilir:

- Kültür mirası koruma ve yönetimiyle ilgili olanların kültür mirasının önemini ev sahibi topluluğa ve ziyaretçilere aktarmalarını kolaylaştırmak ve teşvik etmek.

- Turizm endüstrisinin turizmi kültür mirasını ve ev sahibi toplulukların yaşayan kültürlerine saygı gösterecek ve onları daha iyi duruma getirecek şekilde geliştirme ve yönetmesi yönünde kolaylık sağlamak ve destek vermek.

- Korumacı tarafla, turizm endüstrisi arasında kültür mirası alanlarının, koleksiyonların, yaşayan kültürlerin önemi ve kırılgan yapısı için sürdürülebilir bir gelecek kurma gereği konusunda bir diyalog kurulmasını kolaylaştırmak ve desteklemek.

- Plan ve politikaları tanımlayanların kültür mirası alanlarının korunması, konservasyonu bağlamında, sunum, yorum ve kültürel etkinliklerle ilgili ayrıntılı, tanımlanabilir hedefler ve stratejiler geliştirmelerini teşvik etmek.

Ayrıca,

- Tüzük ICOMOS, diğer uluslararası kuruluşlar ve turizm endüstrisi tarafından kültür mirası yönetimi ve korunması konusunun bütünlüğü konusunda daha kapsamlı girişimlerde bulunulmasını desteklemektedir.

- Tüzük hedeflerinin gerçekleştirilmesi için, ilgili kesimlerin, sorumluların ve görevlilerin, zaman zaman çıkarları çatışsa da, bir araya gelmelerini desteklemektedir.

- Tüzük ilgili taraflarca ayrıntılı yol gösterici yönergeler hazırlanarak, ilkelerin belirli kurum ve toplulukların özel durumlarına veya koşullarına uyarlanmasının kolaylaştırılmasını desteklemektedir.

KÜLTÜREL TURİZM TÜZÜĞÜNÜN İLKELERİ

İlke 1

İç ve uluslararası turizm kültürel alışveriş konusundaki önde gelen araçlardan biri olduğuna göre, koruma ev sahibi topluluğa ve ziyaretçilere yerel kültürel mirasla doğrudan temas kurmaları ve onu anlamaları için iyi yönetilen fırsatlar sunmalıdır.

1.1 Doğal ve kültürel miras, tarihi gelişimin hikayesini anlatan, somut ve tinsel bir kaynaktır. Çağdaş yaşamda önemli bir yeri vardır ve fiziksel, entellektüel ve duygusal olarak geniş kütlelerin erişimine açık olmalıdır. Kültür mirasın yerel halk ve ziyaretçiler tarafından anlaşılmasını ve takdir edilmesini kolaylaştıracak, fiziksel özelliklerinin, soyut yönlerinin, çağdaş kültürel anlatımların ve genel çerçevenin korunması ve yaşatılmasına yönelik programlar adil ve halkın ödeme gücüne uygun olmalıdır.

1.2 Doğal ve kültürel mirasın önemi, özelliklerine bağlı olarak farklılaşır; kimi alan evrensel düzeyde, kimi ulusal, bölgesel ve yerel değerdedir. Bu önem yerel halka ve ziyaretçilere çağdaş eğitim, medya, teknolojiden yararlanarak, uygun ve ulaşılabilir, heyecan verici programlarla, tarihi, çevresel ve kültürel bilginin kişisel yorumuyla sunulmalıdır.

1.3 Yorum ve sunum programları, doğal ve kültürel mirasın uzun süre yaşamasını sağlayacak üst düzey bilinçlenmenin ve desteğin oluşmasını kolaylaştırmalı ve cesaretlendirmelidir.

1.4 Yorum programları kültür mirası alanlarının, geleneklerin ve kültürel alışkanlıkların alanın ve ev sahibi halkın geçmişinde ve bugünkü yaşamındaki önemini, kültürel ve dil yönünden farklılık gösteren azınlık gruplarını da kapsayacak şekilde ele almalıdır. Ziyaretçi belirli bir kültür mirasına yüklenen değişik kültürel değerler konusunda bilgilendirilmelidir.

İlke 2

Kültür Mirası Alanları ile turizm arasındaki ilişki dinamiktir ve çatışan değerler söz konusu olabilir. Bu ilişki günümüz ve gelecek kuşaklar için sürdürülebilir bir biçimde yönetilmelidir.

2.1 Kültürel çeşitlilik ve sosyal gelişim için önemli bir temel oluşturan kültürel miras alanları, herkes için değerlidir. Yaşayan kültürlerin, kültürel alanların, koleksiyonların fiziksel ve ekolojik bütünlüklerinin, çevresel çerçevelerinin uzun erimli korunması ve yaşatılması, sosyal, ekonomik, politik, yasal, kültürel ve turizm gelişim politikalarının temel bileşenlerinden olmalıdır.

2.2 Kültür mirası kaynakları veya değerleri ile turizm arasındaki ilişki dinamiktir; sürekli değişirken, fırsatların yanı sıra riskler ve çatışma yaratır. Turizm projeleri, etkinlikleri ve gelişmeleri olumlu sonuçlar vermeli; ziyaretçinin gereksinim ve istekleri karşılanırken, kültür mirası ve yerel halkın yaşam tarzı üzerinde oluşacak olumsuz etkiler en aza indirgenmelidir.

2.3 Koruma, yorum ve turizm geliştirme projeleri söz konusu yerin kültürel değerlerinin özel, fakat genellikle karmaşık veya çatışan yönlerinin çok iyi anlaşılması üzerine kurulmalıdır. Bu değerin anlaşılması ve takdir görmesi yönünde bir gelişme sağlamak için, araştırma ve danışma süreçlerinin sürdürülmesi önemlidir.

2.4 Kültür varlığı değeri taşıyan yerlerin ve koleksiyonların özgünlüğünün korunması önemlidir. Bu onların geçmişten kalan maddi varlıkları, barındırdıkları anılar ve soyut geleneklerinde anlatım bulan kültürel önemlerinin temel bileşenidir. Kültürel mirasın daha iyi anlaşılmasına ve değerlendirilmesine katkıda bulunmak için hazırlanan programlar tarihi alanların ve kültürel deneyimlerin özgünlüğü açıklamalı ve yorumlamalıdır.

2.5 Turizmi geliştirme ve altyapı projeleri kültür mirası alanlarının estetik, sosyal ve kültürel boyutlarını, doğal ve kültürel peyzaj değerlerini, biyolojik çeşitlilik özelliklerini ve daha geniş ölçekte görsel çerçevesini dikkate almalıdır. Yerel malzeme kullanımı tercih edilmeli, yerel mimari üsluplar veya sivil mimari gelenekleri gözetilmelidir.

2.6 Kültürel alanların turizme açılmasından önce, yönetim planları yapılarak, kaynağın doğal ve kültürel değerleri saptanmalıdır. Daha sonra, özellikle artan ziyaretçi sayısının yerin fiziksel özellikleri, bütünlüğü, ekolojisi, biyolojik çeşitliliği, yerel erişilebilirlik, ulaşım sistemleri ve ev sahibi topluluğun sosyal, ekonomik ve kültürel esenliği üzerinde

yaratacağı değişimin kabul edilebilir sınırları belirlenmelidir. Eğer olası değişim kabul edilen sınırı aşıyorsa, öneri proje gözden geçirilmelidir.

2.7 Turizm faaliyetlerinin ve gelişiminin belirtilen yer veya topluluk üzerindeki etkilerini değerlendirmek üzere, sürekli izleme programları oluşturulmalıdır.

İlke 3

Kültür Mirası Alanları için yapılan Koruma ve Turizm Planlaması, ziyaretçi deneyiminin kayda değer, memnun edici ve keyifli olmasını sağlamalıdır.

3.1 Koruma ve turizm programları ziyaretçinin değerli kültürel özelliklerini anlamasını ve koruma gerekliliğini kavramasını sağlayacak biçimde, üst düzeyde bilgi sunmalı, ziyaretçinin hoşça vakit geçirmesine olanak sağlamalıdır.

3.2 Ziyaretçiler, istedikleri takdirde, alanı kendi tercih ettikleri hızda dolaşabilmelidir. Alanın bütünlüğü ve fiziksel yapısı, doğal ve kültürel özellikleri üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirgemek için özel dolaşım rotaları belirlenmesi gerekebilir.

3.3 Dini alanların, tören ve geleneklerin kutsallığına saygı gösterilmesi alan yöneticileri, karar vericiler, plancılar ve turizm operatörleri için önemli bir konudur. Ziyaretçilerin ev sahibi topluluğun değerlerine ve yaşam tarzına saygı gösteren, hırsızlık ve kaçakçılık gibi olaylardan uzak duran, sorumlu bir tavır içinde olmaları, tekrar geldiklerinde dostça karşılanabilecek, saygı gören misafirler gibi davranmaları desteklenmelidir.

3.4 Turizm etkinlikleri için yapılacak planlama ziyaretçileri memnun edecek konfor, güvenlik ve sağlık koşulları sunmalı; ancak bunlar alanın önemli fiziksel veya ekolojik özelliklerini olumsuz yönde etkilememelidir.

İlke 4

Ev sahibi topluluklar ve yerli halk koruma ve turizm için yapılacak planlamaya katılmalıdır.

4.1 Bölgesel ve yerel düzeyde, ev sahibi topluluğun, mülk sahiplerinin ve ilgili yerel halkların kendi toprakları ve bölgenin önemli yerleri üzerindeki hak ve menfaatleri saygı görmelidir. Yerli halk kendi kültürel kaynaklarının, kültürel eylemlerinin ve çağdaş ifadelerinin turizm çerçevesinde tesbiti, korunması, yönetimi, sunumu ve yorumlanmasının planlanması sürecinde, hedef, strateji, politika ve protokollerin belirlenmesinde yer almalıdır.

4.2 Belirli bir yer veya bölgenin kültür mirası evrensel bir boyuta sahip olsa da, bazı toplulukların veya yerel halkın ihtiyaçlarına, belirli kültürel uygulamalara, bilgiye, inançlara, etkinliklere, nesnelere veya alanlara erişimi kısıtlama veya kendi yönetme isteklerine saygı gösterilmelidir.

İlke 5

Turizm ve koruma etkinlikleri ev sahibi topluluğa yarar sağlamalıdır.

5.1 Karar vericiler turizm yararlarının ülkeler veya bölgeler arasında eşit biçimde dağıtılmasını sağlayacak, sosyo-ekonomik düzeyi geliştirecek ve gerekli yerlerde yoksullukla savaşa katkıda bulunacak önlemler geliştirmelidir.
5.2 Koruma yönetimi ve turizm etkinlikleri yerel halkın kadın ve erkeklerine her

düzeyde eğitim ve öğretim, tam zamanlı iş olanakları sağlayarak, hakça dağıtılan ekonomik, sosyal ve kültürel yararlar sunmalıdır.

5.3 Tarihi yerler için hazırlanan turizm programlarından elde edilen gelirlerden önemli bir kısmı o yerlerin doğal ve kültürel çerçevelerini de kapsayacak koruma ve sunuş çalışmalarına ayrılmalıdır. Ziyaretçiler gelirlerin ne şekilde kullanıldığı konusunda, mümkün olduğunca, bilgilendirilmelidir.

5.4 Turizm programları rehber ve çevirmenlerin yerel halktan seçilerek eğitilmelerini teşvik etmeli; böylece yerel halkın yeteneklerinin kendi kültürel değerlerini sunmak ve yorumlamak yönünde geliştirilmesini desteklemelidir.

5.5 Yerel halk için hazırlanacak kültürel miras yorumlama ve eğitim programları yerel yorumcuların katılımını desteklemelidir. Programlar yerel kültürel miras hakkındaki bilgiyi ve ona duyulan saygıyı arttırmalı, yerel halkın kültürel mirasın bakımı ve korunması konusuyla doğrudan ilgilenmesini cesaretlendirmelidir.

5.6 Koruma yönetimi ve turizm programları karar vericiler, plancılar, araştırmacılar, tasarımcılar, mimarlar, yorumcular, korumacılar ve turizm operatörlerine yönelik eğitim ve alıştırma fırsatları sunmalıdır. Katılımcılar meslekdaşlarının zaman zaman karşılaştıkları karmaşık konuları, fırsatları ve sorunları anlamak ve çözümlemek konusunda cesaretlendirilmelidir.

İlke 6

Turizm teşvik programları Doğal ve Kültürel Miras değerlerini korumalı ve geliştirmelidir.

6.1. Turizm tanıtma programları gerçekçi beklentiler yaratmalı ve alanı ziyaret etmeyi düşünenlere söz konusu yerin ve ev sahibi topluluğun kültürel miras değerleri hakkında bilgi vermeli, böylece ziyaretçilerin alanda uygun şekilde davranmaları sağlanmalıdır.

6.2. Kültür mirası değeri taşıyan yerler ve önemli koleksiyonların özgünlüklerinin korunması ve ziyaretçi deneyiminin geliştirilmesi amacıyla, tanıtım ve yönetim faaliyetleri, ziyaretçi sayısında dalgalanmaları önleyecek ve aşırı sayıda ziyaretçinin bir arada olmasını engelleyecek biçimde yürütülmelidir.

6.3 Turizm tanıtma programları, ziyaretçileri bölgenin veya yörenin doğal ve kültürel özelliklerini daha kapsamlı olarak tanımaya teşvik ederek, turizmin sağladığı yararların geniş bir alana yayılmasını sağlamalı ve daha popüler yerler üzerindeki baskıyı azaltmalıdır.

6.4 Yerel elişleri ve diğer ürünlerin tanıtımı, dağıtılması ve satışı ile yerel topluluğa uygun bir sosyal ve ekonomik kazanç sağlanırken, kültürel bütünlüklerinin bozulmaması güvence altına alınmalıdır.

Çeviri: Z. Ahunbay, 2011 (Ahunbay, 2011)

EK B Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Müzeler İle İlgili Mevzuatı[58]

Uluslararası Sözleşmeler

Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (16.01.1992)

Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (21.11.1972)

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (17.10.2003)

Yasalar ve Yasa Tasarıları

Kültür Bakanlığı Döner Sermaye Kanunu (No:2252 Tarih:19.06.1979 Resmi Gazete No:16679 Resmi Gazete Tarih: 27.06.1979)

Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş)'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (No:4434 Tarih:05.08.1999 RG No:23780 RG Tarih:08/08/1999)

Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (No:2658 Tarih:14.04.1982 Resmi Gazete No:17959 Resmi Gazete Tarih:14.02.1983)

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (No:2863 Tarih:21/07/1983 Resmi Gazete No:18113 Resmi Gazete Tarih:23.07.1983)

Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu 5225 14/07/2004 25529 21.07.2004

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 5226 14.07.2004 25535 27.07.2004

Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun 5366 16.06.2005 25866 05.07.2005

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun 5448 19.01.2006 26056 21.01.2006

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Hakkında Kanun 5706 2/11/2007 26700 14/11/2007

Yönetmelikler

Milletlerarası Müzeler Konseyi (İCOM) Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği (Resmi Gazete No:13691 Resmi Gazete Tarihi:11.12.1970)

---

[58] Türkiye Müzeleri İçin Yönetim ve İşletim Modeli Öneri Raporu – Durum Analiz Raporu (2009) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı resmi sitesinden derlenmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye Yönetmeliği (Resmi Gazete No:17154 Resmi Gazete Tarihi:08.11.1980)

Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri İle Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik 18278 11.01.1984

Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik 18289 22.01.1984

Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Ören yerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik 18293 26.01.1984

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması Hakkında Yönetmelik 18314 16.02.1984

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik 18342 15.03.1984

Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Bulanlara, Haber Verenlere ve Yakalayan Kamu Görevlilerine Verilecek İkramiye İle İlgili Yönetmelik 18486 11.08.1984

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik 18488 13.08.1984

Askeri Müzeler Yönetmeliği 18531 30.09.1984

Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik 19803 03.05.1988

Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği (Bakan onayı: 30.04.1990, Sayı: 1578)

Kültür Bakanlığı Sicil Amirleri Yönetmeliği 23703 19.09.1993

Kültür Bakanlığı Disiplin Amirleri Yönetmeliği 21749 05.11.1993

Kültür ve Turizm Uzman Yardımcılığı ve Uzmanlığı Sınav, Görev, Yetki, Çalışma, Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik 25456 08.05.2004

Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik 25785 13.04.2005

Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik 25876 15.07.2005

Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği 25908 16.08.2005

Kültür ve Turizm Bakanlığı Personeli Görevde Yükselme ve Ünvan Değişikliği Yönetmeliği 25914 22.08.2005

Kültür Yatırım ve Girişimlerine Taşınmaz Kullandırılması Hakkında Yönetmelik 25972 20.10.2005

Ulusal Müze Başkanlıklarının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik 25990 11.11.2005

Kültür Yatırım ve Girişimlerine Gelir Vergisi Stopajı, Sigorta Primi İşveren Payı ve Su Bedeli İndirimi İle Enerji Desteği Uygulamasına Dair Yönetmelik 26228 14.07.2006

Vakıflar Genel Müdürlüğü Müzeler Yönetmeliği 26426 06.02.2007

Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev, Çalışma, Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (28.05.2008 tarih ve 339 sayılı Vakıflar Meclisi kararı)

Genelgeler

İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerinin Görev, Yetki ve Sorumluluklarına Dair Genel Esaslar (Tarih:2004 Sayı:5)

Kültürel alandaki destek (sponsor) faaliyetlerinin teşvik edilmesi hakkında genelge 2005 13

Müzecilik Kılavuzu (21.03.2001 tarihli Bakan onayı)

Yönergeler

Müzeler Haftası Kutlama Yönergesi (Tarih: 09.04.1982 Sayı:2837)

Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne Bağlı Müze ve Örenyerlerinde Gerçek ve Tüzel Kişiler Tarafından Yapılacak Bağışlara İlişkin Yönerge 20.07.1988 461

Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğüne Bağlı Müze ve Örenyerlerinin Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Gerçek ve Tüzel Kişilere Tahsisine İlişkin Yönerge 04.02.1993 441

Müzeler ve Müzelere Bağlı Mekânların Video, Film ve Fotoğraflarının Çekilmesine İlişkin Yönerge 04.02.1993 441

Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme ve Yönlendirme Tabelalarına İlişkin Yönerge 23.11.2007 196639

Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kısa Süreli Kullanım Yönergesi 19.03.2008 109

Müze ve Ören yerlerine Girişlerde Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönerge

Tüzükler

Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Eserlerden Faydalanma Usul ve Esasları Hakkında Tüzük (Resmi Gazete No:19253 Resmi Gazete Tarih:16.10.1986)

Tebliğler

5225 Sayılı Kültür Yatırımları Ve Girişimlerini Teşvik Kanunu Genel Tebliği (Seri No: 1) (Resmi Gazete No:27147 Resmi Gazete Tarihi:20.02.2009)

EK C

Şekil C. 1 Sultanahmet Arkeolojik Parkı Dünya Mirası Alanı ve Sur-i Sultani

Şekil C. 2 Topkapı Sarayı Müzesi bölümleri ve ziyarete açık alanları.

İ.T.Ü.
Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon
Yüksek Lisans Programı

Tarihi Anıt ve Sitlerde Önleyici Koruma Olarak Ziyaretçi Yönetimi: Topkapı Sarayı Müzesi Örneği

Hazırlayan : H. İlke Tandoğdu

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr.Gülsün Tanyeli

Müze mağazası
Bilet Gişesi
İdari Ofis
Büfe ve Restoran
Tuvalet
Bilgilendirme Panosu
Audioguide
Güvenlik
Enformasyon
Bebek Bakım Odası

Ziyaretçi Erişimine Açık Yürüyüş Alanları
Ziyaretçi Erişimine Açık Mekanlar
Ziyaretçi Erişimine Açık Yeşil Alanlar
2014 - 2015 yıllarında restorasyon dolayısıyla ziyarete kapalı olduğundan değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

10 0 10 20 30 50

Şekil C. 3 Topkapı Sarayı Müzesi'nde idari mekanlar, servisler ve diğer kullanım alanları.

İ.T.Ü.
Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon
Yüksek Lisans Programı

Tarihi Anıt ve Sitlerde Önleyici Koruma Olarak Ziyaretçi Yönetimi: Topkapı Sarayı Müzesi Örneği

Hazırlayan : H. İlke Tandoğdu

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr.Gülsün Tanyeli

TSM'de Arkeolojik Eserler

Kuyu
Kuyu
Sarnıç
Bizans Sarnıcı
Sarnıç
Eşik Kalıntısı
Kuyu
Kuyu
Sarnıç
Kompozit Sütun Başlığı
Kuyu
Lahit
Bizans eseri (katedra)
Vaftizhane
Lahit
Vaftizhane

Ziyaretçi Erişimine Açık Yürüyüş Alanları
Ziyaretçi Erişimine Açık Mekanlar
Ziyaretçi Erişimine Açık Yeşil Alanlar
2014 - 2015 yıllarında restorasyon dolayısıyla ziyarete kapalı olduğundan değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

10 0 10 20 30 50

Şekil C. 4 Topkapı Sarayı Müzesi'nde arkeolojik eserler.

İ.T.Ü.
Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon
Yüksek Lisans Programı

Tarihi Anıt ve Sitlerde Önleyici Koruma Olarak Ziyaretçi Yönetimi: Topkapı Sarayı Müzesi Örneği

Hazırlayan : H. İlke Tandoğdu

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr.Gülsün Tanyeli

Anket ve Gözlemler
Rehber Rotaları

Güzergah

1. Bab-üs Selam
2. Zülüflü Baltacılar Koğuşu
3. Has Ahırlar
4. Beşir Ağa Camii ve hamamı
5. Divan-ı Hümayun
6. Silah Seksiyonu (Dış Hazine)
7. Mutfaklar
8. Silah Deposu, Gümüşlük, Arşiv
9. Aşçılar Mescidi
10. Kumaş deposu
11. Aşçılar koğuşu
12. Bab-üs Sade (Akağalar Koğuşu)
13. Harem Çıkışı, Kuşhane
14. Yemekhane, Lojman
15. Seferli Koğuşu
16. Fatih Köşkü
17. Kileri Koğuşu
18. Hazinelilier Koğuşu
19. Arz Odası
20. III. Ahmed Kütüphanesi
21. Ağalar Camii
22. Has Odalılar Hamamı
23. Eski Komiserlik Binası (İhtisas Kütüphanesi)
24. Has Odalılar Koğuşu
25. Kutsal Emanetler, Sünnet Odası, Sofa-ı Hümayun
26. Sofa Camii
27. Esvab Odası
28. Hekimbaşı Odası
29. Sofa Köşkü
30. Şerbet Odası
31. Sünnet Odası
32. Revan Köşkü
33. Bağdat Köşkü
34. Mecidiye Kuleleri
35. Mecidiye Köşkü
36. Gözdeler Taşlığı
37. Hasekiler Dairesi
38. Valide Sultan Dairesi ve Taşlığı
39. Hünkar ve Valide Sultan Hamamları
40. Hünkar Salonu
41. Veliaht Dairesi
42. III. Murat Has Odası
43. Arslanhane, Arslanhane Bahçesi, Büyük Havuz
44. III. Osman Köşkü ve Taşlığı, I. Abdulhamit Odası, III. Selim Odası
45. Harem Alt Bahçesi
46. Harem Hastanesi
47. Şadırvanlı Sofa, Dolaplı Sofa, Büyük Biniş Rampası, Perde Kapısı
48. Meşkhane
49. Cariyeler Taşlığı
50. Karağalar Taşlığı
51. Adalet Kasrı

Ziyaretçi Erişimine Açık Yürüyüş Alanları

Ziyaretçi Erişimine Açık Mekanlar

Ziyaretçi Erişimine Açık Yeşil Alanlar

2014 - 2015 yıllarında restorasyon dolayısıyla ziyarete kapalı olduğundan değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

10 0 10 20 30 50

Şekil C. 5 Topkapı Sarayı Müzesi'nde yapılan anket ve gözlemlere dayalı gezi rotaları.

İ.T.Ü.
Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon
Yüksek Lisans Programı

Tarihi Anıt ve Sitlerde Önleyici Koruma Olarak Ziyaretçi Yönetimi: Topkapı Sarayı Müzesi Örneği

Hazırlayan : H. İlke Tandoğdu

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr.Gülsün Tanyeli

Ziyaretçi Birikme Noktaları

Yoğunluk Bölgeleri

Seksiyon Yoğunluk Bölgeleri

Ziyaretçi Erişimine Açık Yürüyüş Alanları

Ziyaretçi Erişimine Açık Mekanlar

Ziyaretçi Erişimine Açık Yeşil Alanlar

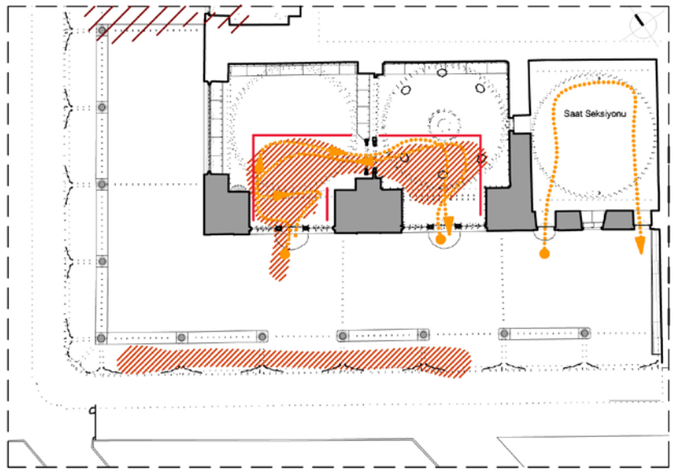
2014 - 2015 yıllarında restorasyon dolayısıyla ziyarete kapalı olduğundan değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

10 0 10 20 30 50

Şekil C. 6 Topkapı Sarayı Müzesi'nde ziyaretçi yoğunlukları.

Şekil C. 7 Harem Dairesi'nin mevcut durumu.

Divan-ı Hümayun ve Saat Seksiyonu

İ.T.Ü.
Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon
Yüksek Lisans Programı

Tarihi Anıt ve Sitlerde Önleyici Koruma Olarak Ziyaretçi Yönetimi: Topkapı Sarayı Örneği

Hazırlayan: H. İlke Tandoğdu

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr.Gülsün Tanyeli

II. Avlu
Divan-ı Humayun ve Saat Seksiyonu
Mutfaklar ve Helvahane

Seksiyon İçi Ziyaretçi Rotası

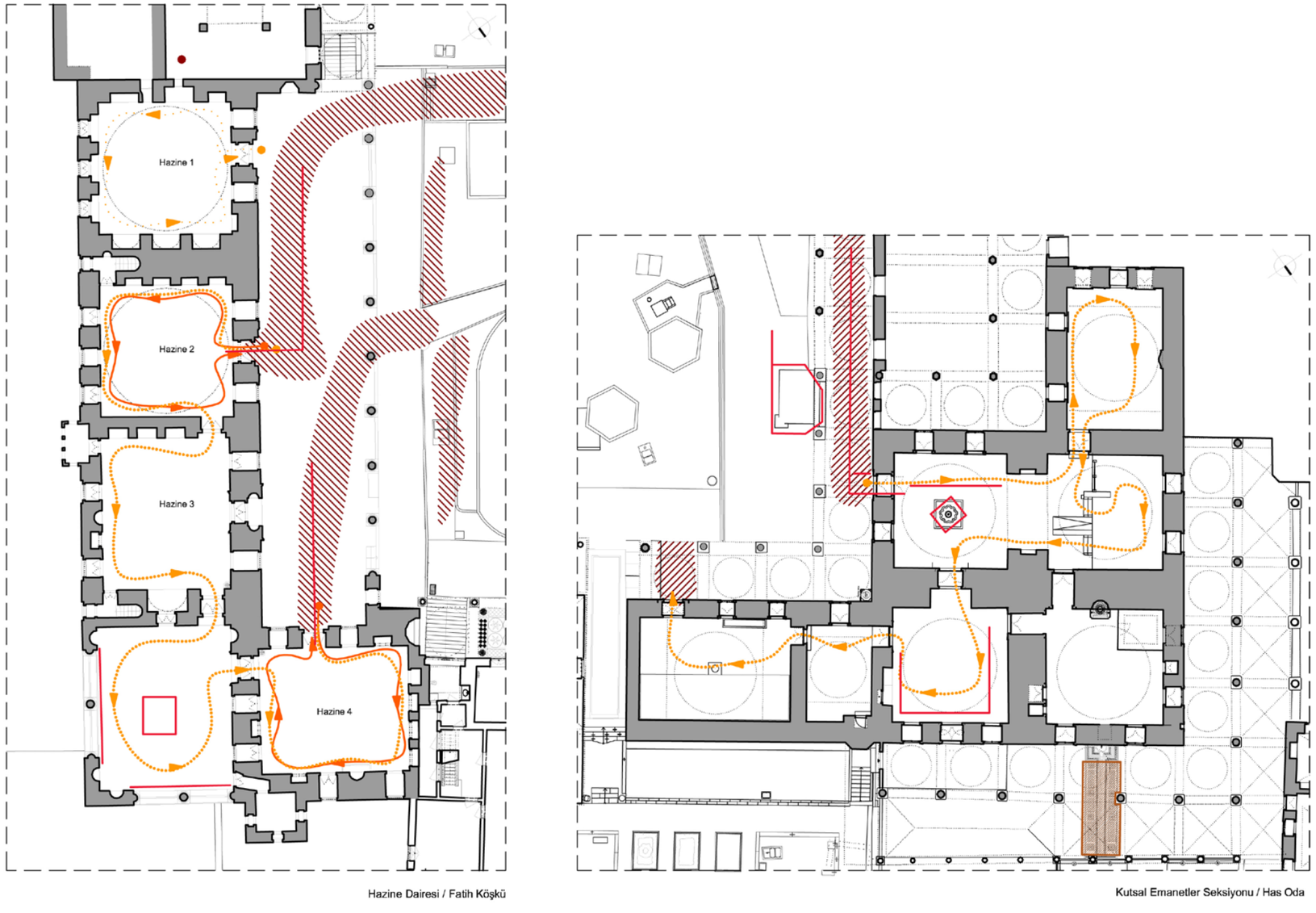
Seksiyon İçi Yoğunluk Bölgeleri

Mutfaklar ve Helvahane

3m 0 3m 6m 9 15

2014 - 2015 yıllarında restorasyon dolayısıyla ziyarete kapalı olduğundan değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

Şekil C. 8 II. Avlu'da Divan-ı Humayun ve Mutfaklar Bölümü'nün mevcut durumu.

İ.T.Ü.
Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon
Yüksek Lisans Programı

Tarihi Anıt ve Sitlerde Önleyici Koruma Olarak Ziyaretçi Yönetimi: Topkapı Sarayı Örneği

Hazırlayan: H. İlke Tandoğdu

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr.Gülsün Tanyeli

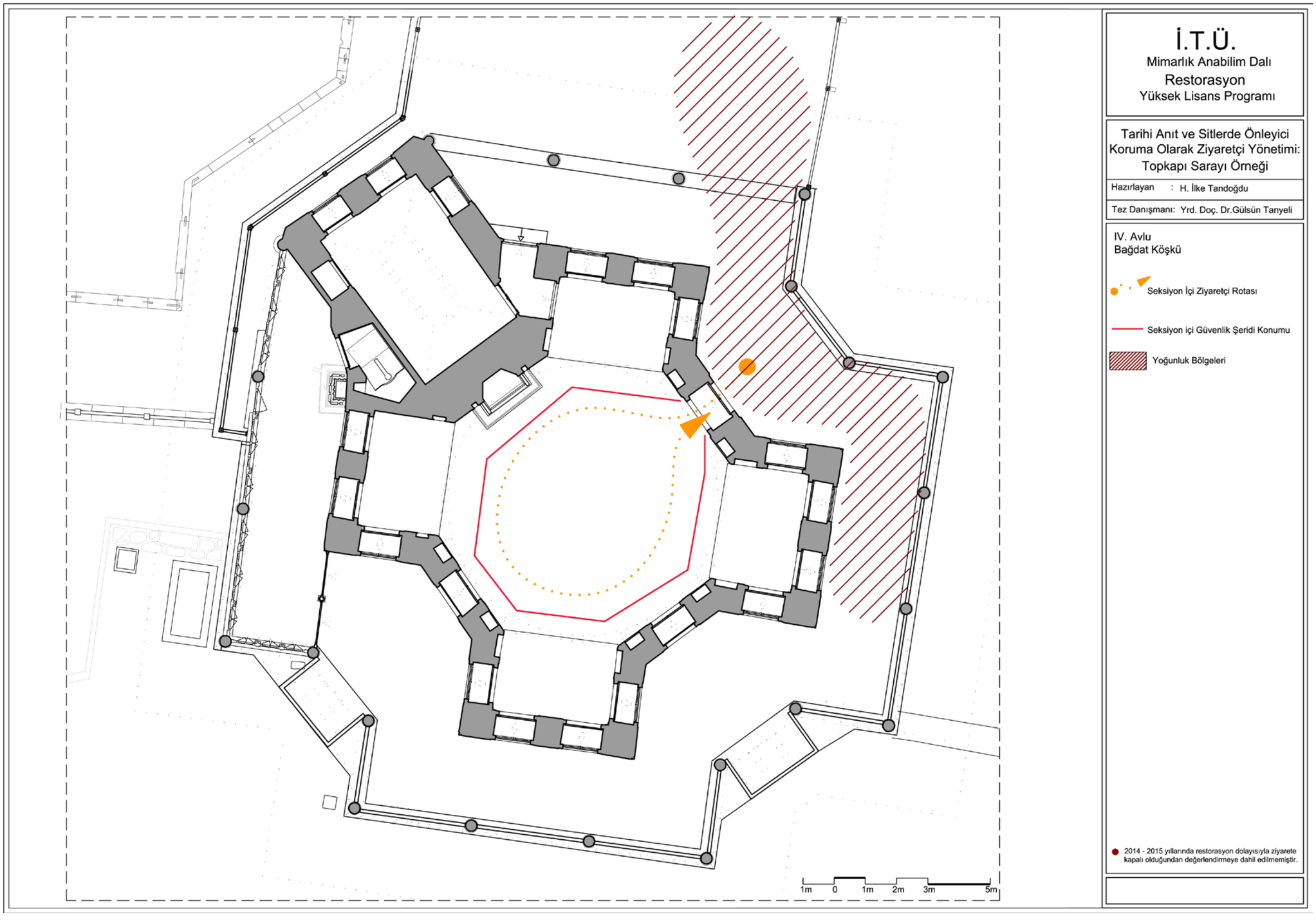
III. Avlu
Hazine Dairesi/Fatih Köşkü
Kutsal Emanetler Seksiyonu/Has Oda

Seksiyon İçi Ziyaretçi Rotası
Seksiyon İçi Geçici Ziyaretçi Rotası*
Yoğunluk Bölgeleri
Koruyucu Ahşap Döşeme
Seksiyon içi Güvenlik Şeridi Konumu

* Hazine1 ve Hazine 3 bölümleri 2015 yılında ziyarete kapalı olduğundan gezi rotası değişmiştir.

2014 - 2015 yıllarında restorasyon dolayısıyla ziyarete kapalı olduğundan değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

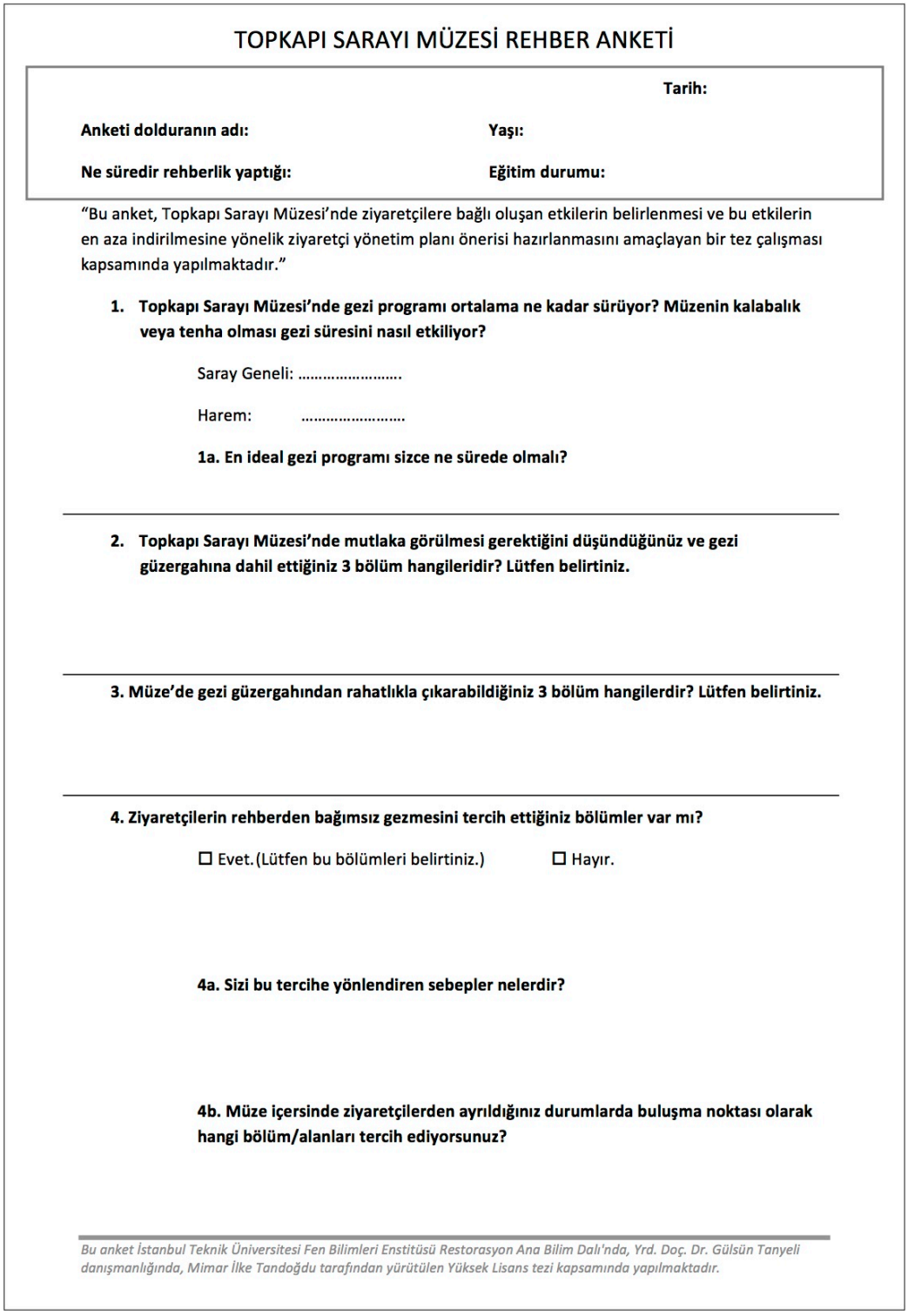
Şekil C. 9 III. Avlu'da Hazine Dairesi ve Kutsal Emanetler Seksiyonu'nun mevcut durumu.

Şekil C. 10 IV. Avlu'da Bağdat Köşkü'nün mevcut durumu.

EK D Anketler

EK D1 Topkapı Sarayı Müzesi Rehber Anketi

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ REHBER ANKETİ

Tarih:

Anketi dolduranın adı: **Yaşı:**

Ne süredir rehberlik yaptığı: **Eğitim durumu:**

"Bu anket, Topkapı Sarayı Müzesi'nde ziyaretçilere bağlı oluşan etkilerin belirlenmesi ve bu etkilerin en aza indirilmesine yönelik ziyaretçi yönetim planı önerisi hazırlanmasını amaçlayan bir tez çalışması kapsamında yapılmaktadır."

1. **Topkapı Sarayı Müzesi'nde gezi programı ortalama ne kadar sürüyor? Müzenin kalabalık veya tenha olması gezi süresini nasıl etkiliyor?**

   Saray Geneli: .....

   Harem: .....

   1a. En ideal gezi programı sizce ne sürede olmalı?

2. **Topkapı Sarayı Müzesi'nde mutlaka görülmesi gerektiğini düşündüğünüz ve gezi güzergahına dahil ettiğiniz 3 bölüm hangileridir? Lütfen belirtiniz.**

3. **Müze'de gezi güzergahından rahatlıkla çıkarabildiğiniz 3 bölüm hangilerdir? Lütfen belirtiniz.**

4. **Ziyaretçilerin rehberden bağımsız gezmesini tercih ettiğiniz bölümler var mı?**

   ☐ Evet. (Lütfen bu bölümleri belirtiniz.) ☐ Hayır.

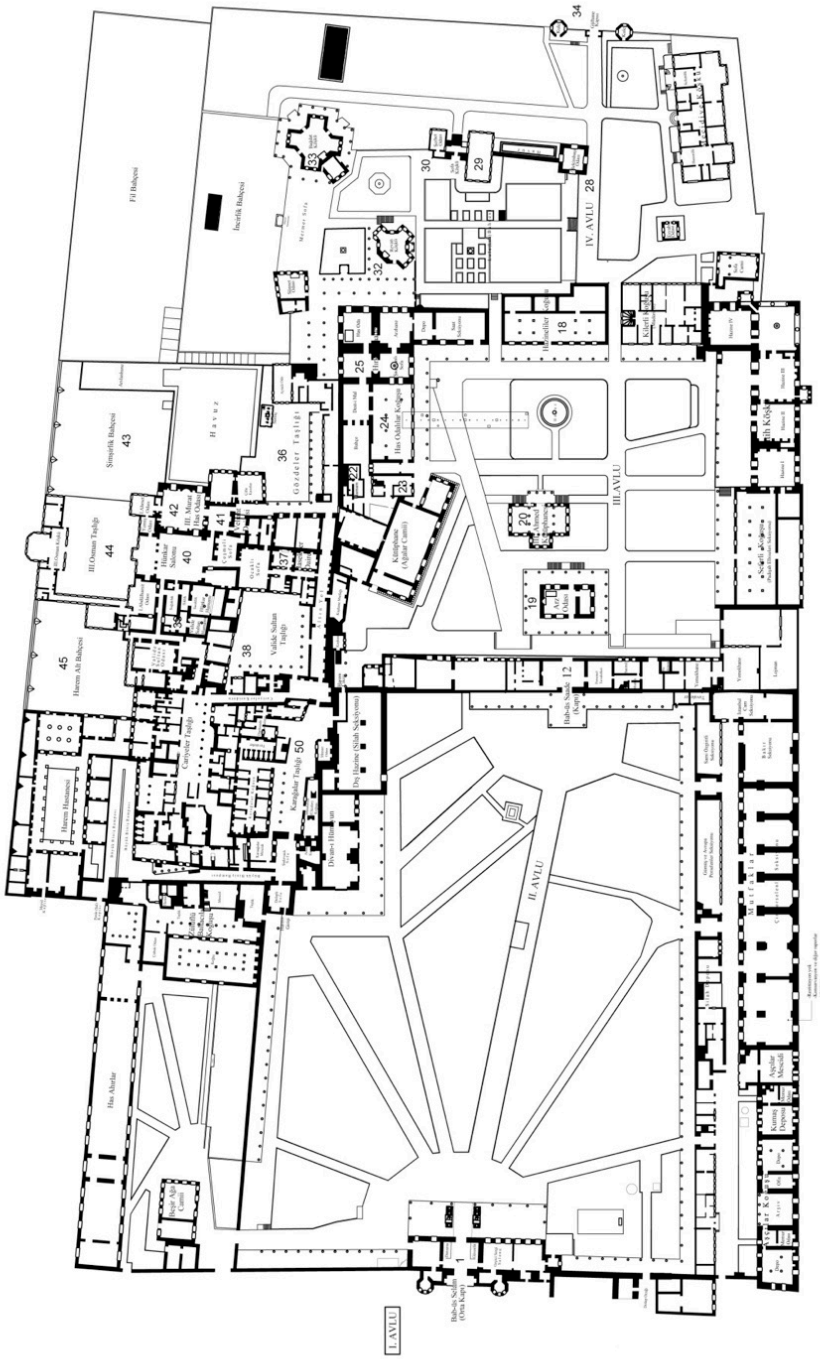
   4a. Sizi bu tercihe yönlendiren sebepler nelerdir?

   4b. Müze içersinde ziyaretçilerden ayrıldığınız durumlarda buluşma noktası olarak hangi bölüm/alanları tercih ediyorsunuz?

Bu anket İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Ana Bilim Dalı'nda, Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli danışmanlığında, Mimar İlke Tandoğdu tarafından yürütülen Yüksek Lisans tezi kapsamında yapılmaktadır.

Şekil D1. 1 Topkapı Sarayı Müzesi Rehber Anketi 1. Sayfası

5. Müzede hangi güzergahı(ları) izliyorsunuz? Lütfen tercih ettiğiniz gezi güzergahını sırası ile numaralandırarak işaretleyiniz.

Bu anket İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Ana Bilim Dalı'nda, Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli danışmanlığında, Mimar İlke Tandoğdu tarafından yürütülen Yüksek Lisans tezi kapsamında yapılmaktadır.

Şekil D1. 2 Topkapı Sarayı Müzesi Rehber Anketi 2. Sayfası

6. Müzeyi ziyaret için rehber olarak hangi günleri tercih ediyorsunuz? Neden?

7. Müzeyi ziyaret için rehber olarak günün hangi saatlerini tercih ediyorsunuz? Neden?

8. Ziyaretçiler müze hakkında en çok hangi soruları soruyor?

9. Ziyaretçiler Topkapı Sarayı gezisinden memnun kalıyorlar mı?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Diğer

10. Gezi esnasında ziyaretçilerle ilgili sorun yaşıyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

10a. Ne gibi sorunlar yaşıyorsunuz?

10b. Hangi bölümlerde sorun yaşıyorsunuz?

11. Gezi esnasında müze ile ilgili sorun yaşıyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

11a. Ne gibi sorunlar yaşıyorsunuz?

Bu anket İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Ana Bilim Dalı'nda, Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli danışmanlığında, Mimar İlke Tandoğdu tarafından yürütülen Yüksek Lisans tezi kapsamında yapılmaktadır.

Şekil D1. 3 Topkapı Sarayı Müzesi Rehber Anketi 3. Sayfası

11b. Hangi bölümlerde sorun yaşıyorsunuz?

---

12. Müzede kalabalık sıkıntısı gözlemlediğiniz bölümler sizce hangileri?

---

13. Müzede ziyaretçiler tarafından hak ettiğinden az ilgi gördüğünü düşündüğünüz bölümler sizce hangileri?

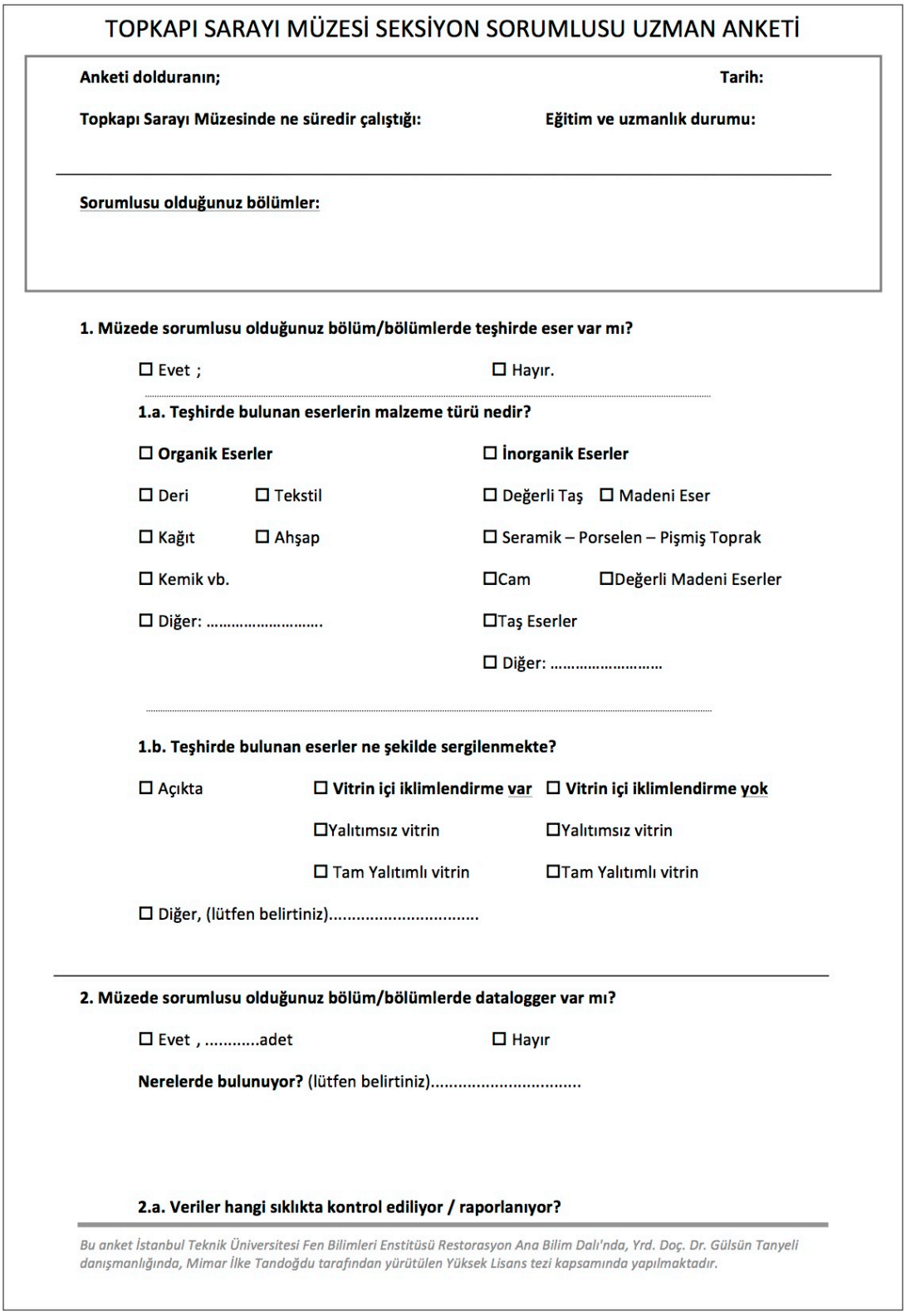
14. Müzede daha iyi bir ziyaretçi deneyimi ve korumanın sağlanması için önerileriniz nelerdir?

Katılımınız için teşekkür ederim.

Bu anket İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Ana Bilim Dalı'nda, Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli danışmanlığında, Mimar İlke Tandoğdu tarafından yürütülen Yüksek Lisans tezi kapsamında yapılmaktadır.

Şekil D1. 4 Topkapı Sarayı Müzesi Rehber Anketi 4. Sayfası

EK D2 Topkapı Sarayı Müzesi Seksiyon Sorumlusu Uzman Anketi

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ SEKSİYON SORUMLUSU UZMAN ANKETİ

Anketi dolduranın; **Tarih:**

Topkapı Sarayı Müzesinde ne süredir çalıştığı: **Eğitim ve uzmanlık durumu:**

Sorumlusu olduğunuz bölümler:

1. Müzede sorumlusu olduğunuz bölüm/bölümlerde teşhirde eser var mı?

☐ Evet ; ☐ Hayır.

1.a. Teşhirde bulunan eserlerin malzeme türü nedir?

☐ **Organik Eserler** ☐ **İnorganik Eserler**

☐ Deri ☐ Tekstil ☐ Değerli Taş ☐ Madeni Eser

☐ Kağıt ☐ Ahşap ☐ Seramik – Porselen – Pişmiş Toprak

☐ Kemik vb. ☐Cam ☐Değerli Madeni Eserler

☐ Diğer: ..... ☐Taş Eserler

☐ Diğer: .....

1.b. Teşhirde bulunan eserler ne şekilde sergilenmekte?

☐ Açıkta ☐ **Vitrin içi iklimlendirme var** ☐ **Vitrin içi iklimlendirme yok**

☐Yalıtımsız vitrin ☐Yalıtımsız vitrin

☐ Tam Yalıtımlı vitrin ☐Tam Yalıtımlı vitrin

☐ Diğer, (lütfen belirtiniz).....

2. Müzede sorumlusu olduğunuz bölüm/bölümlerde datalogger var mı?

☐ Evet , ...adet ☐ Hayır

Nerelerde bulunuyor? (lütfen belirtiniz).....

2.a. Veriler hangi sıklıkta kontrol ediliyor / raporlanıyor?

Bu anket İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Ana Bilim Dalı'nda, Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli danışmanlığında, Mimar İlke Tandoğdu tarafından yürütülen Yüksek Lisans tezi kapsamında yapılmaktadır.

Şekil D2. 1 Topkapı Sarayı Müzesi Seksiyon Sorumlusu Uzman Anketi 1. Sayfası

3. Müzede sorumlusu olduğunuz bölümde ışık ölçer var mı?

☐ Evet , ...adet ☐ Hayır

Nerelerde bulunuyor? (lütfen belirtiniz).....

---

4. Müzede sorumlusu olduğunuz bölümde yangın uyarı sistemi bulunuyor mu?

☐ Evet ☐ Hayır

---

5. Müzede sorumlusu olduğunuz bölümde iklimlendirme cihazı bulunuyor mu?

☐ Evet , ...adet ☐ Hayır

Nerelerde bulunuyor? (lütfen belirtiniz).....

---

6. Müzede sorumlusu olduğunuz bölüm/bölümlerde nem alma ya da nem verme cihazı bulunuyor mu?

☐ Evet , ...adet ☐ Hayır

Nerelerde bulunuyor? (lütfen belirtiniz).....

---

7. Müzede sorumlusu olduğunuz bölümde bulunan;

a. Kapıların kaç adedi giriş-çıkış/sirkülasyon için, kaç adedi havalandırma için kullanılıyor?

.....adet, sirkülasyon amaçlı .....adet, havalandırma için

.....adet, asla kullanılmıyor/açılmıyor

b. Pencerelerin kaç adedi havalandırma vb. amaçla kullanılıyor?

.....adet, havalandırma için .....adet, asla kullanılmıyor/açılmıyor

---

8. Müzede sorumlusu olduğunuz bölümde ziyaretçi yönlendirmesi nasıl sağlanıyor?

☐ Yönlendirici tabela, işaretler ve güvenlik şeritleri ile

☐ Güvenlik görevlilerinin yardımı ile

☐ Yönlendirme sağlanmıyor.

☐Diğer. Lütfen belirtiniz.....

Bu anket İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Ana Bilim Dalı'nda, Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli danışmanlığında, Mimar İlke Tandoğdu tarafından yürütülen Yüksek Lisans tezi kapsamında yapılmaktadır.

Şekil D2. 2 Topkapı Sarayı Müzesi Seksiyon Sorumlusu Uzman Anketi 2. Sayfası

9. Müzede sorumlusu olduğunuz bölümde ziyaretçi etkilerinin kontrolüne yönelik ne tür önlemler alınıyor?

☐ Yapıya belirli sayıda ziyaretçi girmesine müsaade ediliyor. (Bu sayıyı lütfen belirtiniz,.....)

☐ Yapıya belirli periyodlarda ziyaretçi girmesine müsaade ediliyor. (Bu süreyi lütfen belirtiniz……)

☐ Güvenlik görevlileri ziyaretçi hareketlerini takip ediyor.

☐ Güvenlik şeridi ile sergilenen eserlere yaklaşmaları engelleniyor.

☐ Güvenlik şeridi ile duvarlara ve özel bölümlere yaklaşmaları engelleniyor.

☐ Çinilerin bulunduğu yüzeylerde koruyucu levhalar bulunyor.

☐ Duvar resimlerinin bulunduğu yüzeylerde koruyucu levhalar bulunyor.

☐ Yapının zemininde yürüyüş platformu bulunuyor.

☐ Yapıda ziyaretçi etkilerinin kontrolüne yönelik bir uygulama yok.

☐ Diğer. Lütfen belirtiniz.....

---

10. Müzede sorumlusu olduğunuz bölüm/bölümlerde sizin karşılaştığınız ziyaretçi kaynaklı sorunlar nelerdir? Lütfen belirtiniz.

Bu anket İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Ana Bilim Dalı'nda, Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli danışmanlığında, Mimar İlke Tandoğdu tarafından yürütülen Yüksek Lisans tezi kapsamında yapılmaktadır.

Şekil D2. 3 Topkapı Sarayı Müzesi Seksiyon Sorumlusu Uzman Anketi 3. Sayfası

11. Sizce ziyaretçilerin sorumlusu olduğunuz seksiyonda karşılaştığı sorunlar nelerdir?

☐ Yön bulmakta zorlanıyorlar

☐ Seksiyon alt yapısı dolayısıyla sorun yaşıyor. Lütfen belirtiniz: .....

☐ Yoğunluk sebebiyle ziyaretleri uzun sürüyor.

☐ Seksiyona giriş çıkışlarda zorlanıyorlar

☐Diğer. Lütfen belirtiniz.....

---

12. Müzede daha iyi bir ziyaretçi deneyimi ve korumanın sağlanması için önerileriniz nelerdir?

☐ Ziyaretçi sayılarının kontrol altında tutulması

☐ Ziyaretçi yönlendirmesinin iyileştirilmesi

☐ Güvenlik önlemlerinin arttırılması

☐ Seksiyonun belirli dönemlerde ziyarete kapatılması. Lütfen belirtliniz: .....

☐ Seksiyonun tamamen ziyarete kapatılması.

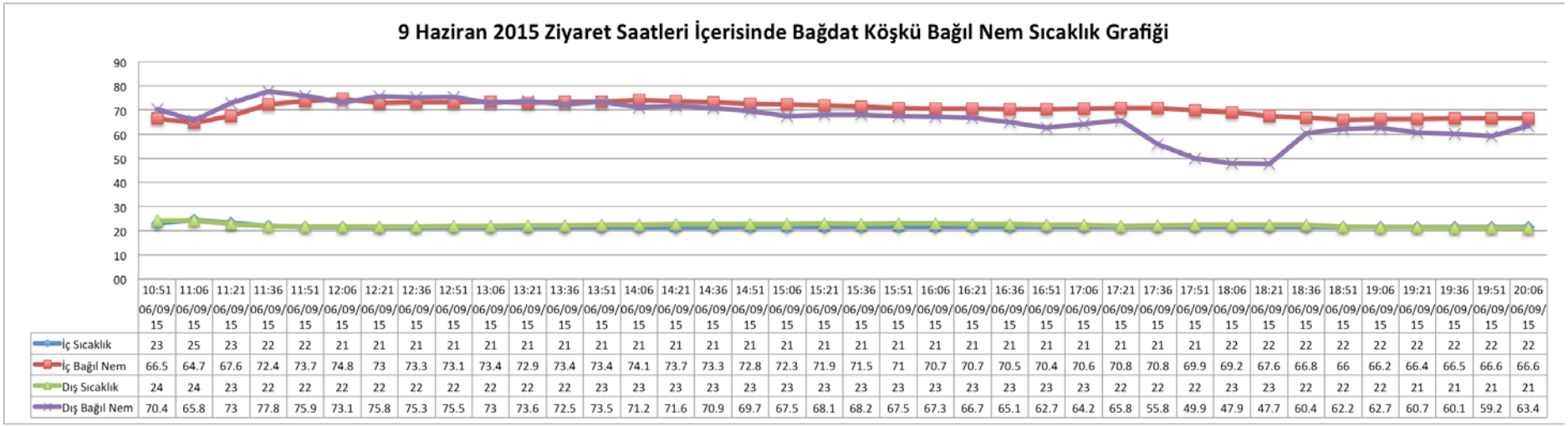
☐ Diğer. Lütfen belirtiniz.....

Bu anket İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Ana Bilim Dalı'nda, Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli danışmanlığında, Mimar İlke Tandoğdu tarafından yürütülen Yüksek Lisans tezi kapsamında yapılmaktadır.

Şekil D2. 4 Topkapı Sarayı Müzesi Seksiyon Sorumlusu Uzman Anketi 4. Sayfası

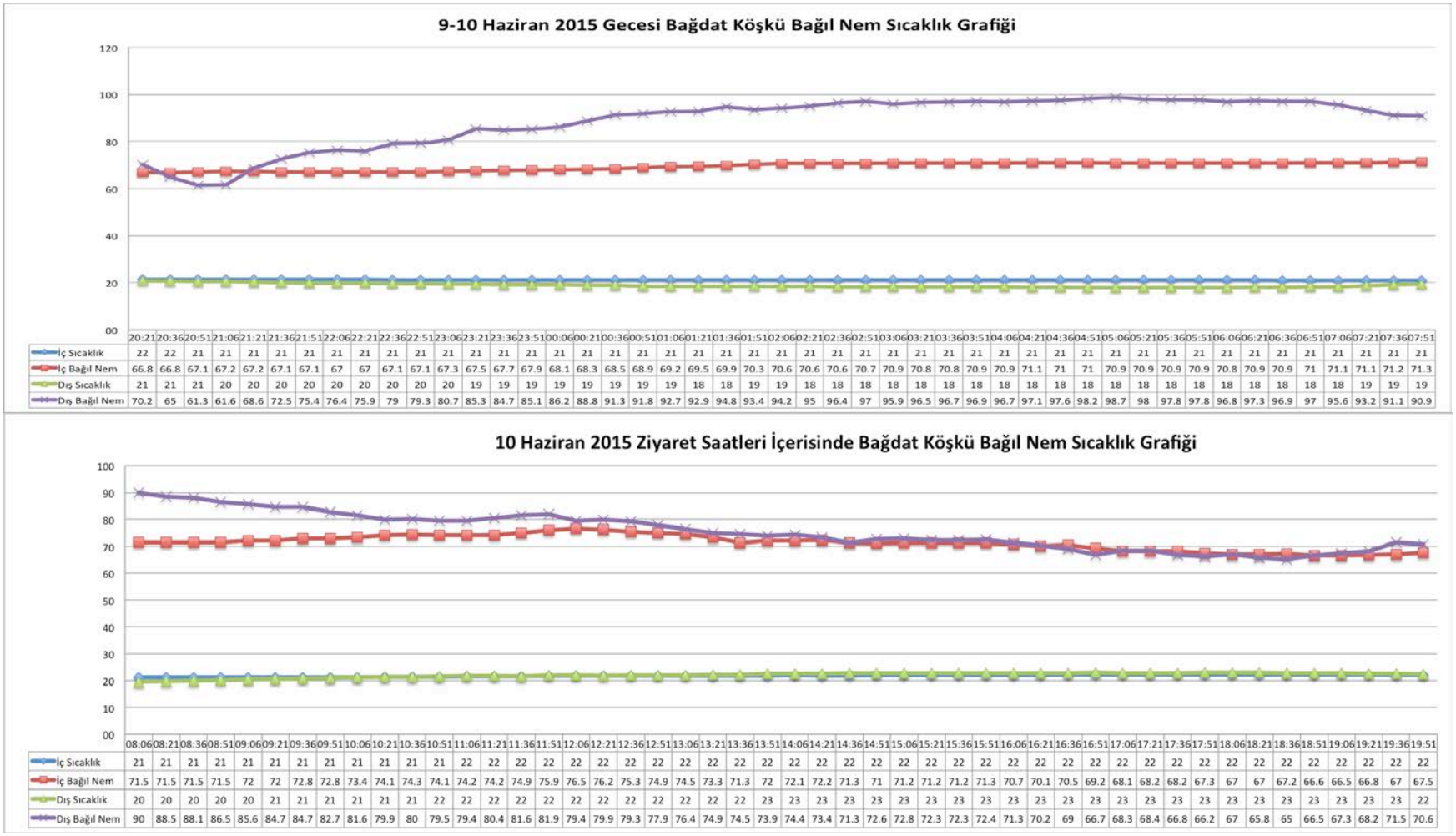
EK E

EK E1 Bağdat Köşkü'nde 09-19 Haziran 2015 tarihleri arasında 15 dakikalık aralıklarla ölçülen sıcaklık ve bağıl nem değerleri.

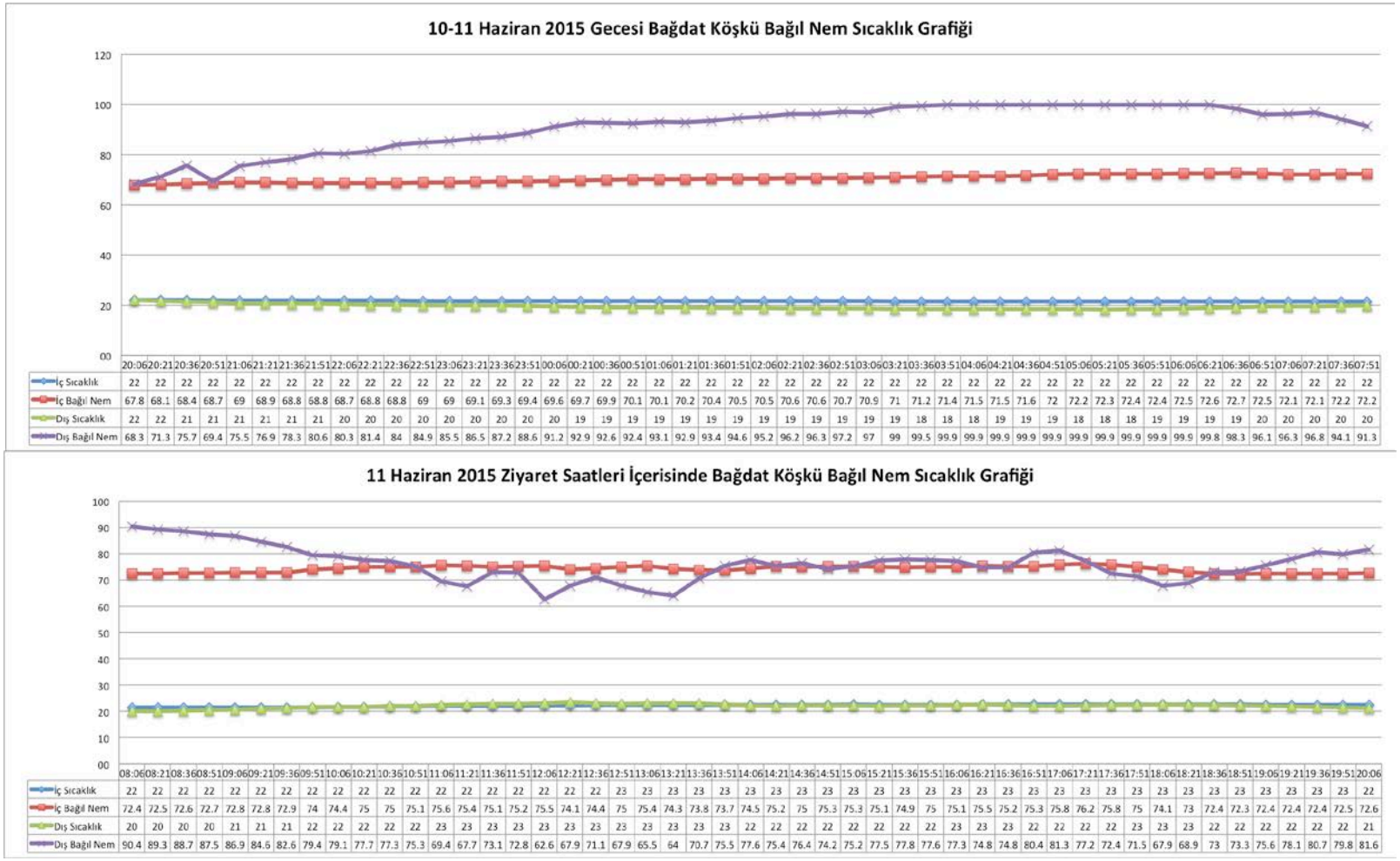

	10:51 06/09/15	11:06 06/09/15	11:21 06/09/15	11:36 06/09/15	11:51 06/09/15	12:06 06/09/15	12:21 06/09/15	12:36 06/09/15	12:51 06/09/15	13:06 06/09/15	13:21 06/09/15	13:36 06/09/15	13:51 06/09/15	14:06 06/09/15	14:21 06/09/15	14:36 06/09/15	14:51 06/09/15	15:06 06/09/15	15:21 06/09/15	15:36 06/09/15	15:51 06/09/15	16:06 06/09/15	16:21 06/09/15	16:36 06/09/15	16:51 06/09/15	17:06 06/09/15	17:21 06/09/15	17:36 06/09/15	17:51 06/09/15	18:06 06/09/15	18:21 06/09/15	18:36 06/09/15	18:51 06/09/15	19:06 06/09/15	19:21 06/09/15	19:36 06/09/15	19:51 06/09/15	20:06 06/09/15
İç Sıcaklık	23	25	23	22	22	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	22	22	22	22	22	22	22	22
İç Bağıl Nem	66.5	64.7	67.6	72.4	73.7	74.8	73	73.3	73.1	73.4	72.9	73.4	73.4	74.1	73.7	73.3	72.8	72.3	71.9	71.5	71	70.7	70.7	70.5	70.4	70.6	70.8	70.8	69.9	69.2	67.6	66.8	66	66.2	66.4	66.5	66.6	66.6
Dış Sıcaklık	24	24	23	22	22	22	22	22	22	22	22	22	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23	22	22	22	23	23	22	22	22	21	21	21	21
Dış Bağıl Nem	70.4	65.8	73	77.8	75.9	73.1	75.8	75.3	75.5	73	73.6	72.5	73.5	71.2	71.6	70.9	69.7	67.5	68.1	68.2	67.5	67.3	66.7	65.1	62.7	64.2	65.8	55.8	49.9	47.9	47.7	60.4	62.2	62.7	60.7	60.1	59.2	63.4

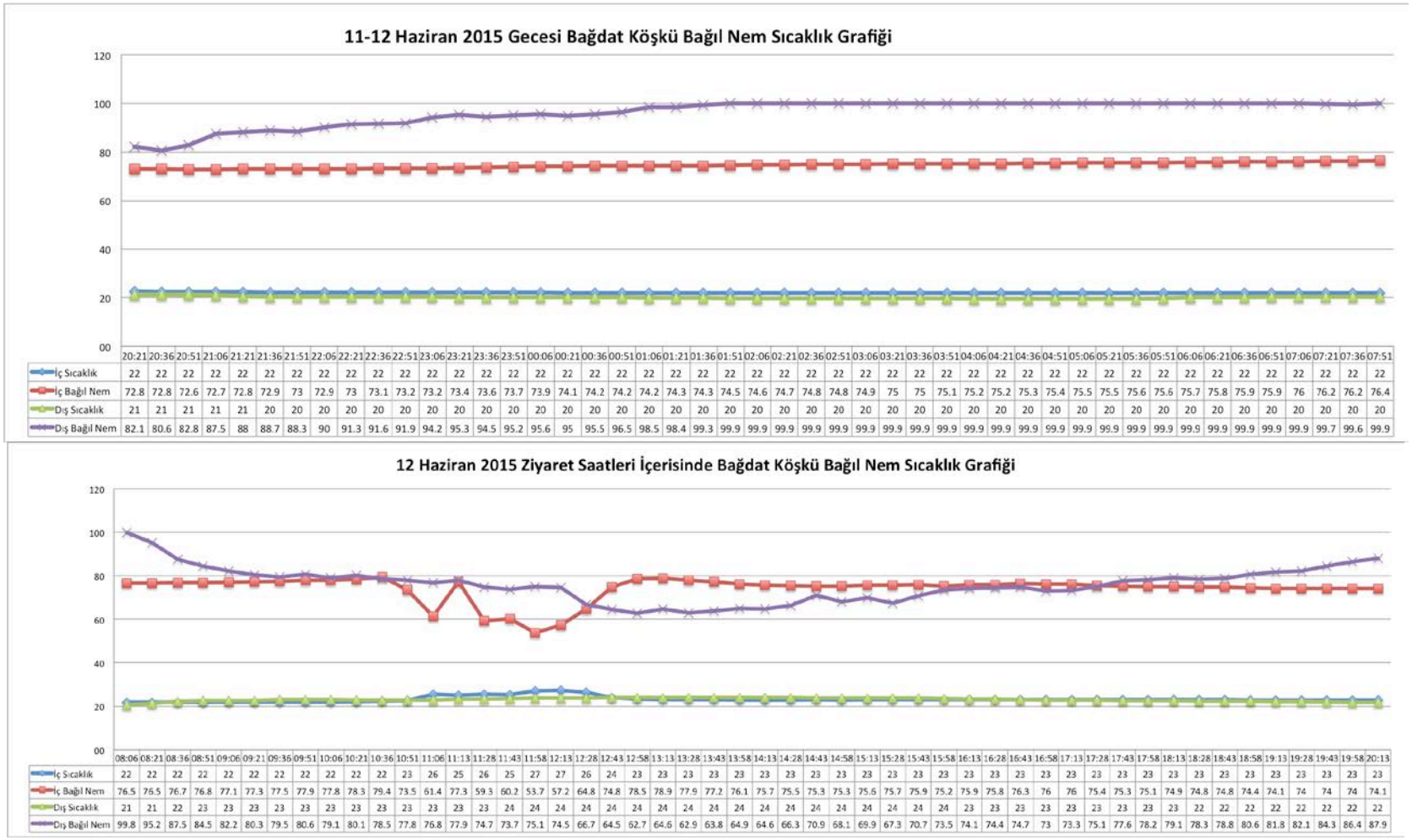
Şekil E1. 1 9 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği.

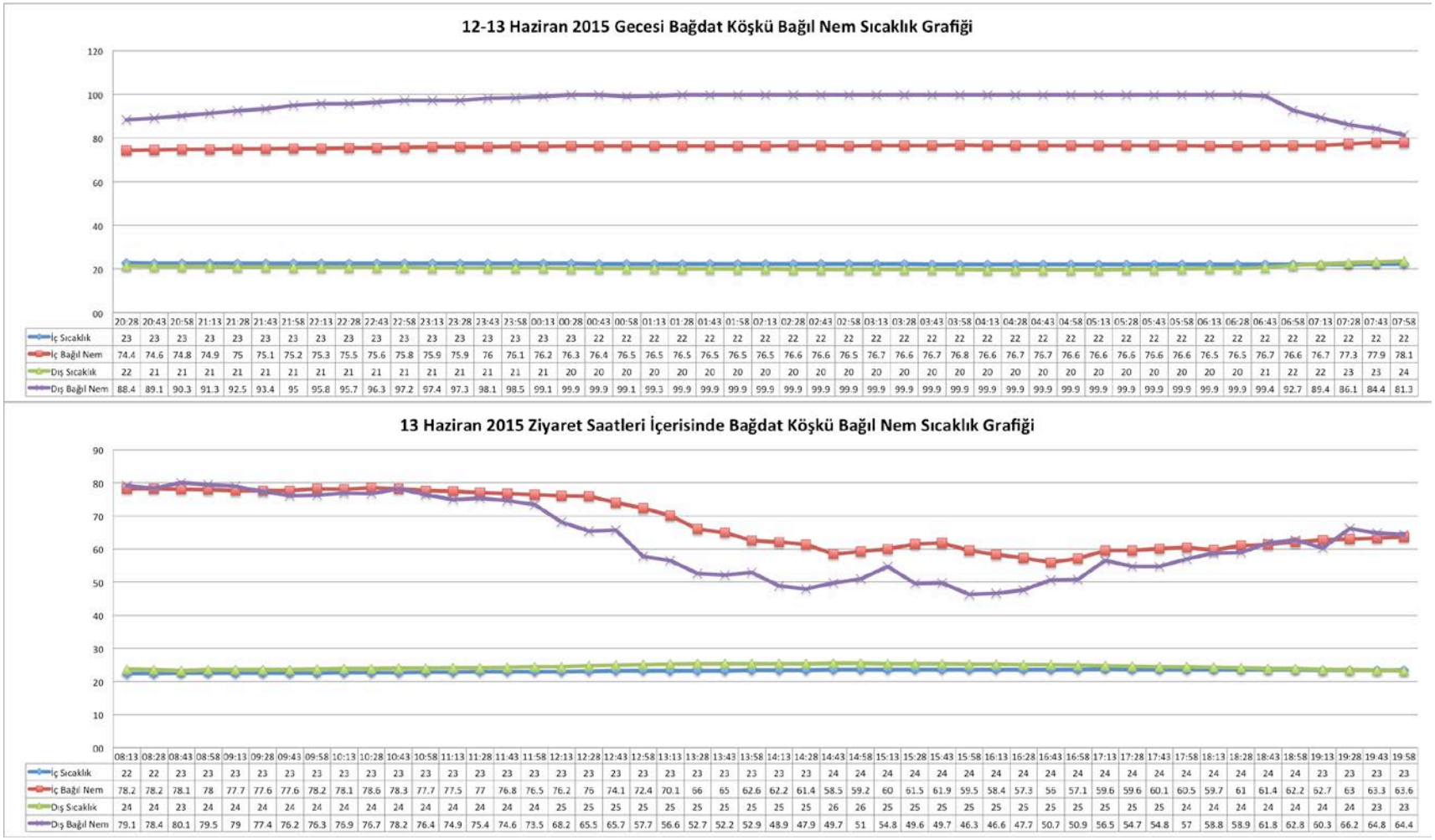
Şekil E1. 2 Üstte: 9-10 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:10 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği.

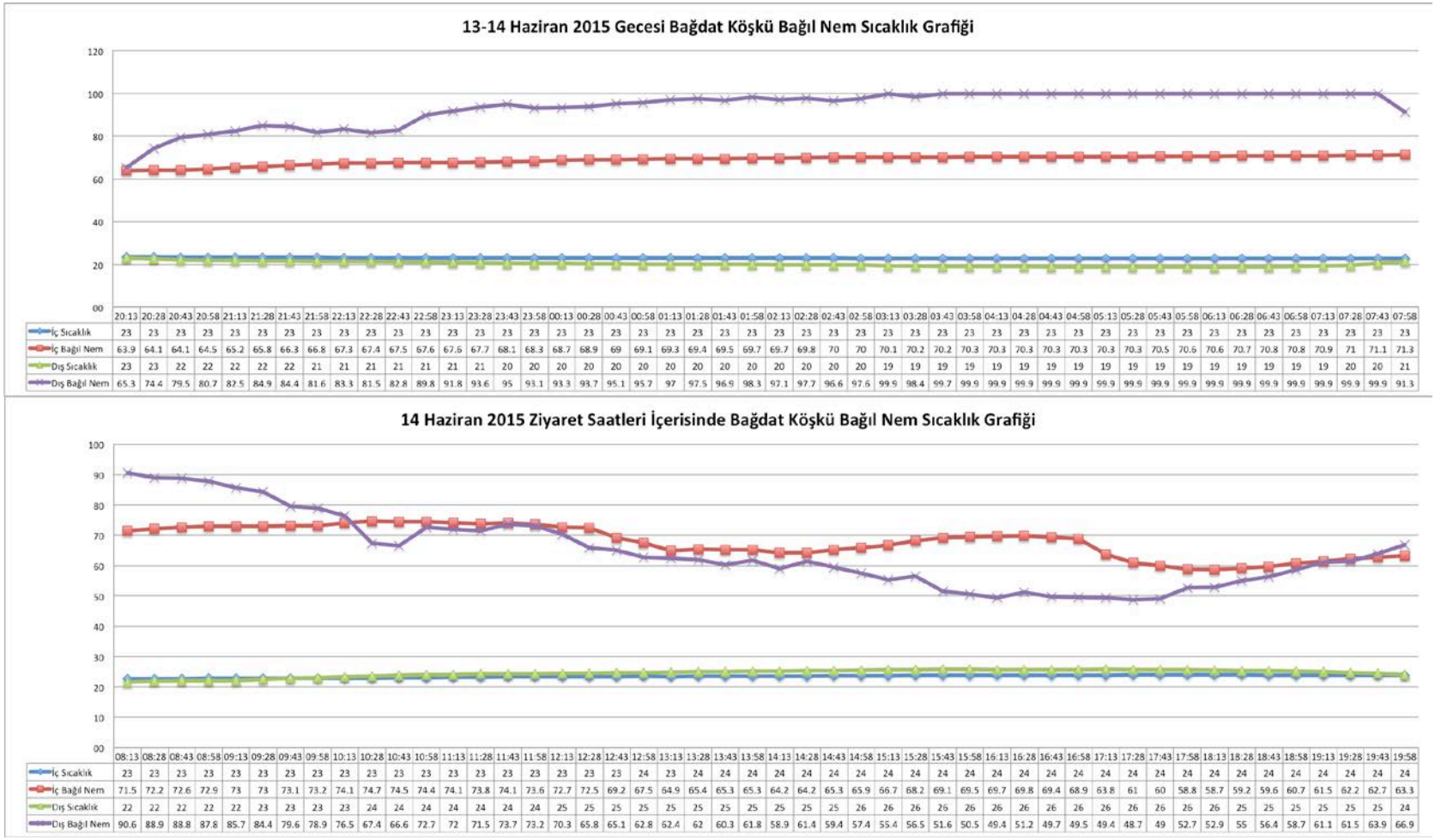
Şekil E1. 3 Üstte: 10-11 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:11 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği.

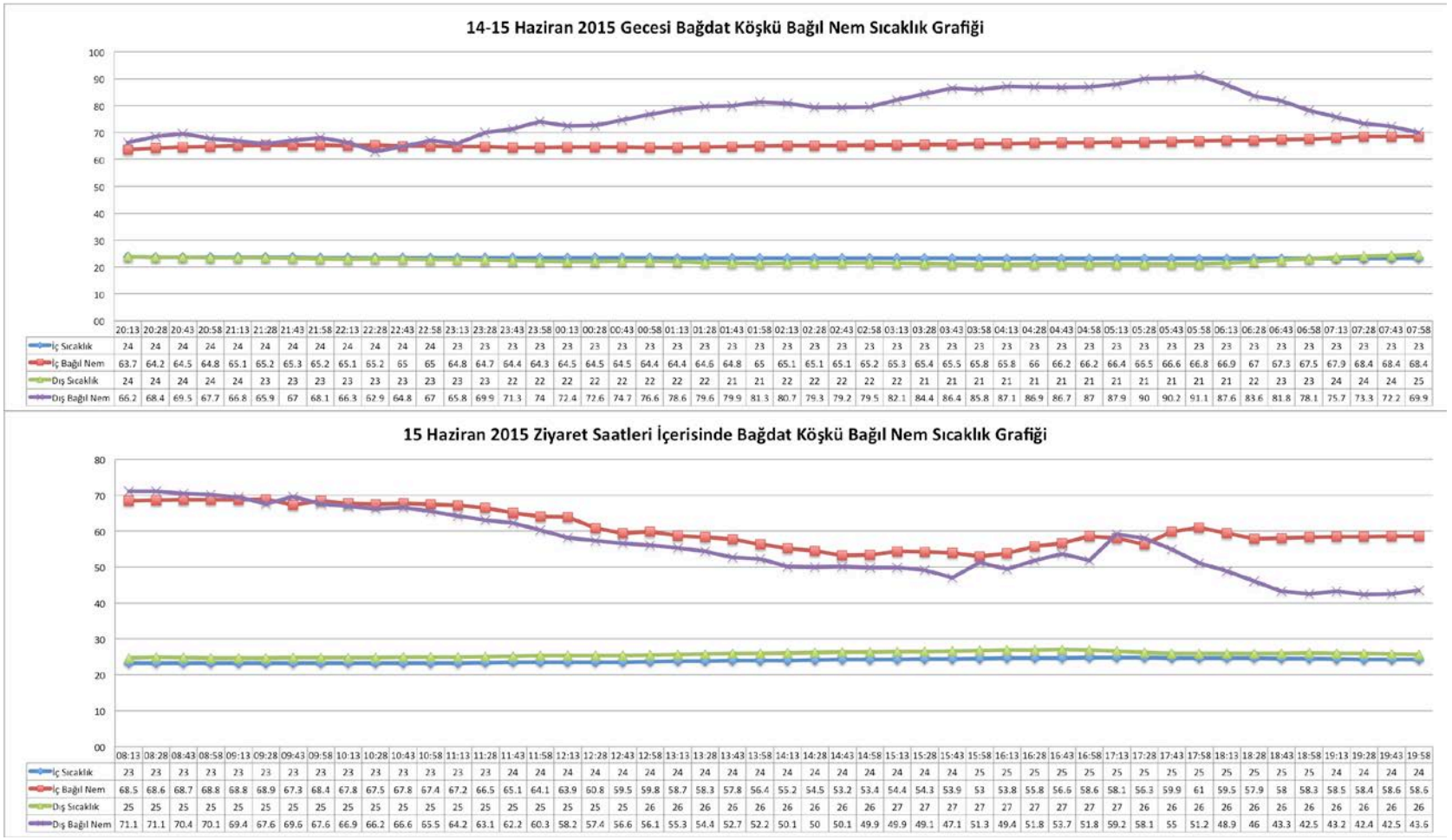
Şekil E1. 4 Üstte: 11-12 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:12 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü Bağıl nem sıcaklık grafiği.

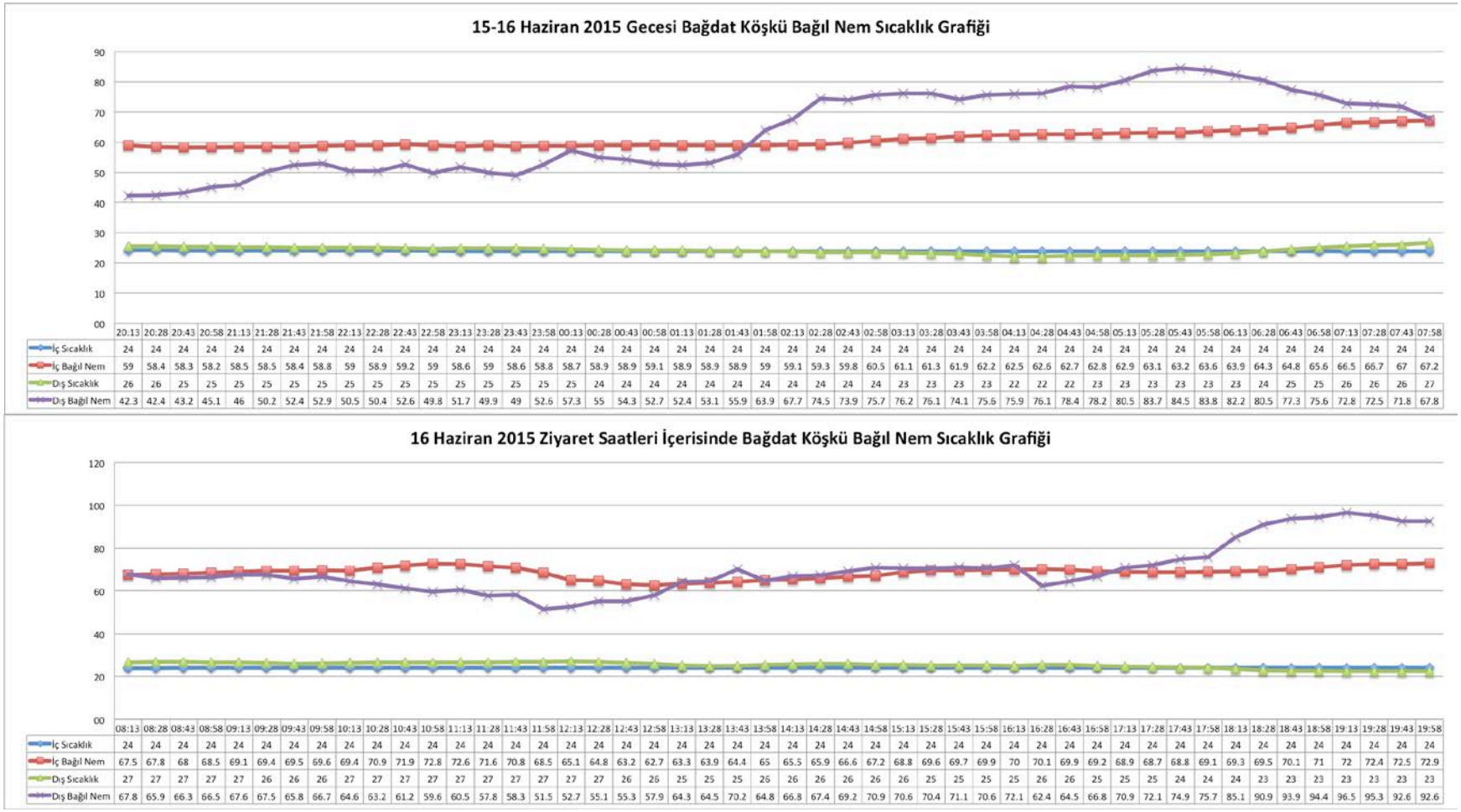
Şekil E1. 5 Üstte: 12-13 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:13 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği.

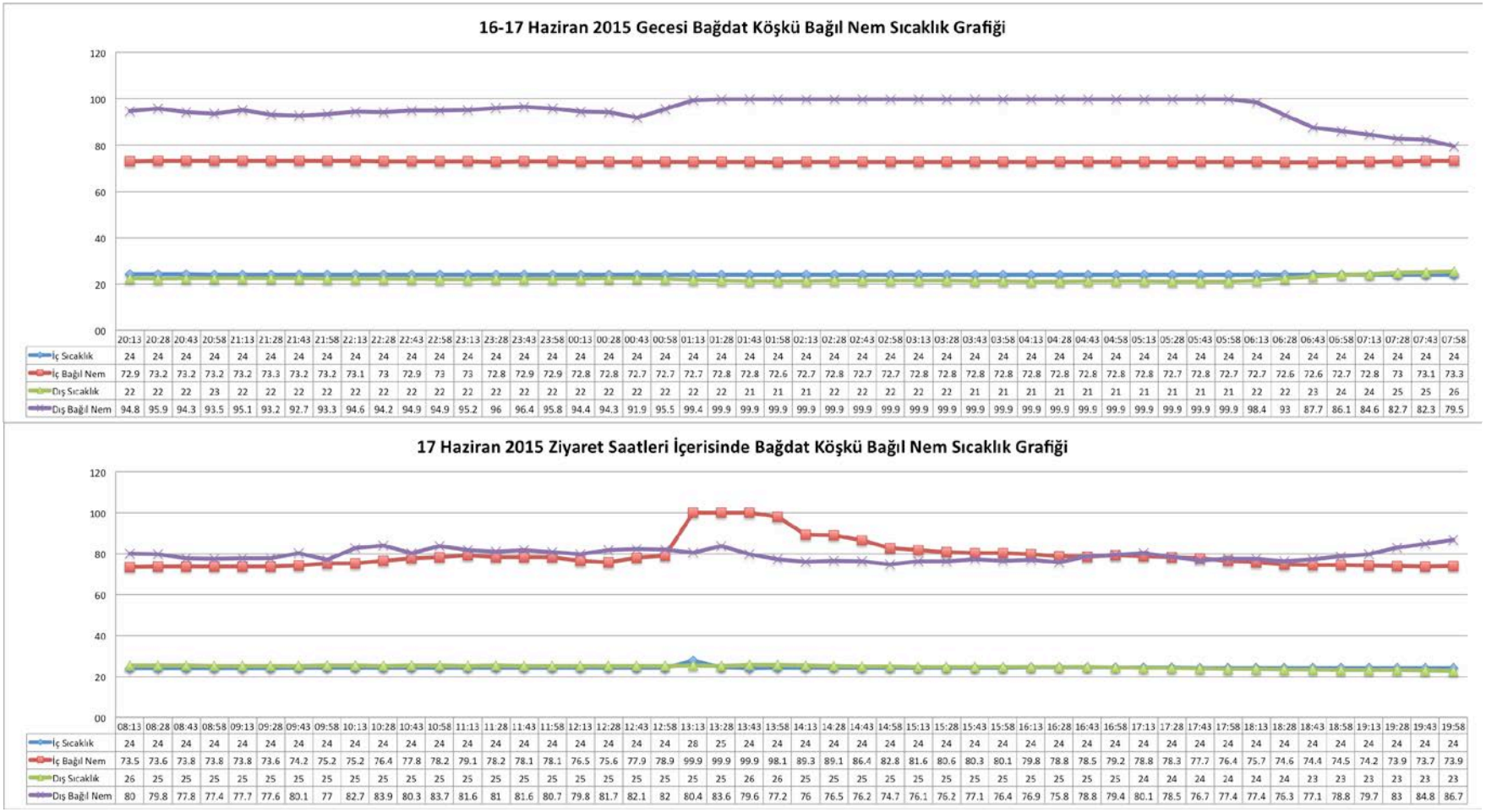
Şekil E1. 6 Üstte: 13-14 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:14 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği.

Şekil E1. 7 Üstte: 14-15 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:15 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği.

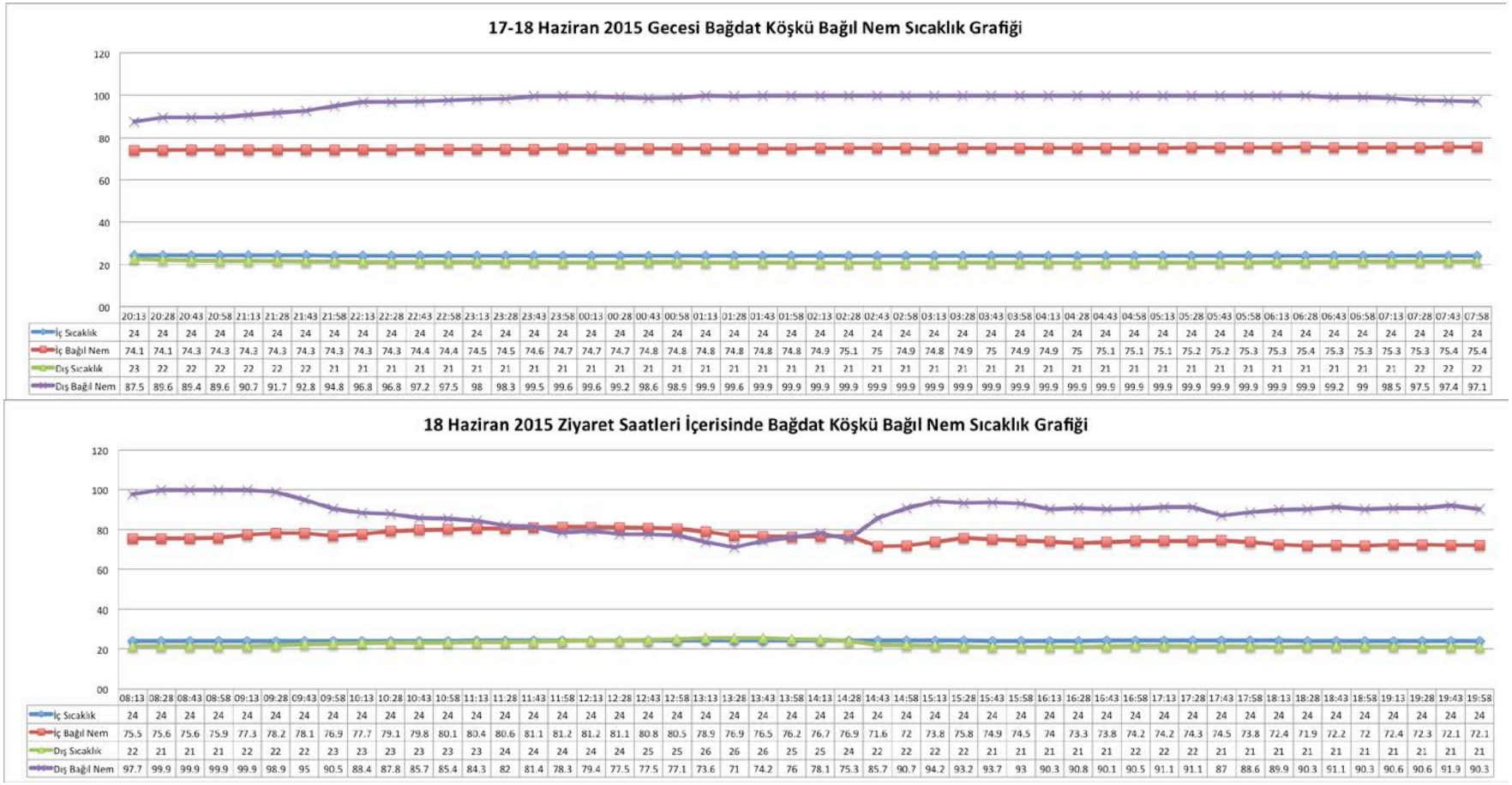
Şekil E1. 8 Üstte: 15-16 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:16 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği.

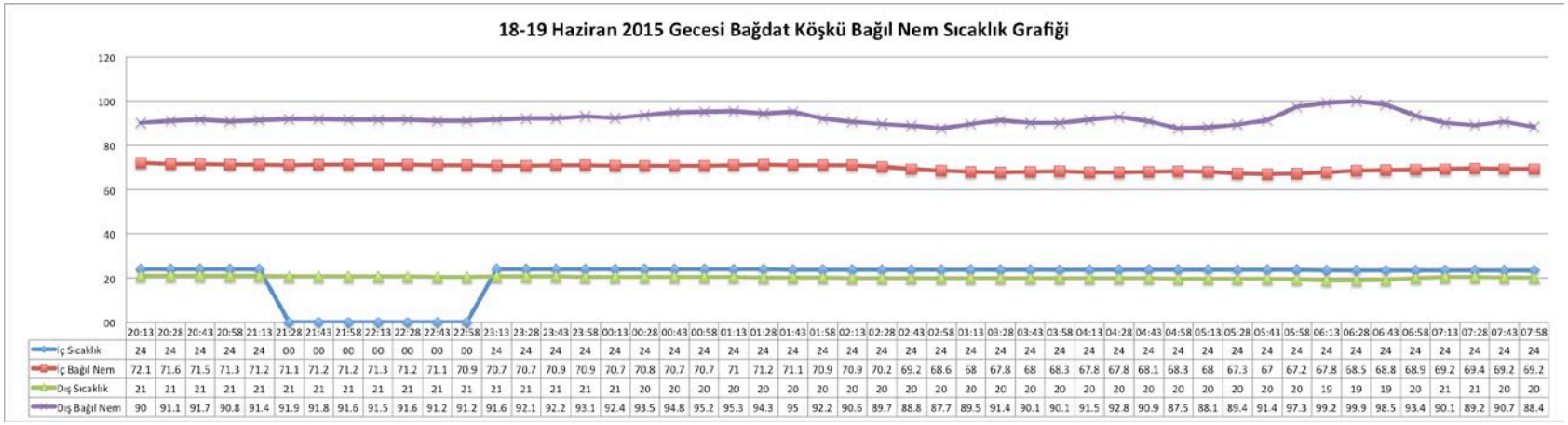
	20:13	20:28	20:43	20:58	21:13	21:28	21:43	21:58	22:13	22:28	22:43	22:58	23:13	23:28	23:43	23:58	00:13	00:28	00:43	00:58	01:13	01:28	01:43	01:58	02:13	02:28	02:43	02:58	03:13	03:28	03:43	03:58	04:13	04:28	04:43	04:58	05:13	05:28	05:43	05:58	06:13	06:28	06:43	06:58	07:13	07:28	07:43	07:58
İç Sıcaklık	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
İç Bağıl Nem	72.9	73.2	73.2	73.2	73.2	73.3	73.2	73.2	73.1	73	72.9	73	73	72.8	72.9	72.9	72.8	72.8	72.7	72.7	72.7	72.8	72.8	72.6	72.7	72.8	72.7	72.7	72.8	72.8	72.8	72.8	72.8	72.8	72.8	72.8	72.8	72.8	72.7	72.8	72.7	72.7	72.6	72.6	72.7	72.8	73	73.1	73.3
Dış Sıcaklık	22	22	22	23	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	21	21	21	22	22	22	22	22	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	22	22	23	24	24	25	25	26
Dış Bağıl Nem	94.8	95.9	94.3	93.5	95.1	93.2	92.7	93.3	94.6	94.2	94.9	94.9	95.2	96	96.4	95.8	94.4	94.3	91.9	95.5	99.4	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9	98.4	93	87.7	86.1	84.6	82.7	82.3	79.5

	08:13	08:28	08:43	08:58	09:13	09:28	09:43	09:58	10:13	10:28	10:43	10:58	11:13	11:28	11:43	11:58	12:13	12:28	12:43	12:58	13:13	13:28	13:43	13:58	14:13	14:28	14:43	14:58	15:13	15:28	15:43	15:58	16:13	16:28	16:43	16:58	17:13	17:28	17:43	17:58	18:13	18:28	18:43	18:58	19:13	19:28	19:43	19:58
İç Sıcaklık	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	28	25	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
İç Bağıl Nem	73.5	73.6	73.8	73.8	73.8	73.6	74.2	75.2	75.2	76.4	77.8	78.2	79.1	78.2	78.1	78.1	76.5	75.6	77.9	78.9	99.9	99.9	99.9	98.1	89.3	89.1	86.4	82.8	81.6	80.6	80.3	80.1	79.8	78.8	78.5	79.2	78.8	78.3	77.7	76.4	75.7	74.6	74.4	74.5	74.2	73.9	73.7	73.9
Dış Sıcaklık	26	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	26	26	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	24	24	24	24	24	24	23	23	23	23	23	23
Dış Bağıl Nem	80	79.8	77.8	77.4	77.7	77.6	80.1	77	82.7	83.9	80.3	83.7	81.6	81	81.6	80.7	79.8	81.7	82.1	82	80.4	83.6	79.6	77.2	76	76.5	76.2	74.7	76.1	76.2	77.1	76.4	76.9	75.8	78.8	79.4	80.1	78.5	76.7	77.4	77.4	76.3	77.1	78.8	79.7	83	84.8	86.7

Şekil E1. 9 Üstte: 16-17 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:17 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği.

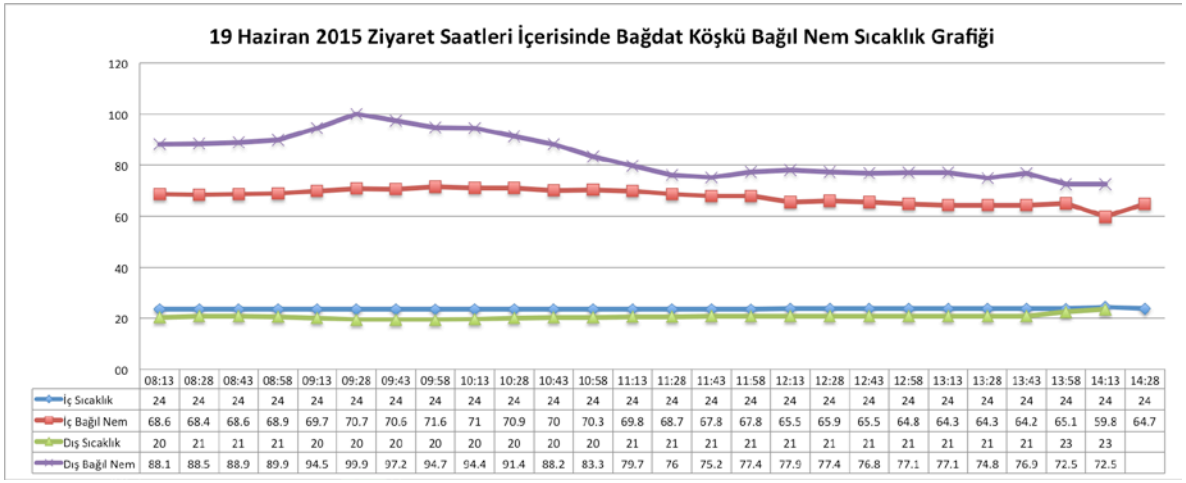

Şekil E1. 10 Üstte: 16-17 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:17 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği.

	20:13	20:28	20:43	20:58	21:13	21:28	21:43	21:58	22:13	22:28	22:43	22:58	23:13	23:28	23:43	23:58	00:13	00:28	00:43	00:58	01:13	01:28	01:43	01:58	02:13	02:28	02:43	02:58	03:13	03:28	03:43	03:58	04:13	04:28	04:43	04:58	05:13	05:28	05:43	05:58	06:13	06:28	06:43	06:58	07:13	07:28	07:43	07:58
İç Sıcaklık	24	24	24	24	24	00	00	00	00	00	00	00	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
İç Bağıl Nem	72.1	71.6	71.5	71.3	71.2	71.1	71.2	71.2	71.3	71.2	71.1	70.9	70.7	70.7	70.9	70.9	70.7	70.8	70.7	70.7	71	71.2	71.1	70.9	70.9	70.2	69.2	68.6	68	67.8	68	68.3	67.8	67.8	68.1	68.3	68	67.3	67	67.2	67.8	68.5	68.8	68.9	69.2	69.4	69.2	69.2
Dış Sıcaklık	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	19	19	19	20	21	21	20	20
Dış Bağıl Nem	90	91.1	91.7	90.8	91.4	91.9	91.8	91.6	91.5	91.6	91.2	91.2	91.6	92.1	92.2	93.1	92.4	93.5	94.8	95.2	95.3	94.3	95	92.2	90.6	89.7	88.8	87.7	89.5	91.4	90.1	90.1	91.5	92.8	90.9	87.5	88.1	89.4	91.4	97.3	99.2	99.9	98.5	93.4	90.1	89.2	90.7	88.4

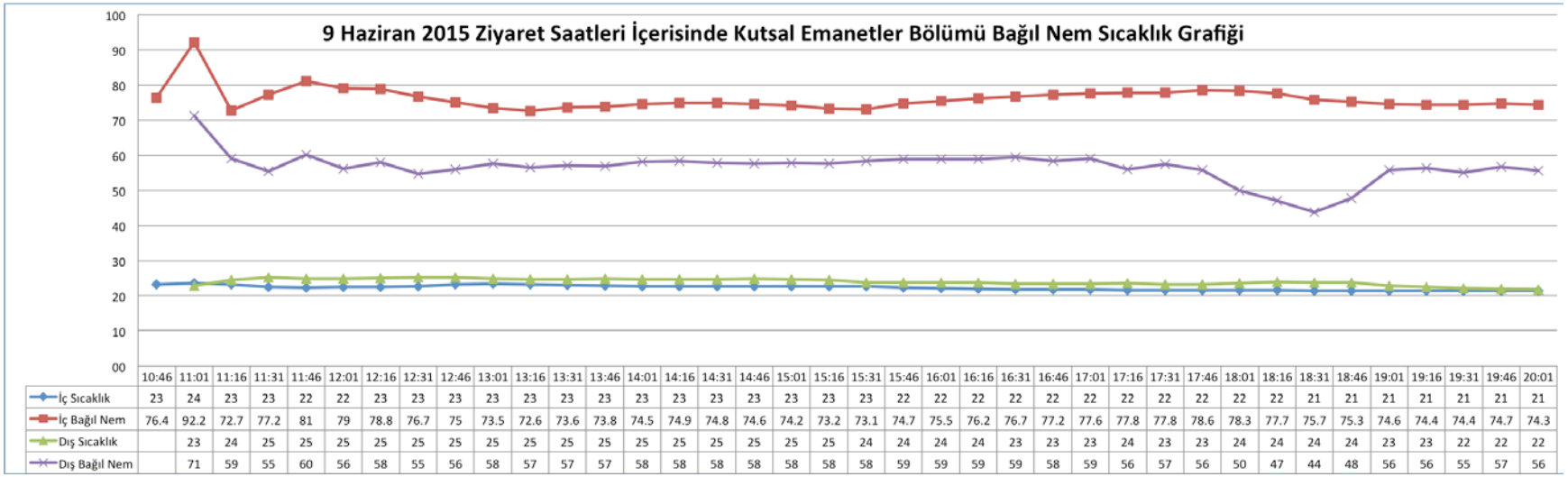
Şekil E1. 1118-19 Haziran 2015 gecesi Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği.

	08:13	08:28	08:43	08:58	09:13	09:28	09:43	09:58	10:13	10:28	10:43	10:58	11:13	11:28	11:43	11:58	12:13	12:28	12:43	12:58	13:13	13:28	13:43	13:58	14:13	14:28
İç Sıcaklık	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
İç Bağıl Nem	68.6	68.4	68.6	68.9	69.7	70.7	70.6	71.6	71	70.9	70	70.3	69.8	68.7	67.8	67.8	65.5	65.9	65.5	64.8	64.3	64.3	64.2	65.1	59.8	64.7
Dış Sıcaklık	20	21	21	21	20	20	20	20	20	20	20	20	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	23	23	
Dış Bağıl Nem	88.1	88.5	88.9	89.9	94.5	99.9	97.2	94.7	94.4	91.4	88.2	83.3	79.7	76	75.2	77.4	77.9	77.4	76.8	77.1	77.1	74.8	76.9	72.5	72.5	

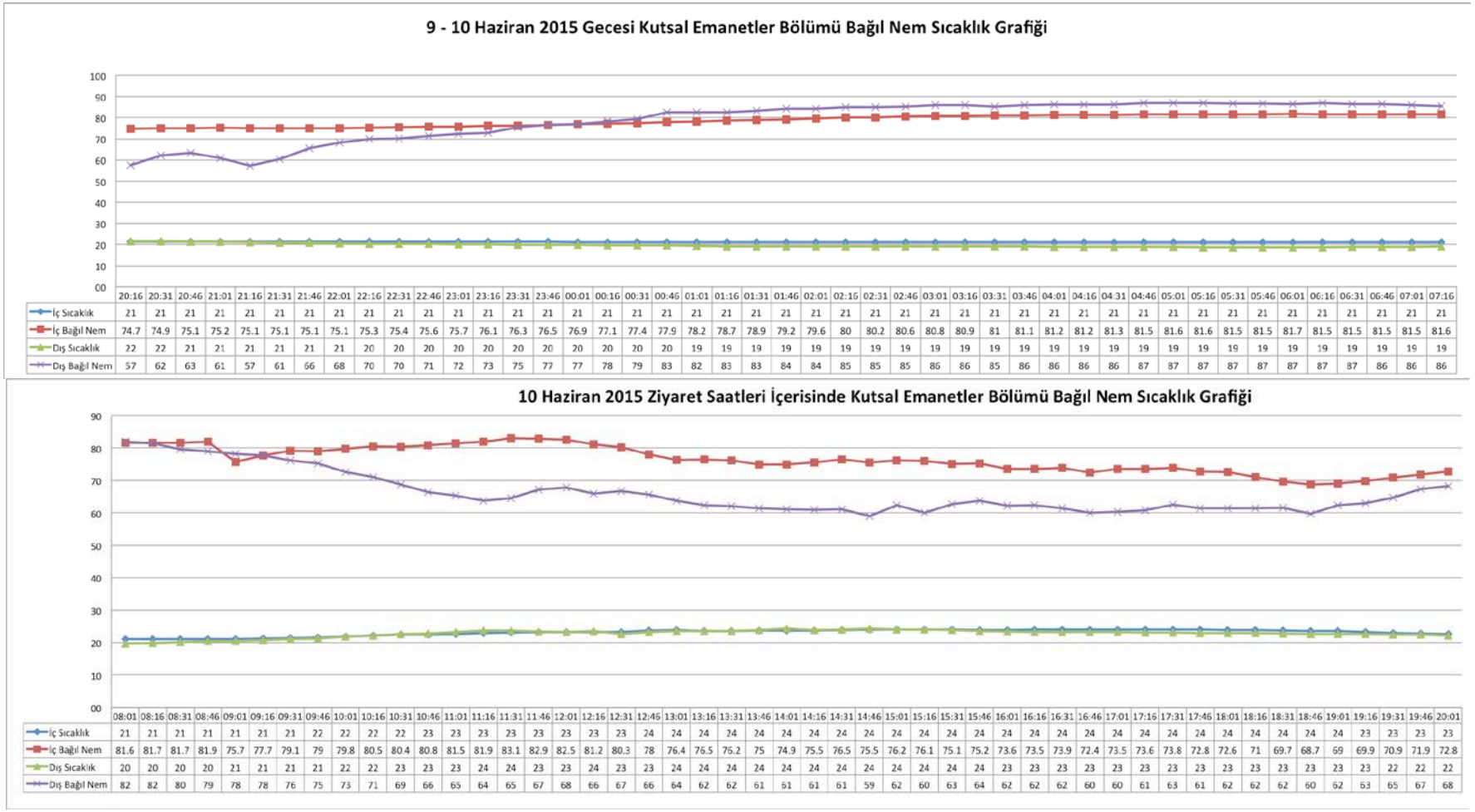
Şekil E1. 12 19 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Bağdat Köşkü bağıl nem sıcaklık grafiği.

EK E2 Kutsal Emanetler Bölümü'nde 09-19 Haziran 2015 tarihleri arasında 15 dakikalık aralıklarla ölçülen sıcaklık ve bağıl nem değerleri.

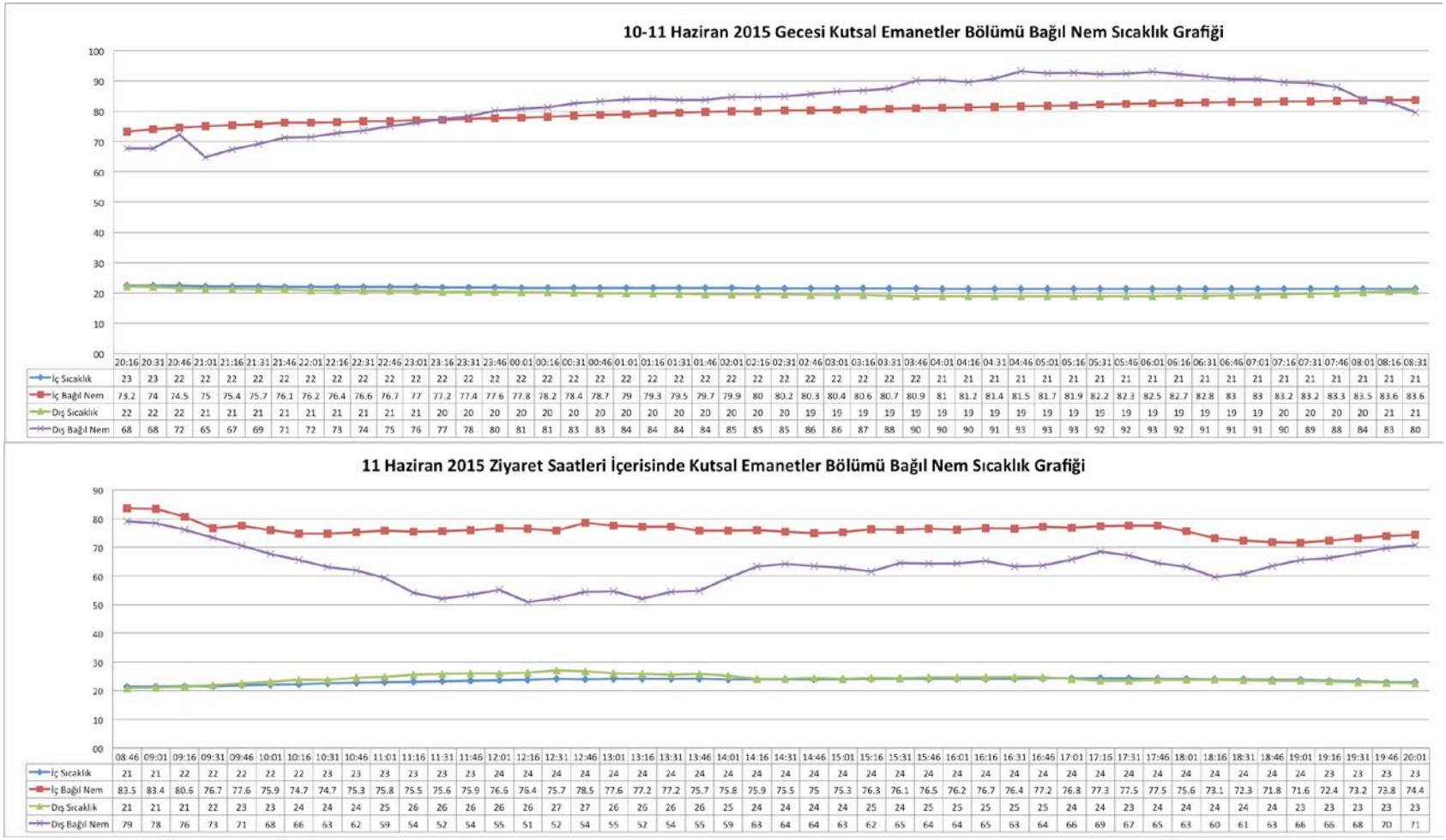

	10:46	11:01	11:16	11:31	11:46	12:01	12:16	12:31	12:46	13:01	13:16	13:31	13:46	14:01	14:16	14:31	14:46	15:01	15:16	15:31	15:46	16:01	16:16	16:31	16:46	17:01	17:16	17:31	17:46	18:01	18:16	18:31	18:46	19:01	19:16	19:31	19:46	20:01
İç Sıcaklık	23	24	23	23	22	22	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	21	21	21	21	21	21	21
İç Bağıl Nem	76.4	92.2	72.7	77.2	81	79	78.8	76.7	75	73.5	72.6	73.6	73.8	74.5	74.9	74.8	74.6	74.2	73.2	73.1	74.7	75.5	76.2	76.7	77.2	77.6	77.8	77.8	78.6	78.3	77.7	75.7	75.3	74.6	74.4	74.4	74.7	74.3
Dış Sıcaklık		23	24	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	24	24	24	24	23	23	23	24	23	23	24	24	24	24	23	23	22	22	22
Dış Bağıl Nem		71	59	55	60	56	58	55	56	58	57	57	57	58	58	58	58	58	58	58	59	59	59	59	58	59	56	57	56	50	47	44	48	56	56	55	57	56

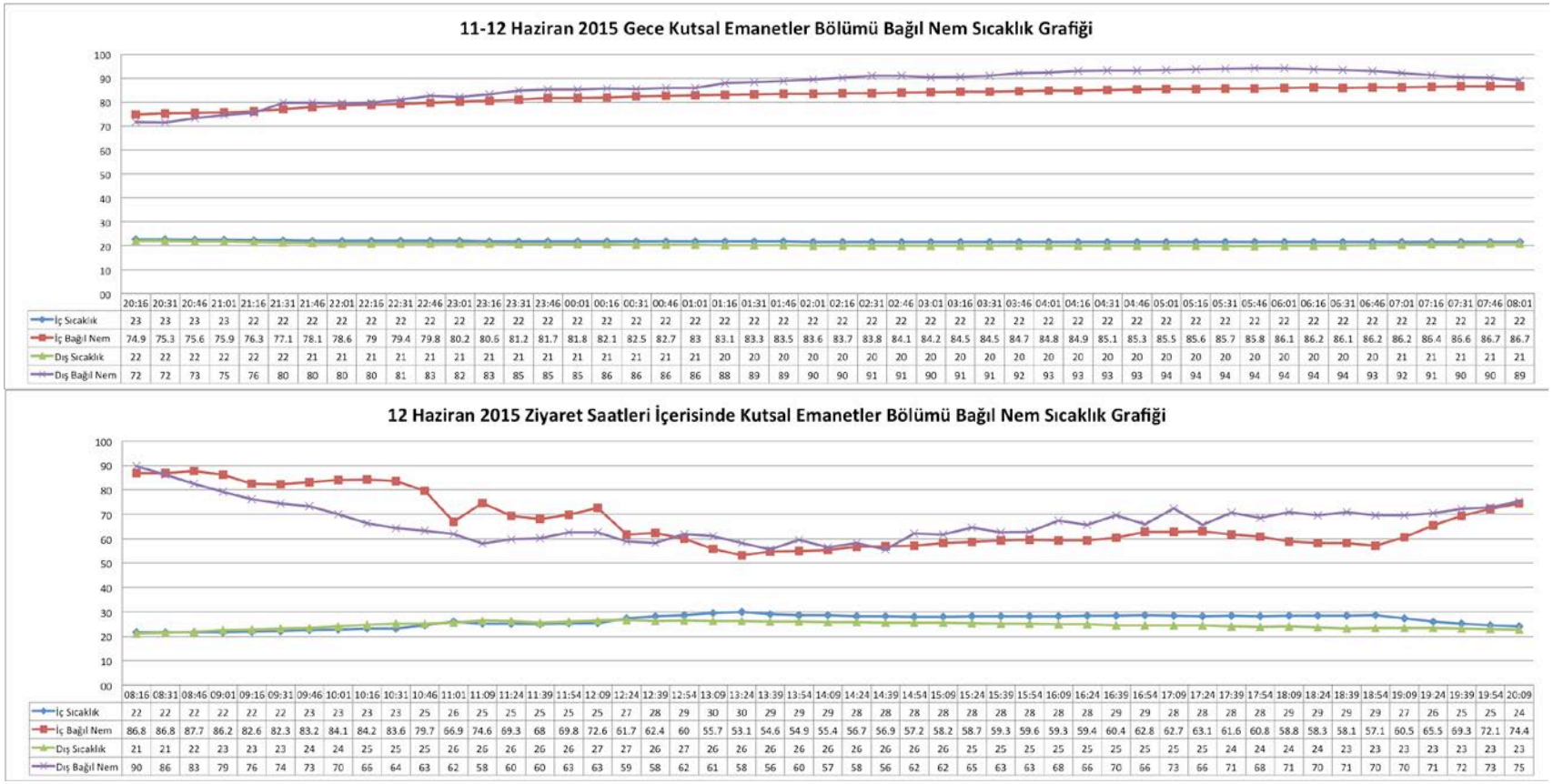
Şekil E2. 1 9 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği.

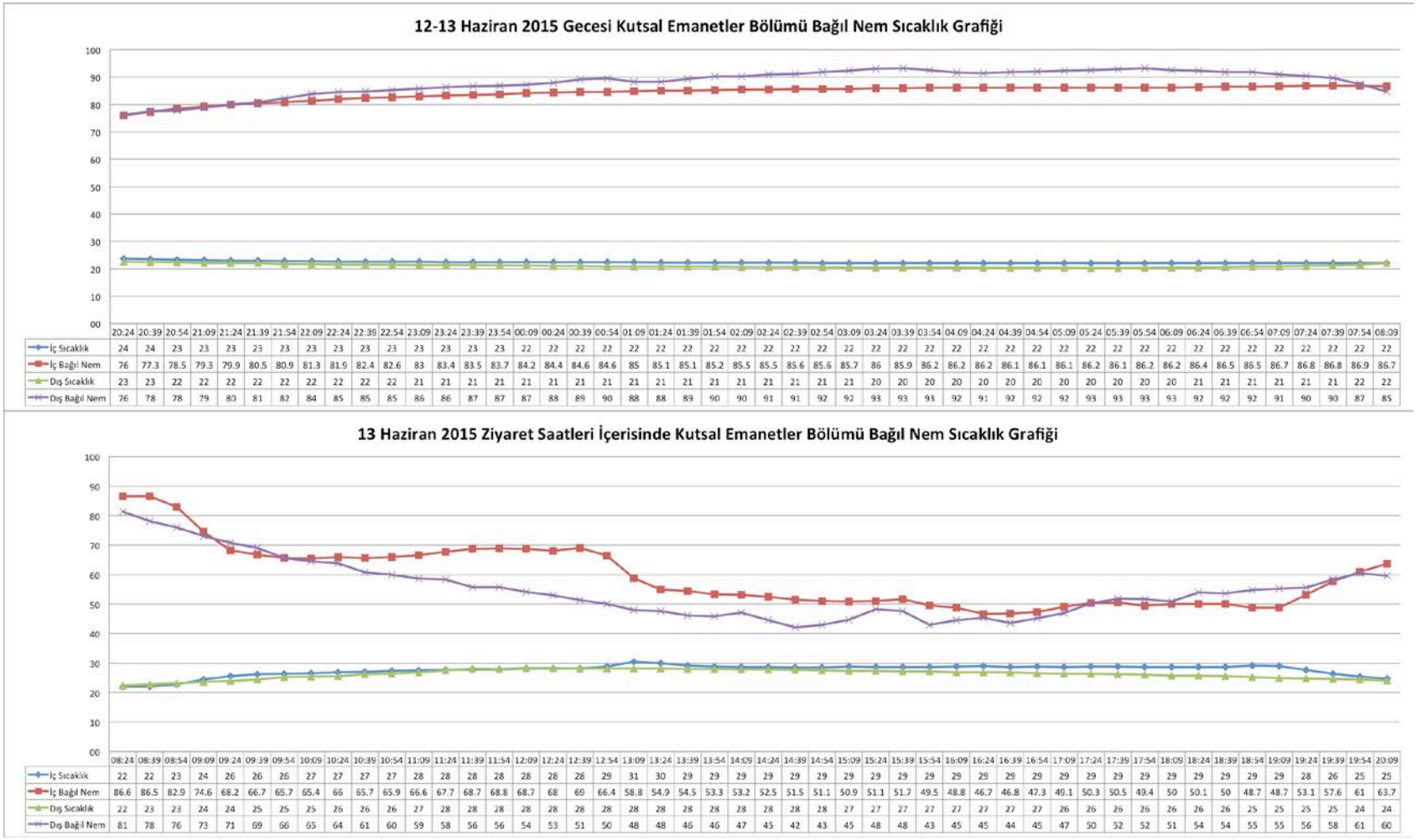
Şekil E2. 2 Üstte: 9-10 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:10 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği.

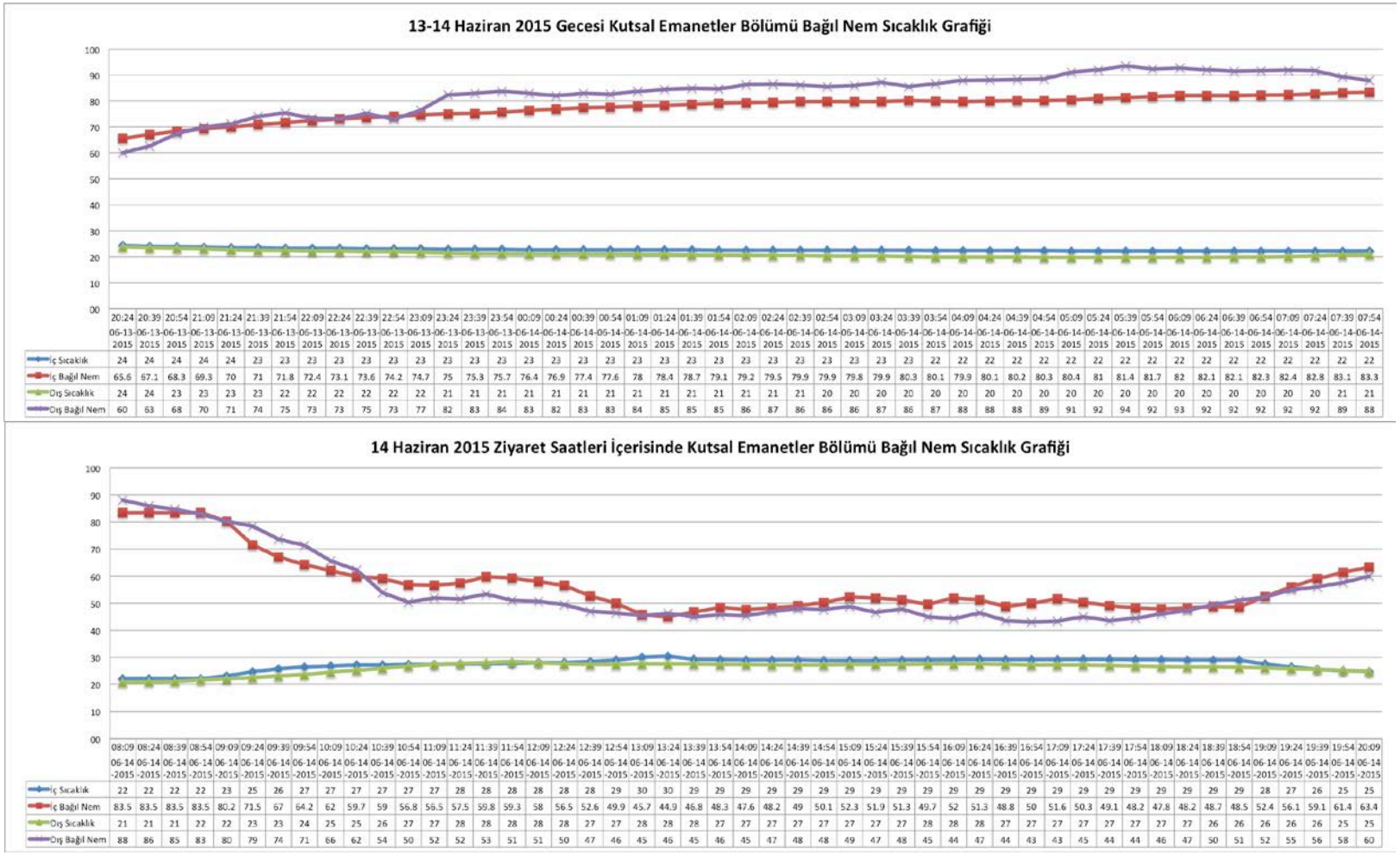
Şekil E2. 3 Üstte: 10-11 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:11 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği.

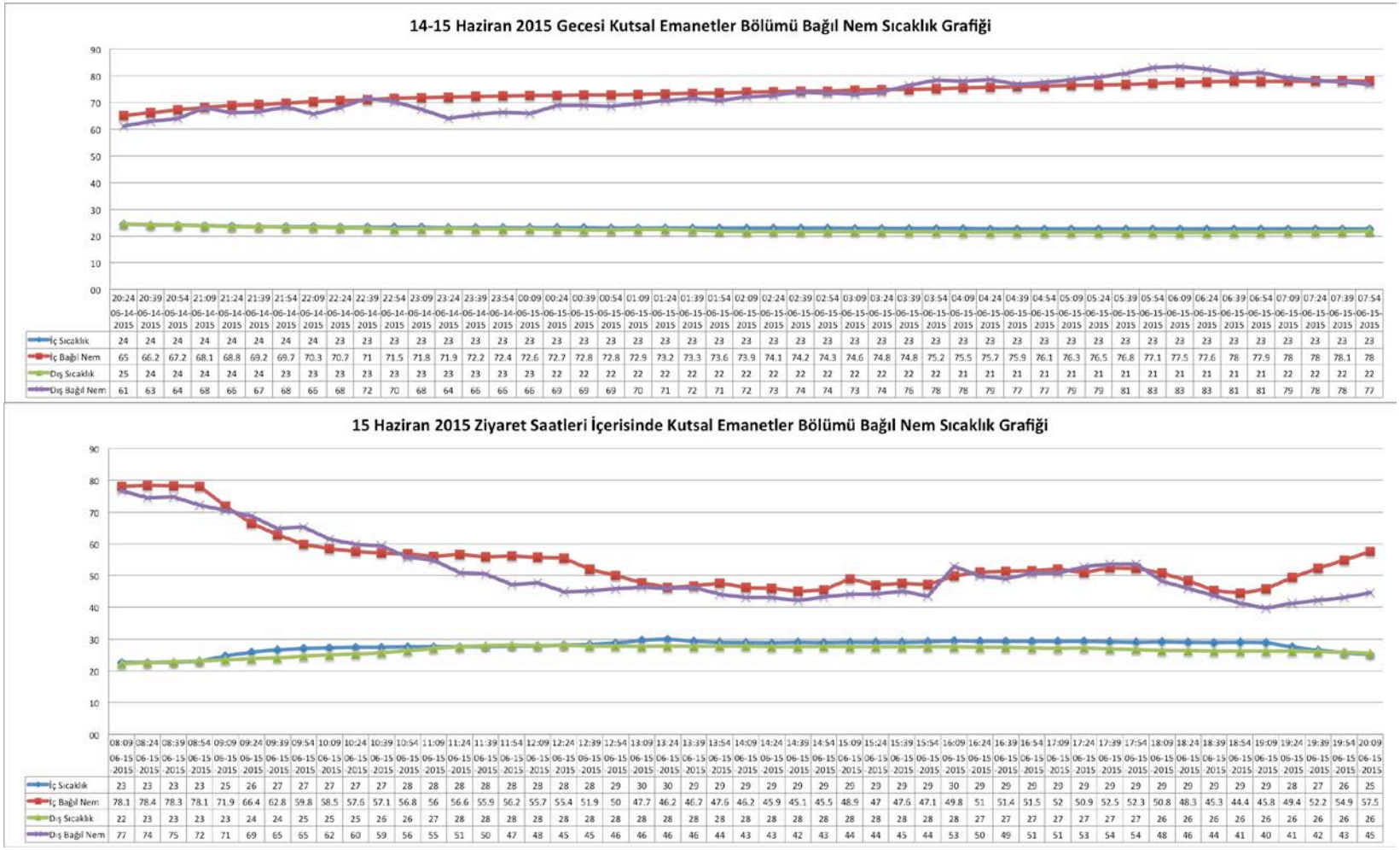
Şekil E2. 4 Üstte: 11-12 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:12 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği.

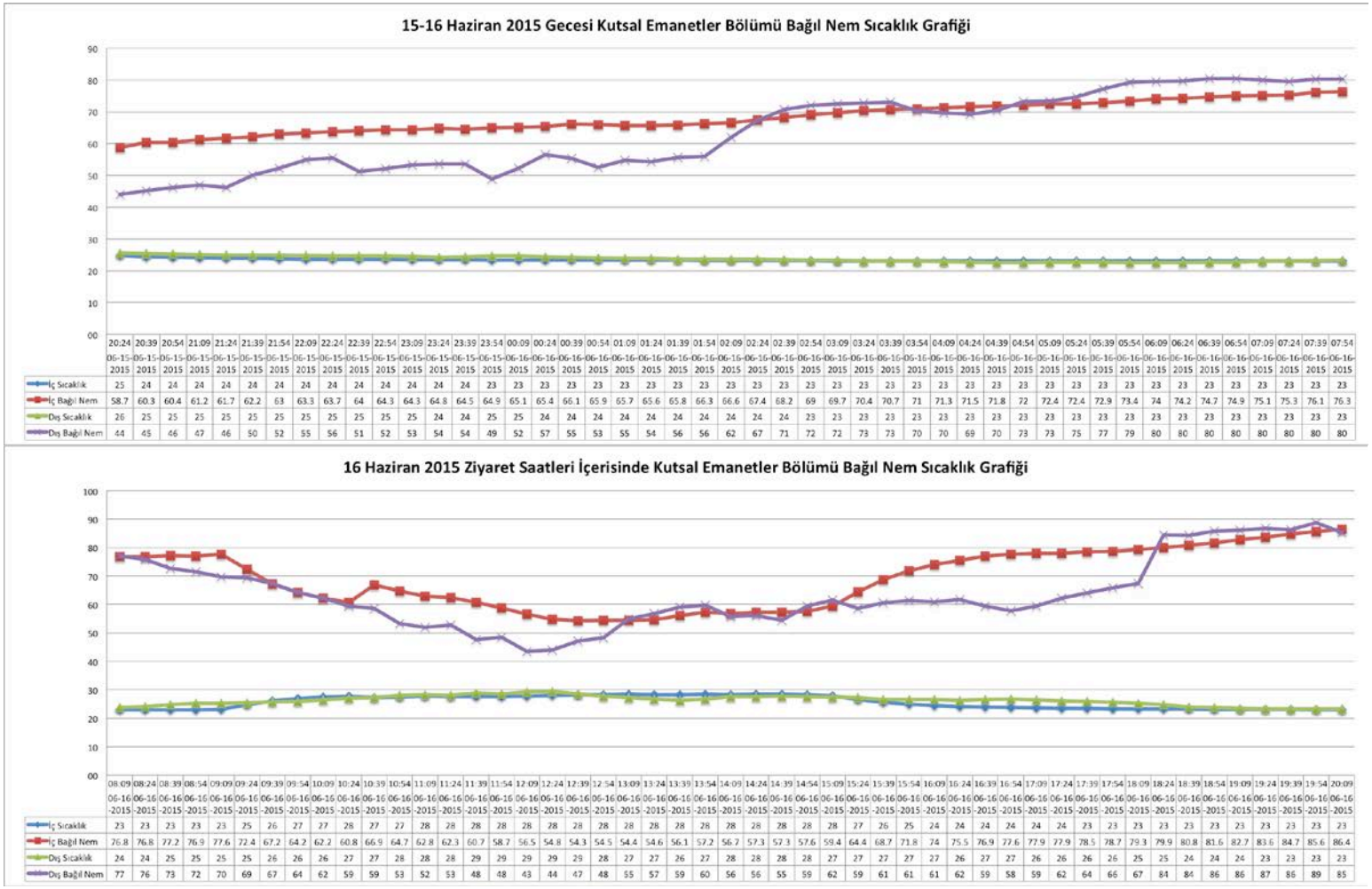
Şekil E2. 5 Üstte: 12-13 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:13 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği.

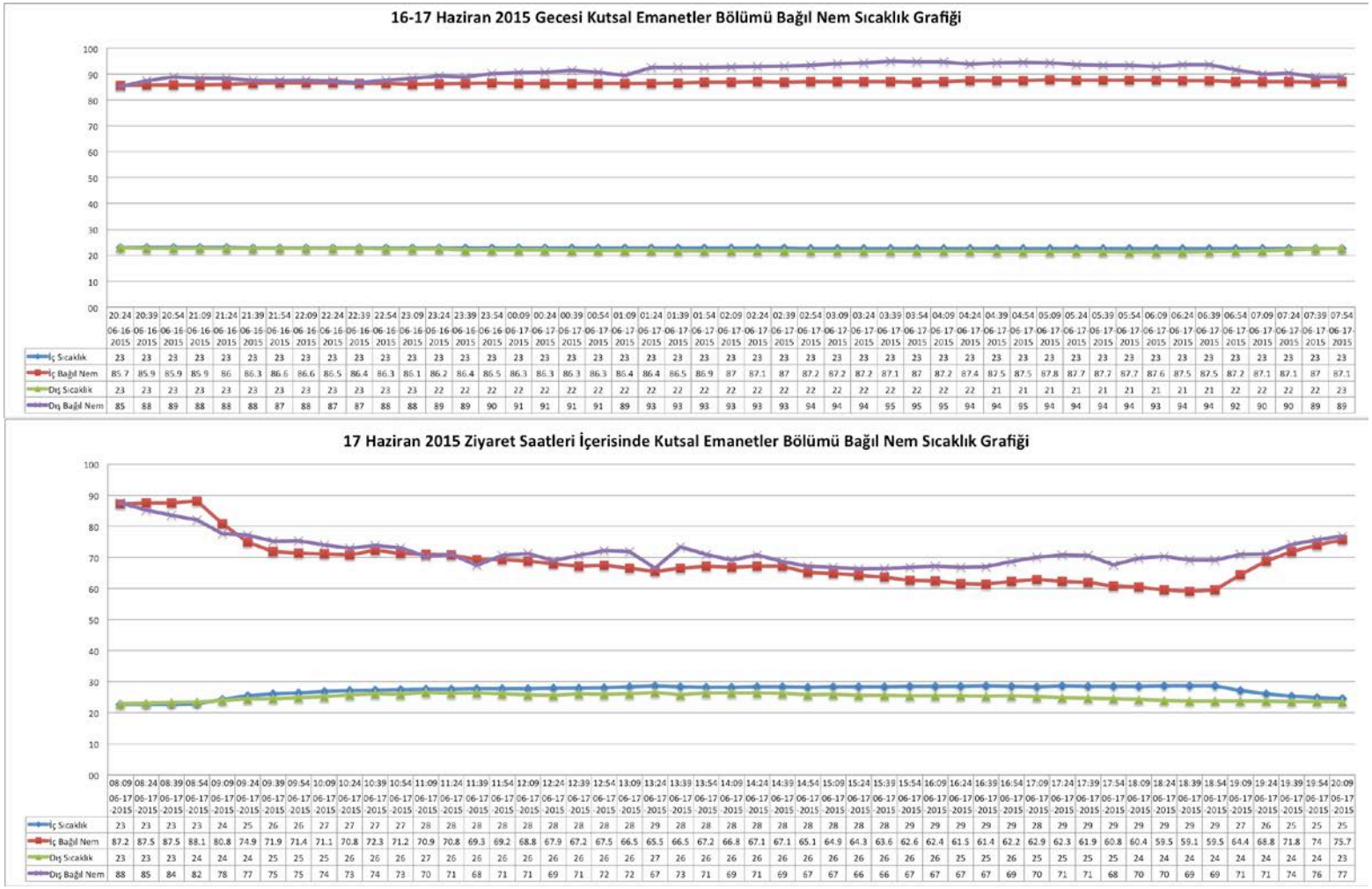
Şekil E2. 6 Üstte: 13-14 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:14 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği.

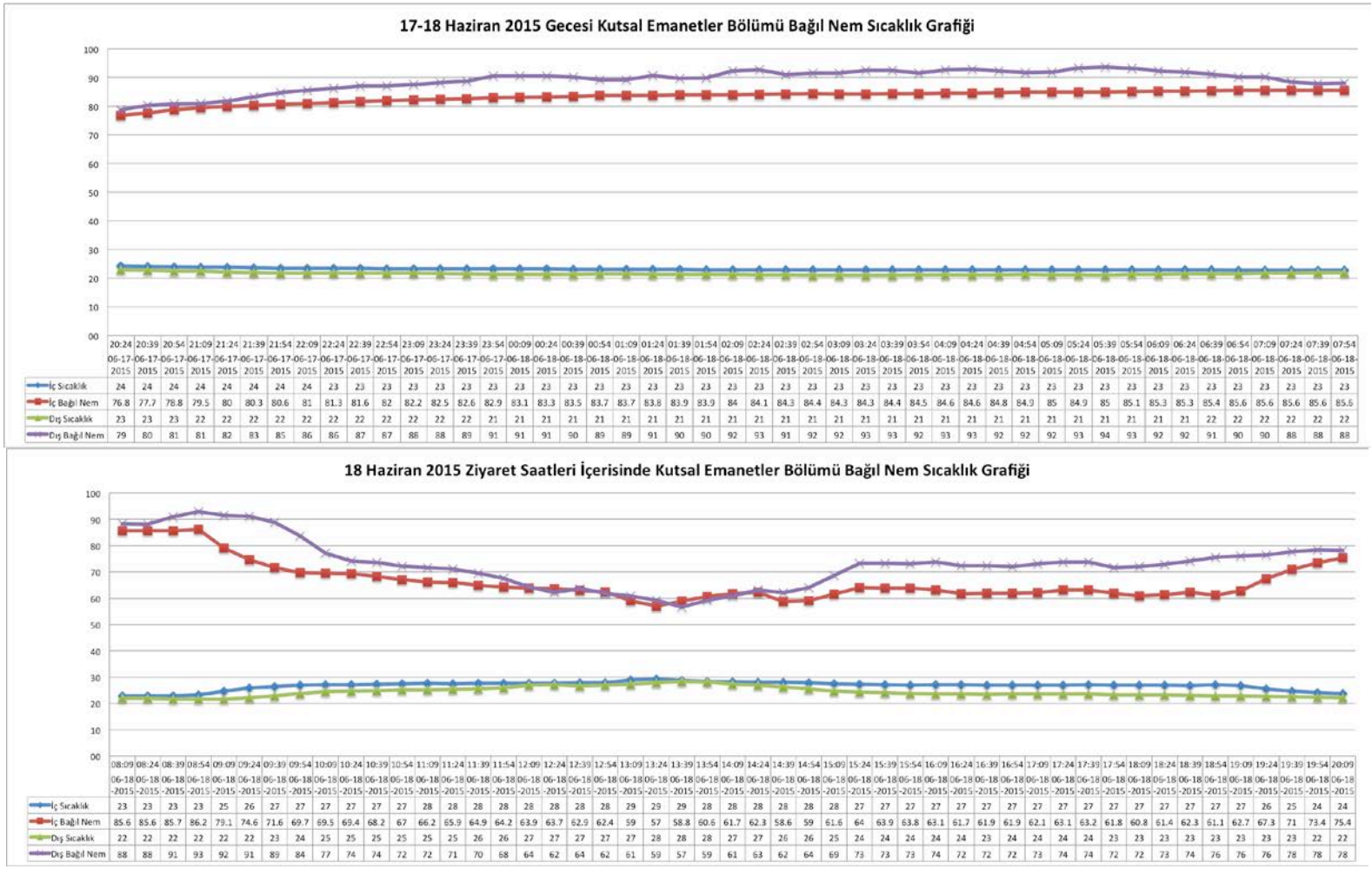
Şekil E2. 7 Üstte: 14-15 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:15 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği.

Şekil E2. 8 Üstte: 15-16 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:16 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği.

Şekil E2. 9 Üstte: 16-17 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:17 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği.

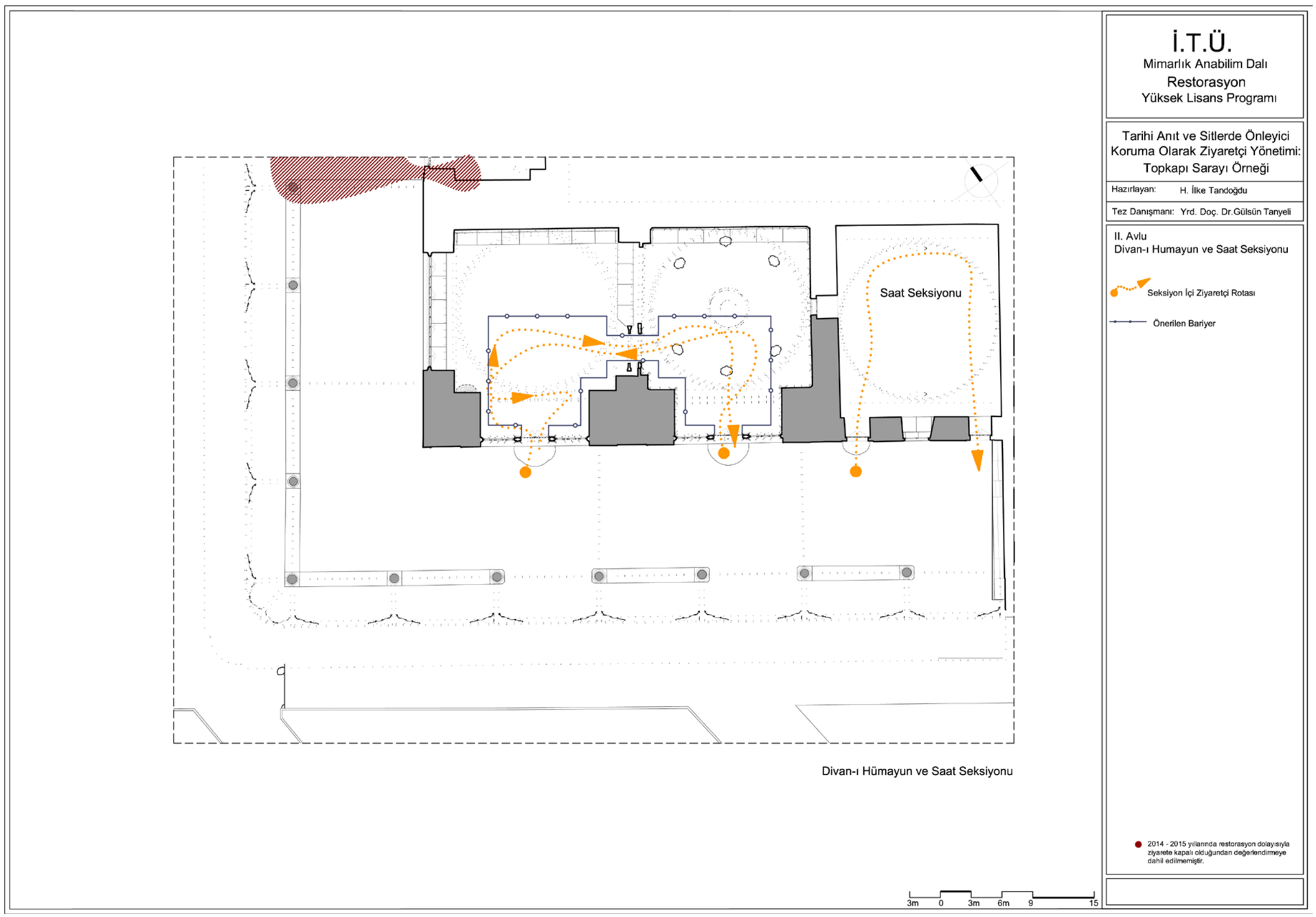

Şekil E2. 10 Üstte: 17-18 Haziran 2015 gecesi Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği. Altta:18 Haziran 2015 ziyaret saatleri içerisinde Kutsal Emanetler Bölümü bağıl nem sıcaklık grafiği.

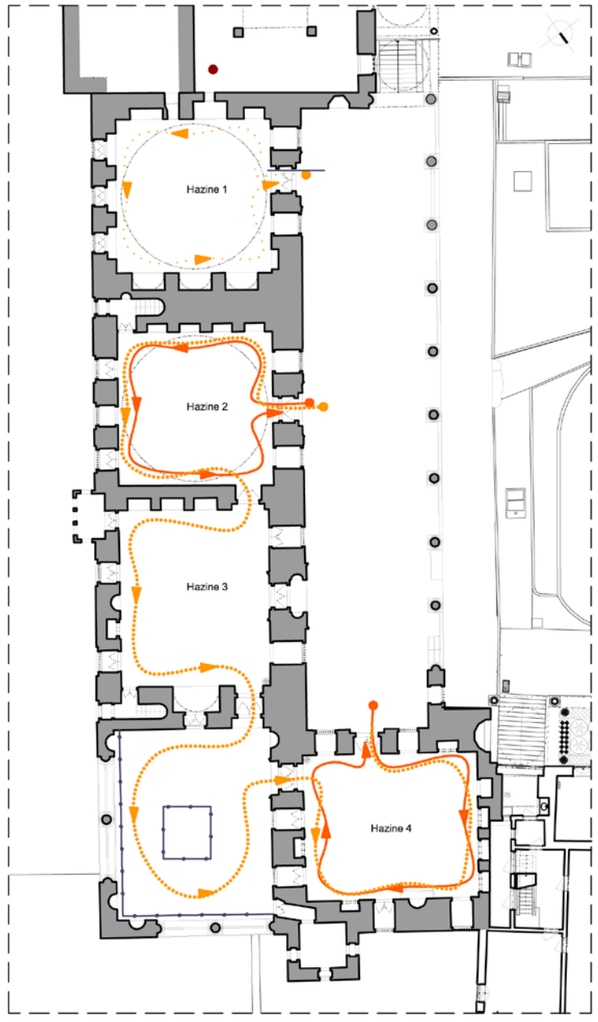
EK F

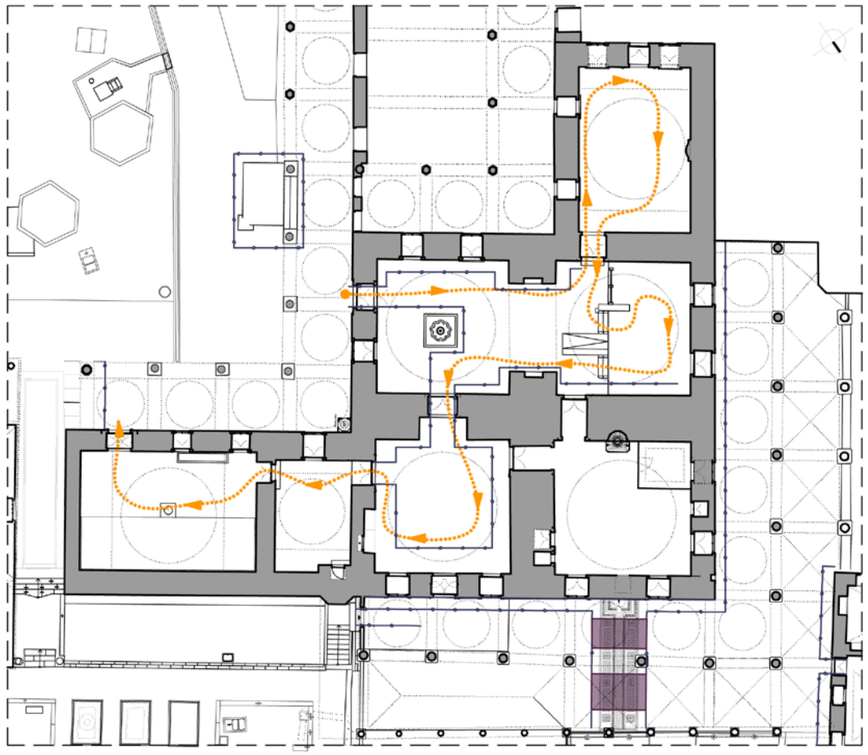
Şekil F. 1 Harem Dairesi için önerilen bariyer yerleşim planı.

Şekil F. 2 Divan-ı Hümayun Bölümü için önerilen bariyer yerleşim planı.

Hazine Dairesi / Fatih Köşkü

Kutsal Emanetler Seksiyonu / Has Oda

İ.T.Ü.
Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon
Yüksek Lisans Programı

Tarihi Anıt ve Sitlerde Önleyici Koruma Olarak Ziyaretçi Yönetimi: Topkapı Sarayı Örneği

Hazırlayan: H. İlke Tandoğdu

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr.Gülsün Tanyeli

III. Avlu
Hazine Dairesi/Fatih Köşkü
Kutsal Emanetler Seksiyonu/Has Oda

Seksiyon İçi Ziyaretçi Rotası

Seksiyon İçi Geçici Ziyaretçi Rotası*

Önerilen Bariyer

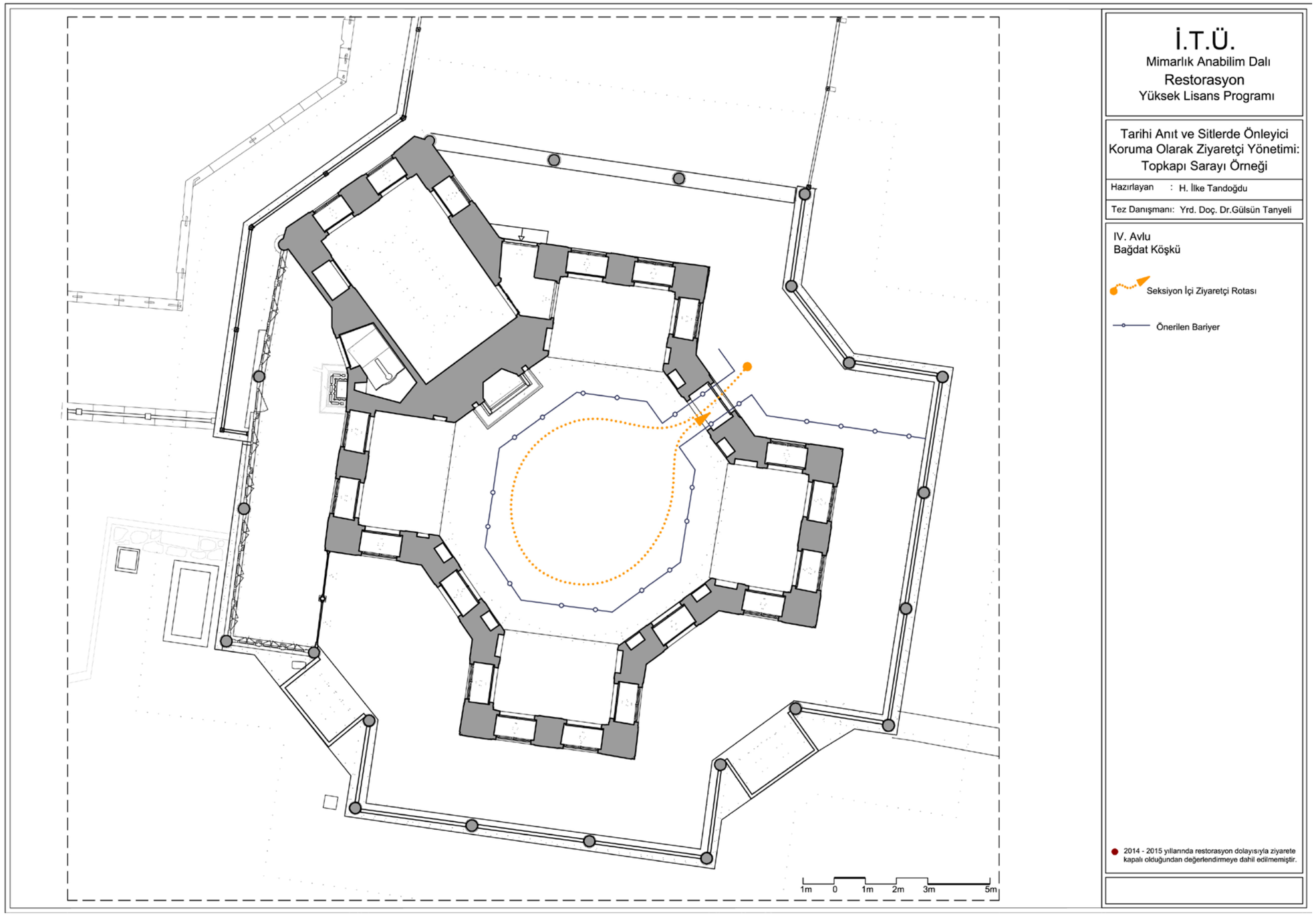
Önerilen Saydam Malzemeden Üretilmiş Platform

* Hazine1 ve Hazine 3 bölümleri 2015 yılında ziyarete kapalı olduğundan gezi rotası değişmiştir.

2014 - 2015 yıllarında restorasyon dolayısıyla ziyarete kapalı olduğundan değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

3m 0 3m 6m 9 15

Şekil F. 3 Hazine Dairesi ve Kutsal Emanetler Seksiyonu için önerilen bariyer yerleşim planları.

Şekil F. 4 Bağdat Köşkü için önerilen bariyer yerleşim planı.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad **:** Huriye İlke Tandoğdı

Doğum Tarihi ve Yeri **:** 1988, İzmir

E-posta **:** ilketandogdu@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** **:** 2012, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü